
VS

Varstvo Spomenikov

Revija za teorijo in prakso
spomeniškega varstva

VS

Varstvo
Spomenikov

Revija za teorijo in prakso
spomeniškega varstva

Izdaja/*Issued by*: Ministrstvo za kulturo, Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine
Uredniški odbor/*Editorial board*: dr. Nace Šumi, dr. Sergej Viršer, dr. Ivan Sedej, dr. Iva Curk, Zvezda Koželj, Ivan Bogovčič

Zanj/*Its representative*: dr. Jelka Pirkovič

Urednica/*Editor*: Jerneja Batič

Naslov uredništva/*Adress of the editorial office*: Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Plečnikov trg 2, 61000 Ljubljana, Slovenija, tel. 061 126 13 21, fax. 061 213 120

Prevod/*Translation*: Društvo prevajalcev Slovenije

Oblikovanje/*Design*: Ranko Novak

Tehnični urednik/*Technical editor*: Jernej Hudolin

Tisk/*Printed by*: Delo Tiskarna, Ljubljana, 1994/95

Foto/*Photo*: V. Benedik, M. Erbežnik, M. Ferenc, J. Gorjup, J. Grobovšek, B. Jesenko-Filipič, B. Križ, T. Lauko, N. Leben, A. Mihevc, M. Sagadin, I. Tušek

Naslovnica: Bronasti republikanski as z Janusovo glavo, zakladna najdba iz Gradišča nad Knežakom, po 211 pr. n. š., Rim, RRC 56/2
foto: Marko Habič

Za pomoč pri urejanju poročil s področja arheologije, se najlepše zahvaljujemo prof. dr. Bojanu Djuriću.

Revijo sofinancira Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije.

Po menenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije šteje publikacija med proizvode, od katerih se plačuje 5% davek od prometa.

Kazalo

<i>Ivan Bogovčič:</i> Ostanki antičnih mozaikov in fresk v Simonovem zalivu	7
<i>Matija Žargi:</i> Iz gradbene zgodovine Narodnega muzeja	18
<i>Mitja Ferenc:</i> Vzroki za propad kulturne dediščine kočevskih Nemcev	25
<i>Vito Hazler:</i> Vrednotenje in varstvo stavbne dediščine z aplikacijo na primeru muzeja na prostem Rogatec	34
<i>Zvezda Koželj:</i> Ljudsko stavbarstvo - ena od temeljnih prvin pri oblikovanju in načrtovanju razvoja podeželja	40
<i>Zvezda Koželj:</i> Izraz "objekt" in "območje" v zakonski in strokovni terminologiji	46
<i>Besim Spahič:</i> Vidiki uporabe marketinga v spomeniškem varstvu	53
<i>Milena Hazler Papič:</i> Kritičen pogled na spomeniškovarstveno dejavnost	59
<i>Marijan Slabe:</i> Ob 70-letnici dr. Ceneta Avgušтина	63
<i>Iva Mikl-Curk:</i> Jubilanti	68
<i>Iva Mikl-Curk:</i> V spomin - Tone Knez	69
Steletovi nagrajenci v letu 1993	70
Poročila	
<i>Iva Mikl-Curk:</i> Za razvoj delovnih metod - arheološka dediščina	76
<i>Zora Tuner:</i> Relief na kapeli sv. Jurija na Svetih gorah	77
<i>Maja Črepinšek:</i> Vključevanje v delo sveta Evrope na področju financiranja prenove stavbne dediščine	79
Poročila o konservatorskih delih na posameznih objektih kulturne dediščine	83
Kazala poročil	176

Ivan Bogovčič

Ostanki antičnih mozaikov in fresk v Simonovem zalivu

Povzetek

Po sodbah strokovnjakov sodi arheološka lokacija v Simonovem zalivu po pomembnosti v sam vrh naše dediščine. Temu primerno je namenjena pozornost gradivu tudi z restavratorskega vidika.

Članek obsega dve poglavitni celoti. Prva je posvečena značilnostim ostankov antičnih mozaikov in fresk, najdenih v Simonovem zalivu. Gre za poglobljen študij tehnike in tehnologije ter okoliščin, v kakršnih so se ti ostanki nahajali, zaradi česar je prišlo tudi do določenih sprememb in poškodb, ki niso vselej tipične.

Drugi problem je vprašanje ustrezne prezentacije mozaikov in fresk. Atipična poškodovanost mozaikov je obstoj horizontalnih razpok v segmentu rudusa. Te razpoke so napolnjene s finimi humusnimi frakcijami, ki mozaično ploskev dobesedno ločujejo od podlage. Za prezentacijo predstavljajo problem tudi deformacije mozaika zaradi posedanja tal.

V primeru fragmentov fresk, ki jih ni moč sestaviti v celote ponujamo rešitev, ki nam v restavratorski praksi doslej ni bila znana. Gre za obliko prezentacije kosov fresk, vstavljenih v ustrezne perforacije v pleksi steklu. Na ta način je kos gledljiv z vseh strani. In kar je najpomembnejše, ohranili smo vse sestavine, vse do humusnih in vegetabilnih ostankov, če ti na posameznem kosu obstajajo.

The Remains of Antique Mosaics and Frescoes in Simonov Zaliv

Summary

In the opinion of experts, the findings at the archaeological site in Simonov Zaliv are ranked among the most important specimens of our heritage. For this reason adequate attention has been devoted to the restoration of these materials.

The article is comprised of two main parts. The first is devoted to the characteristics of the remains of antique mosaics and frescoes found in Simonov Zaliv. It is an indepth study of the technique and technology used, as well as of the circumstances in which these remains survived throughout the centuries and underwent specific changes and damages not always typical in such cases.

The second problem is the adequate presentation of mosaics and frescoes. An example of typical damage caused to mosaics is the existence of horizontal cracks in the rudimental segment. These cracks are filled with fine humus fractions which literally separate the mosaic surface from the base. Deformation of a mosaic due to the sinking of the ground also represents a problem for its presentation.

In the case of fragments of frescoes which cannot be assembled into wholes, we are offering a solution previously unknown in our restoration practice. This involves the presentation of pieces of frescoes inserted into properly perforated plexiglass. This enables one to view a piece from all sides. And what is most important of all, we have managed to preserve all the components, including humus and vegetable remains, if such remains are found on an individual piece.

Ocene strokovnjakov o pomembnosti arheološke lokacije v Simonovem zalivu v Izoli so, lahko rečemo, enotne. Gre za izredno pomemben historičen prostor, ki ga služba varstva naravne in kulturne dediščine skuša zavarovati pred vsemi nepremišljenimi posegi v bogato arheološko substanco. Devastacije, ki so posledica rabe zemljišča v kmetijske namene, so neznatne v primerjavi z devastacijami, ki bi nastale ob morebitni nesmotrni rabi prostora v druge namene, tudi turistične. Zlasti slednje je pomembno za kvalitetno in ustrezno prezentirano rabo tega prostora. Turizem se kaže kot optimalna in edina struktura, ki bi mogla prispevati k uspešni razrešitvi problema trajnega zavarovanja in ustrezne prezentacije arheološke lokalitete.

Glede na dosedanje raziskave, analize in preizkuse, s stališča restavratorstva zazna nekaj izhodiščnih prezentacijskih problemov, ki jih kaže reševati v širši strokovni paleti. Problemi izhajajo iz lege, mikroklimatskih posebnosti ter posebnosti gradiv samih (ostanki zidov, mozaiki, ostanki ometov, estrihi, ...)

Z restavratorskega stališča je zanimivo stanje posameznih segmentov, ki jih je mogoče smotrno ali nujno vključevati v prezentacijo. Sama tehnično-tehnološka zgradba oziroma sestava je drugotnega pomena. Ker pa pri našem delu spoznavamo gradivo tudi po tej plati, ni odveč nameniti nekaj besed še tej problematiki. Morda bodo ta spoznanja in izkušnje koristile morebitnim primerjalnim analizam gradiv onkraj morja, od koder so prišli ne samo standardi gradenj in okrasja, temveč tudi mojstri in v mnogih primerih (pigmenti, barviti kamenčki, ...) sam material; posebej še, ker se v tej dobi neštetokrat srečujemo z disperzijo določenih gradiv, ki jih je po provenienci (najdišča kamnin) mogoče dokaj točno locirati daleč od krajev uporabe. Pri tem moramo upoštevati časovno komponento trajanja gradenj ter sistem povezav in načinov transporta. Kot rečeno, velja to zlasti za gradiva, ki so bila dragocena, a ne pretežka za transportiranje iz kraja v kraj. Kolega ing. Nemeč navaja uporabo egipčanskega modrila, bakrenega pigmenta, ki so ga pridobivali z zahtevnejšimi postopki kot nekatere zemeljske pigmente, ki so jih pridobivali z enostavnejšimi mehanskimi postopki (kopanje, drobljenje, močenje, plavljenje, sušenje, drobljenje, mletje in tako naprej). Domnevamo, da so danes tako pridobljeni pigment pridobivali v stacioniranih delavnicah in ne v mobilnih, kakršne so imele ekipe mozaicistov in freskantov. Kalanje kock iz manj dragocenih in pogostejših gradiv je potekalo na kraju samem, kar lahko sklepamo po najdbah kamnitega drobirja na nekaterih lokalitetah. Če so mojstri v bližini delovišča zaslediti nahajališče lepih, barvitih zemelj ali kamnin za pridobivanje pigmentov, so to s pridom rabili. Gotovo je imela tudi takrat ekonomska plat podjetja močan vpliv, čeprav so jo ocenjevali z drugimi merili.

Mozaiki, ki smo jih doslej odkrili v Simonovem zalivu, so barvno skromni, vendar tehnično in tehnološko solidni, čeprav so zaradi kasnejših vplivov ter učinkovanj sekundarnih plasti doživeli spremembe oziroma defekte. O nasprotnem pa pričajo kosi fresk, saj gre za izredno rafinirane in kvalitetno naslikane detajle, rastlinskih elementov ali figuralik. Seveda so tudi freske doživele usodo mozaikov in spremembe, ki so jih povzročali sekundarni nanosi ter mikroklimatska in druga delovanja.

Mozaiki

Izkušnje temeljijo na restavratorskem posegu v laboratorij prinesenih kosov mozaika in na njihovi obdelavi oziroma preučevanju. Tradicionalni sistem gradnje mozaika je zaznaven tudi v primeru Simonovega zaliva. Stratigrafsko gledano lahko ločimo vse klasične plasti: kocke (tesele), »nucleus«, z apnenim vezivom izjemno bogato plast,

foto: Ivan Bogovčič

Mozaik z vidno nivojsko deformacijo, nastalo zaradi posedanja tal v levem delu.

»rudus«, s primesmi hidravličnih veziv ter »statumen«, ki ga nismo mogli raziskati, ker nismo posegali v globlje plasti.

Če se omejimo na analizo stanja dveh vzorcev (vzorec mozaika SZO 23 in SZO 25, kar sta oznaki v laboratoriju Restavratorskega centra), lahko ugotovimo nekatere tehnično-tehnološke lastnosti in aktualen status mozaikov vsaj na lokaciji odvzetih vzorcev oziroma opravljenega parcialnega dviga mozaikov.

Po analizi ing. Nemca so uporabljene kamnine belih, rožnatih in črnih (več sivih gradacij) kock, kalcijev karbonat različne kristalne zgradbe (apnenec, marmor) z dodatnimi komponentami (silikati, ogljik, bitumen). Črne marmorne kocke so barvno stabilne, kar ni značilnost sivih apnenčevih kock, ki so do globine 1–2 milimetrov obledele. Zanimivo je, da so obledele po vsej površini. Pred leti, ko smo imeli opraviti z mozaikom v krstilnici na lokaciji Emone, so me kolegi z nekdanjega Zveznega instituta za varstvo spomenikov opozorili na občutljivost črnih »marmornih« kock, ki so pravzaprav navaden obarvani apnenec iz Podpeči. Kocke naj bi bile občutljive zlasti na ultravijolične žarke, ki so zadnje čase zaradi ozonske luknje v našem delu hemisfere še močnejši. To pomeni, da je barvilo v apnencu občutljivo takorekoč na dnevno svetlobo. Pri prezentaciji omenjenih mozaikov (krstilnica in portik) sem vztrajal, da komisija za Emono omogoči tako zaščito, ki bi zavarovala mozaike tudi pred ultravijoličnimi žarki. Žal sem dosegel le zaščito pred umirjenimi padavinami. Spoznanje, da so določene komponente v črnih in sivih apnenčevih kockah senzibilizirane še na nove učinkovine, zahteva še strožje ukrepe. Očitno ob ultravijoličnih žarkih (kar je menda preverjeno) vpliva na obstojnost teh barvil učinkovina, ki blede kocke z vseh strani. To pomeni, da je treba vplivnost okolja (svetloba, temperatura, zrak s polutanti, voda s polutanti) nujno zmanjšati na minimum.

Splošno gledano, so sestavine mozaika prepletene z vertikalnimi in horizontalnimi razpokami. Ing. Nemec ugotavlja, da je horizontalna razpoka – razplastitev »rudusa« nekaj milimetrov pod »nucleusom« (vzorec SZO 25 v preseku) posledica zmrzovanja. Podatka o globini oziroma debelini nasutega tampona sekundarnih plasti in klimatološke podobe žal ne poznam dovolj, zato ne morem niti dvomiti o tej ugotovitvi niti trditi nasprotno. Menim, da so nekatere razpoke, zlasti vertikalne v »nucleusu«, posledica tehnično-tehnoloških nedoslednosti. V tem primeru je šlo očitno za prenaplo izhlapevanje vode iz apnenega veziva brez agregata, zaradi česar so nastali skrčki – vertikalne razpoke in morda ne tako izrazita deadherenca v območju stikov »nucleusa« s kockami oziroma s plastjo »rudusa«. Glavnina izrazitejših vertikalnih in horizontalnih razpok je posledica tudi ali izključno tektonskih premikov oziroma posedanja in drsenja terena (nasutja, zidovi, podtalni tokovi, pronicanje meteorne vode, neustrezna temeljenja in drugo). Skozi čas so se v razpokah nabrale usedline fine zemlje, ki jo je meteorna voda počasi spirala s površine.

Ravno te razpoke, napolnjene z zemljo, so velik problem konserviranja in prezentiranja

mozaikov. Če bi bili mozaiki dalj časa odkriti, izpostavljeni visokim temperaturam ali zmrzali in suhemu ozračju, bi prišlo do nagle in pretirane izsušitve ter posledično do hudih razslojevanj. To bi uničilo vrhne plasti že pri najmanjših mehanskih obremenitvah. Razslojene plasti so olajšale postopek dviganja mozaika, saj se je prelepljeni mozaik zlasti v hodniku zelo preprosto »odluščil« od podlage.

To pomeni, da bo treba mozaike – ne glede na način prezentacije – na tistih mikrolokacijah, kjer je prišlo do razslojevanja in onesnaženja, z zemljo dvigniti in konservirati ter vrniti na zdravo utrjeno, stabilizirano podlago. Več o tem v poglavju o problemih prezentacije.

Fragmenti fresk

Do zdaj smo se srečali samo s kosi odpadlih fresk in ne z ostanki poslikanih zidov. Laboratorijske analize (ing. Ivo Nemec) v Restavratorskem centru so dale nekaj temeljnih rezultatov, ki veliko povedo o sestavi ometov in o barvnih plasteh. Razmišljanja v tem poglavju temeljijo na teh raziskavah in komentarju ter na lastnem študiju kosov, ki sem jih obdelal v slikarskem ateljeju Restavratorskega centra. Klasični sistem gradnje fresko slikarij temelji na izdelavi treh plasti ometov in barvni plasti. Prva plast ometa, tako imenovana vezivna plast, je spona med zidom-nosilcem in drugimi plastmi. Druga plast je izravnalna in akumulacijska plast. Tretja, Italijani ji pravijo »intonaco«, pa je tako imenovana slikovna plast, ki veže nase barvne namaze.

Ta način gradnje fresko slikarije je klasičen. Skozi različna obdobja na različnih geografskih širinah in dolžinah so poznali zelo pestro skalo fresko slikarij, tako po tehnični kot po tehnološki plati.

Pravimo, da so v antičnem Rimu in zgodnjekrščanskem obdobju v deželah pod rimsko dominacijo poznali tehnike, ki se med sabo niso dosti razlikovale. Vendar zasledimo specifične variante kot posledice okoliščin, pod katerimi so mozaiki ali freske nastajali. To so ekonomske in geografske okoliščine in ne nazadnje odvisnost od glavnine materialov, ki jih delavnica ni vozila s seboj na oddaljena delovišča.

Tudi v primeru fragmentov fresk iz Simonovega zaliva opazamo splošno sorodnost v tehniki in tehnologiji s slikarijami, nastalimi v Rimu ali v njegovi bližini.

Osebnost ne sodim med poznavalce antičnega slikarstva, ni mi pa popolnoma neznan. Fragmente iz Simonovega zaliva raziskujemo z več vidikov, naš poglobitni namen je ohraniti jih in jih prezentirati neokrnjene z vsemi zatečenimi plastmi vred.

foto: Ivan Bogovič

Fragment freske z »amoretoma« po odstranitvi umazanije in petrificiranih ostankov.

Poslikava sten v Simonovem zalivu

Govorimo o stenah, čeprav nimamo verodostojnih podatkov, s katerimi bi lahko podprli trditev, da je neki fragment s stene, drugi s stropa. Glede na debelino ometov, so ti fragmenti najverjetneje s sten. Tudi motivika, od rastlinske ornamentike do figuralike, nekako govori o lociranju na vertikalnih površinah.

Raziskave šestih kosov so nam dale vrsto podatkov, ki smo jih strnili v več rezultatov. Najprej se pomudimo pri plastovitosti oziroma stratigrafiji ometov. Vezni omet je okrog 25 mm debela plast grobega peščenega ometa, ki je bil nametan na snopičeh trstičja, pritrjene na steno. Ostanke na obarvanih fragmentih niso presegali debeline 21 mm, vendar je treba računati na vsaj nekaj milimetrov ometa, ki je ostal med trstičjem po odlusčenju freske od zidu. Omet je slabše pripravljen, saj so vidne po nekaj milimetrov debele grudice apna. Tudi peščeni agregat je manj kvalitetno izbran. Ob kvalitetnem, čistem pesku (apnenec, marmor) zasledimo fino mivko in debelejša zrnca barvitenga zaobljenega peska (več kot 5 mm v premeru). Po gostoti in ne preveč velikih razpokah soedeč, je bil omet zadostno vezan in je normalno zorel. Enakomerna poroznost govori v prid tej ugotovitvi. Izravnalni omet, ki ima tudi vlogo akumulatorja vlage med zorenjem freske, je od 8–11 mm debel sivkast omet iz fine drobne mivke s posameznimi zrnici temnega zaobljenega peska in drobci nepremešanega gašenega apna. Omet je kompakten in površinsko zglajen z vertikalnimi potezami. Zanimivo je, da je ta plast tanjša od slikovnega ometa, kar v kasnejših dobah ni običajno. Ostaja odprto vprašanje, zakaj je v tej plasti uporabljena mivka.

Oba ometa sta dobro povezana, kar pa ne velja za povezanost tega mivkastega ometa z intonacom. Zelo lep primer ločljivosti je viden pri fragmentu s figuricama »amoretov«. Zgornja plast se je v celoti »odluščila« od spodnjih dveh plasti. Tako smo dobili priložnost raziskati površinsko obdelavo vmesnega ometa z vertikalnim glajenjem in močno poroznost slikovnega ometa, intonaca. V tej zadnji plasti so vidne drobne mrežaste razpoke, ki so gotovo posledica naglega izsuševanja v času zorenja ometa. Morda je prisotna tudi visoka vsebnost finih frakcij agregata, ki je v tem primeru drobljen bel kamen z redkimi primesmi drugih kamnin. Ta omet je pripravljen bodisi s pregnetim gašenim apnom ali pa je bil dobro pregneten sam omet. Ne glede na debelino granulacije, se zdi za današnje pojme ta intonaco zelo debel. Žal je bil nanesen na spodnje plasti nekoliko z zamudo, zato se s sivim ometom ni več dobro povezal.

Na prelomu freske so lepo ločljive tri plasti ometov.

foto: Ivan Bogovčič

»Žlebasti« odtisi snopičev iz trstik.

foto: Ivan Bogovčič

Vezava ometov na zid je bila okrepljena z oporami iz trstičja, točneje iz manjših snopičev, ki so bili na neki način pritrjeni na zidno podlago v horizontalni legi z rahlim odklonom desno navzdol za približno 10–15°. Ta odklon lahko zaznamo na vseh fragmentih, čeravno se vprašamo ali smo pravilno locirali vertikalo na slikovni strani.

Barvna plast

Šest preučevanih fragmentov fresk lahko razvrstimo glede na slikarsko vsebino v tri skupine. V prvi sta fragment z bogatim figuralnim prizorom in »rozeta«, v drugi fragmenta z ekstremitetami ter v tretji skupini fragmenta z rastlinsko motiviko.

Vse skupine imajo podobno tehnično-tehnološko zgradbo ometov in barvne plasti. Razlikujejo se po že omenjeni likovni motiviki in uporabljenih barvah.

Prva skupina. »Amoreta« držita v rokah »rog obilja« (po sklepanju prof. J. Korošca) ali nekaj podobnega. Ohranjeni motiv je zelo spretno naslikan. Osnovna barva je nekoliko zamolkla temno rdeča, ki je bila nanesena kot podlaga tudi pod motivom (vidno na poškodbah). Figuri sta naslikani v nežni svetli barvi inkarnata, modelirani s toplimi temnejšimi toni, akcentuirani s svetlejšo barvo inkarnata ter z drobnimi grafizmi (akcenti) v temno rdeči barvi, ki je nekoliko živahnejša od osnovnega tona podlage. Ohranjene peruti na levi figurici sta svetli sivomodri z rumenkastorjavimi toni na koncih peres, s svetlimi in temnimi grafičnimi poudarki plastičnosti. Pod desno perutjo na hrbtu je nekaj potez z lazurno rdečo. Nadih rdečkastega tona je tudi na rebrih, ušesu in obrazu figure. Od pasu navzven od telesa je nekaj tankih potez s čopičem v svetlem hladnejšem tonu, kot da je naslikano prozorno krilo. Slikar je dele telesa podložil s svetlo sivim tonom, ki je lepo viden na obrobju desne roke in na sledovih leve roke, ki se je dotikala zgornjega roba posode. Vidni deli desne figurice se barvno skladajo z levo.

»Rog obilja« je slikan v zelenkastorumenem okru, modeliran pa je z rjavkastordečkastim tonom, svetlo zelenkastorumenim in z uporabo akcentov pri modeliranju v hladnejšem svetlem tonu.

Figurice in »rog« so slikani dokaj pastozno, kar je razumljivo, saj je slikar slikal »piramidalno« – najprej v celoti osnovni ton podlage, nato lokalne tone objektov, potem poudarke plastičnosti in na koncu akcente, ki so bodisi poudarjali plastičnost ali definirali anatomijo in reflekse (posoda).

foto: Ivan Bogovčič

foto: Ivan Bogovčič

Fragmenti fresk, vgrajeni v pleksi steklo, lice.

Hrbtna stran fragmentov.

Brez temeljitejših raziskav, zlasti morebitnih organskih veziv v inkarnatu, je težko govoriti o čistem fresko slikarstvu. Pri pripravi svetlejših tonov si slikar lahko pomaga z uporabo bele barve – gašenega apna, ki je v tem primeru hkrati vezivo. To je nemogoče pri temnejših tonih. Teoretično je mogoče, da so vezani z vezivom spodnjih barvnih plasti, vendar so poteze tako čiste, da čopič ni »zarezal« spodnje barve, torej je to lahko izpeljal resnično le mojster, ki je temeljito poznal časovne omejitve fresko slikarstva.

Drugi fragment te skupine je tehnično-tehnološko grajen enako, le da imamo opraviti z ornamentiko in rdečo barvo na »listih« »rozete«, ki bi lahko bila cinober (podatkov iz laboratorija še nimam). Pri tem fragmentu velja opozoriti na tehnični detajl, ki ga na drugih kosih ni zaslediti. Slikar je »rozeto« najprej vgraviral v svež omet. Na ometu lahko sledimo krožnici, lepo je viden center kroga in križ, s katerim je razparceliral sicer osmolistno rozeto na štiri dele. Bela barva je v tem primeru zelo občutljiva, zato z nje še niso v celoti odstranjeni umazanija in deli inkrustirane umazanije. Tudi zelenomodra in žareča rdeča nista dosti bolj stabilni. Ti dve barvi se pojavljata izmenjaje na listih rozete, rdeča pa še v »karo« elementu pod rozeto.

Druga skupina. Dva fragmenta sodita v skupino figuralike. Oba imata rdečo »pompejansko« osnovo in nekoliko drugačno slikanje inkarnata kot v prvi skupini. Zlasti pogrešamo hladne podslikave. Temni akcenti – grafizmi so naslikani s temno rdečerjavo barvo na večjem kosu (roka), na manjšem pa s toplejšo rdečo, ki je žal zakrita s petrificirano kopreno. Osnovni ton podlage je bil v celoti nekoliko temnejši, kar je razločno vidno na poškodbah inkarnata. Na mestih, kjer so odpadli deli inkarnata, je »strapirana« podlaga, kar lahko pomeni dvojje: barva inkarnata se je zelo močno povezala z barvo podlage še v procesu fresko vezave, tako da je postal inkarnat močnejši, zato je odtrgal celo del spodnje barve. Druga možna razlaga je vezava barv v inkarnatu z dodatnim (organskim) vezivom, ki je bilo ponekod premočno, zajedlo se je v podlago in z njo vred odstopilo.

Tretja skupina. Osnovni ton teh dveh fragmentov je bela podlaga, ki je najverjetneje s finim apnenim beležem prepleškan, dobro zaglajen slikovni omet. Na obeh kosih imamo opraviti z rastlinskimi detajli. Na večjem kosu je to del rastline ali drevesa v zeleni barvi hladnejšega tona s temnorjavimi obrobi listov. Na manjšem kosu je del venčka ali girlande, slikane v temni, najverjetneje črni barvi s svetlejšimi zelenkastimi listi in živahnimi rdečimi plodovi. Na poškodbi je pod listi vidna temna, rjavordeča barva, vendar ni jasno ali gre za morebitno sinopijo ali za podslikavanje.

Konservacija

Mozaik

Restavratorski poseg v bivalnih prostorih antične vile je bil omejen zgolj na delni dvig mozaične površine v hodniku in severozahodnem prostoru. Tako je omogočena parcialna arheološka raziskava spodnjih plasti, zlasti zaradi preverjanja obstoja hipokavsta. Zaradi izjemno neugodnih vremenskih razmer je bilo dviganje mozaika z vsemi potrebnimi pripravami opravljeno v dveh etapah v mesecu juniju ter ob koncu julija oziroma prve dni avgusta 1990.

Mikroklimatski pogoji v Simonovem zalivu so znani po izjemno spremenljivem vremenu in močnih vetrovih. To izkušnjo, ki smo jo med delom sami občutili, velja upoštevati pri prezentaciji ne le mozaikov, temveč celotnega arheološkega kompleksa.

Kosi dvignjenega mozaika še niso konservirani in so začasno deponirani v prostorih Medobčinskega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Piranu.

Fragmenti fresk

Za zdaj je opravljen postopek konservacije le na šestih, tu opisanih fragmentih. O možni prezentaciji bom spregovoril v naslednjem poglavju. Poglavitna postopka konservacije sta bila, ob nekaterih preventivnih ukrepih med delom, utrditev ometov in deponij na hrbtni strani in odstranitev petrificiranih plasti s poslikanih površin. Postopek utrjevanja ometov je bil kombiniran z raztopino Paraloida B-72 in z emulzijo Mowilitha DM 6. Barvno plast pa smo utrjevali z emulzijo Primala AC 33. Najbolj kočljivi petrificirani ostanki niso odstranjeni tam, kjer je grozilo odstopanje barvne plasti. Prav tako je ostala skoraj v celoti umazanija na beli risbi rozete. Bela barva je namreč zelo občutljiva in se je umazanija zato vanjo zajedla. Enako problematični sta bili tudi barvi v rozeti, živordeča in zelenomodra. V teh primerih imamo opraviti z zelo nežnimi plastmi barvnih nanosov, ki pod mikroskopom učinkujejo zelo transparentno, zato prihaja pri postopku do delne izgube gradiva.

Ometi so utrjeni le toliko, da se ne krusijo ob nežnejšem dotiku. Zaradi možne prezentacije smo jih ohranili v intaktnem stanju v tistih primerih, ko ne gre za sestavljanje oziroma rekonstrukcijo gradiva.

Prezentacija mozaika

Splošna problematika

S stališča restavratorske stroke poznamo nekaj načinov prezentacije mozaikov: od najbolj stroge oblike varovanja z ustreznim celotnim zasutjem do prezentacije vseh mozaičnih površin v treh prostorih.

»Program prezentacije in zaščite arheoloških ostankov v Simonovem zalivu«, 1991 (Izola) prof. Marka Stokina predvideva sistem prezentacije mozaikov v obravnavanih treh prostorih tako, da se pretežni del ponovno zasuje, dvignjeni kosi mozaika pa se obdelajo in prezentirajo na površju.

Že pred začetkom restavratorskega posega na mozaiku je bil slišati pomisleke glede dviganja v kosih. Vendar gre za pomislek načelne narave. Kajti v praksi poznani osnovni metodi dviganja mozaikov nista vselej in v vsakem primeru ustrezni oziroma uporabni. Pogostejša metoda je gotovo dviganje v kosih, ker zahteva manj priprav in je vedno uporabna. Druga metoda, z uporabo valja, zahteva vrsto zapletenih priprav, absolutno ravno mozaično površino brez nivojskih deformacij in večje število hkrati prisotnih delavcev.

Specifika mozaikov na lokaciji Simonov zaliv

Izkušnje temeljijo na spoznanjih iz treh prostorov vile, kjer smo opravili delni dvig mozaikov. Tu imamo žal opraviti z zelo velikimi nivojskimi razlikami (tudi cca 20 cm), ki so posledica posedanja tal in so zato nepremostljiva ovira za sistem dviganja na valj.

Naša spoznanja pri dosedanjem delu na tej lokaciji nam krepijo prepričanje, da je za kakršnokoli odprto prezentacijo nujno celotno mozaično površino dvigniti, urediti nosilno podlago in mozaike nato vrniti. V tem primeru ni možna nobena konservativna metoda utrjevanja v globino, ki bi trajneje rešila specifičen problem ločevanja nucleusa in rudusa ter statumena z vmesnimi humusnimi tamponi. Mozaiku bi trajno grozilo

razsutje. Horizontalne in vertikalne razpoke, onesnažene s separiranimi usedlinami se nahajajo tudi znotraj posameznih plasti estrihov.

Zelo zahteven problem so horizontalne in vertikalne deformacije, nastale zaradi posedanja tal. Presentacija sedanjega statusa z deformacijami bi zahtevala vrsto obsežnih dodatnih ukrepov in priprav (kalupi, ...). Take površine so občutljivejše za poškodbe, mehanske obremenitve, težje jih je vzdrževati, saj na konkavnih mestih nastajajo usedline prahu, blata in smeti.

Seveda zahteva tudi presentacija idealnega statusa mozaičnih površin določene korekture, ki jih je mogoče opraviti le z lokalnim preplepljenjem kock. To so zlasti redukcije sedanjih širokih fug, nastalih zaradi posedanja podlage in korekcije na zelo močno deformiranih delih mozaiakov.

Parcialna presentacija

V omenjenem »Programu presentacije...« prof. M. Stokina je rečeno, da bodo deli v letu 1990 dvignjenih mozaiakov presentirani na istem mestu, od koder so bili dvignjeni, »razlika bo samo v njihovi višini, saj bodo dvignjeni na nivo zaščitne plasti, ki bo pokrivala ostali del mozaiaka«.

To je konservatorsko izhodišče za parcialno presentacijo mozaiakov znotraj urejenega arheološkega najdišča. Ob tem je treba opredeliti nekatera izhodišča za morebitno kasnejšo presentacijo celote. Zlasti je pomemben način presentacije mozaičnih površin. Ali se ohrani današnji status razgibane površine ali se morda odločimo za nekdanji poravnani status. Ta odločitev mora biti sprejeta pred nadaljevanjem postopkov na dvignjenih kosih. Postopki, ki jih lahko predvidevamo pri parcialni presentaciji sedanjega (deformiranega) statusa mozaične površine, so:

- izdelava odlitka površine mozaiaka v hodniku, tik ob površini, s katere je dvignjen mozaiak, enako v sosednjem prostoru
- priprava »ležišča« za nadaljnjo obdelavo dvignjenih kosov (upoštevaje zlasti nivojsko razliko pri pragu)
- postavitve dvignjenih kosov mozaiaka na ležišče in priprave za obdelavo hrbtne strani
- odstranitev ostankov rudusa in nucleusa
- priprava ustrezne podaljšane malte in prvi nanos na mozaiak
- vlaženje in nadaljevanje s predvidoma še dvema plastema
- armiranje posameznih kosov
- priprava lokacije z nosilno, izolirano podlago (shema)
- montaža mozaičnih kosov na lokaciji
- retuširanje, finalna obdelava površin mozaiaka
- dokumentiranje.

Pri presentaciji nekdanjega statusa mozaične površine (brez deformacij) so predvideni tile postopki:

- priprava »ležišča« za nadaljnjo obdelavo dvignjenih kosov
- postavitve mozaiaka na ležišče in priprave za obdelavo hrbtne strani
- odstranitev ostankov rudusa in nucleusa
- preplepljenje kock (korekcija deformacij)
- priprava ustrezne podaljšane malte in prvi nanos na mozaiak
- vlaženje in nadaljevanje s predvidoma še dvema plastema
- armiranje posameznih kosov
- priprava lokacije z nosilno, izolirano podlago
- montaža mozaičnih kosov
- retuširanje, finalna obdelava površin mozaiaka
- dokumentiranje.

Prezentacija celotnega mozaičnega kompleksa

Postopki za prezentacijo so skoraj popolnoma enaki kot postopki parcialne prezentacije, le da je treba upoštevati dviganje preostalih mozaičnih površin in v primeru ohranitve sedanjega statusa tudi izdelavo odlitkov, razgibane, deformirane površine. Za dviganje mozaikov je mogoče teoretično uporabiti oba načina, po kosih ali na valj, še posebej pa v kombinaciji. Vendar naj opozorim, da zahtevajo prav kombinirani sistemi največ priprav in dela ter izredno pazljivost in preciznost pri polaganju nazaj. Kajti, odločiti se je treba za enoten sistem vračanja z direktnim polaganjem v sproti nanašano malto. Kombiniranje z odličnimi posameznimi kosi je praktično nemogoče zaradi uravnavanja stikov v svežo malto položenih kosov.

Glede na vse okoliščine bi osebno priporočil dviganje mozaika po kosih ter prezentiranje mozaične površine v nekdanjem, poravnanim (nedeformiranem) statusu. Le tako prezentirane mozaike je mogoče ustrezno zavarovati in vzdrževati.

Problematika nosilne podlage za mozaik

Teren arheološke lokacije v Simonovem zalivu je dokaj nestabilen, s podzemskimi vodnimi tokovi, ki ob sestavi tal vplivajo na njegovo posedanje. V takih primerih je za kakršnokoli prezentacijo, parcialno ali celotno, potrebno zagotoviti stabilno nosilno podlago za mozaike. To pomeni, da je treba opraviti ustrezne arheološke raziskave pred pripravo nosilnega tampona. Hkrati je treba zagotoviti nujne geološke preiskave in statične izračune temeljenja in same nosilne podlage (AB plošča) za mozaike.

Prezentacija fragmentov fresk

Opisani predlog prezentacije fresk velja v primeru, ko gre za fragmente, ki jih ni mogoče sestaviti v celote in je prezentacija predvidena v zaprtem prostoru na lokaciji v Simonovem zalivu.

V 1992. letu sem razvil novi način prezentacije fragmentov stenskih slik, ki ima nekaj pozitivnih in nekaj negativnih lastnosti. Pozitivno je to, da fragment zadrži vse svoje sestavine, vključno z deponijami na hrbtni strani (vegetabilni ostanki, humus,...). Prednost je v ohranitvi vseh plasti ometov, ki smo jih v primerih dosedanjih prezentacij odstranjali oziroma stanjšali skoraj do barvne plasti. Tako ohranjamo zdaj te sestavine vidne in praktično nedotaknjene za morebitni nadaljnji študij. Ker je nosilna plošča, v katero so vgrajeni fragmenti, prozorna, je omogočeno skoraj neovirano opazovanje rotirajočega kosa od barvne plasti do pogleda s hrbtni strani.

Tak način prezentacije nujno vsebuje tudi pomanjkljivosti. Prva je nujna intervencija z utrjevalnimi sredstvi na barvni plasti in v ometih. Opraviti imamo namreč z gradivom, ki je stoletja ležalo v razmeroma neugodnem okolju z visoko vlažnostjo, pod vplivom nenehnega dotoka vedno bolj kontaminirane deževnice, pod mehanskimi pritiski, na koncu pa je doživelo še »šok« izkopavanja oziroma nagle spremembe okolja. Brez ustreznega utrjevanja bi se tako gradivo lahko ččasoma sesulo. Druga pomanjkljivost je sama plošča iz pleksi stekla, ki je izjemno občutljiva, omejene velikosti ter ne dopušča vgradnje velikih kosov, ker s perforiranjem slabi njena trdnost.

Preizkusni izdelek v velikosti 50 x 40 cm (pleksi plošča) z devetimi kosi vgrajenih stenskih slik iz antike (Emona), pozne gotike, baroka in košček bizantinske freske, se je pokazal kot nova prezentacijska možnost, ki bi bila popolnoma ustrezna in uporabna na

sami lokaciji; seveda v zaprtem prostoru, kjer bi bila prezentirana tudi arheološka dokumentacija. Velikost posameznih plošč ne bi smela presegati velikosti okrog 125 x 100 cm, tako zaradi fleksibilnosti materiala in s tem morebitnega izpadanja prezentiranih fragmentov, kot zaradi manipulacije pri sami pripravi in kasnejšem vzdrževanju. Omejitve bodo gotovo tudi v velikosti posameznih fragmentov in njihovi teži, zaradi česar bi lahko prišlo tudi do izpadanja le-teh.

Arheološka lokacija v Simonovem zalivu dejansko predstavlja izziv, ko gre za prezentacijske možnosti. Ne glede na trenutne okoliščine bi morali vztrajati pri strokovno utemeljeni, a inovativni prezentaciji predvsem najkvalitetnejšega gradiva, ki ga gotovo ne manjka.

Matija Žargi

Iz gradbene zgodovine Narodnega muzeja

Povzetek

Pričujoči prispevek govori o delu gradbene zgodovine Narodnega muzeja na podlagi zapisnikov sej gradbenega odbora, ki so bile v letih 1882–1883. Na njih so pod vodstvom kustosa muzeja in deželnega odbornika Karla Dežmana razpravljali o lokaciji in izbiri projekta za novo muzejsko stavbo, ki sodi med najpomembnejše spomenike 19. stoletja pri nas. Sto let za tem je bila končana obsežna obnova muzeja, ki jo je načrtoval arhitekt Marko Mušič. Pridobljeni so bili novi delovni prostori, depojski prostori, fotografska in konservatorska delavnica, prekrit je bil atrij, ki danes služi najrazličnejšim kulturnim prireditvam. Urejeni so bili še drugi prostori: avla, muzejska prodajalna, garderoba, sanitarije idr.

From the History of the National Museum's Construction Summary

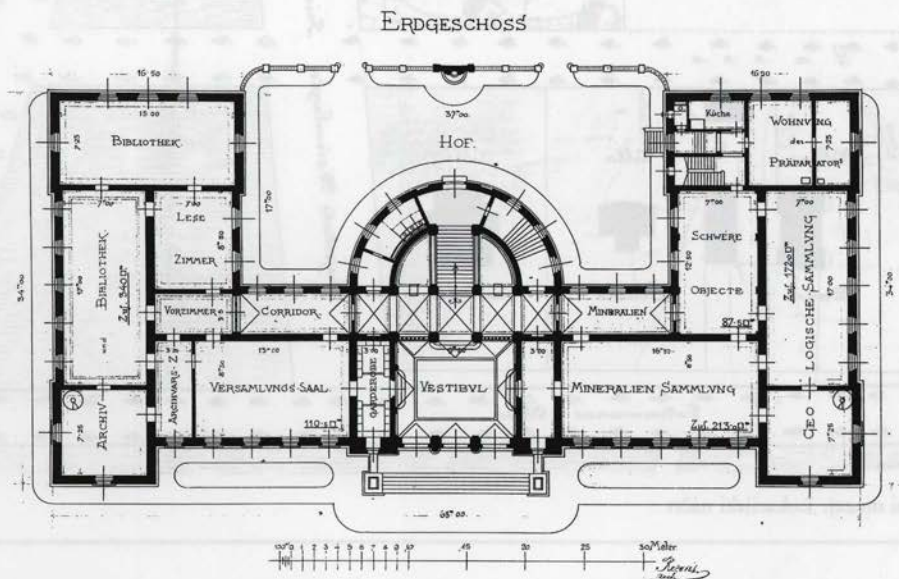
The contribution discusses part of the history of the National Museum's construction based on the minutes of the Construction Committee's meeting held in the years from 1882–1883. The main topic of these meetings, which were conducted by the curator of the museum and the provincial committeeman Karl Dežman, was the location and selection of a project for a new museum building, which today represents one of the most important monuments of the 19th century in our country. One hundred years later the extensive restoration of the museum – the work of the architect Marko Mušič – was completed. The museum acquired new work areas, depots, a photographic and conservator's workshop, its atrium was covered with a new roof and today is the scene of various cultural events. Several other areas were also renewed: the hall, museum shop, cloakroom, washrooms, etc.

Natanko ob 170. obletnici ustanovitve muzeja in ob 100. obletnici Dežmanovega programa za novo muzejsko stavbo je bila leta 1991 zaključena obnova ene najpomembnejših arhitektur 19. stoletja pri nas. Ker sem prepričan, da bi se moral vsak konservator pred obnovo tako občutljive stavbe najprej poglobiti v gradbeni arhiv, če ta že obstaja, želim v tem prispevku opozoriti na začetke razmišljanj o novogradnji muzeja – izbiri lokacije in projekta 1881–1883.

V Arhivu Republike Slovenije hranijo pet zapisnikov sej gradbenega odbora (1881–1883) s prilogami (op.1), ki zgovorno pričajo, kako so potekale razprave o gradnji stavbe Deželnega muzeja.

Zaradi velikega dotoka gradiva, zlasti po epohalnih najdbah kolišč na Ljubljanskem barju

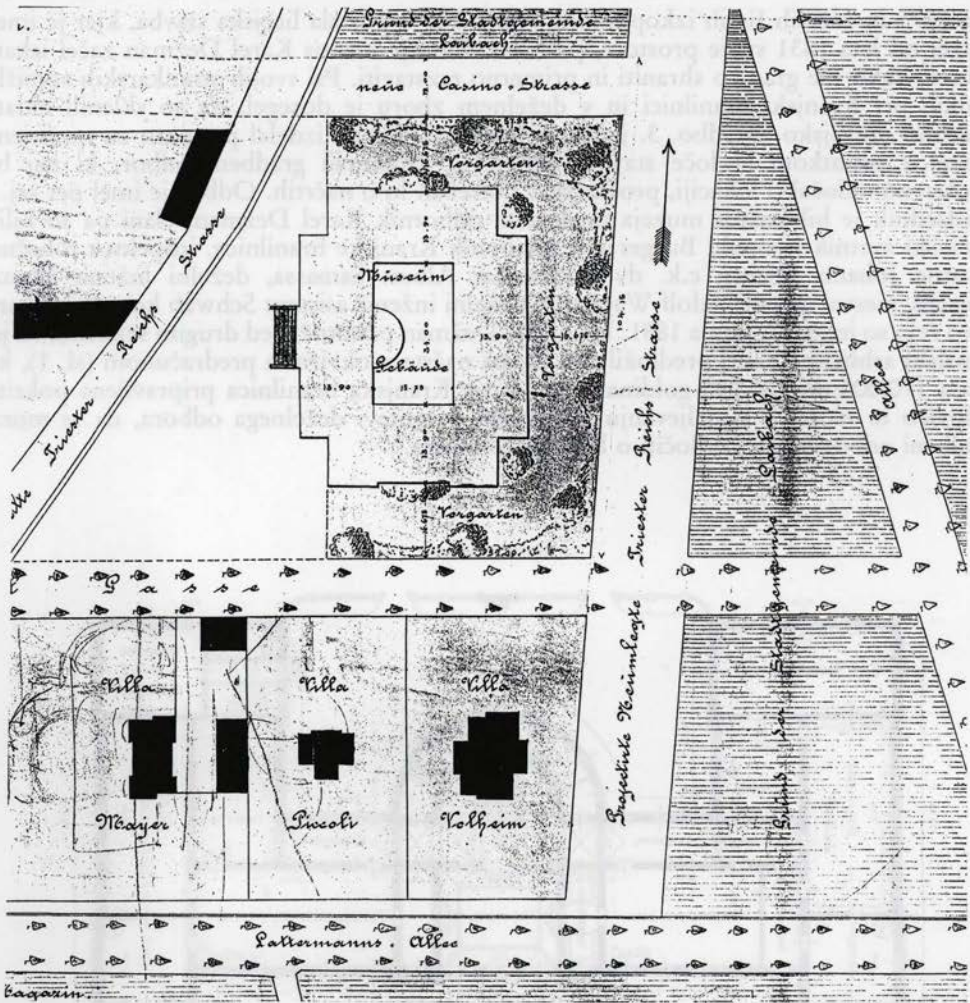
leta 1875 in začeti širši izkopavanji leta 1878, je postala licejska stavba, kjer je imel muzej od leta 1831 svoje prostore, pretesna. Zato je kustos Karel Dežman začel iskati rešitev, kako vse gradivo shraniti in primerno razstaviti. Pri svojih strankarskih somišljenikih pri Kranjski hranilnici in v deželnem zboru je dosegel, da so sklenili zidati posebno muzejsko zgradbo. 3. januarja 1881 je Dežman izdelal program za razširjeni muzej z osnutkom bodoče stavbe. Zatem so ustanovili gradbeni odbor, ki naj bi strokovno odločal o lokaciji, prostorskih potrebah in o načrtih. Odbor je imel pet sej. Predsednik je bil kustos muzeja in deželni odbornik Karel Dežman, člani pa so bili: občinski svetnik Leopold Burger kot zastopnik Kranjske hranilnice, inšpektor tobačne tovarne Johann Rezori, c.k. dvorni zvonar Albert Samassa, deželni inženir Franz Witschl, mestni inženir Adolf Wagner in deželni inženir asistent Schwab kot zapisnikar. Prvo sejo so imeli 27. junija 1881. Na njej je Dežman prisotne med drugim seznanil, da je dunajski arhitekt Rezori predložil dva idejna načrta za okvirnim predračunom (sl. 1), ki znaša 170.000 do 200.000 goldinarjev in da je Kranjska hranilnica pripravljena pokriti polovico te vsote. V nadaljevanju je poročal o zahtevi deželnega odbora, da se mora gradbeni odbor najprej odločiti o lokaciji zemljišča.

Narodni muzej: Idejni načrt arh. Rezorija iz leta 1881

V razpravi so se odločali med več lokacijami. Najbolj so se nagibali k zemljišču Kranjske stavbne družbe nasproti hranilnice, ki da je najcenejše in omogoča zeleno velikost muzeja, ki bo imel v ospredju park in okrog vrt. Poleg tega bi bila gradnja muzeja na tem mestu v skladu z novim razširitvenim načrtom, načrtovana Kazinska cesta (danes Šubičeva) pa bi zagotavljala neposredno povezavo z notranjim mestom. Ta lokacija zagotavlja tudi dobro svetlobo, ki je za muzej zelo pomembna. (sl. 2)

Predlog, da bi muzej zgradili južno od hranilnice, tako da bi obe stavbi tvorili stavbno enoto, ni bil sprejet, ker bi se v tem primeru morali z uršulinkami pogajati za odkup dela samostanskega vrta, ki je zelo drago zemljišče. Sprejet pa je bil predlog, da bi se pri načrtih za novo stavbo zgledovali po novem celovškem muzeju.

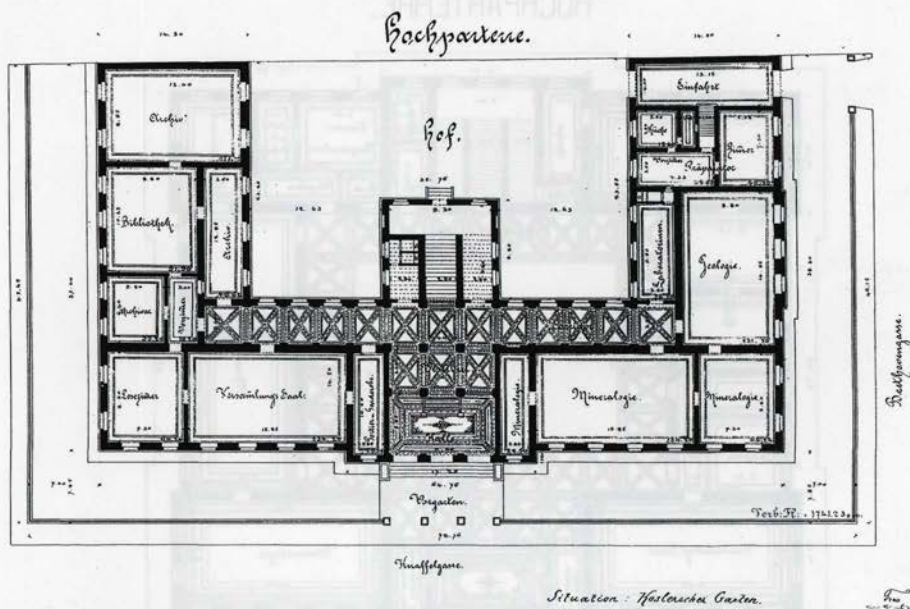

Narodni muzej: Lokacijski načrt

Stekla je tudi razprava o želji Kranjske hranilnice, da se morajo zagotoviti prostori za obrtni oddelek. Samassa je menil, da bi bilo dobro, če bi bila upoštevana le umetna obrt. Temu je nasprotoval Burger, ki je menil, da mora biti predstavljena obrt v celoti. Tudi to je bilo sprejeto.

Po tej seji je večkrat zasedal deželni odbor in zaprosil stavbenika in tehničnega vodjo Kranjske stavbne družbe Viljema Trea, naj izdela program razporeditve prostorov in predloži idejni projekt. Trea je program s predračunom izdelal februarja 1882, tri idejne skice A, B in C pa aprila istega leta. V spremnem dopisu jih je tudi razložil in upošteval, da novo poslopje ne sme stati več kot 160.000 do 180.000 goldinarjev. Skica A upošteva zemljišče na Kozlerjevem vrtu (sl 3), B in C pa stavbo, ki je z vseh strani omejena s cestami (sl. 4, 5). Od vseh se mu je zdel najprimernejši tloris na skici B, ki je bil v zadnjem času posebno priljubljen za muzejske stavbe sploh.

Gre za centralno poslopje, ki se zgleduje po avstrijskem muzeju na Dunaju, po

Narodni muzej: Idejni načrt A arh. Trea iz leta 1882,
Arhiv Slovenije

muzejskih zgradbah v Linzu, Zagrebu in drugih. Tako poslojpe zagotavlja izvrstno osvetlitev vseh prostorov, umetniško in arhitektonsko izvedbo stebnega vestibula, obhodnih arkadnih hodnikov, stopnišča in razporeditev različnih muzejskih oddelkov. Te skice je priložil tudi zato, da bi se lahko odločili za primerno zemljišče.

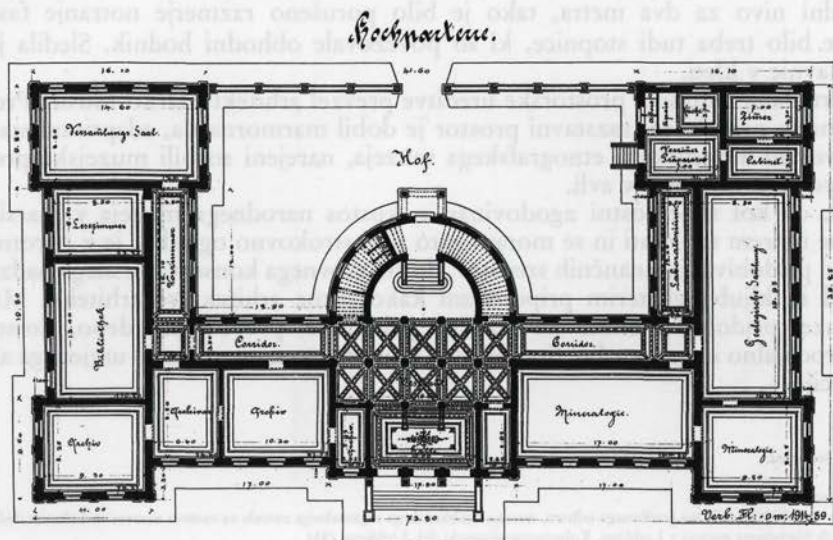
O tem je deželni odbornik Karl Dežman poročal na seji gradbenega odbora, ki je bila šele 18. decembra 1882. Poročal je tudi, da je polaganje temeljnega kamna uvrščeno v program obiska cesarja Franca Jožefa julija 1883 in da so v deželnem odboru razpravljali o izbiri zemljišča in zbiranju finančnih sredstev. Povedal je, da je odbor načelno soglašal z nakupom zemljišča Kranjske stavbne družbe ob Knafljevi ulici.

Dežman je nato poudaril, da morajo na tej seji sklepati o načrtih in o ustreznem zemljišču, vendar se jim ni posrečilo dokončno dogovoriti.

Na seji gradbenega odbora 26. decembra 1882 so se posvetili Treovim projektnim skicam. Johann Rezori (oče arhitekta Wilhelma Rezorija) je menil, da o skici B ne morejo razpravljati toliko časa, dokler nista izdelana prerez in fasada, da bi lahko videli, na kakšen način bi bila lahko izdelana konstrukcija steklene strehe (!) nad notranjim dvoriščem. Sicer pa je bil mnenja, da bi bila taka konstrukcija tehnično zelo zahtevna in da bi bilo zato bolje, če bi bilo dvorišče odprto. Zavzel se je za stavbo z dvema traktoma in predlagal naj se projekt v tem smislu predela. Witschl je v tej zvezi predlagal, da bi za izdelavo projekta stavbe z dvema traktoma poskušali poiskati arhitekta Rezorija. Inšpektor Rezori mu je odgovoril, da ne more zagotoviti, ali bo njegov sin zaradi drugih obveznosti to sprejel.

Wagner je pripomnil, naj se najprej odločijo, kakšno poslojpe želijo. Sam se je zavzel za Treovo skico B, s tem da mora še predložiti detaljne skice.

Burger je na prvo mesto postavil vprašanje, kako velika in visoka naj bo zgradba.

Narodni muzej: Idejni načrt C arh. Trea iz leta 1882, Arhiv Slovenije

Na koncu seje je zatrdil, da bo detajlne načrte predložil v štirinajstih dneh. 24. marca 1883 so mu v pomoč izročili naslednje gradivo:

1. Dežmanov program z dne 3. januarja 1881
2. Program prostorskih potreb z dne 29. decembra 1882
3. Zapisnike sej gradbenega odbora:
 - a. 27. junij 1881
 - b. 18. december 1882
 - c. 26. december 1882
 - d. 29. december 1882
 - e. 12. marec 1883
4. Dopis profesorja Voduška o astronomskem observatoriju z dne 10. januarja 1882
5. Izmere prostorov Viljema Trea iz februarja 1882
6. Rezorijeve projektne skice (tri liste in eno polo) iz aprila 1881
7. Rezorijeve projektne skice
8. Načrt Celovškega muzeja (2 lista), fotografijo in izmero prostorov
9. Tri Treove projektne skice

Kmalu za tem je Treo izdelal izvedbene načrte z vsemi detajli (kapiteli v merilu 1:1). Tako je nastala muzejska stavba, kakršno vidimo danes. Gradili so jo od leta 1883 do 1885.

Dobrih sto let za tem se je prvič začela obsežnejša obnova muzeja. Leta 1986 je arhitekt Marko Mušič predstavil idejni projekt prenove, ki pa ga takrat Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine ni potrdil. Prav tako za tak poseg ni bil razpisan natečaj, zaradi neurejenega financiranja pa je prenova potekala parcialno. Začetna dela je prevzel inženiring Gradbenega podjetja Grosuplje. To podjetje je bilo, kot najboljši ponudnik, tudi izvajalec del. Najprej so bili zgrajeni delovni prostori na

podstrehi, nato je sledila poglobitev atrija za nove depojske prostore. Pri tem je bil dvignjen talni nivo za dva metra, tako je bilo porušeno razmerje notranje fasade, odstraniti je bilo treba tudi stopnice, ki so povezovale obhodni hodnik. Sledila je še ureditev delavnic v kleti.

Nato je načrtovanje notranje prostorske ureditve prevzel arhitekt Marko Mušič. Prekrit je bil atrij, novo pridobljeni razstavni prostor je dobil marmorna tla, adaptirani sta bili razstavni dvorani Slovenskega etnografskega muzeja, narejeni so bili muzejska prodajalna, garderoba in nov pult v avli.

Kljub temu, da kot umetnostni zgodovinar in kustos narodnega muzeja v marsičem s prenovo ne morem soglašati in se moram zato tudi strokovno ograditi, je z ogromnim naporom, od pridobivanja finančnih sredstev, do strokovnega konservatorskega nadzora, izvajalca del in kljub nekaterim pripombam kakovostne arhitekture arhitekta Marka Mušiča, muzej pridobil dvorano za različne prireditve, prepotrebni depo, dostojno muzejsko prodajalno in garderobo. Spomniti se moramo namreč mizerno urejenega atrija pred adaptacijo.

Uporabljeni viri in literatura:

1. ARS, mapa načrtov Rudolfinum
2. Arhiv Narodnega muzeja (zapisniki sej gradbenega odbora, mnenja Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine)
3. Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani, Kulturnozgodovinski del, Ljubljana 1931
5. Peter Petru, Matija Žargi, Narodni muzej, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov, 123, Ljubljana 1983
6. Marko Mušič, Prenova Narodnega muzeja v Ljubljani in ureditev razstavišča v atriju, Sinteza, Ljubljana 1992, str. 80-81

Mitja Ferenc

Vzroki za propad kulturne dediščine kočevskih Nemcev

Povzetek

Članek obravnava vzroke za usodo kulturne dediščine kočevske dežele, ki jo je njeno večinsko prebivalstvo pozimi 1941–1942 nenadoma in skoraj v celoti zapustilo. Izselitev kočevskih Nemcev, vojno opustošenje in povojno propadanje ter načrtno rušenje so imeli za nekoč razvito kulturno krajino katastrofalne posledice. Danes so obsežni deli nekdanjega ozemlja preraščeni z gozdom, naselja porušena in odstranjena. Nekdanja naselbinska kultura je skoraj v celoti izbrisana. Velika sprememba celotne krajine na Kočevskem je primer, ki bi mu po obsegu daleč naokoli težko našli enakega.

Reasons for the Deterioration of Cultural Heritage created by German Settlers in the Kočevje Region

Summary

The article discusses the reasons for the fate of the cultural heritage of the Kočevje region, which was suddenly and almost entirely abandoned by its majority population in the winter of 1941–42. The emigration of Germans from the Kočevje region, the devastation caused by the war, post-war ruin and systematic destruction left catastrophic consequences in a once highly developed cultural region. Today, extensive parts of this territory are overgrown by forests, its villages destroyed and wiped out. The culture of the former settlers has almost completely disappeared. The enormous change in the entire landscape of the Kočevje region is a case which, by its extent, could hardly be paralleled for miles around.

V tem članku Kočevsko iz praktičnih razlogov imenujem tisto območje, na katerem so do l. 1941 bolj ali manj strnjeno kot narodno mešan otok sredi Slovencev šest stoletij prebivali nemški prebivalci – kočevski Nemci (Kočevarji), čeprav se zavedam, da je Kočevska dejansko širše območje in zajema tudi kraje s čisto slovenskim prebivalstvom.¹ Po naselitvi v 14. stoletju so bili v naših krajih poslednji nemški poljedelski naseljenci, saj so Nemci kasneje v naše trge, mesta in vasi prihajali le še kot trgovci, uradniki, rudarji, obrtniki ipd. Kočevski Nemci so bili ena najstarejših nemških narodnih skupin zunaj Nemčije in Avstrije in edini agrarni nemški jezikovni otok na slovenskem ozemlju po prvi svetovni vojni. Jezikovni otok je obsegal približno 800 km in se je razprostiral od dolenskih obronkov nad Krko na severu, do pobočij nad Kolpo na jugu; na vzhodu od pobočij nad Belo krajino, na zahodu do notranjskih planjav za Loškim Potokom in Prezidom. V teh mejah je meril od Sv. Petra nad Gorenjo Toplo Reberjo do vrhov nad

Spodnjim Logom okoli 30 km, od Mavrlena nad Črnomljem do Drage in Podpreske pri Loškem Potoku pa okoli 42 km.

Danes sodi ozemlje nekdanjega nemškega jezikovnega otoka v štiri upravne enote (občine). Večina ga je v občini Kočevje, na vzhodu in jugovzhodu sta dva manjša enaka dela v občinah Novo mesto in Črnomelj, še manjši del pa leži na severozahodu v občini Ribnica. Zunanje meje 44 katastrskih občin, na katere je območje razdeljeno, se skoraj povsem ujemajo z etnografsko mejo tega otoka.

Usoda kulturne dediščine na Kočevskem

Ob usodi, ki je doletela Kočevsko, so ostanki, ki bi posebej pričali o nekdanji nemški naselitvi Kočevske, zelo redki.

Od 177 naselij je bilo 112 požganih ali kako drugače uničenih in jih danes ni več ali pa sta ostali naseljeni le ena ali dve hiši. Veliko je naselij, ki uradno sicer obstajajo v Imeniku naselij Republike Slovenije,² vendar bi danes tam le s težavo našli kakšen kos obdelanega kamna ali kakšen drug preostanek naselja. Kraj, kjer je stala vas, razpoznamo samo še po sadnem drevju, nad katerim vedno bolj prevladuje nasilen gozd, betoniranih vodnjakih, na katerih se ponavadi vidi letnica izgradnje in začetnici lastnika, in temeljih poslopij, katerih ruševine so večinoma odstranili. Ti preostanki so značilni za večino nekdanjih naselij. Verjetno bi tudi v Evropi s težavo našli pokrajino, kjer bi kulturna krajina doživela take spremembe kot Kočevska.³ Tudi tista naselja, ki danes še obstajajo, so večinoma izgubila ali pa izgubljajo svojo prvotno obliko. Večine predvojnih zaselkov ni več.⁴ V Črnem Potoku, Travi, Kočevski Reki, Klinji vasi, Koprivniku, Dragi, Željnah, Livoldu, deloma še v Moravi lahko vidimo, kakšna so bila na Kočevskem obcestna naselja; v Občicah, Srednji vasi ter v Gornjih, Dolnjih in Novih Ložinah gručasta, v Stari Cerkvi, Črmošnjicah in Grčaricah pa središčna. V njih so se tudi ohranili različni tipi stavb.⁵ Le s težavo pa bomo na Kočevskem še našli leseno hišo ali pa hišo, krito s slamo ali skodlami.

Poleg celotnih naselij so na Kočevskem največjo izgubo utrpeli sakralni objekti. Na območju, s katerega so se pozimi 1941–1942 izselili kočevski Nemci, je bilo 17 župnij s 123 cerkvami in kapelami,⁶ večinoma na ozemlju današnje občine Kočevje (ena župnija je bila v današnji občini Novo mesto, dve v današnji občini Črnomelj in ena v današnji občini Ribnica). Danes stoji na omenjenem območju le še 28 cerkva.

Od 17 župnij cerkva, je ohranjenih le še osem, tri so v ruševinah, šest pa jih je bilo odstranjenih. Od 95 uničenih cerkva je le 12 takšnih, katerih ruševine so dobro vidne, ohranjen je ponavadi tudi zvonik. Od dvanajstih cerkva so vidni le še temelji in del obodnega zidu, pri šestih je še mogoče opaziti temelje, medtem ko od ostalih 65 cerkva ni več nobenega sledu.⁷

V 6 župnijah Borovec, Dolenja Topla Reber, Gotenica, Grčarice, Kočevska Reka, Stari Log, ne stoji noben sakralni objekt več, v 7 župnijah pa se je ohranil le po eden (župnije Koprivnik, Mozelj, Polom, Planina, Nemška Loka, Draga, Spodnji Log), v župniji Črmošnjice pa dva. Nekaj več cerkva se je ohranilo v obeh župnijah na Kočevskem polju, kjer so vasi v 40. letih na novo poselili: to sta župniji Kočevje (od 16 ohranjenih 8) in Stara Cerkev (od 6 cerkva so ohranjene 3)⁸.

Podobno usodo kot cerkve so doživeli tudi kapelice in znamenja. Od nekaj več kot 400 kapelic in znamenj se mi je posrečilo najti le še 38. Večina jih propada.

Kočevsko kulturno dediščino je v preteklih desetletjih raziskovalo več kot dvajset strokovnjakov, predvsem iz vrst kočevskih in drugih Nemcev ter Avstrijcev. Od tridesetih let našega stoletja so zlasti znani Walter Tschinkel, Richard Wolfram, Eberhard Kranzmayer, Maria Hornung, Maria Kundegraber in drugi, med slovenskimi razisko-

valci zadnjega časa pa predvsem Marjan Zadnikar, Ivan Komelj, Ivan Simonič, France Marolt in morda še kdo. Raziskovali so predvsem ljudsko kulturo, šege in navade, narečje, pesmi in pripovedke, ljudska verovanja, cerkveno umetnost idr.

Danes je raziskovanje kulturne dediščine kočevskih Nemcev zaradi njihove razseljenosti težje kot prej, ko so še živeli na Kočevskem, ostala so še cela področja, ki so raziskana le malo ali skoraj nič, npr. ljudski plesi, prehrana, kmečko orodje idr.

Od redkih materialnih ostalin, ki so se nam ohranile, je treba omeniti nemške napise v notranjosti ali na opremi v nekaterih od ohranjenih cerkva (Gorica, Spodnji Log, Stara Cerkev).⁹ Veliko redkost predstavlja znamenje, ki sameva v prostranih gozdovih Goteniškega Snežnika na višini 1135 m, in je edino še stoječe znamenje na Kočevskem z nemškim napisom. Zaradi redkosti sta pomembna tudi nemška napisa pri studencih v Suhem Potoku in Kočarjih, znamenje v Dolnjih Ložinah in spominska plošča padlim v 1. svetovni vojni v Stari Cerkvi. Ohranjeni sta tudi znamenji, ki so ju ob praznovanju 600-letnice naselitve l. 1930 v Pogorelcu pri Štalah in v Gačah postavili v spomin na opuščeni naselji. Na nekaterih portalih hiš so tudi še vidni nemški priimki. Kljub temu, da je večina od 38 pokopališč zravnan ali pa so nagrobnike kočevskih Nemcev odstranili, so pokopališča v Koprivniku, Zajčjem Polju in deloma v Starem Logu, Kočevskih Poljanah, Novem Taboru, Mozlju, Livoldu najpomembnejši materialni ostanki, ki pričajo o 600-letnem bivanju kočevskih Nemcev sredi slovenskega ozemlja. Zanimivo je, da je največja zbirka predmetov iz življenja kočevskih Nemcev v Österreichisches Museum für Volkskunde na Dunaju. Večino gradiva je v 60. letih na Kočevskem zbrala dr. Maria Kundegraber.

29. oktobra 1988 sta bili na robu Kočevja, na Trati na kapeli, odkriti na kapeli dve marmorni plošči z napisoma v slovenščini in nemščini z nekaj pomembnimi letnicami o šeststoletni zgodovini Kočevja in Kočevskega od začetka naseljevanja nemških kolonistov. Poleti 1992 sta bili na cerkvi v Dragi prav tako odkriti dve plošči v obeh jezikih, ki pričata o naseljevanju Dragarske doline.

Vzroki za izgubo kulturne dediščine kočevskih Nemcev

Ob usodi, ki je doletela kulturno dediščino na Kočevskem, se v strokovni javnosti, predvsem pa v sredstvih javnega obveščanja, občasno pojavljajo vprašanja in tudi polemike o vzrokih za njen propad. Menim, da za propad kulturne dediščine na Kočevskem obstaja vsaj pet vzrokov. Ti so enaki za celo kočevsko območje in so med seboj povezani, vendar so na različnih območjih Kočevske različno prevladovali. Kočevski Rog in območje Kočevske Reke sta za prevladovanje vzrokov najbolj značilna primera. Kot je bila npr. za Kočevski Rog usodna italijanska ofenziva, tako je večina umetnostnozgodovinske dediščine območja Kočevska Reka doživela žalostno usodo v času zaprtosti območja, natančneje v letih 1953 in 1954, ko so bili nasilno porušeni vsi sakralni objekti in pokopališča, kasneje pa odstranjene še njihove ruševine.

Primeri ohranjene kulturne dediščine so zato na nekaterih območjih zelo redki.

1. Izseljavanje prebivalstva v tujino

Želja, ustvariti si boljše možnosti za življenje, je zvalila v tujino prenekaterega prebivalca slovenskih pokrajin. Kočevska je pri tem prav izstopala od drugih pokrajin, saj je bilo izseljevanje v tujino od tod veliko večje kot drugje.

Približno od 80. let prejšnjega stoletja so se kočevski Nemci začeli v večjem številu izseljevati v tujino, predvsem v ZDA. Tako je pred 2. svetovno vojno samo v New Yorku in Clevelandu živelo že okoli 13500 kočevskih Nemcev, torej več kot v sami domovini.¹⁰ Krošnjarjenje, značilna gospodarska dejavnost kočevskih Nemcev, je pripomogla, da je vedno več ljudi ostalo na tujem. S »havziranja«, s katerim so si ustvarili razmeroma visok življenjski standard, so se moški vračali k družinam enkrat letno, v času košnje in drugih večjih kmečkih opravil, ter se nato konec avgusta spet vračali v tujino. Vedno več se jih je za stalno naselilo v tujini.

Posledica izseljevanja je bila opustelost kmetij in naselij v nekaterih primerih tudi sakralnih objektov (podružna cerkev sv. Elije na gori pri Kozicah, kapela sv. Urha na Starološkem Griču). T.im. narodnostni kataster, ki ga je sestavilo učiteljstvo na Kočevskem, je l. 1936/37 popisalo vasi po šolskih občinah tega narodnostnega območja.¹¹ Primerjava nam pokaže, da je bila povprečno vsaka tretja ali četrta hiša na Kočevskem že opuščena ali pa je bila v razvalinah. Na nekaterih območjih, npr. v občini Koprivnik je bila opuščena že celo vsaka druga ali tretja hiša. Nekaj vasi je bilo že povsem razseljenih, npr. Gače, Pogorelec pri Gačah, Mirna Gora, Gornja Bukova Gora, Starološki Grič, Golobinjek. Število prebivalcev je od leta 1880 do leta 1931 upadlo z 21441 na 18002, leta 1936 pa na okoli 17179.¹²

2. Izselitev kočevskih Nemcev pozimi leta 1941/42

Ko so si l. 1941 vsi trije okupatorji razdelili slovensko ozemlje, sta območje nemškega jezikovnega otoka na Kočevskem in del Dolenjske prišla pod Italijo in bila nato maja istega leta tudi formalno priključena h Kraljevini Italiji. Kočevske Nemce, posebej še njihovo vodstvo, ki je pričakovalo vključitev Kočevske nemškemu zasedbenemu območju v severni Sloveniji, je italijanska okupacija Kočevske razočarala. 23. aprila 1941 so se odposlanci kočevskih Nemcev sporazumeli s H. Himmlerjem v Brucku na Muri za preselitev svojih rojakov v nemški rajh. Obljubljeno jim je bilo naselitveno območje ob Savi in Sotli, s katerega so nacisti nameravali izgnati veliko večino slovenskega življa iz okoli 100 km dolgega in okoli 10 do 15 km širokega pasu nasproti Ljubljanski pokrajini, in v t.im. Neodvisni državi Hrvaški. Ko bi od tam izgnali skoraj vse slovensko prebivalstvo, bi strnjeno naselili Nemce in tako ustvarili nemški branik. Po nacističnih zamislih naj bi bili nekakšni obrambni kmetje (Wehrbauern), ki bi s plugom in mečem varovali jugovzhodno mejo nemškega rajha.

Po lastnem štetju marca 1941 je na Kočevskem živelo 12.498 kočevskih Nemcev (okoli 2754 družin) v okoli 170 vaseh. Večina se jih je ukvarjala s poljedelstvom in živinorejo, in sicer 1889 družin, obrtniških družin je bilo 346. Skupna posest kočevskih Nemcev je znašala 47528 ha.¹³

31. avgusta 1941 sta vladi nemškega rajha in Kraljevine Italije v Rimu sklenili sporazum o preselitvi. Imovino preseljencev je prevzela nemška družba Deutsche Umsiedlungstreuhandgesellschaft, da bi jo v imenu preseljencev prodala novemu italijanskemu zavodu za nepremičnine Emona. Ko so okoli 37.000 Slovencev jeseni 1941 in pozimi 1941–1942 izgnali v okoli 500 taborišč Volksdeutsche Mittelstelle v Nemčiji, so se kočevski Nemci od 14. novembra 1941 do 22. januarja 1942 s 135 vlaki v t.im. šturmih¹⁴ preselili na naselitveno območje ob Savi in Sotli. Preselilo se je 2833 družin oziroma 11.509 oseb. Več deset vasi je popolnoma opustelo, v drugih je ostalo redko slovensko prebivalstvo.

3. Vojno pustošenje v letih 1942–1945

Po preselitvi kočevskih Nemcev, ki so morali pustiti doma vse nepremičnine in dve tretjini živine, so ostale njihove vasi in zaselki večinoma prazni. Italijanske oblasti so

poskusile območje ponovno poseliti z najemniki, ki bi »Emoni« plačevali določen del pridelka. Sprva so se ljudje prijavljali in je njih število maja l. 1942 doseglo 1346 (od 3000 predvidenih), nato pa so nemirne razmere to akcijo popolnoma ustavile. Ugotavljali so, da je med najemniki malo ljudi z drugih območij Slovenije in da je največ Slovencev s Kočevskega ali iz bližnjih krajev. Kot nam pričajo nekateri viri, je imela »Emona« namen, da zaradi pomanjkanja lesa v Italiji pogozdi odročna območja Kočevske, v dolinah, kjer so bile večje kmetijske površine, pa po vojni naseli Italijane (vojne veterane, dolgoletne fašiste).¹⁵

V veliki večini Kočevske je od maja 1942 do osvoboditve gospodovalo partizanstvo. Okupator je imel večinoma v lasti samo mesto Kočevje, ki je bilo zanj pomembna strateška postojanka za varovanje poti Ljubljana–Delnice–Kvarnerski zaliv. Mesto je bilo izpostavljeno nekaterim močnim napadom partizanske vojske in bombardiranju zavezniškega letalstva, utrpelo je veliko gmotno škodo, med številnimi hišami in gospodarskimi objekti je bil močno poškodovan tudi Auerspergov grad.¹⁶ Tudi podeželje so večkrat prekrižarile razne vojske in prizadele veliko gmotno škodo v izpraznjenih vaseh kočevskih Nemcev.

Najbolj je Kočevsko prizadejala velika italijanska ofenziva, ki je načrtno požigala izpraznjene vasi, da bi odvzela partizanom možnost udobnejšega bivanja. Od vseh kočevskih območij je bil najbolj prizadet Kočevski Rog (takratne občine Stari Log, Črmošnjice in Koprivnik), kjer skoraj nobena vas ni preživela italijanske okupacije. Po veliki italijanski ofenzivi so se pustošenja na Kočevskem nadaljevala v manjšem obsegu še tri leta.

Zemljevid, ki so ga naredili v odseku za gospodarstvo pri Predsedstvu SNOS pozimi leta 1944/45, kaže na obravnavanem območju 149 naselij, med njimi 93 popolnoma požganih in 13 deloma požganih vasi. Ohranile so se le vasi v dolinah (43).¹⁷

4. Povojno propadanje

Konec vojne na Slovenskem maja 1945 je pomenil tudi konec nemške kolonizacije v Posavju in Obsotlju. Jugoslovanske oblasti so tiste, ki se niso rešili z begom, zaprle v zbirna taborišča (Teharje, Strnišče pri Ptujju). Od tam so jih pregnale v Avstrijo, kajti na svoje domove so se morali vrniti slovenski izgnanci, velika večina hiš kočevskih Nemcev pa je bila v ruševinah. Poleg tega jugoslovanske oblasti iz nacionalnih razlogov niso imele interesa za ponovno poselitev precej prazne Kočevske z Nemci. Tako so kočevski Nemci nenadoma in končno postali brezdomci. Po začasni namestitvi v taboriščih na Štajerskem in Koroškem so se kasneje razkropili in naselili po avstrijskih in nemških pokrajinah, precej pa jih je odšlo v ZDA.

Premoženje preseljenih kočevskih Nemcev so zaplenili na podlagi odloka AVNOJ iz novembra 1944, po katerem je bilo zaplenjeno vse nemško premoženje v Jugoslaviji.¹⁸ Vse pravne predpise okupacijskih oblasti so razveljavili. Tako je tudi pogodba z dne 3. novembra 1942, s katero je bilo Emoni dano pooblastilo za nakup in prodajo nepremične imovine nemških preseljencev, postala neveljavna. Leta 1945 in 1946 so razlastili vse lastnike,¹⁹ ki so optirali, in 38 oseb nemške narodnosti (Volksdeutscherjev), ki so ostali na Kočevskem.²⁰

Težka povojna leta obnovi Kočevske niso bila naklonjena. Popis prebivalstva in naselij l. 1948 je pokazal, da je bilo neobljudenih kar 83 vasi, v nekaterih pa sta živeli le ena ali dve družini. Če bi ugotavljali stanje neposredno po vojni, bi lahko ugotovili še večje število povsem uničenih vasi, saj so nekatere ponovno poselili takoj po vojni. V času povojne obnove Kočevske ni nihče razmišljal o obnovi popolnoma uničenih vasi na odročnejših območjih (Kočevski Rog), saj so imeli dovolj dela pri obnovi vasi po dolinah in odpravi v vojni povzročene gmotne škode. Tudi v naslednjem obdobju, ko so zaradi industrializacije

zacije pritegovali ljudi s podeželja v mesta za industrijsko delovno silo, ni nihče mislil na obnovo popolnoma uničenih krajev. Tisoče požganih poslopij je zato kmalu docela propadlo in se spremenilo v kupe kamenja. Po vojni je zemlja prešla v »splošno ljudsko premoženje«, večino sta od l. 1952 upravljala Kmetijsko gozdarsko podjetje Kočevje in Podjetje Snežnik.

Kočevski so namenili posebno vlogo, saj naj bi tam zgradili velikopotezni in idealni vzorec socialističnega kmetijskega gospodarstva. Zato ponovna, individualna naselitev na nekdanjih posestvih ni bila dovoljena. Sicer pa spričo popolnega opustošenja in uničenja kočevskih vasi, poslopij, deloma pa tudi že kmetijskih zemljišč in površin takšna naselitev niti ne bi bila mogoča brez izdatne pomoči države.

V letih obnove so bili zastavljeni nekateri premalo premišljeni načrti v zvezi s socialistično kmetijsko proizvodnjo, ki so se izjalovili, eni prej, drugi pozneje. Izkazalo se je, da je na večjih območjih, kot je Kočevska, možno reševati številna vprašanja le ob upoštevanju vseh naravnih, človeških in gospodarskih dejavnikov. Tako so konec 40. in v začetku 50. let v nekaterih povsem porušeni naseljih (Rajhenav, Stari Breg, Planina, Komolec, Kačji Potok, Podstence, Sredgora, Blatnik) zgradili ali obnovili nekaj hiš in večjih hlevov. Vendar so večino njih opustili že čez nekaj let.

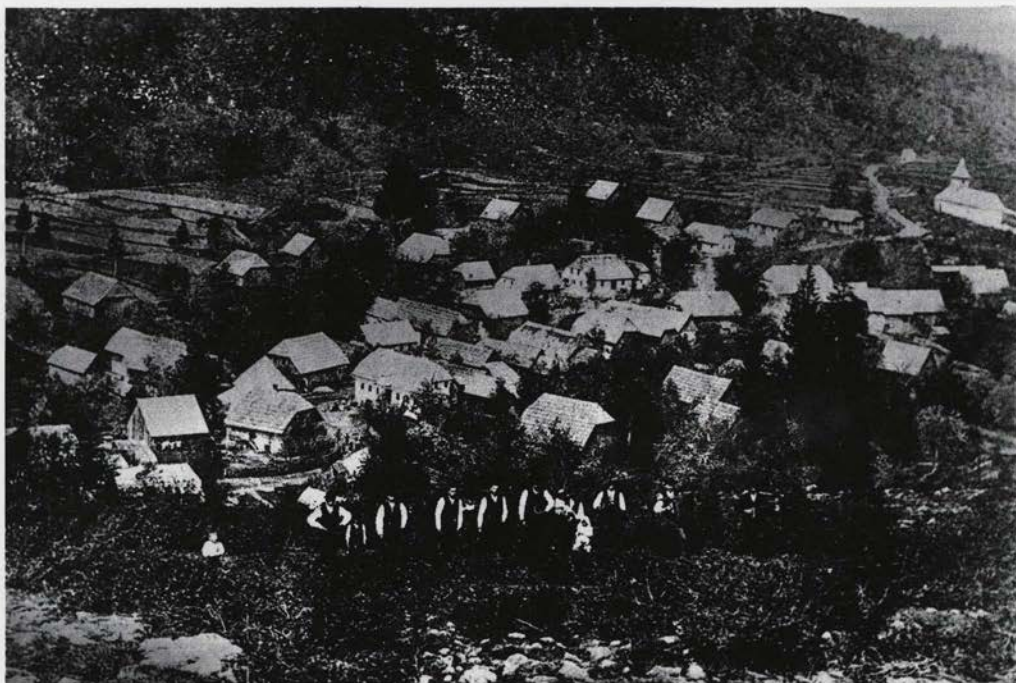
Kočevska je po vojni skoraj zamenjala svoje prebivalstvo, saj je po nekaterih raziskavah tu l. 1953 prebivala le nekaj več kot četrtnina ljudi v svojem rojstnem kraju. V razseljene vasi na Kočevskem so se začeli doseljevati novi prebivalci, med vojno zvečine okoliški, po vojni pa so prihajali iz vseh delov Slovenije in tudi Jugoslavije. Naseljevali so se predvsem v večjih, ne preveč poškodovanih naseljih. Vendar jih je le del nato ostal na Kočevskem in le redki so tod pognali korenine.

Obsežna območja Kočevske so ostala zapuščena. Ruševine požganih krajev, kapelice, znamenja, vaške lipe so ostale pozabljene in so hitro propadale. Graditelji novih poslopij, največkrat gozdarskih in lovskih hiš, so z razvalin odnašali gradbeni material. Graditelji gozdnih cest so z ostanki nekdanjih vasic, cerkvic in znamenj prišli najceneje in najlažje do materiala za nasipavanje cest. Pri tem je bilo mnogo uničenega resnično brez potrebe, na nekulturen način in v pregorečem brisanju sledov nekdanjih časov. Največje spremembe na Kočevskem so postale vidne šele čez deset in več let, ko je gozd začel preraščati na nekdanje kmetijske površine. Poznavalci so ugotovili, da je gozd samo po vojni osvojil približno 300 km² novih površin, to je kar tretjino nekdanjega kočevskega nemškega narodnostnega območja.²¹ Stopnja gozdnatosti je zato zaradi izpraznitve območja v primerjavi z drugimi deli Slovenije izredno velika in dosega 82,0 % celotne površine (l. 1972), kar je skoraj 100 % več kot l. 1886 (41,4 %). Gozd se izredno hitro širi na nekdanjih obdelovalnih površinah, predvsem na pašnikih in njivah. Delež obdelovalnih površin je npr. l. 1896 znašal skoraj 30 %, 70 let kasneje pa le še 11 %.²²

5. Načrtno rušenje iz nacionalnih in ideoloških razlogov

V začetku in sredi 50. let sta slab odnos do kulturne dediščine Kočevske, predvsem do sakralnih objektov in pokopališč, označevala dva temeljna razloga. Tisti, ki so upravljali na Kočevskem, so si iz nacionalističnih razlogov prizadevali nasilno odstraniti ostanke »tujega«, t.j. nemškega življa. Zato ne samo, da niso poskrbeli za ohranitev tistega, česar nista uničila čas in vojna, temveč so celo nasilno uničevali vse »nemško« z ognjem in razstrelivom. Drugi razlog je bil ideološka nestrpnost, s katero so še posebej goreče uničevali sakralne objekte: cerkve, kapelice, znamenja itd.

Kljub temu, da se pogosto poudarja le rušenje z ideološkim predznakom, menim, da je imel velik pomen tudi nacionalni razlog. Sakralni objekti, ki so bili odstranjeni v tem obdobju, so bili namreč vsi razen enega na nekdanjem nemškem jezikovnem otoku. Če bi prevladoval le ideološki razlog, bi upravičeno pričakovali, da bi cerkve rušili tudi zunaj

Rogati hrib med obema vojnama

Rogati hrib leta 1991

tega območja, še posebej tam, kjer so vasi opustele ali pa je v njih ostalo redko slovensko prebivalstvo (obkolpsko in kostelsko območje).

Načrtna rušenja so bila skoraj vsa le v sedanji občini Kočevje v prvi polovici petdesetih let, kar priča o posebnem položaju tega območja.

Ugotoviti natančno kdaj so katero cerkev porušili, za večino niti ni mogoče. Za to bi morala biti opravljena natančna raziskava celotnega območja ob preselitvi in takoj po vojni. Dragoceno sliko o stanju umetnostnogoletovinske dediščine v obdobju neposredno po vojni si lahko ustvarimo iz poročil spomeniškovarstvenega zaupnika za kočevski okraj Janka Trošta v letih 1947 in 1948 in iz gradiva, ki ga je popisala topografska ekipa l. 1947 v delu kočevskega okraja.²³

Po dozdej zbranih podatkih lahko sklepamo, da je bilo v tem obdobju odstranjenih najmanj okoli 25 do 30 cerkva in kapel, ki so prebile vojno z ohranjeno opremo; kraji, v katerih so stale, so bili še naseljeni. To velja predvsem za župnije Kočevska Reka, Kočevje, Mozelj in Stara Cerkev. Vsi tri objekte župnije Gotenica pa so podrlji po izdelitvi prebivalcev po l. 1948 in »zaprtju« območja.

Skoraj za večino cerkva, ki so preživele vojno, bi lahko rekli, da so bile v zelo slabem stanju. Bile so nacionalizirane, duhovniki so upravljali po več župnij skupaj, cerkve so bile večinoma odprte in iz njih je bilo moč neovirano odnesti opremo. Naselja so povečini naseljevali sezonski delavci ali priseljenci, ki v naselju niso pognali korenin. Seveda je pomembno vlogo odigral tudi odnos politike in oblasti do sakralnih objektov, posebej na Kočevskem. Ker za obnavljanje ni bilo ljudi, sredstev, volje, dovoljenj s strani posvetnih oblasti, so cerkve, ki so preživele vojno, propadale. V cerkvi je lahko vsak delal, kar se mu je zahotelo. Nevzdrževane strehe so začele propadati in pogosta je bila krajaja opreme. Sčasoma so stavbe videz opuščeni, zapuščenosti, zanemarjenosti in ljudje, ki so jim bile napoti, so začeli s pritiski, da je treba opuščene cerkve odstraniti, tako kot so na veliko odstranjevali ostanke poslopij v opuščeni naseljih, vse pod pretvezo odstranjevanja ruševin oz. ureditve naselja. Prve so bile po vsej verjetnosti odstranjene tiste cerkve, ki so bile že poškodovane bodisi iz časa vojne ali kasneje. Cerkev so običajno najprej poškodovali, ponavadi zažgali ali delno minirali. Ponekod se je to zgodilo ponoči, drugje pa je prišla delovna ekipa, redkim prebivalcem odmerila uro ali dve časa, da odnesejo opremo, nato pa cerkev porušila. Kasneje so komunalni delavci s stroji ruševine enostavno odstranili. Danes le še redki prebivalci ali poznavalci s pripomočki (kataster, stari zemljevidi) vedo za natančen položaj mnogih sakralnih objektov.

Opombe:

1. Geografski pojem Kočevska se v literaturi uporablja zelo različno. Nekateri ga enačijo z območjem nekdanjega okraja Kočevje, ali z območjem sedanje občine Kočevje, drugi z nekdanjim jezikovnim otokom kočevskih Nemcev, tretji pa temu otoku dodajajo še obkolpsko in kostelsko območje.

2. Imenik naselij v SR Sloveniji. Stanje 1. 7. 1982. Ljubljana 1983.

Danes uradno obstajajo le 104 naselja; 78 v občini Kočevje, 15 v občini Črnomelj, 8 v občini Novo mesto, in 3 v občini Ribnica. Od teh je kar 28 (26 v občini Kočevje) takšnih, da so nenaseljena, v redkih stoji še kakšna hiša ali ruševina, v večini pa so celo brez vidnih ostankov.

3. Podobno, vendar manj tragično usodo je doživelo območje Döllersheim v Spodnji Avstriji, kjer so nemške oblasti v letih 1938/42 iz okoli 50 vasi izselile okoli 7000 oseb. Območje je bilo zaprto do sredine 80. let.

Margot Schindler: Wegmüssen. Die Entsiedlung des Raumes Döllersheim (Niederösterreich) 1938–1942. Wien 1988.

4. Zaselki, naselja z 2–10 hišami so bili najpogostejša oblika naselij na Kočevskem. Bilo jih je kar 55.

5. Kočevska ni imela enotnega tipa hiš. Že pri posameznih naseljih je bilo veliko več raznolikosti kot pri drugih vaseh na Slovenskem. Vzroki za to so bili predvsem gradbeni material, klima, relief zemljišča, narava, tradicija prinešena iz različnih slovenskih krajev, tradicija in vplivi nemških kolonistov, vplivi krošnjarjev in stiki s sosednjimi pokrajinami, gospodarski in socialni položaj, splošni kulturni razvoj itd.

6. Letopis ljubljanske nadškofije l. 1935, Ljubljana 1935.

7. Ohranjene ruševine so še v naseljih Blatnik, Brezje, Gorenja Topla Reber, Gradec, Knežja Lipa, Komarna vas, Koziče, Kumrova vas (na Kumrovi gori), Nemška Loka, Nova Gora, Novi Tabor, Polom, Pugled, Sredgora, Srednja Bukova Gora, Starološki Grič, Suhli Potok, Svetli Potok, Topli Vrh, Trava, Trnovec, Vimolj.

Mitja Ferenc: Kočevska. Izgubljena kulturna dediščina kočevskih Nemcev. Ljubljana 1993.

8. Gojko Zupan, Mitja Ferenc, dr. France M. Dolinar: Cerkev na Kočevskem nekoč in danes, Ljubljana 1993.

9. Oprema iz 95 porušeni cerkva je večinoma uničena, če pa se je ohranila, so jo prenesli ali prodali drugam ali pa so jo odnesli in shranili opazovalci in akterji teh dogajanj. Do danes smo uspeli izslediti dele opreme le iz okoli 15 kočevskih cerkva.

10. Dr. Jože Rus: Jedro kočevskega vprašanja. Kočevski zbornik, Ljubljana 1939.
11. Institut za narodnostna vprašanja, f. 142.
12. Mitja Ferenc: Kočevska – Izgubljena kulturna dediščina kočevskih Nemcev, Ljubljana 1993. str. 28
13. Tone Ferenc: Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945, Maribor 1968, str. 550–667.
14. Kočevski Nemci so pred začetkom 2. svetovne vojne območje razdelili na 25 upravnih enot (sturmov) oz. na enako število krajevnih skupin Švabsko-nemške kulturne zveze (Kulturbund).
15. Branko Korošec: Usoda kočevske zemlje med vojno. Obzornik 12, Ljubljana 1983.
16. Iz karte, ki prikazuje predvideno kolonizacijo je razvidno, da so nameravali poseliti ožji pas zahodno ob cesti Kočevje–Koblerji in območje vzhodno od te ceste do vasi Mala Gora, Kleč, Stari Breg, hriba Hren in nato po Roški cesti do Željn, Šalke vasi in do Kočevja. Območje bi zajelo 17 vasi predvojnih občin Kočevje in Kočevje – okolica.
17. Ruševine gradu, v katerem so po vojni še delovale nekatere okrajne službe, so začeli odstranjevati že l. 1947, dokončno pa so jih odstranili v začetku 50. let. Danes na mestu gradu stojita veleblagovnica Nama in spomenik, posvečen zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju.
18. Inštitut za novejšo zgodovino, Predsedstvo SNOS, odsek za gospodarstvo.
19. Uradni list DFJ, št. 2/1945.
20. Odlok, ki ga je predsedstvo AVNOJ sprejelo 21. novembra 1944, je določal, da z dnem, ko stopi v veljavo, preide v državno last »vse imetje oseb nemške narodnosti z izjemo onih Nemcev, ki so se borili v vrstah NOV in POJ«. Odlok je stopil v veljavo 6. februarja 1945, ko je bil objavljen v Uradnem listu DFJ.
21. Arhiv Slovenije, fond KUNI, odločbe o razlastitvah.
22. Arhiv Ministrstva za notranje zadeve, seznam izseljenih Volksdeutscherjev.
23. Milan Ciglar: Raziskave o posledicah izpraznitve gozdnate kulturne krajine, prikazane na primeru Kočevske, Ljubljana 1978. str. 22
24. Isti.
25. Arhiv Zavoda Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, poročila za leto 1947 in 1948, Zgodovinski arhiv Ljubljana, zapuščina Janka Trošta, dr. Marijan Zadnikar: Gradivo za umetnostno topografijo Kočevske, Ljubljana 1968.

Vito Hazler

Vrednotenje in varstvo stavbne dediščine z aplikacijo na primeru muzeja na prostem Rogatec

Povzetek

Raziskovanje in varstvo stavbne dediščine vse bolj temelji na izdelanih strokovnih izhodiščih, katerih podlaga so vse številnejše raziskovalne naloge, opravljene tudi v okviru spomeniškovarstvene stroke. Tem prizadevanjem se pridružujejo tudi slovenski etnologi-konservatorji, ki so si izoblikovali svoje raziskovalno polje, ki je omejeno zlasti na področje tako imenovanih ljudsko-kulturnih pojavov. Svoje znanje prenašajo na razna aplikativna področja varstva, med drugim tudi na izgradnjo mreže muzejev na prostem na Slovenskem. Muzej na prostem Rogatec je eden izmed takšnih poskusov, vendar je treba poudariti, da rogaški muzej svoje dejavnosti ne gradi izključno na ohranjanju stavbne in druge materialne dediščine, temveč na promociji kulturne dediščine v vseh njenih pojavnih oblikah in s tem tudi na promociji Slovenije v svetu.

Evaluation and Protection of Architectural Heritage in the Case of the Outdoor Museum Rogatec *Summary*

The study and protection of architectural heritage is leaning more and more on elaborated professional concepts formulated on the basis of a growing number of research projects being conducted within the scope of monumental protection. Actively engaged in these endeavours are also Slovene ethnologists/conservators, who have formed their own research field focused mainly on the so-called folk/cultural phenomena. The acquired knowledge is being employed in various applicative fields of protection, among others in the construction of a network of outdoor museums in Slovenia. The outdoor museum Rogatec is one such example of these attempts, yet it should be emphasized that the activities of the Rogatec Museum are not devoted exclusively to the preservation of architectural and other material heritage, but primarily to the promotion of cultural heritage in all its apparent forms and thus to the promotion of Slovenia abroad.

O pojmu ljudstvo in o ljudsko-kulturnih pojavih je bilo na Slovenskem v zadnjih desetletjih na strokovnem, etnološkem področju napisanih že veliko razprav. Avtorji so v skladu z razvojem etnološke misli in razširitvijo zanimanja etnologije tudi na druge socialne in profesionalne skupine, skušali opredeliti pojem ljudstva in ljudskosti ter ga vključiti v kontekst sodobnega etnološkega zanimanja. Dejstvo je namreč, da so bili pred

tem osrednji predmet zanimanja etnologov prav ljudsko-kulturni pojavi, kar je bila posledica romantične smeri od 19. stoletja naprej.

Vendar sodobni razvoj etnološke misli, ki se je še posebej krepil na Oddelku za etnologijo FF v Ljubljani, ni prodril v vse kulturne institucije, kjer so zaposleni etnologi, niti na vsa aplikativna področja, kjer je na karšenkoli način govor o narodopisju, etnografiji ali etnologiji. Tako še danes marsikateri slovenski muzej gradi svoje delo na bolj ali manj zastarelih etnoloških pogledih. Nekaj podobnega bi lahko ugotovili tudi za spomeniško varstvo, kjer se etnologi konservatorji še vedno ukvarjajo le s področjem tako imenovanega ljudskega stavbarstva. Tako je namreč v spomeniški službi pojmovano vse tisto, kar ni grad, ni mesto, ni cerkev, ni arheološka lokaliteta, ni trška ali mestna hiša in ni morda še kaj.

Zgolj zaradi tradicionalističnih pogledov na problematiko varstva in zaradi delitve dela »po zvrsteh spomenikov« (arheološki, umetnostni, urbanistični, etnološki, tehnični...), se pojavljajo ovire tudi pri izdelavi kompleksnih kriterijev za vrednotenje stavbarstva, saj je etnologom na voljo v obravnavo le del stavbne dediščine, ostale stroke (arheologija, umetnostna zgodovina) pa so si ustvarile svoj nedotakljivi fevd delovanja.

Kompleksnost kriterijev, kjer vsaka stroka prispeva svoj vidik k pojmovanju in opredeljevanju vrednosti naravne in kulturne dediščine, je po mojem mnenju odločilnega pomena za oblikovanje celovitejših vrednostnih sistemov. Nekaj tega smo v praksi že poskušali izpeljati v projektih prenove spomeniško pomembnih vaških (Luče), trških (Ljubno) in mestnih (Šoštanj) jeder ali celo večjih kulturnokrajinskih območij (Logarska dolina). Toda v glavnem se model vrednotenja vsaj v spomeniški službi še vedno ni bistveno spremenil in ostaja pri tradicionalnih principih parcialnega vrednotenja stavbne dediščine glede na njene najbolj »tipične prepoznavne lastnosti«. Prav zaradi takšnega stanja sem pri vrednotenju tiste dediščine, ki so mi jo kolegi drugih strok dobrohotno prepustili, skušal oblikovati kompleksne in od klasičnih etnoloških predstav neodvisne kriterije vrednotenja, ter sem skušal obravnavano dediščino analizirati strukturalno glede na njene temeljne gradbene in stavbno-razvojne značilnosti.

Stavbno dediščino, ki jo obravnavam, oziroma ki so mi jo dodelili v obravnavo, in ki ji slej ko prej pristavijo prilastek ljudska arhitektura, izbiram in vrednotim s pomočjo petih kriterijev:

etnološkega, zgodovinskega, likovnega, geografskega in arhitekturnega. S tem dosežem večjo »objektivnost« izbora stavbne dediščine iz celotnega stavbnega fonda, ki se nahaja na določenem območju. Pri tem skušam vrednotiti čim bolj objektivno, čeprav vem, da je to izredno težko, kajti kot sem že prej omenil, v praksi spomeniške službe (in prepričan sem, da tudi v drugih slovenskih institucijah) ni veliko možnosti ali pripravljenosti za interdisciplinarno vrednotenje stavbnega fonda, zato mora delo, ki naj bi ga v idealnih razmerah opravili strokovnjaki različnih strok, narediti največkrat en sam strokovnjak. Pri svojem delu sem izbral metodo strukturalne analize stavbe s tem, da sem domačijsko (poselitveno) enoto ter posamezno obravnavano stavbo (ki se nahaja v okviru te enote) označil kot tip.

Primer:

1. za domačijski tip:

- domačija srednjega kmeta s poslopji, razporejenimi v gruči bolj na samem ob cesti, ali
- domačija srednjega kmeta in delavca s poslopji, razporejenimi v gruči ob križišču vaških poti.

S takšno tipološko oznako domačijske (poselitvene) enote dovolj jasno opredelim njene glavne značilnosti, kot so:

- socialno-profesionalna kategorija
- zasnova doma po znani geografski tipologiji
- lega v prostoru

2. za tipološko oznako objekta:

- pritlična zidana hiša s predelano črno kuhinjo ali
- v breg prislonjena vrhkletna delno zidana hiša s črno kuhinjo ali
- nadstropna zidana hiša s črno kuhinjo.

S tako tipološko oznako dobimo vse bistvene podatke o zasnovi objekta kot so:

- postavitev v prostoru oziroma na zemljišču (na ravnem ali na pobočju, kjer je vrhkletno zasnovana stavba potisnjena v breg ali prislonjena v breg)
- nivojska zasnova (pritliččen, vrhkleten, nadstropen)
- stavbno-razvojna zasnova, povezana z ogrevalnim in kuhinjskim sistemom (dimnica, hiša s črno kuhinjo, hiša z belo kuhinjo, sodobnejši tloris in način ogrevanja) in razporeditvijo prostorov.

S tema dvema glavnima tipološkima oznakama, ki se navezujeta na naselje, hišno številko, lastnika in občino, se opredeljujejo vsi obravnavani objekti po enotnem sistemu, kar omogoča primerljivost podatkov in večjo stopnjo objektivnega vrednotenja. Tem osnovnim podatkom so v strukturalni analizi dodani še nakateri drugi podatki, kot so: čas nastanka objekta, lega v okviru domačije, tloris, oznaka kleti, konstrukcija sten, obdelava fasad, značilni detajli, oblika strehe, strešna konstrukcija, kritina in namembnost objektov. Vse to so podatki, ki jih sicer lahko obdelamo opisno, za računalniško obdelavo pa je primernejša strukturalna razčlenitev in poimenovanje z gesli, ker omogoča učinkovitejšo obdelavo podatkov.

Taka analiza t.im. ljudske stavbne dediščine je predvsem pripomoček za to, da spoznamo, s kakšno zasnovo in podobo objektov imamo opravka. To pa je šele osnova za nadaljnje analize stavbarstva in na področju spomeniškega varstva za aplikativne posege, kot so:

- izbor objektov za podrobnejše raziskovanje,
- izbor za varstvene posege v obliki celovitih ali delnih prenov in v tej zvezi:
- izbor za varovanje in situ
- izbor za prestavitve
- arhivsko varstvo.

S tem smo na tej stopnji zaključili evidentiranje, analizo in vrednotenje stavbne dediščine. To raziskovalno delo je v bistvu priprava na omenjene tri aplikativne varstvene posege, ki so lastni dejavnosti spomeniškega varstva. Vendar se s tem konča tudi prijetnejši in strokovno neodvisni del raziskovanja stavbne dediščine. Nastopi obdobje odločitev in izbor spomeniško zaščitenega objekta, ki bo imel pač to srečo, da bo v enem izmed letnih planov izbran za varstveni poseg, torej za fizično ohranitev. Pri tem naj bi se poskrbelo za celovit prenovitveni program, za določitev ustrezne namembnosti, priskrbelo naj bi se finančna sredstva in seveda opredelila še vrsta drugih dejavnosti, ki bodo tudi v prihodnosti zagotavljale obstoj pravno in fizično zaščitenega objekta.

Faza odločitev ni najprijetnejše opravilo, saj izbor dostikrat ni toliko odvisen od zavzetosti in strokovnosti konservatorja, temveč od realnih možnosti, ki v določenem času in prostoru oblikujejo varstveno politiko. Te možnosti so sestavljene iz:

- odnosa države do varstvenih posegov
- pripravljenosti lastnikov (uporabnikov) na obnovo
- številčnosti stavbne dediščine iz katere je napravljen izbor
- ohranjenosti in ogroženosti varovanih objektov
- možnosti zagotovitve republiških in občinskih finančnih sredstev
- kadrovske zmožnosti spomeniške službe
- v primeru izgradnje muzejev na prostem tudi možnosti izbora ustrezne lokacije.

Iz te vsakdanje spomeniške prakse lahko zaključimo, da se spodnji nivo s piramide varstva začne na širokem polju evidentiranja, se oži z izborom najpomembnejših kulturnih spomenikov in se zaključi z obnovitvenimi posegi ter v nekaterih primerih s prestavitvami v muzeje na prostem, ki so v primerjavi z drugimi varstvenimi posegi pri nas še vedno velika redkost.

V nadaljevanju bi rad predstavil svoje izkušnje z varstvom stavbne dediščine v muzejih na prostem:

Varstva stavbne dediščine v muzejih na prostem je danes v Sloveniji razmeroma malo. Ne nazadnje je eden od razlogov tudi ta, da se je naše spomeniško varstvo odločilo za prevladujoče načelo varstva »in situ«. Zato se za prestavitve objektov odločamo v izjemnih primerih, npr. ko so ogroženi, pa tudi takrat, ko je »material« na voljo. Nasploh je ovir za prestavitve tega ali onega objekta vedno veliko.

Ko so torej ustvarjeni osnovni pogoji, ko je izbrana in urejena lokacija muzeja na prostem, se začne izbor objektov, ki nas lahko pripelje na dve poti: na osnovi različnih strokovnih kriterijev lahko pride do kompromisne odločitve po nekem izdelanem modelu splošnosti, ki bi naj zadostil čim več kriterijem; še pogosteje pa teh kriterijev ni mogoče upoštevati, kar pripelje do tega, da se zdijo muzeji na prostem nekakšni instant proizvodi, podobni živalskim vrtovom, kjer so na enem mestu zbrane razne živali z vsega sveta, pogojev za tematske prestavitve ene živalske vrste pa ni. Zato naj tudi tokrat ponovim misel, ki sem jo že nekajkrat zapisal:

- muzej na prostem je izbor že izbranega;
- muzej na prostem je rekonstrukcija prostorske zasnove naselja, stavb in eksponatov na nekem novem, izbranem mestu;
- muzej na prostem je izmišljena tvorba, ki se skuša približati neki verjetni podobi v izbranem časovnem obdobju, vendar te avtentične podobe ne more nikoli povsem prezentirati.

Zato mislim, da je potrebno o muzejih na prostem, kot o eni od možnih in zelo redko uresničljivih oblik varstva, zapisati tudi naslednje:

- da se strokovnjaki, ki načrtujejo izgradnjo teh muzejev, zavedajo predvsem omejenega dokumentarističnega pomena in prezentacijske možnosti teh muzejev,
- da se strokovnjaki zavedajo, da je izdelava koncepta takega muzeja predvsem stvar možnih izborov, dogovorov in v končni fazi kompromisov,
- da so možnosti in prednosti muzejev na prostem predvsem v promociji kulturne dediščine, v vseh njenih pojavnih oblikah.

Muzej na prostem v Rogatcu

Muzej na prostem v Rogatcu ima sedaj na voljo 75,52 arov veliko zemljišče, v njem je postavljenih dvanajst omembe vrednih objektov. Po konceptu zasnove in prostorskem obsegu bi ga uvrstili med lokalne muzeje na prostem, saj je njegov glavni namen predstavitev srednjevelike vzhodnoštajerske kmetije z vsemi običajnimi poslopji in pritiklinami.

Prostorska zasnova muzeja se je na izbrani lokaciji (poleg te so bile na voljo še tri, vendar vse manj ugodne) morala prilagoditi konfiguraciji zemljišča, kar je v mnogočem otežilo »kopiranje« izbranega vzorca ene izmed domačij v bližnjih Tlakah.

Zato smo morali razporeditev poslopij, njihovo orientacijo ter interni prostor in javni komunikacijski sistem z okolico izdelati na osnovi prostorskih možnosti. Pri tem kakšne posebne izbire nismo imeli, zato smo se zavestno odločili za kompromis in izoblikovali tri glavne enote muzejskega kompleksa, ki smo jih med seboj ločili z blagim prostorskim razmikom:

- prvi del predstavlja parkirišče z muzejsko pisarno, ob kateri gradimo še trgovino (lodn)
- drugi del je ožji muzejski kompleks, v katerem so predstavljene stavbe
- tretji del pa je gostinsko turistični in je namenjen predvsem promociji kulturne dediščine.

Iz povedanega sledi, da smo za postavitev muzeja morali izdelati povsem nov scenarij, saj je bilo razmeroma malo možnosti za avtentično rekonstrukcijo ambienta in zasnove domačije v celoti. Kompromisi so bili potrebni tudi pri prezentaciji posameznih stavb in določanju njihove namembnosti, saj smo se morali prilagajati finančnim možnostim, ki jih je omogočala država. V zvezi s tem se je oblikovala tudi namembnost posameznih stavb. Tako smo lahko le osrednjo hišo v celoti namenili za muzej, medtem ko smo gospodarsko poslopje delno preuredili v klet. S tem smo muzeju zagotovili za zdaj še simboličen lasten dohodek.

Po realizaciji celotnega scenarija izgradnje muzeja bo gospodarsko poslopje prezentirano v svoji prvotni namembnosti, klet pa se bo preselila v zidanico.

Zaradi prostorske omejenosti muzeja vidimo njegovo poslanstvo predvsem v promociji kulturne dediščine. V tej zvezi tesno seodelujeta Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Celja in Društvo za ureditev muzeja na prostem Rogatec. K sodelovanju smo povabili tudi Muzej novejše zgodovine iz Celja, ki je v letu 1993 uspešno organiziral Muzejsko poletno delavnico. Raziskave posameznih delov gospodarskega, socialnega in duhovnega življenja v okolici Rogatca bodo osnova za izdelavo celovitega programa in ponudbe muzeja, ki bo prezentiral:

- dediščino gospodarskega življenja
- dediščino trgovanja
- dediščino obrti
- dediščino vinogradništva
- prehrabeno dediščino
- dediščino kulture bivanja (notranja oprema)
- dediščino družabnega življenja (pušnsask in srečanja tržanov)
- dediščino šeg in navad (rekonstrukcija nekaterih kulturnih elementov, ki jih je težko predstaviti v njihovem primarnem okolju)
- sodobne kulturne prireditve (nastop pesnikov v povezavi z domom pesnika Jožeta Šmita /njegova roj. hiša je prestavljena v muzej z domačije Tlake 58/, nastop harmonikarjev, dramske predstave).

Razširitev muzeja v njegovem fizičnem obsegu omejuje sama lokacija, ki se sicer nahaja na prometno zelo ugodnem mestu ob križišču cest za Rogatec, Ptuj, Zagreb in Celje, vendar obstaja le malo možnosti za dokup okoliških zemljišč, ki so trenutno v denacionalizacijskem postopku. Tudi samo zemljišče, na katerem stoji muzej, je bilo nacionalizirano, vendar zaradi javnega statusa muzeja ne pride v poštev za vrnitev.

Zaradi naštetih dejstev in konkretnih pogojev smo se odločili, da muzeja ne bomo širili v njegovem fizičnem obsegu, ampak se bo celovita programska ponudba gradila predvsem na vsestranski promociji kulturne dediščine z zgornjega porečja Sotle.

Brez sodelovanja visoko izobraženih strokovnjakov (etnologov, arhitektov, zgodovinarjev, geografov, geologov, krajinarjev, biologov, umetnostnih zgodovinarjev, slavistov), ki smo jih vseskozi vključevali v izgradnjo muzeja, si ni več mogoče zamisliti njegovega delovanja.

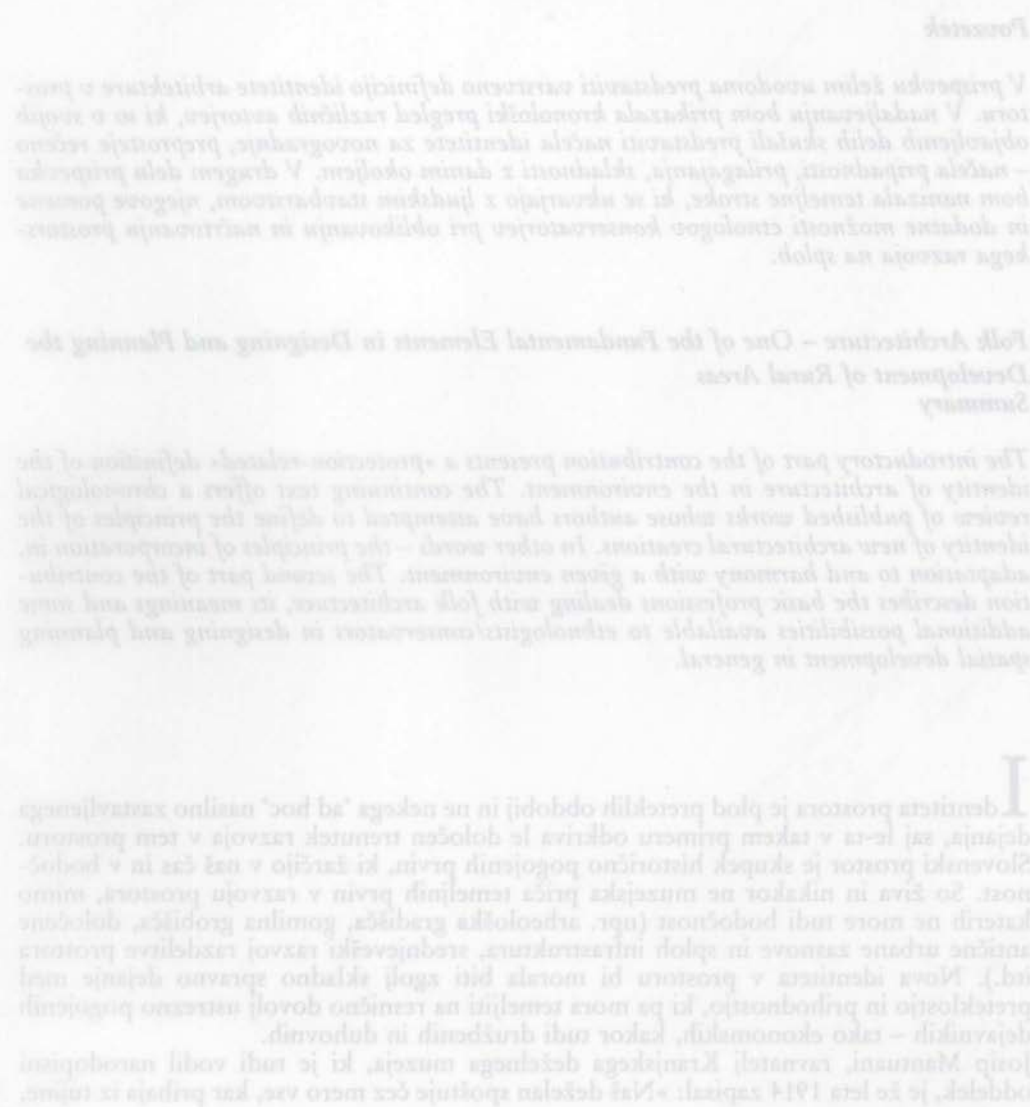
Društvo za ureditev muzeja na prostem sestavlja skupina ljubiteljev naše dediščine in strokovnjakov, ki izvajajo ta program. Ocenjujemo, da ga izvajamo na dokaj solidni ravni, seveda pa je še vedno vrsta pomanjkljivosti, ki jih bomo skušali odpraviti z interdisciplinarnim raziskovanjem in aplikacijami za potrebe muzeja. Za strokovnjaka so najbolj moteči nekateri spremljajoči pojavi cenenega folklorizma in celo »banalizacije kulturne dediščine«, ki se mu taka izgradnja ne more povsem izogniti, kot je te pojave ocenila ena izmed raziskovalnih skupin na letošnjem raziskovalnem taboru. Naivna preprostost in iskrena zavzetost za »originalno in prvobitno« nekaterih članov društva je pojav, na katerega je potrebno računati in ki ga mora strokovnjak pravilno »uporabiti« in usmeriti.

Na ta način lahko tudi ta plat izgradnje muzeja, torej odnosi in sodelovanje med

strokovnjaki iz institucij in ljubitelji iz društva, predstavlja pomemben del etnologovega zanimanja in proučevanja. Med drugim tudi zato, ker se je v rogaškem Muzeju na prostem pokazala kot dokaj uspešna in perspektivna.

Opomba:

Sestavek je bil pripravljen kot koreferat za tretjo mednarodno konferenco Alpe Adria, z naslovom Ljudska arhitektura med Alpami in Jadranom, Ljudska arhitektura danes, ki je bila 7. in 8. okt. 1993 v Gozdu Martuljku (Hotel Špik). V priložnostnem biltenu je organizator objavil le povzetke referatov in koreferate, v priloženi disketi pa v celoti le referate. Avtor ocenjuje, da je sestavek dovolj aktualen, da zasluži objavo, zato ga je poslal uredništvu VS.

Zvezdana Koželj

Ljudsko stavbarstvo – ena od temeljnih prvin pri oblikovanju in načrtovanju razvoja podeželja

Povzetek

V prispevku želim uvodoma predstaviti varstveno definicijo identitete arhitekture v prostoru. V nadaljevanju bom prikazala kronološki pregled različnih avtorjev, ki so v svojih objavljenih delih skušali predstaviti načela identitete za novogradnje, preprosteje rečeno – načela pripadnosti, prilagajanja, skladnosti z danim okoljem. V drugem delu prispevka bom nanizala temeljne stroke, ki se ukvarjajo z ljudskim stavbarstvom, njegove pomene in dodatne možnosti etnologov konservatorjev pri oblikovanju in načrtovanju prostorskega razvoja na sploh.

Folk Architecture – One of the Fundamental Elements in Designing and Planning the Development of Rural Areas

Summary

The introductory part of the contribution presents a »protection-related« definition of the identity of architecture in the environment. The continuing text offers a chronological review of published works whose authors have attempted to define the principles of the identity of new architectural creations. In other words – the principles of incorporation in, adaptation to and harmony with a given environment. The second part of the contribution describes the basic professions dealing with folk architecture, its meanings and some additional possibilities available to ethnologists/conservators in designing and planning spatial development in general.

Identiteta prostora je plod preteklih obdobij in ne nekega 'ad hoc' nasilno zastavljenega dejanja, saj le-ta v takem primeru odkriva le določen trenutek razvoja v tem prostoru. Slovenski prostor je skupek historično pogojenih prvin, ki žarčijo v naš čas in v bodočnost. So živa in nikakor ne muzejska priča temeljnih prvin v razvoju prostora, mimo katerih ne more tudi bodočnost (npr. arheološka gradišča, gomilna grobišča, določene antične urbane zasnove in sploh infrastruktura, srednjeveški razvoj razdelitve prostora itd.). Nova identiteta v prostoru bi morala biti zgolj skladno spravno dejanje med preteklostjo in prihodnostjo, ki pa mora temeljiti na resnično dovolj ustrezno pogojenih dejavnikih – tako ekonomskih, kakor tudi družbenih in duhovnih.

Josip Mantuani, ravnatelj Kranjskega deželnega muzeja, ki je tudi vodil narodopisni oddelek, je že leta 1914 zapisal: »Naš deželan spoštuje čez mero vse, kar prihaja iz tujine,

ne da bi premislil posledice.« (1) Njegovo temeljno načelo je bilo ohranjanje krajevno podobo tako kakršna je, nove stavbe pa naj se po svoji zasnovi in obliki prilagode starim, a ne kot brezmiselne kopije, marveč kot samostojno zasnovani organizmi. Pri oblikovanju novogradenj se je zavzemal za usmeritev, kjer mora načrtovalec stare, samonikle značilnosti, kot so funkcija, oblika in gradivo asimilirati, predelati in jih smiselno nadgraditi v sodobne oblikovne in tehnološke rešitve.

Slednja zahteva, ki je s teoretskega vidika ustrežnejša, saj je kopiranje starih oblik in zasnov v 'ljudskem stilu' nedvomno neustrezen beg v preteklost, ni bila razen z nekaj pozitivnimi poskusi v vseh razsežnostih razumljena in tudi ne splošno uveljavljena.

Romantično usmerjena stavbenika Albert Sič (2) in Jože Karlovšek (3) sta v svojih publikacijah, ki so izšle med obema vojnama, skušala ponuditi vzorce, s pomočjo katerih bi prikojili sodobne stavbe in njihovo notranjo opremo 'slovenskemu slogu'. Njuno prizadevno in natančno delo lahko označimo kot neuspeh poskus prenosa že preživelih oblikovnih in estetskih elementov preteklosti v takratne novogradnje.

Naš prvi uradni konservator, umetnostni zgodovinar prof. France Stele ugotavlja v svoji malo znani, med drugo svetovno vojno izdani, in že v obnovo domovine zasnovani publikaciji »Kmečka kultura«, sledeče: »ugotovitev značilnih tipov naših vasi in domov in njih iz pogojev tal, podnebja, delovnega smisla in iz rodove stare izkušnje izvirajočih posebnosti, se nam zdi tudi pri čisto novem položaju osnovni pogoj uspešne obnove našega podeželja«. (4) Pri oblikovanju sodobnim zahtevam bivanja in dela prilagojenih novogradenj, se je zavzel za interdisciplinaren pristop, ki naj ne nasprotuje domačijskemu značaju, ki se je razvil v stoletnem sožitju ljudi z zemljo. Ob koncu razglablja, da je »materialna kultura v veliki meri odsev duhovne kulture«. (5) Vizionarsko ugotavlja, da »bo moralo vsako gibanje, ki si je postavilo za cilj ohranitev spoznanih vrednot materialne kulture, skrbeti predvsem, da se ne razkrojijo njene duhovne podlage«. (6) Povojne publikacije arhitektov Rada Kregarja (7) in Marijana Mušiča (8) moramo ocenjevati v luči takratnega časa: planskega gospodarstva, hitre, cenene in učinkovite obnove porušene domovine, agrarne reforme in uvajanja združništva.

Zaradi za ta čas zamudnega, neekonomičnega, neracionalnega in tehnično težko izvedljivega individualnega pristopa (razen pri obnovi objektov), se je Kregar pri načrtovanju novogradenj zavzemal za kolektivno zasnovo – tipske projekte – ki jo je tudi nazorno prikazal s primeri različnih tipov domačij, stanovanjskih in gospodarskih objektov. Njegove številne publikacije so bile zasnovane predvsem kot gradbeni priročniki za kmeta in obrtnika. Podal je tudi načelne smernice za kolektivno zasnovno bivališč:

»notranja razdelitev hiše je takrat pravilna, če posamezni prostori vrše svojo namembno funkcijo, t.j. če po svoji legi in velikosti ustrezajo potrebam kmeta in njegove družine«. (9) »Izrazna sredstva gradbene umetnosti za deželo so zlasti v pravilni porazdelitvi mas vsega doma, v oblikovanju sestavnih delov, upoštevajoč njih funkcijske in krajevne konstruktivne posebnosti, čuvajoč kakovost in trajnost gradiva, poudarjajoč njegove lastnosti ob skrajni racionalizaciji dela in ekonomiji gradiva«. (10)

Mušičeva »Obnova slovenske vasi« predstavlja kljub času, ki ga označuje hlastna načrtna izgraditev podeželja, izdatnejše predstavitev pozitivnih zakonitosti ljudskega stavbarstva. Njen namen ni bil toliko usmerjen v predstavitev gradiv, načinov gradnje in posebnosti, marveč v prikaz ustroja kmečke hiše, ki se je razvila na osnovi različnih krajevnih in časovnih pogojev. Pri načrtovanju novogradenj je izhajal iz skupnih potez, predvsem tistih, ki so lastne vsem domačijam, ki jih združujejo in ki predstavljajo domačijo kot neko tipično tvorbo, nastalo na skupnih osnovah. Ustrežno času povojne izgradnje je predstavil tipske projekte za izgradnjo t.im. »celičnih« domov z možnostjo postopne gradnje, glede potrebe, zmožnosti in želje graditeljev.

Doslej žal še ni bilo dovolj ustrezno ovrednoteno delo univerzitetnega profesorja, raziskovalca in publicista Dušana Grabrijana. V zelo uspehi povezavi s Hrvatom Jurajem Neidhardtom (11) je v mnogih publikacijah razvijal ideje in predloge sodobne, regi-

onalno pogojene arhitekture. Snoval jih je na osnovi zgodovinskih izkušenj in zakonitostih ljudskega, pretežno bosanskega stavbarstva in sodobnega snovanja, še posebno filozofije arhitekture Le Corbusiera, ki temelji na hiši, katere merilo je človek.

Največja vrednost pred kratkim natisnjene knjige »Kako graditi lepšo hišo na Slovenskem« univerzitetnega profesorja in poznavalca ljudskega stavbarstva prof. Dušana Moškona (12) je predvsem v tem, da izhaja iz kritike povojnega zanikanja obstoječih naselbinskih vezi, podedovanega prostorskega in tipološko – oblikovnega reda. Tudi ta publikacija je zasnovana kot priručnik, ki dokaj izčrpno predstavi predvsem samograditeljem bistvo izročeneega ljudskega stavbarstva in podeželske poselitve. Pri snovanju novogradenj nenehno opozarja na dejstvo, da se načrtovalci in graditelji ne smejo neposredno naslanjati in slepo posnemati oblikovnih in tipoloških vzorov naše kulturne dediščine. Poglavitna, a strokovno zelo zahtevna naloga projektantov je v preoblikovanju, nadaljevanju poglavitnih načel gradnje v preteklosti. V povezavi s poznavanjem potreb, želja in želenih rab naj bi predstavljena načela vključevali v novo oblikovno in prostorsko vrednoto, vseskozi v tesni povezavi z naročnikom.

Nepoznavalci doslej niso mogli nikjer zaslediti odgovora na vprašanje, kako bi si gradili udobnejšo in ugodnejšo hišo in katere so najpogostejše napake pri dosedanji zidavi enodružinskih hiš. Avtor s pozitivnimi in negativnimi zgledi nazorno in neprisiljeno kaže ustrezne in neustrezne rešitve iz preteklosti in sedanjosti. Temeljito se loti ovrednotenja izbranih primerov tipskih projektov in jih v posebnem poglavju 'Prenova novega' poskuša dokaj uspešno tudi izpopolniti.

Stanovanjski in gospodarski objekti ljudskega stavbarstva z občasno naseljenimi bivališči, ki tvorijo domačijo, naselje in dele kulturne krajine, se nam odražajo »kot rezultat mnogih dejavnosti, ki so vsaka na svoj način oblikovale človeka in njegovo okolje«. (13) Osvetlimo na kratko večplastnost predmeta obravnave: ljudsko stavbarstvo pomeni enega od najbolj zaznavnih materialnih virov »za raziskovanje ljudskega življenja v preteklosti in danes (spomeniškovarstveni interes), kot pričo strukturalnih dogajanj v družbi in vsakokratnega življenjskega stila (etnološki interes), kot materialno substanco, ki s svojim obstojem vpliva na tvorce (povratni učinek arhitekture na ljudi in njihov način življenja); kot pričevanje o stopnji proizvodjalnih odnosov in sredstev«. (14)

Zaradi kompleksnosti obdelave pogledimo podrobneje samo etnološki vidik raziskovanja ljudskega stavbarstva. Le-ta »zajema različne oblike naselij in posameznih stavb; njih namembnost in uporabnost; načine gradnje in uporabe gradiv; njih velikost, kakor tudi dekorativno in estetsko skladnost stavb.

Dasi skuša etnologija spoznati naselja, stavbe in stavbne detajle čim bolj nadrobno, slednje še posebno v gospodarskih poslopijih, ki so ohranila v svoji arhitekturi več arhaizmov kakor naprednejše oblike bivališč, obravnava te kulturne elemente predvsem kot enega od virov, ki naj nam približajo in osvetlijo življenje človeka. V luči teh gledanj naj bi odkrivali v stavbarstvu različne oblike človekovega bivanja, preživljanja, socialnih razmer in stanovanjskih ravni, medsebojne odnose, šege in navade, psihološke značilnosti, umetnostna hotenja in ustvarjalne pobude, kakor tudi prepletanja sosednjih in drugih kultur v sedanjosti in preteklosti. Ker je stavbarstvo že od vsega začetka kar najtesneje povezano s človekovim gospodarstvom, socialnimi razmerami in duhovno usmerjenostjo, razkriva bolj kot katerakoli druga kulturna dobrina raznolikost oblik in zasnov. Prav ta široka razpredenost stavbarstva v vseh smereh in ravneh človekovega življenja daje stavbarstvu tako pomembno mesto v ljudski kulturi«. (15)

Še v času po drugi svetovni vojni je predmet etnologije predstavljalo obsežno področje ljudske kulture, ki so ga »istovetili s kmečko kulturo in nekaterimi njej sorodnimi pojavi«. (16)

Do odločnega preseganja, razširitve omenjenih strokovnih pogledov (še posebno z naslonom na sočasno etnološko teorijo in prakso na Švedskem in v Švici) je prišlo v začetku

šestdesetih let, z opredelitvijo ljudske kulture in načina življenja na ravni vsakdanjosti in (tudi) sedanjosti, kot temeljne naloge etnološkega preučevanja. (17)

Etnologija se je vse bolj usmerjala na preučevanje razmerij človeka z gmotnimi, družbenimi in duhovnimi razsežnostmi življenja, ne glede na to ali gre za pojave ljudske ali visoke kulture. Merilo obravnave je postala še posebno družbena odmevnost kulturnih pojavov.

Če spet povzamemo: »v ospredju je torej tukaj celota, temelječa sicer na posameznostih, ki morajo biti natančno preučene, seveda v prvi vrsti v svojem odnosu do celotnega kulturnega ustroja«. (18)

»Povezava med arhitekturo in etnologijo dosega v zadnjih letih novo vrednost. Od prejšnjega občasnega sodelovanja v okvirih bolj ali manj poglobljenega raziskovanja 'ljudske arhitekture' kot izključno materialne danosti prehaja na področje vsebine oblikovanega prostora. Način življenja, ki pogojuje nastanek, razvoj ali ohranjanje arhitekture, je odvisen v obratni smeri tudi od že izoblikovanega okolja, ki ga človek skuša ohranjevati, dopolniti, spremeniti ali zamenjati z novim. Zaradi take medsebojne vzročne povezave je postala nujnost interdisciplinarnega dela obeh strok«. (19) Etnologija pojasnjuje razmerja, zakonitosti, kontinuiteto »razvoja odnosov med človekom in načinom življenja in arhitekturo (z razvojem arhitekture)«; po drugi strani pa morajo gledati arhitekti projektanti »na človeka kot temeljno sestavino« tako pri oblikovanju novega v prostoru, kakor v že »oblikovanem«, danem »prostoru«. (20)

Vse premalo se zavedamo poglobljenega poslanstva dejavnosti varovanja naravne in kulturne dediščine, katerega ožji del je konservatorstvo ali neposredno varstvo. Bistvo naše dejavnosti je predvsem v preučevanju, posredovanju pomena, bistva varstva kot interdisciplinarne stroke in zakonitosti razvoja gmotnih ostalin preteklosti za boljše poznavanje, predvidevanje in načrtovanje za prihodnost. Če povzamemo: naše delo je v evidentiranju, vrednotenju in čim ustrežnejšem ohranjanju in vključevanju stvarne dediščine v današnje in prihodnje življenje.

Kulturno dediščino varujemo tudi zato, da ohranjamo izročeno okolje, da si zagotovimo pomemben del kulturnega življenja, ki pripoveduje »o kulturnih, civilizacijskih, tehničnih, umetnostnih, zgodovinskih, ekonomskih itn. odnosih, o dogajanjih in stanjih v času in prostoru. (21) Kulturni spomenik je predvsem kulturno pričevalna materialna ostalina preteklih dob; varujemo ga »zato, da ga v neokrnjeni in izvirni obliki ohranimo sebi in zanamcem kot eminentno pričo o človekovi kulturi in civilizaciji«. (22)

Ob predstavitvi pristopov etnološke, arhitekturne in konservatorske vede k določeni kulturni sestavini (v našem primeru k ljudskemu stavbarstvu) moramo poudariti, da se pristopi dopolnjujejo, kar lahko prispeva k temeljitejši vednosti o ljudskem stavbarstvu sploh.

Do druge polovice sedemdesetih let je »poglavitna 'pomanjkljivost' dela etnologov v spomeniški službi temeljila v dejstvu, da so se preveč izključno posvečali ljudski arhitekturi in rizizmu«. (23) Že omenjeno preusmeritvijo zanimanja s predmetov na odnose, še posebno pa na človeške razsežnosti in vsebino kulturnih elementov, je prišlo do pobud za uveljavljanje in vključevanje etnološkega vidika pri vseh zvrsteh spomenikov in dediščine.

Če ponovimo, je bistvo etnološkega vidika pri ljudskem stavbarstvu poleg že omenjenega odnosa človeka do obravnavanega objekta, raziskovanje vzrokov za njegov nastanek, predelave, dograjevanja, rušenja, prestavitve. Iščemo njegov pomen za okolico in tako tudi povratne vplive okolja (fizičnega in družbenega) na stavbo v preteklosti kakor tudi danes. Tako iz poznavanja načina, oblik gradnje, poznavanja stanovanjske opreme, pa tudi vseh ostalih vrst gospodarstva, družbenega in duhovnega življenja, »izluščimo tista spoznanja, ki označujejo njihove lastnike, uporabnike, nosilce, udeležence« itd. (24)

Sočasno z navedenimi obsežnimi premiki v etnologiji so se začele vse bolj uveljavljati

težnje po aktivnejšem vključevanju etnologov v prenovo mest in vasi ter v družbeno planiranje.

Pri prenovi mest in naselij v podeželskem prostoru je vsem dejavnikom že v dobršni meri prisotna zavest o vlogi etnologa: le-ta mora proučiti vse vsebinske in oblikovne možnosti prostora, da bo zaščita poleg »ohranitve vseh prostorsko – likovnih kvalitet in pričevalnosti kulturne dediščine« (25) »rezultat človekovih želja in da bo v skladu z njegovimi predstavami o lepi hiši in udobnem stanovanjskem prostoru ali širšem okolju«. (26)

Toliko o že izoblikovanem prostoru; spregovorimo o potrebni vlogi etnologa pri oblikovanju novogradenj. »Ker krojimo prostor za vse in ker ima človek v prostoru izjemno pomembno vlogo – saj ga oblikuje, spreminja in ne nazadnje tudi uničuje – ni vseeno, kako in kje gradimo«. . . »Kakorkoli gledano, bo morala vsaka novogradnja izhajati iz potrebe, načina življenja in iz programa, ki si ga bo po pametnem preudarku zamislil graditelj sam«. (27) Pri iskanju lege in oblike novih objektov je potrebno s pretanjenim posluhom slediti starim oblikovnim, likovnim in konstrukcijskim shemam ter upoštevati funkcionalna načela »kot vir pobud« za sodobno oblikovno izvedbo, ne pa z mešanico, »zbirko receptov in obrazcev« (28) iz preteklosti.

»Za programske zasnove in izvedbene akte, ki zadevajo že poseljen prostor in ne le območja novogradenj, bi moral etnolog« (29) (gledano iz matične stroke) opravljati genetično – strukturalno analizo načina življenja. Drugače rečeno: kulturna podoba določenega zaokroženega prostora bi bila predstavljena s strani pomembnejših družbeno-zgodovinskih vidikov v vsej svoji vodoravni in navpični pojavnosti. Ta analiza naj bi imela vsaj naslednjo vsebino:

»1. Sedanji način življenja prebivalcev naselja ali dela naselja po socio-profesionalni strukturi in tipih gospodinjstev.

2. Spremembe v načinu bivanja ter vrednotenje kontinuitete načinov bivanja.

3. Možnosti in oblike sodelovanja skozi ves proces načrtovanja ter uvajanje aktivne udeležbe uporabnikov v procesu načrtovanja«. (30)

Izsledke teh raziskav bi morali s pridom uporabljati tudi na ostalih dveh ravneh načrtovanja, pri gospodarskem in družbenem, in ne samo pri prostorskem. (31) »Zveza med načinom življenja in planiranja je linearna. Etnologija kot stroka, ki proučuje način življenja ljudi, lahko s svojo širino in možno globino, če seveda zna oblikovati kriterije in kulturološko zasnovane koncepte razvoja, še drugače osvetli probleme družbenega razvoja«. (32)

Kot zaključek bi rada poleg želje po izdatnejši vlogi etnologije pri sodelovanju z ostalimi strokami izrazila še tole dejstvo; »Etnologija ponuja pojmovni okvir, v katerem še tako puščobna, navidez izpraznjena kulturna varianta dobi smisel, če ne drugače, negativnega; s poudarkom na odnosu med kulturnimi nosilci in kulturo postaja to veda, sposobna v luči kontinuiranega kulturnega razvoja pokazati vrednote, ki se jih ne zavedamo ali pa jih zavedno rušimo, po drugi strani pa z živo prisotnostjo in reagiranjem blažiti pasivnost ter krepiti samozavedanje in samopoznavanje«. (33)

Opombe:

1. Josip Mantuani, Domovinsko varstvo, Čas VIII/2, Ljubljana, 1914, str. 85.
2. Albert Sič: Kmečke hiše in njih oprava na Gorenjskem I. Ljubljana, 1924.
3. Jože Karlovšek: Slovenski domovi. Ljubljana, 1939.
4. France Stele: Kmečka kultura. Ljubljana, 1944, str. 28.
5. Nav. delo, str. 33.
6. Prav tam.
7. Rado Kregar: Naš kmečki dom I. Hiša na vasi, Ljubljana, 1946.
8. Marijan Mušič: Obnova slovenske vasi. Celje, 1947.
9. Rado Kregar: Nav. delo, str. 30.
10. Nav. delo, str. 31.
11. Dušan Grabrijan, Juraj Neidhardt: Arhitektura Bosne i put u savremeno. Sarajevo, 1957.

12. Dušan Moško: Kako graditi lepšo hišo na Slovenskem. Maribor, 1992.
13. Tone Cevc, Peter Fister, Ivan Sedej, Fanči Šarf, Stavbarstvo in stanovanjska oprema, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Vprašalnice V, Ljubljana, 1976, str. 26.
14. Prav tam.
15. Prav tam.
16. Slavko Kremenšek, Uvod, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Uvod – Poročila, Ljubljana, 1976, str. 38.
17. Vilko Novak, O bistvu etnografije in njeni metodi, SE IX, Ljubljana, 1956, str. 7–15.
18. Slavko Kremenšek, Nav. delo, str. 37.
19. Peter Fister, Etnologija in arhitektura, Učni program za študij etnologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1978, str. 4.
20. Isti, Nekatera izhodišča za za odnose med etnologijo in arhitekturo, gledano s strani arhitekta (sinopsis), Okrogla miza: 'Etnologija – arhitektura', Glasnik SED XX/1, Ljubljana, 1980, str. 3.
21. Ivan Sedej, Prispevek h konservatorski metodologiji in teoriji, Vestnik IV, Ljubljana, 1977, str. 83.
22. Nav. delo, str. 72.
23. Isti, Vloga in položaj etnologa v varstvu kulturnih spomenikov, Okrogla miza: 'Etnologija – arhitektura', Glasnik SED XX/1, Ljubljana, 1980, str. 3.
24. Slavko Kremenšek, Nav. delo, str. 37.
25. Peter Fister, Problematika prenove vasi, Zbornik posvetovanj 'Muzeji na prostem v Sloveniji' in 'Odnos slovenske etnologije do arhitekturne dediščine in sodobnega stanovanjskega načrtovanja', Ljubljana, 1981, str. 2.
26. Ivan Sedej, Vloga in položaj etnologa v varstvu kulturnih spomenikov, str. 4.
27. Isti, Staro in novo, kmečka in sodobna ljudska arhitektura, Prešernov koledar, Ljubljana, 1982, str. 125.
28. Nav. delo, str. 126.
29. Branka Berce – Bratko: Etnološki vidik in prostorskem planiranju. Magistrska naloga na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete, Ljubljana, 1985, str. 368.
30. Nav. delo, str. 368–369.
31. Jože Marinko, Etnolog v procesu oblikovanja okolja od prostor skih planov do arhitekture, Okrogla miza: 'Etnologija – arhitektura', Glasnik SED XX/3, Ljubljana, 1980, str. 117–118.
32. Branka Berce – Bratko: Nav. delo, str. 17.
33. Mojca Ravnik, Etnologija in sodobna slovenska družba, Zbornik posveta: 'Etnologija in sodobna slovenska družba', Brežice, 1987, str. 9.

Zvezdana Koželj

Izraz *objekt* in *območje* v zakonski in strokovni terminologiji

Povzetek

V tekstu razčlenjujem temeljne pojme in izraze ter opredelitve, ki jih zasledimo v mednarodnih in domačih dokumentih in zaobjemajo kulturne spomenike oziroma kulturno dediščino.

Na koncu pa bom poskušala iz podanega gradiva predstaviti svoj predlog vsebine v naslovu omenjenih pojmov.

The Terms »Structure« and »Area« in Legal and Professional Terminology Summary

The author analyses the basic notions, terms and definitions found in international and domestic documents related to cultural monuments and/or cultural heritage.

In the conclusion the author proposes her own definitions of the terms mentioned in the title on the basis of the materials discussed.

I.

Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada (Haag, 14. 5. 1954) opredeljuje kulturne dobrine ne glede na njihov nastanek ali lastništvo na:

a) premične ali nepremične dobrine, ki so zelo pomembne za kulturno dediščino ljudstev, kot so: arhitekturni, umetnostni ali zgodovinski spomeniki, verski ali svetni, arheološka območja, skupine zgradb, ki so kot celote zgodovinsko ali umetnostno zanimive, umetnine, rokopisi, knjige in drugi umetnostno, zgodovinsko ali arheološko zanimivi predmeti, kot tudi znanstvene zbirke in pomembne zbirke knjig, arhivov ali posnetkov prej naštetih dobrin.

b) stavbe, katerih pglavitni in dejanski namen je, da varujejo ali razstavljajo premične kulturne dobrine, opredeljene v odstavku a), kot so muzeji, velike knjižnice, arhivska skladišča kot tudi zaklonišča, namenjena zavarovanju v odstavku a) opredeljenih premičnih kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada.

c) središča, v katerih je znatno število kulturnih dobrin, ki so navedene v odstavkih a) in b), tako imenovani »spomeniški centri«.

Priporočilo o zavarovanju slikovitosti in značaja krajin in območij (Pariz, 11. 12. 1962) pojmuje pod »zavarovanjem slikovitosti in značaja krajin in območij« ohranitev in

kolikor je mogoče prenovo videza krajine in območij – naravnih, ruralnih in urbanih, ki so nastali na osnovi narave in človekovega dela in ki predstavljajo kulturno ali estetsko vrednost, ali ustvarjajo značilne naravne ambiente.

Mednarodna listina o konservaciji in restavraciji spomenikov in spomeniških območij (Benetke, 31. 5. 1964) zajema pojem zgodovinskega spomenika kot posamezno arhitektonsko stvaritev, kot tudi mestno ali vaško okolje, ki priča o kaki posebni strukturi, pomembnem razvoju ali zgodovinskem dogodku. Ta pojem ne obsega samih velikih stvaritev, temveč tudi skromna dela, ki so sčasoma postala kulturno pomembna.

Ugotavlja, da mora biti posvečena posebna skrb spomeniškim območjem, ker je treba zavarovati njihovo neokrnjenost in jim zagotoviti asanacijo, primerno ureditev in možnost primernega podčrtanja njihove vrednosti.

Priporočilo o zavarovanju kulturnih spomenikov, ki so ogroženi z izvajanjem javnih in zasebnih del (Pariz, 19. 11. 1968) definira z izrazom »kulturni spomeniki« sledeče:

a) nepremična dediščina so arheološka, zgodovinska in znanstvena območja, stavbe ali drugi pojavi, ki imajo zgodovinski, znanstveni, umetnostni ali arhitekturni pomen, tako svetnega kakor posvetnega značaja. Obsegajo še posebno območja tradicionalnega pomena, zgodovinske predele mestnih in vaških naselij in ostanke starejših kultur, ki imajo etnološko vrednost. Ta izraz se uporablja za nepremične spomenike istega značaja, ki se kakor ruševine dvigujejo nad zemljišče, kakor tudi za zgodovinske in arheološke najdbe, ki jih odkrijemo v zemlji; izraz »kulturni spomenik« se nanaša tudi na njihovo okolico.

b) med premičnine kulturnega pomena vključujemo tudi tiste, ki se nahajajo ali so bile najdene v nepremičnih spomenikih, kakor tudi tiste, ki so zakopane v zemlji (ki jih lahko najdemo v arheoloških in zgodovinskih najdiščih ali drugje).

Izraz kulturni spomenik ne obsega samo arhitekturnih, arheoloških in zgodovinskih območij in stavb, ampak tudi zgodovinske sledi, ki niso evidentirane in zavarovane z zakonom, kakor tudi sodobne stavbe in območja, ki imajo umetnostni ali zgodovinski pomen.

Priporočilo o zavarovanju naravne in kulturne dediščine na nacionalnem nivoju (Pariz, 16. 11. 1972) razumeva kulturno dediščino kot:

spomenike: dela arhitekture, monumentalna kiparska ali slikarska dela, vključno jame in napise, kakor tudi elemente, skupine elementov ali stavbe posebne vrednosti z arheološkega, zgodovinskega, umetnostnega ali znanstvenega vidika;

skupine stavb: skupine posameznih ali povezanih stavb, ki zaradi svoje arhitekture, enotnosti ali vklapljanja v krajino, predstavljajo posebno vrednost zgodovinskega, umetnostnega ali znanstvenega pomena;

območja: topografska območja, skupna dela narave in človeka, ki imajo posebno vrednost zaradi estetskega vidika ali interesa arheologije, zgodovine, etnologije ali antropologije;

Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Pariz, 23. 11. 1972) v grobem ponavlja definicije iz Priporočila o zavarovanju naravne in kulturne dediščine na nacionalnem nivoju. Z izrazom kulturna dediščina so v tej konvenciji mišljeni:

spomeniki: dela arhitekture, monumentalna kiparska ali slikarska dela, elementi ali strukture arheološkega značaja, napisi; večina in skupine elementov, ki imajo z zgodovinskega, umetnostnega ali znanstvenega vidika izredno splošno vrednost;

skupine stavb: skupine izoliranih ali povezanih stavb, ki pomenijo po svoji arhitekturi,

enotnosti in ujemanju z okoljem z zgodovinskega, umetnostnega ali znanstvenega vidika izredno splošno vrednost;

območja: dela človekovih rok ali kombinirana dela človekovih rok in narave, kakor tudi predeli z arheološkimi najdišči vred, ki so z zgodovinskega, estetskega in etnološkega ali antropološkega vidika izrednega splošnega pomena.

Amsterdamska deklaracija (Amsterdam, 24. 10. 1975) uvaja nov izraz – stavbno dediščino. Ta termin ne zajema samo posameznih izjemno dragocenih stavb in njihove okolice, ampak tudi mestna in vaška območja, ki so zgodovinsko ali kulturno pomembna.

Stavbno dediščino razvršča v: stavbe, stavbne komplekse in območja.

Priporočilo o varstvu zgodovinskih območij in o njihovi vlogi v sodobnem življenju (Nairobi, 26. 11. 1976) definira:

a) Zgodovinsko in arhitekturno območje kot vsak skupek stavb, struktur in odprtega prostora, vključno z arheološkimi in paleontološkimi najdišči, ki obsegajo človeška naselja v mestnem ali vaškem okolju, katerih celovitost in vrednost ocenjujemo z arheološkega, arhitekturnega, zgodovinskega, prazgodovinskega, estetskega ali sociokulturnega vidika.

Izmed teh območij, ki so lahko zelo raznovrstna, lahko izločimo npr. prazgodovinska najdišča, zgodovinska naselja, stare mestne predele, vasi in zaselke, kakor tudi celote, skupine spomenikov, ki morajo biti praviloma ohranjene v nespremenjeni obliki.

b) Neposredno okolje predstavlja naravni ali grajeni okvir, ki vpliva na statično ali dinamično percepcijo območja, ali pa je z njim neposredno povezano z družbenimi, gospodarskimi ali kulturnimi vezmi.

Statut Mednarodnega sveta za spomenike in spomeniška območja (Moskva, 22. 5. 1978) določa, da:

a) so z izrazom spomenik zaokrožene vse strukture (vključno z njegovo lego, inventarjem in vsebino), ki predstavljajo vrednost z zgodovinskega, umetnostnega, arhitekturnega, znanstvenega ali etnološkega vidika. Ta definicija mora obsegati dele monumentalnega kiparstva in slikarstva, elemente ali strukture arheološke zvrsti, napise, jamska bivališča in vse kombinacije teh oblik;

b) izraz skupina stavb vključuje vse skupine posamičnih ali povezanih stavb in njihove okolice, mestnih ali vaških, ki zaradi svoje arhitekture, enovitosti ali lege v krajini predstavljajo vrednote zgodovinskega, umetnostnega, znanstvenega, družbenega ali etnološkega pomena;

c) z izrazom spomeniško območje pojmuje vse predele krajine, delo človekovih rok ali kombinacijo dela narave in človeka, vključno z zgodovinskimi parki in vrtovi, ki pomenijo vrednost z arheološkega, zgodovinskega, estetskega, etnološkega ali antropološkega vidika.

l) izrazi spomenik, skupina stavb in spomeniško območje ni nujno da opredeljujejo:

- 1) muzejske zbirke, ki se nahajajo v spomeniku
- 2) arheološke zbirke, ki se hranijo v muzejih, ali ki se nahajajo na arheoloških ali zgodovinskih prizoriščih (najdiščih)
- 3) muzeje na prostem.

Deklaracija Rostock – Dresden (18. 5. 1984) ne tolmači, ampak le omenja spomenike in (spomeniška) območja.

Resolucija o problemih varstva in sodobne rabe arhitekturnih spomenikov (Tallin, 7. 6. 1985) tudi vsebinsko ne razdela, ampak le obravnava naslednje izraze: posamičen objekt, zgodovinsko celoto, ansambel, zgodovinsko mesto, vas.

Konvencija o varstvu evropske stavbne dediščine (Granada, 3. 10. 1985)

Definicija stavbne dediščine izhaja iz opredelitev Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine:

- 1) spomeniki so vse stavbe in konstrukcije, ki imajo izrazit zgodovinski, arheološki, umetnostni, znanstveni, socialni oziroma strokovni pomen, vštevši napeljavo in opremo;
- 2) izraz skupine stavb pomeni skupine mestnih oziroma vaških stavb, ki so posebnost zaradi svojega zgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, znanstvenega, socialnega oziroma strokovnega pomena, ki pa so dovolj povezane, da sestavljajo topografsko določljive celote;
- 3) območja so skupne stvaritve človeka in narave oziroma obsegajo delno pozidane in dovolj prepoznavne in homogene lokacije, da se lahko topografsko definirajo in imajo izjemen zgodovinski, arheološki, umetnostni, znanstveni, socialni, oziroma strokovni pomen.

Listina o varstvu zgodovinskih naselij in urbanih območij (Washington, 15. 10. 1987)

pomeni vsebinsko dopolnilo 'Beneške karte' in nadaljevanje 'Priporočila iz Nairobija'. Ne tolmači, le obravnava sledeče izraze: zgodovinska naselja, naselja, urbana območja.

II.

Prvo skupno poročilo o zgodovinskih središčih; Podkomisija za zgodovinska središča Delovne skupnosti Alpe – Jadran (Ljubljana 1985)

se poleg omembe objektov dediščine in spomenikov, slednjih označenih kot celote manjših stavb in prostorov okoli njih, osredotoča predvsem na obravnavo zgodovinskih središč, ki jih definira sledeče:

kot zgodovinsko središče naj bo upoštevano vsako strnjeno naselje – ali njegov posamezni del – v katerem so razvidne jasne sledi starejše strukture, neodvisno od ocene kvalitete in kvantitete zgradb, kjer se kaže tudi njihova izvirna gospodarska, politična, kulturna, verska in družbena funkcija. Ta definicija ima neposredne posledice na operativni ravni: iz tega namreč sledi, da se štejejo za zgodovinska središča bodisi stari deli večjih mest kot tudi manjša mesta – vse to z namenom njihovega ugotavljanja – ali popisa –; bodisi vaška naselja in tista iz prvega obdobja industrializacije; kot takih pa ne pojmuje izoliranih zgradb ali naravnih in krajinskih kompleksov. Poleg tega se zaradi perimetriranja štejejo za zgodovinska središča deli starejših zgradb, vključno s praznimi in notranjimi prostori v neposredni bližini, ki so z njimi funkcionalno in/ali krajinsko povezani. Končno – z namenom poseganja, zaščite, varstva in prenove so zgodovinska središča upoštevana drugače, kot so predvidena za operativne klasifikacije, ki upoštevajo bodisi razne fizične in tipološke značilnosti – obliko, velikost in strukturo – ali pa družbeno-gospodarske pojave, ki jih zadevajo; tu mislimo na povezavo s prostorskim kontekstom, katerega del so.

Bavarski zakon varstvu spomenikov (25. 6. 1973) razlikuje spomenike, stavbne spomenike, arheološka najdišča in premične spomenike.

Stavbni spomeniki so grajeni objekti ali njihovi deli, vključno s pripadajočo arhitekturno dekoracijo. Tudi vrtovi, ki imajo lastnosti spomenika, so stavbni spomeniki. Lastnost stavbnega spomenika ima lahko tudi več grajenih objektov kot celota, na da bi posamično imeli lastnost spomenika (t.i. ansambli ali spomeniška območja), če je na ta način nastala značilna podoba kraja, trga ali ulice, vredna ohranitve. Tako so npr. številna mestna jedra, deli mest, ulične linije ali trgi šteti kot ansambli.

Zakonodaja avstrijskih dežel

Uporaba pojma zgodovinsko središče za podeželska naselja razbija na eni strani cilje varstva spomenikov po avstrijski zakonodaji, ustreza pa interesu varstva značilne podobe kraja, ki ga je na splošno treba ohraniti. Definicija zgodovinskega središča, ki so ga izpostavile avstrijske zvezne dežele, temelji na dejstvu, da pomeni ta termin vsako naselje, ki ima arhitekturni, zgodovinski ali kulturni pomen in urbano strukturo s pretežno zaprtim načinom gradnje ali pa podeželsko strukturo s posebno funkcijo v okviru kulture, gospodarstva in uprave.

Zvezni zakon o spomeniškem varstvu obravnava le posamezne objekte in ansamble. Republika Hravska in Dežela Veneto obravnavata v zakonodajnem smislu le objekte in območja.

III.

Republika Slovenija

Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur.l. SRS 1/81)

Naravna in kulturna dediščina so po tem zakonu nepremičnine, premičnine in njihove skupine, območja in posamezni deli narave, ki imajo za SR Slovenijo ali za njeno ožje območje kulturno, zgodovinsko ali estetsko vrednost.

Naravna dediščina... so med drugim tudi objekti vrtnarstva in oblikovane narave. Kulturna dediščina so predvsem predmeti ali skupina predmetov zgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, etnološkega, antropološkega in naravoslovnega pomena, ki dokumentirajo zgodovinska dogajanja na Slovenskem; stavbe in drugi predmeti, ki so v zvezi s pomembnimi osebnostmi naše politične in kulturne zgodovine, arhivsko gradivo, arheološka najdišča, arheološke najdbe, umetniška dela in oblikovani izdelki, etnološki predmeti, stara orodja naprave in stroji, stavbe, skupine ali deli stavb umetnostne, zgodovinske ali tehnične pričevalnosti; naselbinska območja ter stara vaška in mestna jedra.

V prispevku I. Curk (Predlog uvoda za prikaz kulturnih spomenikov za gradivo za prostorski plan, Vestnik IV, Ljubljana 1977) obravnava izraz območje sledeče:

območje tvori več objektov z različnimi spomeniški lastnostmi, s prostorom ob njih in med njimi, pa tudi en objekt s priključeno določeno prostorsko enoto, omejeno s pomočjo funkcionalne zveze (npr. grad s parkom in gospodarskimi poslopji) ali vizualnega prostora.

Izrazi iz zakona o naravni in kulturni dediščini (Vestnik IX, Ljubljana 1981) tolmačijo obravnavane termine sledeče:

nepremični spomenik: njegov sestavni del so tudi vse premičnine, deli opreme, ki so v njem na prvotnem mestu in ki so z njim bistveno vsebinsko povezane;

območje: prostori, v katerih je zajetih vsaj več zemljiško-knjižnih enot (parcel) ali celo več naselij in drugih topografskih enot, pa jih označuje neka skupna značilnost naravne in kulturne dediščine;

naselbinsko območje: naselje ali več naselij s pripadajočim zemljiščem, krajino, ki je z naseljem smiselno povezana (neposredna gospodarska baza itd.). Tudi varstveno časih logična celota.

V Navodilu za popis nepremičnih registriranih kulturnih spomenikov (Ljubljana 1985) je določeno spomeniško območje (celota) kot naselje ali del naselja oziroma so prostorsko in funkcionalno med seboj povezani posamezni objekti mestnega, vaškega ali

mešanega značaja, kot tudi območja posebnega znanstvenega ali arheološkega pomena ali zgodovinsko memorialnega značaja, ki imajo kot prostorske celote ali zaradi prisotnosti večjega števila posameznih objektov kulturne dediščine lastnosti kulturnega spomenika. Kulturni spomenik je objekt kulturne dediščine (ki je razglašen), ne glede na to ali je znotraj ali zunaj spomeniškega območja.

Jelka Pirkovič v Osnovnih pojmi in zasnovi spomeniškega varstva v Sloveniji (Vestnik XI, Ljubljana 1993)

poleg temeljnih določitev osrednjih varstvenih skupin, ki predstavljajo višje ovrednotene objekte in območja, opredeljuje tudi le-te:

Objekti so stavbe ali drugi grajeni objekti (ali njihovi deli, ostanki, včasih pa tudi kipi, javne plastike, vodnjaki, tehnične naprave, kot so stroji, lokomotive, žerjavi itd.)

Spomeniško območje opredeljuje kot pozidan ali nepozidan kraj s spomeniški lastnostmi, ki zajema razmeroma veliko površino. Sestavljajo ga heterogeni fizični elementi, katerih večji del, ne pa nujno vsi elementi, so nosilci lastnosti kulturne dediščine.

Navodila za izpolnjevanje vhodnega dokumenta za evidentiranje objektov in območij naravne in kulturne dediščine (Interno gradivo) ZRSVNKD, Ljubljana 1991

obravnavajo objekt kot stavbo, drug grajen objekt, napravo ali drug nepremičen artefakt, ki je nosilec spomeniških lastnosti in ki tvori tipološko samostojno enoto. K posamičnim objektom sodijo tudi funkcionalna zemljišča.

Celota je kompleksen objekt naravne in kulturne dediščine in jo lahko sestavljajo posamične stavbe, drugi grajeni objekti, odprti prostori med njimi, ki so lahko del naselja ali pa del območja vrtno ali parkovne arhitekture in/ali posamezni objekti naravne dediščine (primer: grad s parkom, cerkev s kalvarijo, Stara Sava).

Negativna definicija: celote ni, kadar njeni posamični deli sami zase nimajo spomeniške vrednosti in temelji njihova vrednost na povezavi z drugimi, spomeniško vrednimi deli. Zato take primere prištevamo posamičnim objektom (primer: Baza 20, Židovsko pokopališče, Slovensko pokopališče).

Območje: vanj uvrščamo območja naselbinske dediščine, arheološke dediščine in kulturne krajine (primer: Vipavski Križ, prazgodovinska gradišča, Stara Ljubljana).

I. Curk v publikaciji Poklic? Konservator... (Vestnik X, Ljubljana 1992/93)

tolmači nepremično dediščino, spomenik najprej v smislu gradbene stroke. Nepremična dediščina je tudi del tehničnih sistemov, oprema nepremičnin, ki je povezana z njihovo prvotno funkcijo, arheološke najdbe v plasteh arheološkega območja.

Celoto pojmuje kot smiselni organizem. Smisel mu določa vzrok, zaradi katerega je ovrednoten in spoznan za dediščino ali spomenik. Je lahko območje, naselje, del naselja, skupina objektov, objekt s funkcionalnim prostorom, pa tudi stavba z opremo.

Območje definira kot prostorsko celoto, ki jo za tako oblikujejo nekatere od skupnih lastnosti dediščine, zaokroženo okolje, pa tudi skupne poteze ogroženosti.

IV.

Po pregledu zakonskih in strokovnih gradiv se mi pri definiranju izrazov objekt in območje zastavlja predvsem ugotovitev, da mnoge razlike med naštetimi besedili izhajajo iz prevajalske logike, pa tudi iz različnega konteksta posameznih razprav. Mi se moramo pa pragmatično odločiti za njuno razlikovanje.

Tako kot debatno utemeljitev, predlagam sledeče:

– izraz objekt pomeni tako posamezno stavbo, napravo ali njihovo skupino, seveda z vso opremo in neposredno okolico, ki zaobjemajo nedeljivo, povezano, materialno in vsebinsko celoto (primer: domačija, taborska cerkev, samostan, gradišče, taborišče),

lahko pa tudi osamljeno ohranjen del take celote (npr. obzidje sicer uničenega gradu, hlev, posamezna gomila itd.),

- izraz območje obsega seštevke več samostojnih, tipološko raznolikih, samostojnih objektov (primer: grad s parkom, naselje, kulturna krajina),
- z območjem opredeljujemo tudi prostor in ostanke nekoč povezanih, zdaj degradiranih ali uničenih objektov (ugotovljivo ozemlje gomilne nekropole, kjer je ohranjena le še ena gomila; prostor gradu in parka v Planini itd.).

Viri in literatura:

Vladimir Brguljan: Mednarodni sistem zašute kulturnih i prirodnih dobara. Zagreb–Beograd, 1985.
 Tomislav Marasović: Zaštita graditeljskog nasljeda. Zagreb–Split, 1983.
 UNESCO: Conventions and Recommendations of Unesco concerning the protection of the cultural heritage. Geneva, 1985.
 Mednarodna listina o konservaciji in restavraciji spomenikov in spomeniških območij, VS XII, Ljubljana, 1969, str. 153–154.
 Conseil de l'Europe: Declaration d'Amsterdam. Un avenir pour notre passé. Patrimoine Architectural Européen, Liège, 1977, str. 36–49.
 Marijan Kolarič, Amsterdamska deklaracija in kongres o evropski stavbni dediščini, VS XX, Ljubljana, 1976, str. 313–323.
 Društvo za zaščito kulturno istorijske baštine BiH: Zbornik mednarodnih predpisov s področja varstva kulturne dediščine. Sarajevo, 1988.
 ESSR State Construction Committee: Problems of the Protection and Present-Day Usage of Architectural Monuments. Tallin, 1987.
 Podkomisija za zgodovinska središča Delovne skupnosti Alpe–Jadran: Prvo skupno poročilo o zgodovinskih središčih. Ljubljana, 1985.
 Jelka Pirkovič: Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji. Vestnik XI, Ljubljana, 1993, str. 91.
 Iva Mikl–Curk: Poklic? Konservator... Vestnik X, Ljubljana, 1992/93, str. 40–44.
 Iva Curk, Predlog uvoda za prikaz kulturnih spomenikov pri gradivu za prostorski plan, Vestnik IV, Ljubljana, 1977, str. 144.
 Več avtorjev, Izrazi iz zakona o naravni in kulturni dediščini, Vestnik IX, Ljubljana, 1981, str. 28–29.
 Zavod SR Slovenije za statistiko: Navodila za popis nepremičnih registriranih kulturnih spomenikov. Ljubljana, 1985.
 Zavod R Slovenije za VNKD: Navodila za izpolnjevanje vhodnega dokumenta za evidentiranje objektov in območij naravne in kulturne dediščine. Ljubljana, 1991.

Dr. Besim Spahić

Vidiki uporabe marketinga v spomeniškem varstvu

Z varovanjem spomenikov iz preteklosti zavarujemo substanco naše sedanjosti in prihodnosti (...)

Vse, kar ne izhaja in samozavestno ne temelji na preteklosti, nima ne kvalitetne sedanjosti ne prihodnosti.

Povzetek

Kultura je skupina fizičnih in duhovnih dejavnosti ter spoznanj o njih; o sebi in drugih v času in prostoru. Je dejavnost, ki nam preprosto omogoča, da trajamo, da se zavedamo lastne identitete in položaja v ožjem in širšem okolju, na temelju pozitivne civilizacijske dediščine, ki je sestavni del lastne preteklosti in sedanjosti kot podlage za boljše prihodnost. Poleg pisane besede, glasbe, folklore ipd., predstavlja osrednje mesto v kulturni dediščini vsakega naroda široka paleta kulturnega blaga v obliki najrazličnejših arhitekturnih objektov in celot, parkov, skulptur itd., ki sodijo v t.im. korpus lithomskih elementov kulturne dediščine. Raven, obseg in kvaliteta zaščite kulturnih spomenikov so hkrati tudi slika in odraz zrelosti države in identitete v njej živečega naroda. Spomeniškega varstva torej ni brez racionalne, analitične, planske in kreativne, marketinško utemeljene dejavnosti. Dr. Spahić v tem članku na tako vzpostavljenih premisah opozarja na nekatere temeljne aspekte uporabe marketinga v spomeniškem varstvu.

Aspects of the Use of Marketing in of Monuments Protection Summary

Culture is a blend of physical and spiritual activities and our findings on their meaning; on ourselves and others in time and space. It is that very activity which enables us to last, to be aware of our own identity and place in the immediate and broader surroundings, drawing from our positive cultural heritage as a component of the past and present and a foundation for a better future. In addition to the written word, music, folklore, etc., the central position in the cultural heritage of every nation is occupied by a broad range of cultural »products« in the form of various architectural buildings and complexes, parks, sculptures, etc. forming part of the so-called corpus of lithic elements of cultural heritage. The level, extent and quality of monumental protection is simultaneously a picture and reflection of a country's maturity and the identity of the nation living in it. Thus, monumental protection cannot exist without rational, analytical, planned and creative activities based on a marketing approach. Having established such premises, Dr. Spahić draws attention in this article to some basic aspects of marketing in monumental protection.

Uvod

Da su ostaci prošlosti u svim formama na određenom prostoru multilateralno utjecali na mentalne uzorke, estetske, moralne i druge mentalitetske odrednice na tom istom prostoru danas živućega naroda/ nacije, ne treba posebno razlagati. Isto je i sa općim poimanjem kulture, kao dugotrajne multilateralne i interaktivne komunikacije (interkulturalizacije), gdje su međusobni utjecaji i međusobno bogaćenje neminovni, i kao parametri i osnova profilacije sui generis osobnosti jedne etniete, naroda, nacije, sa svim svojim differentiam specificama.

U ovom kratkom osvrtu, uglavnom ćemo se kretati u radijusu monumentalnog dijela kulturne baštine, njegovom državnom, institucionalnom i socijalnom tretmanu, i to u dva bitna momenta:

- (a) Kulturni spomenici kao sastavni dio elemenata u prošloj, sadašnjoj i budućoj profilaciji nacionalnog identiteta na konkretnom današnjem državnom teritoriju, a posebno;
- (b) Zaštita spomenika u pojmovnom i kategorijalnom okviru spleta aktivnosti koje danas nazivamo kulturni marketing, konkretnije marketing zaštite spomenika.

Aspekti marketinškog tretmana zaštite spomenika

Dugo vremena spomenici su kulture, uprkos svojoj neprocijenjivoj i višedimenzionalnoj vrijednosti, prvenstveno predstavljali breme za aktualne političke vlasti, za koje je uvijek trebalo izdvajati sredstva, koja nikada nisu bila dovoljna. U tako postavljenom tretmanu spomenika kulture na makro/državnom nivou, nije se mogla očekivati ni adekvatna komunikacijska afirmacija pojedinih spomenika i cijele kulturne baštine, kako na unutrašnjem planu (domaće populacije), tako ni na planu vanjske afirmacije određenih kulturnih dobara jedne države, bolje rečeno jednog naroda. U proteklom su se sistemu više afirmirale dnevno-političko in ideološko postavljene tekuće (kvazi)kulturne i umjetničke tvorevine (npr. kao gljive poslije kiše izniknuli su muzeji revolucije, »socijalističke samoupravne izgradnje«, hramovi nesvrstane politike itd., za koje se u aktualnim momentima uspostavilo da nisu imali trajnu upotrebnju vrijednost), dok se je autohtono kudikamo vrijednije kulturno blago starijeg datuma, prepuštalo volji ili nevolji lokalnih, više partijsko-ideološki orijentiranih i postavljenih negoli stručnih vlastodržaca, koji su svoju karijeru temeljili u raskidanju sa prošlošću u bukvalno shvaćenom smislu riječi. Takvim plitkoumnim političarima od kojih mnogi i danas (u konvertiranoj formi) dobro diktiraju suvremene kulturne tokove, smo zahvalni za uništenje mnogih nepovnljivih i nenadoknadivih kulturnih tvorevina; to možemo s pravom tretirati kao »otkidanje« vrednota od bića naroda koje su utemeljene u njegovom autohtonom i autentičnom ethosu i etnosu.

Iako su prije opisani modusi djelovanja, karakteristični za sve totalitarne režime bivših zemalja tzv. »realnog socijalizma«, u Sloveniji manje primjenjivani, nikako ne smijemo misliti da polastoljetna glorificirajuća ideologija nije (čak i samim nečinjenjem na zaštitu !?) uništila ili unazadila barem četvrtinu lithomskog blaga na ovim slovenskim prostora !

Gdje smo danas, poslije osamostaljenja?

Iako je najveći procenat građanstva vjerovao da će se otcjepljenjem od bivše Jugoslavije stvari u Sloveniji same po sebi »evropeizirati« i da će svi ekonomski, politički i kulturni problemi biti riješeni, stvari sa adekvatnim tretmanom kulture i kulturne baštine ni sada nisu ni izbliza rješene;

– najbolji dokaz je skresavanje budžeta za kulturnu djelatnost od strane »najskuplje države u Evropi«;

– drugi nepovoljan argument je ostanak cijelih ešalona kulturnih radnika i poslanika na istome mjestu, izraslih i kloniranih u duhu »fabrički dimnjak= progres«, bolje rečeno naučenih da ne rade mnogo ili ništa i da čekaju da im iz državnog budžeta ili »sa neba padne« kakav tolar, a da sami nemaju volje ili sposobnosti poduzeti akcije aktivnog i kreativnog odnosa u domeni svoje djelatnosti; bilo na makro, bilo na mikro nivou. Dakle, ni teoretski ni praktično nisu osposobljeni da se ponašaju i djeluju marketinški;

– treći problem je naglo pridošla demokratizacija i pluralizacija, koja od stranačko-prepucavajućeg izbornog marketinga, nije dozrela do nadstranačkog državnog marketinga u nacionalnom interesu svih državljana jedne države; partijski a ne stručni kriteriji ostali su i dalje kao glavni argument u dodjeli visokih funkcija i na planu kulture;

– nadalje, bivšu socijalnu državu kao »kravu muzaru« zamijenila je država koja (kao mlada) sada uglavnom brine za sebe i traži sve moguće moduse da što više izvuče iz već otanjalog džepa svoga stanovništva, gdje su manje-više gotovo sve stranke usaglašene. Za kulturu uopće, kulturnu baštinu »prvog ranga« i zaštitu spomenika, bar do sada, nisu pokazali više interesa nego prethodne vlasti. Koristeći biblijsku mudrost mogli bi reći: »Bože, oprosti im ne znaju što rade«, čak i kada se kunu u svoju odanost nacionalnim interesima svoga »ljubljenog« naroda...

Kako bi i gdje locirali zaštitu spomenika i kakve su mogućnosti primjene principa kulturnog marketinga, odnosno principa multifunkcionalne samoreprodukcije in bogaćenja spomeničkog zaklada, kao bitnog elementa »bića slovenskoga naroda«, dio državnog imagea (State image), imagea regija/pokrajina (Country image) i gradova (City image), odnosno dio cjelokupne kulturne identifikacije Slovenije u Europi i svijetu?

Kao ni ekonomija i politika, ni kultura uopće, ni zaštita spomenika u demokratskim uvjetima tržišnih odnosa ne može (niti je mogla) funkcionirati bez osnova marketinške djelatne filozofije koje podrazumijevaju analitičan, planski, kreativan, sinhroniziran i kontroliran proces opće kulturne politike države, regija, općina i pojedinačnih konkretnih institucija.

Osnovna marketinška shema bilo koje pa i kulturne institucije kreće se u tetraedru osnovnih premisa: (a) materijalno-tehničke, (b) normativno-pravne, (c) organizaciono-planske i posebno (d) kadrovske pretpostavke, kao baza bilo kakve (e) programsko-sadržajne djelatnosti. Ukoliko samo jedna od prve četiri komponente nedostaje ili nije dorasla imperativima djelatnosti, odnosno ako sve nisu konvergentno sinhronizovane, jasno je da izostaje kvalitetan programsko-sadržajni element.

Ako slijedimo misao čuvenog dizajnera Richardsona da »... niko ne zna kakve stvari jesu, ako ne zna kakve bi trebale da budu...«, jasno je da su epicentar svake kvalitetno postavljene djelatnosti visoko izobraženi, sposobni i motivirani kadrovi, bez ikakvih dodatnih (stranačkih, regionalnih, nacionalnih i sl.) kriterija. Jer nikakva materijalno-tehnička podloga zaštite spomenika ne znači ništa bez kadrova, bez valjane normativno-pravne utemeljenosti jer i organizacijsko-planske i programsko-sadržajne elemente kreiraju kadrovi; od makro nivoa države do najsitnije institucije i obrnuto. Da li imamo takve kadrove, koji su u stanju na najkompetentniji način procijeniti kakvo je stanje u zaštiti spomenika i kakvo bi na tom planu (i planu kulture uopće) trebalo da bude danas i sutra?

Drugi aspekt problema kadrova je u odnosu politike i kulture, odnosno politike do zaštite spomenika. Jer ukoliko je politika i dalje u supremacijskoj poziciji, onda ni najkvalitetniji kadrovi ne mogu uraditi mnogo, bez podrške političkih centara koji raspolažu i određuju njegov obim i strukturu, državnim budžetima (...)

Pozivajući se na opće teoretske i praktičke postavke marketinške profilacije kadrovske politike, imamo samo jedno riješenje: najbolje kadrove na najodgovornija i najkompetentnija mjesta: No, tko će to procijeniti? Da li je uopće moguće objektivno se samosagledati u odnosu na slične države, institucije i sl.? Odnosno, da li oni koji rade (odsustvom subjektiviteta i antiteze) mogu objektivno i kompetentno suditi o svojoj kompetentnosti? I da li uopće žele pokrenuti bilo što na tom planu? ... Teško. Marketinško postupanje uvijek traži objektivizaciju »izvana« ... Stranački antagonizmi bi naprotiv, objektivno mogli biti konkurentnostimulativni, ali samo u slučaju da je nacionalni interes zaštite spomenika uistinu nadređen osobnim interesima i stranačkoj karijeri.

Mogućnost ili imperativ marketinškog profiliranja kulture, kulturne politike ili konkretne djelatnosti zaštite spomenika je personalna, institucionalna, regionalna i međumjesna konkurencija: slobodna inicijativa pojedinaca, privatnih institucija, zakladnica i sl. Suština je u tome da tamo gdje država nije u stanju osigurati materijalno-tehničku ni kadrovsku osnovu, prepušta to zainteresiranim i kompetentnim pojedincima, institucijama i sl. Tim prije što Slovenija teži uključenju i potpunom prelazu na robno-novčane odnose, a kulturni je marketing u toj hemisferi već dugo vremena, izuzevši neprofitnu poziciju sve je više u domeni profitne osnove kulture i umjetnosti. Naravno, sve je kontrolirano kompetentnim državno (i međunarodno) posredovanim stručnim procjenama i verifikacijama.

Dokle smo mi došli na tom planu? Da li imamo adekvatnu zakonsku osnovu za zakladništvo, mecenstvo, donatorstvo itd.? Za sad nemamo, što je u neku ruku i razumljivo zbog »mladosti« samostalne države. Veći je problem u kompetentnom odgovoru na pitanje: Da li Slovenci imamo u vrhu politike i kulture čovjeka nivoa jednog André Malrauxa, kao svojevremeno Francuzi?! To jest, čovjeka intelektualno, stručno i moralno doraslog izazovima profesije, istinskim interesima slovenske nacije i interesima za kulturnom (i svakovrstnom) afirmacijom mlade osamostaljene Slovenske države...!?

Pro et contra komercijalizacije kulturne baštine i zaštite spomenika?

Nepotrošna »kulturna roba« trajne vrijednosti kao što su spomenici kulture, u svakoj zemlji predstavlja fantastičan leit motiv za različite oblike turističke ponude (kulturni, znanstveni, kongresni, obrazovni, duhovni, edukativni turizam i sl.). Tu se kulturni spomenici i zaštita spomenika postavljaju u procjep između komercijalizacije, nedovoljne budžetske državne i političke podpore ili pak ekstenzivnog (ne)štićenja u l'art pour l'artističkoj svrsishodnosti životarenja spomenika kulture i poslanika njihove tobožnje zaštite. Drugim riječima, da spomenici kulture i njihova navodna zaštita budu samosvrha zaposlenih u dotičnim ustanovama – da imaju socijalno osiguranje, staž i plaću.

Differentia specifica spomenika kulture svih vrsta, a posebno starih gradskih jezgara, jeste u opasnosti bukvalno shvaćene komercijalizacije; u smislu krivog oživljavanja starih jezgra gradova po standardiziranom (dakle sniženom) ukusu prosječnog turista. Obnoviti kuće i trgove po standardnim uzorcima i ispuniti ih modernim, nemaštovitim i u principu identičnim sadržajima »klasičnih kafića« je ravno nuli. U pitanju je dizajn atmosfere starih gradskih jezgara, u oživljavanju nekad postojećih tradicionalnih obrti, trgovine, događanja, manifestnih običaja, kostima, stare tradicionalne glasbe, takmičenja,

vjenčanja i sl. što približnijim autentičnim nekadašnjim. Olako shvaćena hegemonizacija univerzalnog-tržišnog nad posebnim-specifičnim nije u cjelovitoj funkciji kompatibilna; gubi svoju autentičnost, edukativnost, mogućnost empatičkog poistovjećenja sa prednicima (respice antecesores!). »Coca Cola« i »Dinosaurius« generacije ne idu zajedno s autentičnu ambijentom stare gradske jezgre.

U traganju za vlastitim identitetom i očuvanjem totalne autentičnosti (total atmosphere design) grada, gradskih četvrti, podrazumijeva marketinško promišljenu politiku grada, koja stimulira ili ograničava, bolje rečeno propisuje sa kakvim sadržajima i na koji način se može ispuniti kvart, staro gradsko jezgro i sl. Očito je da je tu potreban najviši nivo sinhroniziranosti multidisciplinarnog pristupa i najviši nivo kompetitivnosti, koji bi omogućio kontinuitet nepromijenjen novim pobjedama na izborima i novim politikama novih političara od kojih sve počinje. Druga stvar je marketinška promocija i komunikacijska privlačnost autentičnog.

Ne može se reći da prošlogodišnja obnova zamka na Ptuj, višegodišnje oživljavanje stare Ljubljane i zamka nisu dali pozitivne rezultate. Pitanje je koliko je sve urađeno kompetentno, stručno, i koliko su sadašnji sadržaji, uglavnom kafansko-ugostiteljskog tipa (bez ijednog autentičnog slovenskog nacionalnog jela!) dobro promišljeni osim za ugostitelje? Ako spomenike kulture ponovo sagledamo kao dio nas samih, koji se u najboljem svjetlu moramo i želimo predstaviti svijetu/stranom turistu, da li je onda kafić, pizzerija i sl. dio naše autentičnosti? Da li na osnovi tih komercijaliziranih i unificiranih (kvazi)elemenata turističke i kulturne ponude možemo fascinirati jednog Austrijanca, Francuza ili Engleza? Ne možemo! Da li na osnovi takvih turističko-kulturnih elemenata stranci mogu suditi da smo Slovenci ipak poseban narod, zrela i od drugih različita nacija, sa svojom autentičnom kulturom? Ne mogu... Posjetioci iz drugih regija svijeta u našim gradovima manje-više mogu prepoznati samo slabe kopije bolje znanih i atraktivnijih evropskih metropola, stari(ji)h gradova, crkava, samostana i sl...

Marketinški imperativna kreativnost se ogleda u iznalaženju vlastite differentie specificae, u sui generis pozicioniranju i nudi autentičnoga i različitog od drugih. Tako je i sa cjelokupnim projektima zaštite spomenika ili zaštite starih gradskih jezgara. Da li imamo dovoljno koordinacije između konceptualista/filozofa, sociologa, psihologa, dizajnera, promotora, medija, školskih programa, arhitekata? Više nego prije, ali nedovoljno. Racionalni i kreativni multidisciplinarni pristup to postavlja kao imperativ »numero uno«! Komunikacijski aspekti marketinga, percepcija modelirana reklamom produkata masovne kulture i konkurentski izazovi novih medija i lakoprobavljivijih i atraktivnijih sadržaja, postavljaju imperative i za vidove temeljne kulture, kulturne baštine, pa i zaštite spomenika. Zašto recimo, umjesto Coca Cole i »američki« jeftino ponuđenih i komercijano donosnih dinosaura ne bismo po principu »star strategy« (star = stara Ljubljana) na svim nivoima i kroz sve vrste izraza promovirali staru Ljubljanu i to u 1994. g. osamstopedesetgodišnici prijestolnice? Zašto tu državne i gradske vlasti ne bi otvorile permanentni natječaj za stvaraocce, institucije (privatne i državne) da ponude svoje sadržaje za cjelogodišnje obilježavanje 850. rođendana Ljubljane? Zašto to ne bi promovirali u inostranstvu? Zašto se u starim gradskim jezgrima ne bi cijelu godinu održavale zanimljive manifestacije, gdje bi akcent bio na oživljavanju staroga, ali uz prisustvo novih modernih sadržaja?; npr. rock koncerata (srednjevjekovno kostimiranih) aktualno popularnih domaćih i stranih grupa, starih i novih šansonjera, trubadura, komedijaša itd. Tek tada bi mnogo dobile i obnovljene zgrade, trgovi, skulpture, spomenici i sl. Takva estetizacija autentičnog prostora je nešto što ima dušu i što bar u određenim momentima nudi više od Coca Cole i »a la Gauloise« dizajniranih kafića u kojima se toči Plzensko pivo. Takav koncept bi bila upotunjena (dokompletirana) zaštita spomenika, potpuniji redizajn starogradskega (i drugoga pozornosti vrijednoga) autentičnog prostora, kojega bi oživjeli primjereni sadržaji.

Ne dobijaju li time i država, i grad, i narod, i strani posjetioci, sve brojniji predstavnici diplomatsko-konzularnog kora itd?

Da li opet nedostaju ili izostaju kadrovi, volja snaga, sinhroniziranost i davanje ad libitum svima sposobnim, ili je u pitanju nešto drugo? Sterilno držanje u skromno postavljenim imperativima i životarenju institucija za zaštitu spomenika, sastančenja kvoruma, politički podastro, suhoparno i jednodimenzionalno gledanje na stvari sigurno neće donijeti ništa bolje u kompletnom »oživljavanju« i pretvaranju kulturne baštine kao »mrtvog kapitala« u »žive spomenike kulture«, koji s pravilno postavljenim kriterijima mogu ostvariti dobit za samoreprodukciju, a slovenskoj državi i narodu pružaju bazu za kvalitetniju prezentaciju i unutar sebe (autoimage) i u očima stranaca (exterior image).

Sve dosad rečeno nije nikakva mudrost, nikakva originalna misao. Aspekti i problemi primjene marketinga u kulturi i umjetnosti, kulturnoj djelatnosti tipa »maison de la culture«, i zaštite spomenika su, osim u već dugo prisutnim i brojnim udžbenicima i teorijskim utemeljenjima stranih (zašto nemamo domaćih?) autora, bili prisutni i kao tema II. međunarodne konferencije Art managementa u Parizu (II International Conference of the Art Management), jula 1993. godine.

Poruka ovog posljednjeg skupa (na kojem nije bilo nikoga zvanično poslanog iz Slovenije), na kojem je nekoliko veoma ozbiljnih i uglednih referenata govorilo o managementu i marketingu u zaštiti spomenika je slijedeća: »Osim dobrog teorijskog i praktičnog ovladavanja djelatnosti zaštite spomenika i temelja neprofitnog i profitnog marketinga u kulturi, ostaje svakom pojedincu koji djeluje u tome domenu da sam, pošteno, deontološki visoko profilira svoj vlastiti profesionalni lik, računajući na neprocjenjivu odgovornost profesije koja štiti, obnavlja i obogaćuje biće naroda, kojemu i sam pripada!« Jednostavno, onaj ko nije na visini razumijevanja vlastite odgovornosti djelatnosti kojom se bavi, ne bi smio ni pomisliti da se njome uopće bavi i da mu argument bude da u toj branši djeluje »dvadeset i više godina«. A kako je djelovao i deluje, to nije važno. Ne znati je ljudski, ali ne znati cjelinu onoga što ne znaš i ne htjeti to javno priznati ili saznati, a na osnovu položaja koji zauzimaš širiti i dalje to neznanje, je ravno zločinu; najveći je grijeh i prema sebi i prema svome narodu, kojemu bi kulturna baština istinski trebala da pripada (dostupno, aktivno, stimulatивно i obogaćujuće) dozvoliti da propada.

Milena Hazler-Papič

Kritičen pogled na spomeniškovarstveno dejavnost

Povzetek

Na osnovi kratke predstavitve in kritične primerjave dveh publikacij, ki sta v letu 1992 in 1993 izšli v zbirki Vestnik Zavoda RS za varstvo naravne in kulturne dediščine, prve dr. Ive Mikl-Curk: »Poklic? Konservator...« in dr. Jelke Pirkovič: »Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji« ugotavljam, da odpirata in dokumentirata pomembna vprašanja s področja konservatorske stroke.

Ker ob tem predstavljata tudi izziv vsakemu konservatorju, da se vključi v razmišljanje o tem, kako bi se spomeniško varstvo odmaknilo s strokovnega in družbenega roba, predstavljam nekaj svojih predlogov.

A Critical Outlook on Activities in Monumental Protection Summary

On the basis of a short presentation and a critical comparison of two publications issued in 1992 and 1993 in the collection »Vestnik« published by the Office of the Republic of Slovenia for the Protection of Natural and Cultural Heritage, the first entitled »Profession?« Conservator...« by Dr. Iva Mikl-Curk and the second »Basic Notions and Concepts of Monumental Protection in Slovenia« by Dr. Jelka Pirkovič, the author establishes that these two publications have opened and documented important aspects of the conservator's profession.

As these two publications represent a challenge for every conservator to take part in contemplations on how to bring monumental protection away from the professional and social margins, the author presents some of her own proposals.

V zadnjem letu sta v zbirki Vestnik Zavodu RS za varstvo naravne in kulturne dediščine izšli kar dve publikaciji s področja varovanja naravne in kulturne dediščine oz. t.i.m. »spomeniškega varstva«, za kateri je značilna želja po celoviti predstavitvi tega področja delovanja. To sta deli dr. Ive Mikl-Curk; »Poklic? Konservator...« (1) in dr. Jelke Pirkovič: »Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji« (2). Če smo prej dolga leta pogrešali tovrstne publikacije (3), nam pričujoči deli, vsako na svoj način, govorita o stanju v našem spomeniškem varstvu s predlogi njegovega nadaljnega razvoja.

Skupna značilnost obeh del je, da sta kljub raznolikosti in obsežnosti ter vse večji interdisciplinarnosti konservatorskega področja delo enega strokovnjaka ter da se v principu ne naslanjata na eksaktne analize dosedanjega dela v konservatorstvu, ampak gre bolj za opis delovnega področja nekega strokovnega profila ter za oceno učinkovitosti in

odmevnosti tega dela tako v strokovni kot ostali javnosti. To je potrebno posebej navesti, ker obe avtorici poudarjata, da take analize prav zaradi načina dosedanjega dela, za katerega je simptomatična pomanjkljiva dokumentacija, pa tudi nedorečenost obsega spomeniškega polja, ni bilo mogoče opraviti.

Čeprav je med avtoricama v interpretaciji posameznih pojmov zaznati kar nekaj razlik, kar je samo dobro in pravzaprav odpira polemiko, se publikaciji v pomembni točki posrečeno dopolnjujeta. Medtem ko dr. Curkova pretežno gradi na konservatorju – posamezniku (4), ki mu *naloge, argumente in izzive* konservatorske stroke v svoji knjigi nazorno predstavi, je namen dr. Pirkovičeve pripraviti konservatorju *sistematizacijo področja*, na katerem bi delal, in opredelitev *osnovnih pojmov*, ki naj jih pri svojem delu uporablja. Če je prva knjiga pravilno dozirala kompleksnost in večplastnost konservatorstva in »upe« položila v posameznika, pa bi realizacija predloga iz druge knjige tako vzpodbujeni individualni angažma lahko v polni meri izrabila pri operacionalizaciji, torej preverjanju, dopolnjevanju in uveljavljanju »svojega« sistema.

Deli sta kljub ambicijam odraz časa oziroma »sedanjega stanja v konservatorstvu«, saj nista mogli graditi na tistem, česar (še) ni. Ni še urejeno izobraževanje konservatorjev do diplome in po diplomi (5) in niso bile še zastavljene in (uspešno) izvedene različne interdisciplinarne modelne naloge valorizacije in dokumentacije dediščine (6).

Vprašanja, ki jih odpirata, niso v njih, temveč zunaj njih... V tem pogledu predstavljata obe publikaciji skupaj šele manj kot pol poti, ki jo bo potrebno prehoditi, če naj bi se spomeniško varstvo res »odmaknilo s svoje margine« (7). V tem pogledu sta dobra in potrebna iztočnica, ki pa v medsebojnem odnosu nakazujeta potrebno polemичnost, sočnanje stališč, a tudi gradnjo... sistema in stroke.

Mnogo pomembnejše je torej, kako se bo spomeniško varstvo odvijalo od tu dalje. Naj predstavim nekaj svojih pogledov:

1. Afirmacija spomeniškega varstva

Prevladujoči dosednji način dela v spomeniškem varstvu praviloma ni bil afirmativen, temveč bolj nekakšen »servis«, ki pripravlja podatke občinskim skupščinam in planerskim organizacijam in ki rešuje dediščino predvsem fizičnega propada. Čudno, čudi, saj za to ni videti pravega vzroka. Tudi ne bi mogli reči ali se spomeniško varstvo véde neafirmativno glede na dediščino, torej da premalo afirmira dediščino, ali se véde »skromno« kot institucija in so se zato prisiljeni vesti »skromno« tudi vsi konservatorji. To, da se je spomeniško varstvo vedlo neafirmativno – v različnih obdobjih in v različnih pomenih – bi mogli povezati tudi z obdobji protežiranja posameznih zvrsti dediščine. Mislim, da je prav zdaj tisti ugodni čas, ko je spomeniško varstvo dovolj kadrovsko močno in ko je tudi politična klima taka, da je možno raziskovati vse in ko je možno enakovredno zastopati različne poglede na vrednotenje, tudi s stališča »matičnih« strok. Če razmišljamo naprej, se lahko neka institucija véde skromno in zadržano, torej brez zdravega ponosa takrat, kadar rezultati njenega dela niso najboljši. Zakaj neka institucija nima najboljših rezultatov? Možna sta dva odgovora: ali ne ve prav, kaj bi delala, ali ne ve, kako bi delala. To potrjuje vrsta člankov, ki se skozi daljše časovno obdobje ukvarjajo z zmerom istimi nerazrešenimi teoretičnimi in praktičnimi problemi (8).

2. Dediščina

Kje torej začeti in na čem graditi? Na dediščini seveda. Gradimo na proučevanju dediščine, ki jo moramo predstaviti kot samostojno védo, torej kot del družbene biti, ki ni vezana na spomeniško varstvo. Tako bomo v osnovi pridobili veliko širši krog delovanja, večplastnost njenih pomenov, predvsem pa tudi več tudi strank, ki bodo zanjo zainteresirane.

To dejstvo nujno narekuje medinstitucionalnost obravnavanja dediščine, ki predpostavlja suverenost in afirmativnost posamezne institucije, razmejenost dela, medsebojno dopolnjevanje in sodelovanje.

3. Kako prodreti z idejami

Zmeraj je prevladovalo mnenje, da spomeniška služba ponuja ogromno možnosti, ko pa smo jih hoteli realizirati, so nastajale težave. Razloge vidim v:

- osamljenosti nosilca ideje (nihče ni odgovoren za to, da bi ideje registriral ali usmerjal ali jih celo stimuliral)

- neinventivnosti dejavnosti (če en način dela ne daje rezultatov, ga je treba zamenjati)
- počasnost in okornost institucionalnega delovanja v metodah in uvajanju sistematike. Potrebna bi bila pogostejša strokovna srečanja z določeno tematiko in dodatno izobraževanje, za konservatorje v obliki seminarjev ali podiplomskega študija. Pridobljeno znanje bi morali preizkusiti na modelnih nalogah.

Kajti spomeniško varstvo je vendarle sestavljeno iz visoko izobraženih strokovnjakov različnih strok, ki so neposredno povezani s praktičnim in posredno tudi s teoretičnim strokovnim delom. To je posebna prednost dela na zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine, saj so tu idealne priložnosti za ustvarjanje interdisciplinarnih teamov in uvajanje strokovnjakov v način takega dela.

4. Konservatorsko društvo

Način organizacije dela v spomeniškem varstvu sem predlagala že v članku v Naših razgledih leta 1991 (9). Tam sem napisala tudi, da bi moralo svojo vlogo pri teh vprašanih odigrati tudi društvo konservatorjev.

V čem je torej vloga konservatorskega društva? Vzpodbuditi sodelovanje, omogočiti komunikcijo, obveščati članstvo, zaznavati tokove na področju dediščine tako v stroki kot v javnosti. Konservatorsko društvo bi moralo delovati v sekcijah, ki so lahko sestavljene po strokah, po tematiki ali po kakšnem drugem interesnem ključu. V društvu bi lahko odprto predebatirali stanovske in strokovne zadeve, ki se pojavljajo v institucijah ali zunaj njih. Pobude in reakcije na razne aktualne zadeve bi lahko prihajale tudi iz društva. Dejstvo je, da stališča društva niso zavezujoča, so pa lahko zelo pomemben predhodni verifikator in s svojo strokovno potenco tudi usmerjevalec in sooblikovalec politike spomeniškega varstva. Ena redkih skupin, ki so Konservatorsko društvo uporabile za formalni okvir svojega delovanja, je skupina etnologov konservatorjev.

Poleg tega bi lahko npr. arhitekti konservatorji kot sekcija delovali tako v konservatorskem društvu kot v društvu arhitektov. Na takih ravneh se velikokrat lažje pojasnijo

določene metode in področja dela in najdejo tudi stične točke. Področje, kjer se lahko srečujejo strokovnjaki različnih strok in institucij, je lahko tudi znotraj društev, preko njih pa lahko pobude preidejo tudi v institucije.

5. Filozofija varstva

Za zadnjo točko sem namenoma uporabila ta pojem, saj pod »filozofijo« razumem, da ni nujno, da se vsi v vsem strinjamo. Potrebno se je dogovoriti o vrednotah, vrednosti dediščine v njenih različnih pojavnih oblikah. Pomembno je določiti okvirni cilj delovna institucije varstva, kakor tudi splošni cilj varovanja dediščine, za katera ni nujno, da sta v vseh pogledih identična. Filozofija varstva je tista podstat, ki v spomeniškem varstvu manjka in ki naj bi bila povezovalna sila med posameznimi strokami, nalogami in načini varstva.

Poti so lahko različne in najbrž čakamo tudi na to, da bi na Slovenskem končno že lahko govorili tudi o posameznih konservatorskih šolah; te bi se identificirale s specifičnim pristopom posameznega konservatorja, ki naj bi med drugim ob praksi zapisal tudi nekaj teorije, predvsem pa vzgajal svoje naslednike. Tako pa še vedno vsi vse začnemo od začetka.

Opombe:

1. Iva MIKL-CURK: Poklic? Konservator ... Vestnik št. 10, Ljubljana, ZRSVNKD, 1992/93.
2. Jelka PIRKOVIČ: Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji, Vestnik št. 11, Ljubljana, ZRSVNKD, 1993.
3. Deveta številka Vestnika je izšla leta 1981 in razlaga pojme iz takrat na novo sprejete spomeniške zakonodaje.
4. O tem dr. Curkova še posebej govori v poglavju z naslovom Delež konservatorjevega izvirnega delovnega prispevka (str. 23–24).
5. Nazorna ilustracija tega je dejstvo, da v šifrantu znanstvenih nazivov, Ministrstva ZT RS poleg arhivista in kustosa ni konservatorja.
6. Kot primer Kritična analiza posledic dosedanjega načina varovanja naravne in kulturne dediščine ter predlog potrebnih sprememb za učinkovito varovanje, MZVNKD Piran, Piran 1989.
7. Kritična analiza je bila deležna precej konstruktivnih kritik, pa tudi razprav, kar je pokazalo, da konservatorji različnih usmeritev čutijo potrebo po soočanju stališč. Žal do sedaj niso bili izpeljani projekti, ko bi se stališča oblikovala v toku izdelave naloge (tudi z različnimi modelnimi pristopi) in ko bi se tako pridobljeni rezultati, glede na postavljene cilje, ocenjevali v daljši projekciji in bili sprejeti v splošno in obvezno uporabo šele po postopku preverjanja uspešnosti posameznega modela. Ta način strokovnega dela nas vsekakor še čaka.
7. Izraz je vzeti iz Uvoda k Osnovnim pojmom ... Jelke Pirkovič.
8. Tak vtis dobimo že ob prebiranju letnikov Varstva spomenikov, pa tudi Vestnika.
9. Milena Hazler-Papič: Nepremična kulturna dediščina, definicija, razlogi in načini njenega varovanja, Naši razgledi, 19.6. in 3. 7. 1991.

foto: Jovo Grobovšek

Ob 70-letnici dr. Ceneta Avguština

V začetku leta 1993 je dopolnil 70 let naš znani umetnostni zgodovinar dr. Cene Avguštin – človek, ki v sebi, svojem delu in prizadevanjih še danes združuje troje temeljnih dejstev na področju varstva kulturne dediščine: muzealstvo, galerijstvo in konservatorstvo. Vsebinsko tega dejavnostnega sveta pa dopolnjuje še z znanstvenim delom. Posveča se: raziskovanju zgodovinskih obdobij urbanističnega in arhitekturnega poteka razvoja slovenskih, še posebej gorenjskih mest v odnosu do razvoja evropske meščanske arhitekture in urbanizma, s tem pa nenehno vzpostavlja primerjavo z raziskovanji in dogajanja v mestih na avstrijskem Koroškem, raziskovanju likovnih sestavin kmečke arhitekture na Gorenjskem in njenem obrobju ter preučevanju kamnoseške dejavnosti na Gorenjskem s posebno skrbjo za delo perarčiške kamnoseške delavnice od 17. do 20. stoletja. Vseskozi spremlja razvoj sodobnega likovnega ustvarjanja (slikarstvo, kiparstvo, grafika, umetna obrt, arhitektura, fotografija, obrobna področja likovnega izražanja) v obliki recenzij razstavnih prireditev doma in na tujem.

Ta široka področja, od katerih vsako zase zahteva resnično človeka, je znal povezati med seboj v lasten zorni kot, s katerega poskuša zadovoljiti nikdar pojemajočo ustvarjalno silo iskanja novega in preučevanja neznanega, še ne odkritega. V prvo področje je posegel že leta 1953 kot kustos in upravnik novo ustanovljenega Mestnega muzeja v Kranju, ko se je vselil v stavbo, kjer je umrl pesnik France Prešeren. Začel je, kakor pravimo po navadi, skoraj iz nič. Vendar je njegova neugnana sila začela kaj hitro delovati v vsej gorečnosti. Najprej je posvetil posebno pozornost nadaljnemu zbiranju

gradiva, ki je imelo kakršno koli vrednost za dokument in prikaz materialne in duhovne kulture pri nas. Hitro je prislusnil vsemu, kar bi lahko nosilo v sebi določene vrednote in kjer bi se lahko vzpostavila izhodišča za nadaljnjo perspektivo. Ob sebi je že na samem začetku zbral krog znanih strokovnjakov, umetnikov in kulturnikov ter tudi z njihovo pomočjo pogostokrat oral ledino na nezoranih poljih, na katerih je želel vreči zrno, ki naj bi rodilo obilen sad. Takrat je vse bolj postajal ena od osrednjih osebnosti gorenjskega kulturnega življenja.

Po njegovi zaslugi se je začela muzejska dejavnost širiti. V muzeju so kaj kmalu zasedli mesta etnograf, arheolog, zgodovinar, restavrator in drugi. Ti strokovnjaki drugih strok so začeli celoviteje udejanjati muzejsko dejavnost. Takrat, v času razcveta Gorenjskega muzeja (v letih 1965–1972 se je muzej iz Prešernove hiše razširil še v Magistratno stavbo in župnišče), je resnično deloval kot pojem na področju varstva kulturne dediščine in to ne samo na Gorenjskem, marveč tudi kot sooblikovalec slovenske kulture sploh.

Jubilant je s svojimi sodelavci zbral nezamenljivo umetnost zgodovinskega, etnografskega, arheološkega in drugega blaga ter s tem postavil temelje vse bolj razvijajočemu se Gorenjskem muzeju, katerega podobo gledamo še danes in ki predstavlja zakladnico gorenjske zemlje. Koliko potov, razgovorov in urgenc je bilo včasih treba, da je bil rešen kak predmet spomeniškega značaja.

Skoraj vsa Gorenjska ga je poznala in starejši se ga danes spominjajo kot nadvse prijetnega sogovornika, prepričevalca, učitelja, poslušalca in svetovalca. O njem znajo povedati veliko lepega tako preprost očanec, stara ženica, duhovnik in učitelj, pa tudi občinski možje, danes že v glavnem upokojeni, ki niso bili zmeraj na njegovi strani, ga imajo v lepem spominu, saj ga je njegova zavzetost za pravo stvar sama po sebi postavila na ustrezno mesto. Sicer pa je ta del prehojene poti s posebnega vidika razvoja muzeja sam orisal v posebnem članku *Razvoj muzejske dejavnosti v Kranju*. Z izvirnimi besedili pa je sodeloval tudi pri muzejskih študijah in publikacijah:

- C. Avguštin, A. Novak, M. Žontar: *Gorenjska mesta v stari fotografiji*, Kranj, 1985;
 - C. Avguštin, A. Novak, M. Žontar: *Gorenjski kraji in ljudje II. Pred prvo svetovno vojno*, Kranj, 1986;
 - C. Avguštin, A. Novak, M. Žontar: *Gorenjski kraji in ljudje III. Med obema vojnama*, Kranj 1987;
 - C. Avguštin, A. Novak, M. Žontar: *Gorenjski kraji in ljudje IV. Po drugi svetovni vojni*, Kranj, 1989;
 - C. Avguštin, A. Valič, N. Holynski, M. Žontar: *Kranj, kakršnega ni več*, Kranj, 1990.
- Ves čas svojega delovanja se tudi ni odrekel galerijskemu likovnemu svetu, še posebej od tedaj naprej, ko so mu bili na voljo tudi razmeroma primerni galerijski prostori. V »domu«, ki ga je vodil, so našli prostor tako domači gorenjski in drugi slovenski ter tuji umetniki. Posebej je bil razumevajoč do mladih, še ne uveljavljenih ustvarjalcev. Pa tudi tistih se ni ustrašil, ki so z modernimi poskusi hoteli pokazati razumevanje sveta na poseben, za tiste čase abstrakten, uporniški ali socialno nezadovoljiv način. Zato ga smemo šteti, prav zaradi razumevanja vseh kali umetniškega ustvarjanja, za enega naših prvih pravih povojnih poznavalcev sodobnega likovnega sveta. Seveda pa njegova širina in strategija udejanjanja varstva premične kulturne dediščine in prezentacija nista bili povsem pogodu takratnim političnim strukturam v Kranju. Razvoj političnih silnic, ki so sledile drugačnim ciljem in niso bile v skladu z njegovim programom, ter dejstvo, da tudi sicer ni bil dobro zapisan pri oblasteh iz drugih, tudi sorodstvenih vezi, sta povzročila, da so ga na vodilnem mestu v ustanovi zanemarjali.

Cene Avguštin je iz tega »boja« takrat sicer izšel kot poraženec, vendar mu je prihodnost dala prav. Gotovo pa je bil ta udarec močan, zlasti zato, ker ga vrsta ljudi takrat ni znala razumeti oziroma mu iz številnih razlogov ni mogla stati ob strani ter omiliti udarca, ki ga je zadel.

Vendar kot človek dela, vztrajnosti in jasnega pogleda v prihodnost, izčiščeno skozi lečo dobrega poznavalca preteklosti – zgodovine, in resničnega zaljubljenca v dediščino naroda, ki jo je preučeval, opisoval in varoval, ni klonil. Še z večjo vnemo se je zagrizel v stvarnost o čemer pričajo številne razstave, ki jih je postavil, in bogato publicistično delo. Vse bolj se je poglobljal v delo ustvarjalcev in s tankočutnostjo odkrival njihova hotenja, izraznost in sploh vrednostne prvine. Vsako posploševanje v prikazih ali ocenah mu je bilo tuje. Poskušal je z razumljivo in pronicljivo, natančno zastavljeno analizo ustvariti kar najbolj iskrič stik med gledalcem in umetnikom. To mu je omogočilo široko in poglobljeno notranje doživetje silnic, ki jih je razpredel, ter poznavanje likovne dediščine tako doma kot na tujem. Cene Avguštin namreč ni človek ozkih, zaprtih snovanj, ki bi bila namenjena samim sebi, ampak lahko v njegovih besedilih zasledujemo širok kulturni in znanstveni kontekst. S tem se odkriva tudi človek, ki stoji za njimi. Vse to mu je utrdilo tudi vidno mesto v likovni kritiki, in to ne samo doma, ter mu prineslo tudi različna priznanja.

Omenjeno področje je obogatil še z 270 bibliografskimi enotami, v katerih obravnava sodobno likovno umetnost na Slovenskem ali v Avstriji in ki so izšle v revijah, časopisih in samostojnih publikacijah (Sinteza, Sodobnost, Snovanja, Celovski zvon, Pionir, Likovni odsevi, Die Brücke–Celovec, Wiener Hefte, Delo, Naši razgledi, Glas, razstavni katalogi itd. Prim. Slovenska bibliografija /NUK/ od leta 1953 dalje).

Bolj ko razmišljam o delu Ceneta Avguština, bolj me prevevata zaznava in misel, da je kljub vsej svoji široko zastavljeni dejavnosti posvečal jedro svoje ustvarjalne moči le tisti zvrsti umetnostne zgodovine, ki jo običajno obravnava konservatorstvo. Čeprav se pri tem ni zmeraj spuščal v vse pore, ki zadevajo strokovno vsebino dela (ta obsega po preučitvi in raziskavah še valorizacijo, na podlagi katere je izdelan predlog za prezentacijo oziroma ohranitev in je pravzaprav dokončen cilj te stroke), pa je v svojih delih podal vse tiste vzvode, ki omogočajo uresničitev tega cilja. S tem je bilo najpomembnejše delo v konservatorski problematiki opravljeno.

Neposredno se je v to dejavnost vključil že leta 1963, ko je postal vršilec dolžnosti ravnatelja Medobčinskega zavoda za spomeniško varstvo Kranj, čeprav je obenem deloval tudi kot vodja kulturnozgodovinskega oddelka v Gorenjskem muzeju v Kranju. K temu je treba še dodati, da je bil prej deset let predsednik okrajne spomeniške komisije v Kranju, nato pa še leto dni (1964–1965) predsednik komisije za ohranitev in ureditev starega mesta Kranj. Isto leto je opravljal tudi funkcijo predsednika Društva konservatorjev Slovenije. Naj pripomnim, da je tudi z disertacijo, ki jo je obranil 1971. leta, jasno pokazal, kje so pravzaprav osnovni parametri njegovega udejanjanja.

Nemalokrat je bil prvi, ki je zares analitično posegel v probleme razvoja naselbin in mest skozi zgodovino, zlasti na Gorenjskem, in s svojo sistematično metodo postavil temelje za način raziskovanja in preučevanja njihove rasti, ki se je bogato poplačala. Dosegel je izjemne rezultate v teh dejanjih, saj je pojasnil številna neresena vprašanja, ki so do tedaj tudi zastirala pravilne poglede v preteklosti. Vsebinske problematike ga je vse bolj privlačila. To se vidi iz objavljenih tekstov, ki se mi jih zdi potrebno naštet, saj mimo njih tudi mlajši preučevalci te danes tako pogoste teme nikakor ne bi mogli, ne nazadnje pa tovrstnih del, ki bi nas zadovoljila, primanjkuje. Tako je skupaj z drugimi avtorji izdal:

– A. Valič, M. Žontar, A. Benedičič, C. Avguštin: Kranj/Urbanistični razvoj Kranja. Vodnik po mestu, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov št. 9, Ljubljana, 1969, 1977;

– C. Avguštin, M. Žontar, F. Dovič: Vodnik po Kranju in okolici, 1991.

Sam je posegel še globlje in to temo obravnaval z različnih zornih kotov, kar moremo kaj hitro zaznati v naslednjih samostojnih delih, razpravah in člankih:

– Tržič in okolica, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov št. 23, Ljubljana, 1970;

- Radovljica, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov št. 45, Ljubljana, 1974, 1985;
 - Škofja Loka, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov št. 131, Ljubljana, 1987;
 - Predvojni regulacijski posegi v urbanistično strukturo Kranja, Varstvo spomenikov 1966, 44ss;
 - Stari Kranj v okviru sodobnih urbanističnih prizadevanj, Sinteza 1967, 53ss;
 - Stari Kranj v okviru evropskih urbanističnih in arhitekturnih prizadevanj, Snovanja (Glas) 1971, 3ss;
 - Zgodovinsko-urbanistični in arhitekturni razvoj Kranja, doktorska disertacija, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1971;
 - Oris tlorisne, prostorske in vedutne zasnove starega Kranja, Kranjski zbornik, Kranj, 1975, 168ss;
 - Oris urbanističnega in arhitekturnega razvoja slovenskih mest, I. kongres Saveza društava povijesničara umjetnosti, Zbornik radova, Ohrid, 1976, 143ss;
 - Zgodovinsko-urbanistična in arhitekturna podoba Škofje Loke, Loški razgledi 1976, 15ss;
 - Tlorisni značaj Škofje Loke, Loški razgledi 1977, 46ss;
 - Prostorski ambient Škofje Loke v srednjem veku, Loški razgledi 1979, 62ss;
 - Oris oblikovanja prostorskih ambientov in dominant v gorenjskih mestih, Zbornik za umetnostno zgodovino 1978/79, 23ss;
 - Razvoj prostorskih ambientov in dominant v starem Kranju, Kranjski zbornik 1980, 118ss;
 - Vloga arhitekturnih dominant pri oblikovanju prostorske zasnove Kranja. Likovna oprema urbanega prostora v Kranju, Kranj, 1980, 7ss;
 - Opis istorijsko-urbanističnega razvoja i razvoja arhitekture gorenjskih gradov, Zbornik zaštite spomenika kulture, Beograd, 1980, 261ss;
 - Oblikovanje prostorskih ambientov v urbanističnem razvoju Škofje Loke, Loški razgledi 1981, 145ss;
 - Novejša raziskovanja o umetnostni zgodovini Kranja. Zgodovinsko-urbanistični in arhitekturni razvoj mesta; J. Žontar, Zgodovina mesta Kranj/ponatis, Kranj, 1982, XXXVIIIss;
 - Urbanistična in arhitekturna podoba Kranja v stari fotografiji, Kranjski zbornik 1985, Kranj, 98ss;
 - Gorenjska mesta, Oris zgodovinsko-urbanističnega in arhitekturnega razvoja v srednjem veku in dobi renesanse, Snovanja 40, 11.9.1992.
- Svoj dodobra preštudiran ustvarjalni potencial je usmeril tudi v arhitekturno dediščino. Kot smo že omenili, se je še posebej posvečal meščanski arhitekturi, o kateri je določene spreговорil med drugim tudi v naslednjih sestavkih:
- Zgornji stolp na Kranclju in nekdanja župna cerkev v Stari Loki, Loški razgledi 1954, 107ss;
 - Mestna hiša v Kranju, Varstvo spomenikov 1962/64, 61ss;
 - Spomeniško zavarovanje starega Kranja, Varstvo spomenikov 1965, 95ss;
 - K problematiki meščanske stanovanjske arhitekture v 16. in 17. stoletju na Gorenjskem, Zbornik za umetnostno zgodovino 1965, 93ss;
 - Prešernova hiša v okviru srednjeveške arhitekture Kranja, Snovanja (Glas), 1ss;
 - Oris razvoja meščanske arhitekture v Kranju od srednjega veka do začetka 20. stoletja, Kranjski zbornik 1970, 227ss;
 - Meščanska hiša v Radovljici. Začetki in preobrazbe, Radovljiški zbornik, Radovljica, 1992, 74ss;
 - C. Avguštin, B. Jenčič, B. Paternu: Prešernov muzej v Kranju. Stavbna zgodovina hiše, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov št. 38, Ljubljana, 1974.

Da je res pravi terenski delavec, ki zna gledati, odkrivati, se povezati s terenom, kažejo tudi naslednji teksti, med katerimi sodijo nekateri prav v klasično slovensko strokovno literaturo:

- Breginjski kot, Varstvo spomenikov 1951/52, 29ss;
- Zeleni kamen v gorenjski arhitekturi – Kocjančičeva kamnoseška delavnica, Slovenski etnograf 1970/71, 39ss;
- Les kot gradivo v meščanski arhitekturi Škofje Loke, Loški razgledi 1978, 73ss;
- Kulturna krajina in ljudska arhitektura, Likovni odsevi 3, Ljubljana, 1984;
- Peračiški zeleni kamen v gorenjski arhitekturi, Geološki zbornik 8, Ljubljana, 1987, 93ss;
- Gorenjska vas v ogledalu časa, Snovanja (Glas), 14.4.1989, str. 8;
- Ljudska arhitektura v okolici Kranja. Značaj, preobrazba in spomeniška problematika, Kranjski zbornik 1990, 128ss;
- Peračiška kamnoseška delavnica in njeno mesto v arhitekturni podobi Gorenjske in njenih mejnih področij, Celovski zvon X/35, junij 1992, 31ss.

S prispevki je sodeloval tudi v Enciklopediji Slovenije, Likovni enciklopediji Jugoslavije, Leksikonu CZ, Geografskem leksikonu in tako naprej.

Da bi lažje premagoval ovire, ki se nenehno pojavljajo ob takšni vehemenci in večplastnosti dela, je navezal vrsto stikov z znanimi posamezniki in ustanovami ter tako pripomogel k izmenjavi znanj in dosežkov. Vseskozi je utrjeval znanstveno vez s podobnimi bližnjimi institucijami in posamezniki v Avstriji in Italiji ter seveda na območju republike Hrvaške.

Vseh predavanj na različnih kongresih, simpozijih in seminarjih doma in na tujem ne bom našteval, saj ne bi mogel predstaviti natančnega števila. V njih se je največkrat dotaknil problematike, ki jo lahko vključimo v sklop, ki se dotika zgodovinskega urbanizma in stavbne dediščine. Njegov strokovni in znanstveni ugled potrjujejo znanstveni nazivi in članstva v raznih institucijah: znanstveni sodelavec Filozofske fakultete v Ljubljani, član Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani, član mednarodne delovne skupine za preučevanje hiš in naselji (AHF), bil je član sveta ALU v Ljubljani in tako naprej.

Za svoje delo in uspehe je prejel: Prešernovo nagrado mesta Kranj 1958 in 1965, medaljo dela 1959, srebrni častni turistični znak TZS 1974, medaljo zveze konservatorskih društev Jugoslavije 1975, odličje Svobode z zlatim listom 1979, zlato Puharjevo plaketo 1981, Ažbetovo plaketo 1983, veliko plaketo mesta Kranj in Valvasorjevo nagrado 1980. Je častni član Foto-kino zveze Jugoslavije, leta 1982 pa je postal častni član Umetnostnozgodovinskega društva Slovenije in leta 1993 Slovenskega konservatorskega društva. Naj sklenem s poudarkom, ki Ceneta Avgušтина označi kot čoveka, ki ne pozna ne v sebi ne v dialogu mračnih razmišljanj. To je pokazal že takrat, ko ga je zadela kazen, ker je bilo njegovo petje prezgodnje in ko je vstal iz tega pogroma, ki je bil vsekakor udarec za duševno stanje, in ni objokoval usode ter izgubil ravnotežja, neobremenjen z moralno etičnimi stranpotmi, ki jih je porajal čas. Dobrih 40 let poti je danes za njim, ki jo je prehodil pokončno, z jasnim pogledom v prihodnost, in ne kot ubežnik pred samim seboj. In takšnega še zmeraj srečujemo: polnega entuziazma in delovne vneme z njegovo večno spremljevalko-aktovko, v kateri poleg zapiskov nosi tudi fotografski pribor; z njim je naredil na tisoče posnetkov naše nezamenljive dediščine in drugih spomina vrednih znamenitosti, od katerih sta že marsikaj uničili trhllost časa in nenehna človeška površnost ter so ohranjene zgolj na teh diapozitivih. Njegova zbirka ima prav gotovo neprecenljivo vrednost.

Upamo, želimo, prijatelj Cene, da te bomo še dolgo srečevali takšnega kot doslej in da bo resnična žetev prišla šele v tvoji pozni, pozni jeseni.

Jubilanti

Med jubilanti iz leta 1992 in 1993 je tudi več specialistov ali sodelavcev naše revije, ki so skrbeli za arheološko dediščino. Vsem voščimo obilo dobrega. Nekatere lahko le omenimo, denimo dr. Paolo Korošec in Lojzeta Bolto. Ob dveh osemdesetletnicah in sedemdesetletnem jubileju pa se moramo vendarle na kratko ustaviti, ker je mogoče danes še posebej aktualno tisto, s čimer so začeli na področju varstva arheološke dediščine.

Prof. dr. Jože Kastelic, dolgoletni ravnatelj Narodnega muzeja in univerzitetni profesor za klasično arheologijo na Univerzi v Ljubljani, je bil med leti 1945 in 1956 tudi prvi specialist, ki je v spomeniški službi na Slovenskem kot zunanji sodelavec skrbel samo in posebej za arheologijo. Čas njegovega delovanja je bil čas nastanka prvega zakona o varstvu pri nas, v katerem je bilo tudi nekaj določil v zvezi z varovanjem arheološke dediščine. V te začetke je pomagal vgraditi nekaj za vso Jugoslavijo veljavnih izkušenj z velikih arheoloških del na Ptuju, Bledu in v Betalovem spodmolu. Na številne načine je potem še pomagal ustaliti prvo obdobje delovanja poklicnih arheologov konservatorjev. S svojimi mnenji je strokovno delo v zavodih spremljal takorekoč do včeraj.

Janez Gojkovič, preparator v muzeju na Ptuju, je skrbel za varstvo arheološke dediščine na povsem drugačen, a tudi pomemben način. Kot izučen kolar je za muzej opravljaj najrazličnejša dela in kot kopač že pri Šmidovih izkopavanjih dokazal izreden smisel za najrazličnejša dejstva v arheološkem najdišču. Ta čut in izjemni dar za oblikovanje sta mu pomagala, da je postal tudi odličan restavrator arheoloških nekovinskih najdb. Njegovo terensko delo in delo z arheološkim materialom je postalo za nekaj rodov arheologov, tudi skoraj za vse v spomeniški službi, nenadomestljiva praktična šola.

Dr. Vinko Šribar, poznejši vodja Centra za staroslovanske in srednjeveške študije v Narodnem muzeju, je bil prvi slovenski redno nameščeni arheolog konservator med leti 1956 in 1958. K študiju arheologije in v republiški zavod je prišel že z bogatimi terenskimi izkušnjami pri zemljemerskem delu in kot izkušen sodelavec Narodnega muzeja, ki je že sodeloval pri popisu arheoloških najdišč južne Primorske, ko je to ozemlje prevzemala Jugoslavija. Tudi te izkušnje Vinka Šribarja so vgrajene v vse naše preglednice in evidence arheoloških območij na Slovenskem. Redoljuben, kot je, je takoj poskrbel tudi za začetek pisne dokumentacije najdišč. Njegov referat je bil zaradi zavodove prostorske stiske obojen na gostovanje v Narodnem muzeju; pa je vendarle takoj odprl kartoteko rimskih kamnov ter arheoloških izkopavanj in najdb. Jasno mu je bilo, kako tesno bosta vselej povezana arheolog v muzeju in v zavodu, zato je skrbel za stalne stike z vsemi muzeji. V njegovem času so med strokovnjaki burila duhove nova dovoljenja za izkopavanja, na terenu pa je bilo komaj kaj zavesti o pomenu arheoloških najdb in najdišč. Tako mu je večkrat pripadla težka in nevhvaležna naloga zastopati moč pravnega predpisa v okolju, kjer je bila misel, da bi mogla država segati tudi na taka, dotlej samo ozki skupini poznavalcev prihranjena področja, še povsem tuja. Tovrstni konflikti sicer spremljajo konservatorstvo zmeraj in povsod, a začetniku je bilo gotovo najtežje. Na ledini, ki jo je tako oral, se je moral spoprijeti tudi s problemom neposrednega fizičnega konserviranja arheoloških najdb. Bil je glavni organizator laboratorija, ki je pozneje postal laboratorij Narodnega muzeja. Z začetkom tega laboratorija je bil povezan tudi tečaj izpopolnjevanja za vse, ki so delali v muzejskih delavnicah. Ta tečaj je vodil tedaj ing. Vunjak z zveznega zavoda za varstvo spomenikov, izšolan ob najnovejših spoznanjih tedaj prav tako novih, osrednjih belgijskih laboratorijev. Pozneje nam taki podvigi nekako niso nikoli več prav uspeli! Po svetu je upravičeno vzbujal občudovanje način, kako se je slovenska arheologija lotila zavarovalnih del ob gradnji hitre ceste od Ljubljane do Bregane. Varstvene zahteve so se uveljavile šele tik pred začetkom zemeljskih del in vendar je stroka v kratkem času pripravila za teren sedem ekip za posamezne

sektorje. Vinko Šribar je bil sredi tega dela, več zavarovalnih posegov je tudi sam opravil. Ko se je vrnil v Narodni muzej k izrazito raziskovalnim nalogam, je gradnjo temeljev slovenskega arheološkega konservatorstva prevzel za to delo morda še bolj primerni, širokosrčni in prepričljivi Peter Petru. Toda Vinko Šribar je ostal konservatorstvu v zelo pomembnem segmentu vseskozi zvest in zapisan. Pri tem ne mislim toliko na prezentacijska dela na Bledu in Dobravi, dasiravno so tudi ta dela v marsičem pomenila prelomnico; bolj imam v mislih Vinkova dokumentirana dela tudi na straneh naše revije, njegovo skrb za točnost in objektivnost arheološkega kopanja in dokumentiranja. Najbolj se mi zdi danes pomembno poudariti, kako vztrajno je opozarjal na pomen dobrih, objavljenih uzanc in metodologij za delo. Večkrat mu nismo prav verjeli, danes pa vsi zmeraj bolj spoznavamo, da pred javnostjo ne moremo drugače, kot da vsa vodila in merila za svoje ravnanje preverimo in zapišemo.

dr. Iva Curk

V spomin Tone Knez

Teško in nemogoče je trezno in neprizadeto označiti strokovno vlogo človeka, s katerim te je vezalo več kot 30 let prijateljstva, ki si se še pred tedni veselil njegovih doživetij na potovanju po Nemčiji, ki si skupaj z njim strokovno dozorel. Toda prav zaradi poslednjega si jemljem pravico za ta zapis. Naj bo osvetljeno tisto, kar je Tone Knez sam štel za pomembno.

Slovensko arheološko konservatorstvo mu najprej dolguje veliko zahvalo za pozornost zavarovalnim izkopavanjem. Šele z njegovim prihodom v Novo mesto leta 1958 se je bitka za arheološke najdbe ob gradbenih delih, širjenju mesta začela prevešati v prid načrtnega raziskovanja najdišč. Danes radi pogodrnjamo, da smo ostali zgolj pri izkopavanjih, v tem, da bi pomislili, na tovrstno arheološko zapuščino že tedaj, ko dela načrtujemo, in določamo namembnost posameznih parcel in okolišev, pa se je le malo premaknilo. Toda v 60-ih letih so bile že možnosti za zavarovalna izkopavanja za stroko velik uspeh in tudi ta uspeh je bil še dolgo pod drobnogledom. Zagovarjati ga je bilo treba tudi pozneje, opravičevati z najdbami in mnogimi predstavitvami. Kar je pri vsem tem Tone Knez opravil, je kapital, ki se obrestuje še danes in ki še danes omogoča večje zahteve, celo razmišljanja o tem, da bi končno tudi vidno, sodobno novomeško mestno podobo zavestno sooblikovalo ohranjeno tkivo najstarejšega naselbinskega izročila. Sicer pa je Tone Knez vsako od številnih zavarovalnih izkopavanj nadvse skrbno pripravil. Mnogi smo bili učenci njegove terenske šole. Pozorno je zbiral ekipo in pripravil sistem dela. Po drugi strani pa je rad priskočil na pomoč tudi pri drugih zavarovalnih izkopavanjih.

Enako zavzeto je skrbel za sprotno preparacijo zahtevnega izkopanega gradiva, z željo, da bi najdbam zagotovil najboljšo oskrbo, je utrdil pota za sodelovanje z delavnicami Centralnega muzeja v nemškem Mainzu. Ni bila njegova krivda, če je ob tem zmanjkalo poleta in denarja za večji razvoj tovrstnih delavnic na Slovenskem.

Po sili razmer je nas in kriminaliste ob prvi večji kraji arheološkega gradiva v Sloveniji učil pozornosti tudi do tovrstnih varstvenih problemov.

Posebej naj poudarim, da je imel rad našo revijo in je naravnost s pikolovsko natančnostjo poročal o delih in najdbah. Pri pripravi poročil je lahko naš trajni vzor. Veliko dolgujemo tudi njegovi kritiki. V prvem hipu ga nikoli nisem bila vesela, ko je kmalu po izidu letnika prikorakal s svojim živahnim »Punca, zdaj bova Varstvo spomenikov

čitala...«. Toda vse pripombe so bile upravičene in marsikaj smo lahko izboljšali le zaradi njih.

Kvaliteta te revije, ki jo je pomagal usmerjati, mu je pomenila del tistega, za kar si velja najbolj prizadevati in kar najbolj trajno zavezuje vse varstvo dediščine. Iskreno si je namreč prizadeval, da bi našo arheološko dediščino spoznalo kar največ ljudi doma in na tujem. Sam ni le pisal in predaval, znal je tudi vzpodbujati in posredovati gradivo za prispevke, posojal je diapozitive in, kadar se mu je zdelo potrebno, tudi še neobjavljene izsledke. Mnogo mu je bilo do tega, da bodo videli tudi drugje, videli ne le tisto, kar imamo, temveč tudi kaj zmoremo.

Njegovo mesto v raziskovalni arheologiji opredeljujejo njegova besedila. O tem bo moral, kot o njegovem prispevku k razvoju Dolenjskega muzeja, govoriti drugi zapis. Marsikaj pa bo ostalo zapisano v spominu tistih, ki smo bili deležni njegove družabne bleščave, njegovega iskrivega, zdaj jedkega, zdaj rabelaisovskega humorja, ki smo z njim preklepetali ure in ure o banalnostih in najglobljih gibalih življenja, se skupaj veselili in bali, se navduševali, doživljali uspehe in poraze. Podrobnosti teh zgodb iz spomina, ko nekajkrat izzvenijo v krogu ljudi, ki udeležencev niso poznali, zbledijo. Toda tudi to, kar ostaja le v spominu, je skupaj s Knezovim arheološkim prispevkom tvorilo nezamenljiv delček neke ne nepomembne arheološke generacije v vsej srednji Evropi.

Iva Mikel-Curk

Steletove nagrade in priznanja v letu 1993

Steletovo nagrado v letu 1993 prejme:

Miha Pirnat – Steletova nagrada

Delo akademskega slikarja restavradorja Miha Pirnata vsebuje vse elemente restavratorske stroke, kakovostno opavljeni posegi na dediščini pa pomenijo uveljavitev dejavnosti. Njegov več kot trideset let nastajajoči opus lahko strnemo v štiri celote.

1. Neposredno ohranjanje dediščine

Kljub uspešnemu začetku ustvarjalne poti, ki je napovedala zanimiv razvoj in obetala ugledno mesto v slikarskih dosežkih njegove generacije – resnici na ljubo se slikanju, predvsem akvarelom, Pirnat ni nikoli odpovedal – se je opredelil za restavratorstvo, v tistem času ne pretirano ugledno, še manj pa cenjeno obliko zahtevnega poustvarjalnega dela.

Restavratorski oddelek, ki ga je ob Pirnatovem nastopu službe 1957. leta vodil prof. Mirko Šubic (kasneje še Štefan Eržen, Izidor Mole, Franc Kokalj, Ivan Bogovčič, Dinko Gregorin) na Zavodu SRS za varstvo spomenikov, je bil pretežno usmerjen v ohranjanje likovnih spomenikov. Takšna dediščina je omogočala, da je Pirnat sproti pridobival dodatna znanja starejših in bolj izkušenih kolegov ter se v tem izpopolnjeval. Ni ne navadno, da se je kot slikar opredelil predvsem za restavriranje stenskega slikarstva. V praksi je kmalu spoznal vrsto pravil in zakonitosti, ki so v slovenskem prostoru

pogojevale posebno obliko monumentalnega slikarstva, po kateri je postal značilen in ki pomeni specifično vrednoto. Prav to dejstvo oziroma kakovost dediščine in njen ustroj sta vodila Pirnata v pristop, ki je znanje podrejal naravi spomenika, opredeljenega za restavratorski postopek.

Ni pretirano, če ugotovimo, da prav kakovostno restavriranje omogoča tudi drugim, predvsem umetnostni zgodovini, arheologiji, etnologiji, muzealstvu, konservatorstvu, da lahko pri strokovnih ugotovitvah, časovnih opredelitvah, vrednotenjih in raziskavah tehnoloških prijemov z večjo gotovostjo odločajo o času nastanka, slogu, avtorju in delavnici ter o kakovosti posamezne poslikave. Različne pristope pri likovnem ustvarjanju v srednjem veku, renesansi, baroku ali novejši zgodovini, potrebo po odkrivanju vzrokov, ki so dovoljevali, omogočali in celo pogojevali prav določene oblike izražanja, je Miha Pirnat med svojim delom ugotavljal, na njih opozarjal, spoznanja pa vključeval v restavratorski koncept in ga tako posodabljal.

Naravne katastrofe, predvsem potresi, so poleg onesnaženosti in neustreznega ravnanja največji uničevalec dediščine. Zahvaljujoč Pirnatovemu prispevku, smo se posebej usposobili za reševanje dediščine na potresnih področjih.

Velik izziv, motivacija in cilj za vsakega restavratorja je delo na najbolj uglednih likovnih spomenikih. Ob pomembnih domačih mojstrih je navadno vrsta tujih, katerih stvaritve posebej cenimo. Pirnatu so zaupali številne slike tujih umetnikov ali delavnic (nazadnje je restavriral Tizianov poliptih iz dubrovniške katedrale, sodeloval pri projektu Istra 17. stoletje – skupaj s hrvatskimi restavratorskimi ateljeji). Ateljejsko delo opozarja na drugo področje Pirnatovih restavratorskih ambicij. Če prvo pripada monumentalnemu stenskem slikarstvu v Sloveniji, je drugo osredotočeno na drugo področje Pirnatovih restavratorskih ambicij. Svoj čas je že uspešno restavriral slike iz istega področja, ki so danes locirane v muzejih in sakralnih stavbah na naši obali. S tem si je pridobil najvišjo referenco, Restavratorskemu centru pa so zaupane obnove dragocenih slik od vsepovsod. Ugled pomembnega restavratorja je Pirnat pridobil dovolj zgodaj; kot strokovnjak nekdanje Jugoslavije je pomagal pri reševanju egipčanskih in koptskih spomenikov v egipčanski in sudanski Nubiji, ki jim je ob graditvi Asuanskega jezú na Nilu pretela poplava. Skupaj s številnimi ekspedicijami z vsega sveta se je tedaj Jugoslavija udeležila najbolj obsežne spomeniškovarstvene akcije.

2. Posredovanje znanja

Podobno kot je bil nekoč sam deležen poduka od tistih, ki so imeli več znanja in izkušenj, Pirnat danes sodeluje v specifičnem izobraževalnem procesu. Restavratorski center se – v bodoče tudi s sodelovanjem z Akademijo za likovno umetnost in drugimi – postopno pretvarja v resnični praktikum za vse, ki pridobivajo posebna znanja iz restavratorstva, se usposablajo za določena področja ali izpopolnjujejo v sodobnih dosežkih. Brez Pirnatovega sodelovanja bi bil uspeh izobraževanja bodočih strokovnjakov občutno manjši. Hkrati je z delom in nasveti zmeraj v pomoč mlajšim restavratorjem, danes najbolj pri štafelajnem slikarstvu. Pirnat se zadnja leta posveča ateljejskemu delu in njegove izkušnje pomagajo, da bo realizacija programa uspešna in hitra.

Dokumentirano delo in zabeleženi restavratorski postopki so dolgoročna oblika posredovanja znanja, ki še ni ustrezno vrednotena in izrabljena.

3. Teorija stroke

Še tako restavriranje nima prave vrednosti brez ustrezne dokumentacije in poglobljenih razprav, posebej, ker vsak poseg v dediščino ni dokončen, temveč začasen. Izdelava podrobnih poročil in interdisciplinaren pristop sta postala obvezna za vsakega restavratorja, sinteza ugotovitev pa prispevata k strokovnemu razvoju.

Poleg rutinskih raportov, obveznih po opravljeni izvajalski nalogi oziroma akciji, je opazen Pirnatov prispevek tudi na področju strokovne teorije. Različnost fresko slikar-

stva, usklajenost restavratorskih posegov z obdobjem in tehnologijo posameznega sloga, občutljivost monumentalnega sloga, občutljivost monumentalnega slikarstva glede na lokacijo, namembnost in dimenzijo spomenika so teme njegovih razprav. Gotovo je, da bo po izkušnjah, ki se nabirajo ob restavriranju oljnih slik iz beneških delavnic, nastala tudi za ta del dediščine koristna sinteza.

4. Restavratorska etika

Nenazadnje bi radi pri orisu Pirnatovega opusa in delovanja opozorili še na eno značilnost in kakovost hkrati; na restavratorsko etiko, ki je gonilna sila razvoja stroke, diktat privrženosti ohranjanju spomenikov, presoja med pravnimi in zmotnimi pristopi. Pirnat je predvsem z obliko in osebnim pristopom, sistematiko in doslednostjo gradil profesionalni odnos do ohranjanja in nege dediščine. Danes, ko se zavedamo, da so analize prehojene poti za vsako strokovno disciplino specifične in nujne tudi zato, ker je treba načrtovati nove okvire razvoja, je oblikovanje etičnega kodeksa in njegova prisotnost v vsaki sestavini programa zdrava osnova, ki daje gotovost in pogum restavratorskemu delu.

Stoletovo priznanje v letu 1993 prejmejo:

prelat Friderik Kolšek – Steletovo priznanje

Celjski opat Friderik Kolšek je od prevzema mesta celjskega župnika vseskozi posvečal posebno skrb obnavljanju cerkvenih stavb.

Poskrbel je za vzorno obnovo cerkvenih objektov svoje župnije: celjske opatijske cerkve, obeh celjskih podružnic, nekdanje minoritske, današnje Marijine cerkve, in cerkve sv. Maksimilijana. H koncu gre tudi obnova nekdanje špitalske kapele sv. Elizabete. Gospod opat je poskrbel tudi za obnovo nekaterih celjskih javnih spomenikov – Marijinega znamenja na Tomšičevem trgu in baročne Arkove kapelice na Dolgem Polju. Bil je med pobudniki obnove celjske Kalvarije in Slovenskega pokopališča na Golovcu.

Svoje skrbi ne posveča le obnovi arhitekture, temveč tudi cerkveni opremi od oltarjev in orgel do posodja, mašnih plaščev ipd. Pri neobhodno potrebnih novih posegih v spomenike vseskozi išče najbolj kvalitetne likovne rešitve.

Opat Friderik Kolšek je kot široko razgledan človek v tesnem sodelovanju s strokovno službo vzpodbujal in omogočal kvalitetne in strokovno neoporečne rešitve. Tako predstavljajo obnovljeni spomeniški objekti celovito obnovljene spomenike po sodobnih, v svetu uveljavljenih konservatorskih načelih.

Poleg zavzetosti za spomenike lastne fare si opat Kolšek kot član škofijske umetnostne komisije izjemno prizadeva, da bi tudi obnova cerkvenih spomenikov na celjskem območju širše potekala v skladu s spomeniškovarstvenimi smernicami. Brez njegovega vpliva si ni mogoče predstavljati obnove svetinske cerkve, cerkve na Črešnjicah in še mnogih drugih. Njegova osebna zavzetost, veliko znanje in ugled so preprečili preneka- tero neustrezno konservatorsko rešitev.

Milan Sagadin, France Vardjan, Ivan Bogovčič – Steletovo priznanje

za prezentacijo ostalin poznorimske cerkve na Ajdni

Poznorimske utrjene postojanke v Alpah in na dinarskem območju so pojem, ki je prišel v splošno zavest preučevalcev evropskega starega veka razmeroma pozno, v času pred 2. svetovno vojno. Ker leži Slovenija ob eni najpomembnejših poti rimskega časa, je bilo jasno, da morajo biti tiste postojanke, ki jih je starinoslovsko delo po koncu 2. svetovne vojne na naših tleh že poznalo, zelo izpovedne in zanimive. Večletno intenzivno

raziskovanje na ozemlju Slovenije na najbolj izrazitih postojankah in po terenu je to potrdilo. Rezultati raziskovanj so vse bolj zahtevali tudi konservatorsko obravnavo postojank. Potrebno je bilo kar najpopolneje ohraniti znanstveni tvorni vir za preučevanje, najdišča pa hkrati tako urediti, da bodo nekaj svoje izpovedi posredovala obiskovalcem.

Ekipa z Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Kranj in Restavratorskega centra Slovenije, ki je prevzela delo na Ajdnu, je imela pred očmi že nekaj ne vselej pozitivnih izkušenj z drugih sorodnih najdišč. Znašla se je pred zahtevno problematiko visokogorskega delovišča. Predvsem je morala upoštevati izredno krhkost fragmentarno ohranjenih stavbnih sledov in veliko število interpretacijsko še ne povsem izčiščenih detajlov.

Članom ekipe se je najprej posrečilo oblikovati in uravnotežiti streho, ki zdaj varuje celoto, tako da se vizualno odlično vključuje v prostor in nevsiljivo ponazarja razsežnosti in oblikovane posebnosti stare stavbe, statične in druge posege v arheološko tkivo z odličnim poslušom za nedotakljivost najbolj pomembnih originalnih sestavin. Isto velja za obnavljanje veziva v ohranjenih delih zidov in tlakov ter tudi za ohranitev strukture obojega.

Tudi v mednarodnih razpravah konservatorjev za arheološko dediščino velja takorekoč za nerešljivo nalogo sanirati staro vezivo tako trdno, da je objekt primeren za obiskovalce in hkrati ohraniti vso dokumentarnost arheološke ostaline, ki je potrebna znanosti. Na Ajdnu je uspelo prav to. Hkrati je ekipa z domiselnostjo in prizadevnim fizičnim delom zmogla vse zahteve visokogorskega gradbišča (prevoz materiala, prenašanje, dotok vode).

Akcija je v letu 1992 z novimi izkopavanji na robovih prezentirane cerkve prestala še poslednji preskus. Streho je namreč moč večati po enakih načelih tudi na naslednje stavbe in prostore, ki jih bo treba sčasoma še vključiti v prezentacijo. Recepte za konservacijo zidov, ometov in tlakov je moč uporabiti tudi naprej.

Mira Ivanovič – Steletovo priznanje

Mira Ivanovič, dipl. biologinja in samostojna konservatorica na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto je nosilka projekta Krajinski park Lahinja. V dobi velikih hidromelioracijskih posegov je bila ob uničenju potoka Podturnščica in nameri, da se enako zgodi tudi z zgornjim tokom Lahinje, prepričana da gre za uničevanje pomembnih biotopov, zato se je temu uprla. Zastavila je interdisciplinarno nalogo inventarizacije tega prostora, pri čemer je bila vključena vrsta sodelavcev. Bolj ko je bilo popolno poznavanje terena, bolj je zorela odločitev, da je območje vredno temeljite zaščite. Sledili so predlog in razglasitev Krajinskega parka Lahinja v zborih občinske skupščine Črnomelj, javne razprave in predstavitev parka, izdelana je bila študija o varstvenih in razvojnih možnostih parka, delo s šolsko mladino, markiranje pešpoti, natis zloženke z osnovnimi informacijami, označitev parka z usmerjevalnimi tablami. Vrsta akcij, ki so imele osnovni cilj: park ponuditi javnosti, ga približati ljudem, ki naj z njim živijo in v njem vidijo možnost razvoja. Pomemben del v teh prizadevanjih je tudi skrb za kulturno dediščino v parku. Gre predvsem za območje Pustega Gradca kot izjemnega ambienta, kjer je akcija obnove žage in mlina ter p.c. Vseh svetnikov še v teku. Ob koncu leta 1992 je kot 181. številka v seriji Vodniki po naravnih in kulturnih znamenitostih izšel vodnik po parku; v pripravi je razstava o parku in predstavitev videofilma.

Poročilo o delu 1992–1993 SKD

Delo Društva v preteklem mandatu je sledilo vsem pobudam in vzgonom, ki so si smiselno zastavili za cilj dvig društva oz. strokovnost njegovih članov. Z dejavnostnimi impulzi je poskušal urejati posamezne odnose v stroki, ki bi bili včasih lahko zanjo usodni.

S konkretnimi predlogi je dopolnjevalo posamezne rešitve, ki so jih predlagali upravni organi od ministrstva do občin itd.

Sodelovalo je pri urejanju in pripravi postdiplomskega in dodiplomskega študija strokovnih delavcev na fakulteti.

Izdajalo je razna mnenja, ki so se dotikala dediščine in njenega ustreznega varstva, kakor tudi pridobivanja sredstev zanj.

Poleg tega je Društvo organiziralo proslavo s podelitvijo Steletovih nagrad in priznanj. Pripravilo je vsa osnovna izhodišča z umetnostnozgodovinsko društvom za simpozij o varstvu kulturne krajine v Prekmurju. Sodelovali smo pri okrogli mizi na temo »Krajinski park Lahinja«. SKD je tudi podpisnik memoranduma o financiranju spomeniškovarstvene dejavnosti v Sloveniji, ki je bil objavljen v Delu in Dnevniku. Predsednik je v imenu društva predstavil v KIC Križankah in Piranu knjigo Sonje Hoyer »Tartinijeva hiša«.

Društvo se nam je posrečilo uvrstiti v register PIRS.

Član Društva Mitja Ferenc je za člane društva posebej predstavil razstavo »Izgubljena kulturna dediščina kočevskih Nemcev«. Društvo je navezalo stike tudi z Društvom arhitektov. Društvo je povabilo tudi umetnostnega zgodovinarja Miljenka Domjana iz Zadra, ki je v Narodni galeriji v Ljubljani predaval o stanju varstva dediščine na Hrvaškem v vojnem času. Predstavniki Društva se je na Ministrstvu za kulturo udeležil seje, kjer so razpravljali o prihodnosti varstva naravne dediščine. Predsednik je sopodpisal odprto pismo predsedniku vlade o situaciji spomeniškovarstvene dejavnosti. Društvo je skupaj z Zavodom RS VNKD pripravilo tudi predavanja v KIC o fasadah ter o fotogrametričnih izmerah stavbne dediščine. V pripravi pa je tudi simpozij o »Trgih na Slovenskem«; ta naj bi bil v Piranu skupaj z Medobčinskim zavodom za VNKD Piran. In končno, je društvo pripravilo skupaj z Zavodom VNKD Maribor in Skupščino občine Ptuj današnji simpozij o prenovi Ptuja ter občni zbor. Izvršni odbor društva je imel 6 sej. Nikakor ne smemo pozabiti ekskurzij, in sicer v Benetke (ogled razstave prikaza prenove stolpa na Markovem trgu), dvodnevne ekskurzije v Avstrijo (z ogledom več samostanov), osemdnevne na Portugalsko (za kar nam je program delno pripravila tamkajšnja spomeniška služba), dvodnevno ekskurzijo v severno Italijo (Vicenza, Basanno del Grapa, Pordenone itd.).

dr. Marijan Slabe

Častni člani SKD

SKD je prvič v času svojega obstoja podelilo imenovanja za častne člane svojim članom. Pobudo za to je dal IO SKD, ob sprejemu mandata in izmed vseh članov izbral 7 kandidatov; dr. Iva Curk, dr. Emilijan Cevc, ing. Stojan Ribnikar, dr. Ivan Stopar, dr. Nace Šumi, dr. Sergej Vrišar, dr. Cene Avguštin, ki so člani društva že od samega začetka, ko se je društvo osamosvojilo.

S svojim delom so izbranci v celoti zadostili 9. členu statuta društva, ki pravi, da lahko Občni zbor SKD na predlog IO imenuje posamezne člane za častne, če imajo izredne zasluge za razvoj varstva nepremične NKD.

To pa se izkazuje na številnih področjih, kjer so omenjeni člani delovali in še delujejo, naj gre za pedagoško, andragoško, publicistično področje, neposredno v samih prezentacijskih posegih na spomenikih in dediščini, ali za predstavitve naših kulturnih vrednot z referati, predavanji in drugače pred domačo in tujo javnostjo. S svojim raziskovanjem in preučevanjem so poskušali dopolnjevati in kar se da eksaktno udejanjati našo stroko. Bili so ves čas med glavnimi sooblikovalci načel in metod, iz katerih izhajata naša sodobna konservatorska teorija in praksa.

Spuščali so se v problematiko in jo reševali, ki jo je narekoval na eni strani sam čas, na drugi pa razvoj znanosti in stroke sploh. Branili so stroko pred negativnimi vplivi in se na vseh ravneh zavzemali za nujno avtonomnost stroke. Vsekakor še zdaleč ni nezanemarljiv njihov pozitiven vpliv na mlajše generacije v stroki in neposredna pomoč pri reševanju pogosto ključnih problemov, ki so se pojavljali ob udejanjanju varstvenih ciljev.

Njihovo publicistično delo je danes nepogrešljivo gradivo za uspešno in ustrezno delovanje strokovnjakov v organizacijah za varstvo. Pridobilo si je tudi znak dokumenta, ki valorizira določene etape v razvoju stroke in vede.

In končno, predlagani člani so začetniki povojnega konservatorstva, torej prvi nasledniki Steletove dediščine, vendar ne zgolj kot posnemovalci njegovega dela in usmeritev, marveč kot povezovalci klasične šole z novo moderno konservatorsko stvarnostjo in njeni utemeljitelji.

dr. Marijan Slabe

Poročila

Za razvoj delovnih metod – arheološka dediščina

Glavni poudarki iz delovnih gradiv o tem, kako se v strokovni službi kaže odzvati na nove delovne naloge in na stare izzive v novih okoliščinah. Ko se odpira tržišče storitev tudi zunaj državne strokovne službe, morajo biti točno določena merila za oddajo del izvajalcu. Pri arheološki dediščini je treba zelo točno videti tudi postizkopavalno usodo najdb. Arheološko raziskovalno delo, vključno s terenskimi pregledi (survey) in interpretacijami dejstev v krajini, kot zavarovalno izkopavanje vse do interpretacije izsledkov tega izkopavanja, v določeni meri sodi med normalno strokovno delo arheologov v zavodih, saj je potrebno za določanje varstvenega režima na spomenikih. Kadar arheolog v zavodu sodeluje pri konservatorski akciji na mlajših objektih, je zelo važno določiti vzrok in cilje celotne akcije, torej ali gre

a) za razjasnitev historijata obstoječe strukture in njeno stanje ali pa

b) rešujemo arheološke dokumente pred uničenjem.

Iskalec kovin je na arheološkem terenu delovno pomagalo. Brez dovoljenja za izkopavanje se uporablja le na zemljiščih, ki niso evidentirana kot najdišča in to samo do prve najdbe. Tudi pri prospekcijskem delu z iskalcem se vodi enaka dokumentacija kot sicer: dnevnik obhoda, vsa opažanja se vnašajo na geodetski posnetek ali na drugo karto, ki omogoča točnost do 1 m². Redni sestanki arheologov konservatorjev so zelo potrebni. V teku leta 1992 in 1993 smo pripravili in predebatirali več delovnih gradiv o tem, kako se kaže odzvati na nove izzive delovnih nalog v sedanjem času ali na stare izzive v novih okoliščinah. Predlagamo kratek povzetek glavnih poudarkov.

Merila za oddajo konservatorskih del izvajalcu: V konservatorskem posegu so opravila, ki so primerljiva z drugimi, zlasti gradbenimi strokami, ter dela, ki s takimi deli nikakor niso primerljiva. Pri konservatorskem posegu je pomen delovne metode, pripravljene »po meri« spomenika, zelo velik. Glavnina delovnih metod sloni na preskušeni receptih in trdno določenih normah. Ta dejstva botrujejo pomenu državnega ustanoviteljstva strokovne varstvene službe, pa tudi majhnemu številu in celo izjemnosti izvajalcev za določena specifična opravila. Zato more konservatorski poseg samostojno voditi ali opravljati izvajalec, ki je svoje osnovno vedenje aktivno razširil tako s teorijo kot s prakso konservatorstva in ki more svoj poseg že vnaprej razčleniti, da je pristop mogoče strokovno oceniti kritiki. Konservatorski poseg tudi zahteva določeno poznavanje problemov v posamezni geografski regiji. Zato morajo pogoji – tudi internega – natečaja za pridobitev izvajalca za konservatorsko delo jasno vsebovati izhodišča akcije, zahtevane reference za izvajalca, zahtevo po njegovem videnju problema in rešitve, način vključitve akcije v redno konservatorsko delo na območju, način vključitve v redno muzejsko delo, ter sestav žirije.

Prvine raziskovalnega dela v konservatorskem posegu: Na prvi pogled je videti prav arheološko delo predvsem kot raziskovalni delovni proces, ki ni nujna sestavina varstvenega strokovnega dela, saj se javnost mnogokrat sooča z njim le prek zavarovalnih izkopavanj. Kot za vsako drugo strokovno delo, ki vsebuje elemente izvirnega raziskovalnega procesa in presega opravila preskušene rutine, bi moglo biti to res samo v primeru, ko bi imeli na voljo primerne raziskovalne rezultate vselej in vselej v primer-

nem času. Vendar to ni v skladu z zakonitostmi normalnega raziskovalnega dela. Seveda je mogoče določeno raziskovalno delo (in celo dobrodošlo) opraviti zunaj varstvene organizacije, tudi celo zavarovalno izkopavanje, s pogodbo in z na natečaju pridobljenim izvajalcem. Vendar je treba zagotoviti možnost vključitve rezultatov tega dela v redno varstveno delo. Zato štejem tudi arheološko raziskovalno delo, vključno s terenskimi pregledi in interpretacijami dejstev v krajini (enako kot arheološko zavarovalno izkopavanje vse do druge faze izsledka – interpretacije, ali kadar gre za prezentacijo spomenika tudi v višjih fazah obdelave izsledka), za normalno strokovno delo arheologov v zavodih, potrebno za določilo varstvenega režima za spomenik in za razvojne usmeritve dediščine in spomenikov.

Arheolog v zavodu pri konservatorski akciji na manjših objektih: Potrebno je vnaprej določiti vzroke in cilje celotne akcije. Bistveno izhodišče za akcijo je dejstvo ali raziskujemo z arheološko metodo, da a) razjasnimo historiat obstoječe strukture in njeno stanje ali b) da rešimo arheološke dokumente, ki bodo zaradi posegov uničeni in nedostopni. Pomembno je nato ali je akcija šele priprava konservatorskega programa ali je že del izvajanja. Sam poseg se opravlja po normah, ki se od siceršnjih norm za arheološko delo ne razlikujejo. Vsekakor pa navadno, vsaj v naših pedoloških pogojih, izkopavanja v stoječih objektih zahtevajo boljše tehnično pripravljenost kot izkopavanja na planem. Med sodelavci takih izkopavanj naj bo tudi gradbeno šolan strokovnjak. Arheolog je suveren glede interpretacije zaporedja depozitov, sicer sodeluje v delovni skupini. Vsekakor pa je treba interpretacijo vgraditi v ponovno preverjeni konservatorski načrt, ko je pripravljen. Dela so financirana bolj iz javnih financ ko gre za pripravo konservatorskega programa, ko pa gre za reševanje depozitov, ki bodo uničeni, gre kot vse drugo zavarovalno izkopavanje med stroške investitorja posega.

Iskalci kovin na arheološkem najdišču: Iskalec kovin je delovno pomagalo pri izkopavanju in drugem arheološkem terenskem delu. Brez dovoljenja za arheološko raziskovanje se vendar uporablja le na zemljiščih, ki niso evidentirana kot arheološka najdišča, in to samo do prve najdbe. Tudi pri prospekcijskem delu z iskalcem kovine se dokumentira enako kot sicer: dnevnik obhoda, vsa opažanja se fiksirajo na geodetski posnetek ali na drugo karto, ki omogoča točnost do 1m². Najdbe je treba opremiti s potrebno dokumentacijo, zanje so že vnaprej pripravljena muzejske in laboratorijske obravnave.

Pomen rednih sestankov arheologov konservatorjev, kjer se pretehtajo problemi in odločitve.

povzela dr. Iva Curk

Relief na kapeli sv. Jurija na Svetih gorah

Pri svojem delu v dokumentaciji Zavoda SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine se mi je ponudila priložnost primerjave slikovnega gradiva s pisnim v strokovnih publikacijah, kjer lahko zasledimo neko še nerešeno vprašanje.

Desno od vhoda v Jurijevo kapelo je v steno vzdian kamen trapezaste oblike, v katerega je vklesana preprosta človeška figura z nekimi znaki. Tuja mi je bila misel v objavi Emilijana Cevca, da naj bi ta lik ponazarjal »na stolu sedečo figuro, morda donatorja,

dvignjeni roki pa kazali pozo molitve« (Emilijan Cevc, Dvoje zgodnj srednjeveških upodobitev na slovenskih tleh, Arheološki vestnik 1952, 214ss), saj upodobitev ne daje vtisa, da figura sedi in tak položaj tudi ni primeren za dvignjeni roki k molitvi. Če je »avtor« znal izklesati vidne dlani s prsti, bi verjetno znal vsaj nakazati tudi stopala. Ker ima figura nogi prekinjeni z ravno črto, se pravi prekriži stopali, nastaja vtis, da stoji v nižjem (omejenem) prostoru, morda v vodi (?). Okrogli zaključek predmeta v desni roki, ki ni samo linearno nakazan, ampak vidno izdolben, pa lahko prikazuje zamemko za zajemanje krstilne vode, tako da ves prizor daje vtis, da bi figura lahko predstavljala Janeza Krstnika. Po objavi Ivana Stoparja (Varstvo spomenikov, 21, 1977, 23ss), da je po nekaterih kamnoseških elementih sodeč, kapela sv. Jurija verjetno prvotna krstilnica, se mi je moja misel zazdela še bolj verjetna. Ne nazadnje je tu še razlaga Milana Sagadina (/), da gre za prizor Noeta, ki po vesoljnem potopu zapuša ladjo, potem pa še avtor doda: če gre res za Noeta, naj bi bil vesoljni potop z navedbo apostola Petra (1 Pet 3, 21) starozavezna napoved novozaveznega krsta, s čimer ga Noe tudi simbolizira. Do končne resnice, ki bo lahko postala trditev, naj bo moja misel, da relief predstavlja Janeza Krstnika, le še ena od začasnih domnev.

Zora Tuner

Sv. Gore nad Sotlo, relief na zahodni fasadi kapele sv. Jurija

Vključevanje v delo sveta Evrope na področju financiranja prenove stavbne dediščine

Oddelek za kulturo pri Svetu Evrope, ki je med države članice letos sprejel tudi Slovenijo, že od leta 1991 postavlja med prednostne naloge financiranje prenove. Izbor teme je v veliki meri spodbudila gospodarska kriza, ki se je na področju gradbeništva povsod v Evropi stopnjevala po koncu 60. let. Gospodarska kriza je preusmerila ekspanzivno razvojno strategijo povojne Evrope v novo strategijo varovanja in ohranjanja vseh obstoječih virov. Na ravni načrtovanja prostorskega razvoja nova strategija pomeni ohranjanje stavbnega fonda ter vlaganje finančnih sredstev v kvalitetnejše bivalno okolje.

V vseh evropskih državah (tako kot v Sloveniji) ugotavljajo, da dosedanji finančni viri za vzdrževanje in ohranjanje stavbnega fonda, ki so se zbirali na državni ravni, ne zadoščajo več. Zato je iskanje novih virov financiranja med prednostnimi nalogami tudi v gospodarsko razvitih državah Evrope, rešitve pa iščejo predvsem v učinkovitejšem menedžmentu in uspešnejših sistemih financiranja prenove.

Kulturni oddelek Sveta Evrope (v okviru večletnega projekta) od leta 1991 zbira informacije o izkušnjah ter uspešnih modelih financiranja prenove v različnih evropskih državah. Leta 1992 so pripravili preliminarno poročilo, gradivo, ki poroča o prvih rezultatih zbiranja podatkov, delovnih metodah, organizaciji dela, ekspertizah in raziskavah, ki jih bo potrebno šele opraviti, ter o možnostih organizacije Skupnega evropskega akcijskega fonda. V letu 1993 skupina ekspertov pripravlja podrobnejše poročilo na dveh področjih: investicijskih instrumentih financiranja prenove iz javnih finančnih fondov in predlogih modelov pravnih ter finančnih okvirov načrtovanja prenove.

Ker so za Slovenijo (ki se v delo Sveta Evrope vključuje kot enakopravna članica šele z letošnjim letom) prav tako kot letošnja pomembna tudi poročila iz prejšnjih let, naj na kratko predstavim rezultate dosedanjega dela.

Leta 1991 je bilo objavljeno gradivo »Finančna podpora (za obnovo in vzdrževanje) stavbne dediščine«, končno poročilo dvoletnega dela skupine specialistov Sveta Evrope, Zveze italijanskih hranilnic in Nacionalnega centra francoskih hranilnic. Skupina ekonomistov, finančnih in davčnih strokovnjakov, pravnikov ter umetnostnih zgodovinarjev je analizirala načine financiranja obnove in vzdrževanja stavbne dediščine na regionalni in državni ravni.

Primerjalno analizo ocenjujejo kot prvi korak k iskanju novih, dodatnih virov financiranja. Vodilna misel je postopen prenos teže financiranja prenove iz javnih na zasebne finančne vire. Poročilo predlaga več postopkov: prvič, povezavo javnega in zasebnega sektorja s poudarkom na spodbujanju zasebne iniciative (tudi če gre za zasebne profitne organizacije, podjetja ali posameznike); drugič, uspešnejšo izrabo javnih fondov (tudi ustvarjanje povratnih fondov); in tretjič, pripravljanje možnosti spodbujanja takšnih zasebnih investicij, ki bodo profitne.

Novost je predlog skupine, da bi bilo nekatere javne fonde mogoče nameniti za zasebne investicije v prenavo, vendar zgolj zato, da bi spodbudili zasebno investiranje v prenavo (iz javnih finančnih fondov bi pokrivali, na primer, stroške proračunskih izgub zaradi davčnih olajšav za zasebne investitorje v prenavo).

Končni cilj analize je prenos obstoječih uspešnih ekonomskih in tržnih procesov ter

zakonitosti tudi na do sedaj zapostavljeno področje financiranja prenove, da bi ustvarili okoliščine, v katerih bo investiranje v prenovo profitno (to pa bo pritegnilo več kapitala in nove investitorje).

Leta 1991 sta bili sicer pomembni predvsem dve temi: analiza sedanjih finančnih virov za prenovo stavbne dediščine in postopki promoviranja novih virov, vendar so pripravljenci poročila opozarjali tudi na specifične probleme, ki se pojavljajo ob posameznih finančnih virih. Zato je bil v okviru prve teme poudarek na treh temeljnih izhodiščih organizacije finančnih fondov: na primerjavi kulturnih in ekonomskih vrednosti prenove stavbne dediščine, razvrščanju stavbne dediščine v skupine in definiranju problemov, ki se vežejo na vsako izmed skupin, ter vplivih zasebnega investiranja v stavbno dediščino.

Analiza kaže, da je skupen pojav v vseh evropskih državah naraščanje ekonomske vrednosti stavbne dediščine v starih mestnih jedrih. Naraščanje sta povzročila upočasnjena gospodarska rast in rastoče cene zemljišč v velikih urbanih centrih, pa tudi zavest o kulturni vrednosti in kvaliteti bivalnega okolja starejšega stavbnega fonda. V Sloveniji se srečujemo z enakimi pojavi kot specifično okoliščino, ki ovira investiranje, če omenim zadrege lastnjenja stavb v starih mestnih jedrih, saj prav nerešeni lastniško-pravni odnosi ovirajo investiranje v večjem merilu. Kljub temu pa je naraščanje ekonomske vrednosti stavbne dediščine v Sloveniji dobra podlaga za profitno investiranje, tako da so analize ekspertne skupine strokovnjakov Sveta Evrope prenosljive tudi na slovenske razmere.

Poročilo Sveta Evrope stavbno dediščino v grobem deli na formalno zaščiteno in nezaščiteno dediščino, formalno zaščiteno pa še na podskupine – glede možnosti profitne izrabe. Probleme in možnosti financiranja (finančno-fiskalne možnosti) analizira za vsako posamezno skupino. Ta del poročila je za prenos na slovenski prostor posebno zanimiv; prav tu se tudi kažejo bistvene razlike in pomanjkljivosti sistema financiranja prenove v Sloveniji. Poročilo za vsako skupino dediščine predlaga optimalen seznam virov financiranja, pa tudi vrste posojila in olajšav. Groba ocena stanja v Sloveniji kaže, da bi bilo potrebno natančno analizirati možnosti vzpostavljanja podobnih olajšav in posojil, pa tudi druge finančne mehanizme, na primer, sistema vrednostnih papirjev. Menim, da je takšna analiza ključnega pomena za nadaljnje spodbujanje prenove in za prilagajanje skupnim izhodiščem dela v skupini strokovnjakov Sveta Evrope.

Ker se zasebno investiranje v stavbno dediščino podreja tržnim zakonitostim in profitnosti prenove, poročilo podrobno analizira finančni izračun prenove v luči opredeljevanja finančnih ugodnosti, ki jih nudi država zasebnim investitorjem. Finančne ugodnosti so različne glede na oceno rezultatov, ki bi jih dosegli s prenovo. Kriteriji za ocenjevanje pa so: profit, socio-ekonomske ugodnosti in razmerje med njima ter pripravljenost stanovalcev za investiranje v prenovo. Prevladujoč kriterij določa način spodbujanja prenove in vir financiranja.

Druga tema poročila je ponovno pretresanje spodbujanja prenove v okviru državne uprave ter postopki razvijanja specifičnih metod ter modelov vlaganja finančnih sredstev v prenovo stavbne dediščine. Glede na to, da je tudi v Sloveniji prenova stavbne dediščine preveliko breme za finančne fonde, zbrane na državni ravni, bi bilo potrebno podrobno ločevanje tistega, kar je mogoče prenesti na rame zasebnih investitorjev in tistega dela v postopku prenove, pri katerem obdrži nadzor državna uprava. Vloga države je poudarjena pri vzpostavljanju ugodnih okoliščin za vlaganje v prenovo, spodbujanju uveljavljanja finančnih ugodnosti in zakonski podpori obnovi.

V letu 1992 so bili pripravljene predlogi za uveljavljanje novih modelov sponzoriranja in mecenstva pri obnovi, vendar strokovnjaki Sveta Evrope hkrati ugotavljajo, da za uveljavljanje teh modelov nikjer v Evropi še niso dovolj izdelani zakonski okviri in finančno-pravni postopki. Preliminarno poročilo bo zaključeno leta 1994 na mednarodni konferenci, ki se je bo predvidoma udeležil širok krog politikov, menedžerjev in

strokovnih delavcev s področja kulture in finančnega poslovanja. Pričakujejo, da bodo na konferenci izoblikovani konkretni predlogi.

Raznovrstnost načinov investiranja v stavbno dediščino, ki jih našteva poročilo, v Sloveniji ne bo primerljiva, dokler ne bodo pripravljene vzvodi vpliva državnih institucij na investitorje, zakonske podlage spodbujanja investiranja ter drugi finančni instrumenti pa, predvsem dokler ne bodo urejena lastniško-pravna razmerja. Kot primer naj navedem vrsto finančnih instrumentov, ki so v rabi pri investiranju v nepremičnine in bi jih bilo mogoče prenesti tudi na področje investiranja v prenavo stavbne dediščine, a so v Sloveniji skoraj neznani, kar je sicer značilnost držav, ki šele vzpostavljajo tržnogospodarske odnose.

Na primer: instrumenti za investiranje v nepremičnine, ki jih ponujajo podjetja, uvrščena na borzno listo (predvsem tista, ki upravljajo z nepremičninskimi skladi s tekočim kapitalom, potem podjetja, ki upravljajo s stanovanjsko ali komercialno nepremičninsko aktivo, podjetja, ki financirajo gradnjo za leasing in podjetja, ki upravljajo z nepremičninami). Borza vrednostnih papirjev bi lahko omogočala, na primer, pretok kapitala, ki bi ga bilo mogoče uporabiti za »posojila iz obveznic«. Mogoče bi bilo ustanoviti »sklade podjetij za investiranje tekočega kapitala« in specializirane fonde, ki bi dajali delež prihodka (od upravljanja z nepremičninami) v pilotne projekte prenave stavbne dediščine ali pa omogočali davčne koncesije upravljavcem stavbne dediščine.

Ob pripravljanju strokovnih gradiv za pravne in finančne okvire financiranja prenave v Sloveniji ugotavljamo, da bi bilo potrebno doseči spremembe v okviru zakona o podjetjih, zakonodaje s področja gradnje in prenave stavbne dediščine, organizacije borze, davčnega sistema, zakona o dedovanju, lastniških pravicah, prometu nepremičnin in fondacij ter sistema pokroviteljstva, saj sicer vključevanje v delo skupine ekspertov ne bo mogoče, ker bodo modelne rešitve neprenosljive na specifične razmere v Sloveniji.

Kvaliteta in poglobljenost sodelovanja med Slovenijo in Svetom Evrope bo odvisna predvsem od ustvarjanja ugodnih okoliščin za sodelovanje; če takšnih okoliščin v Sloveniji ne bo, se bo pozornost, ki jo je Slovenija dosegla ob zelo uspešnem obisku – kot je svoj obisk ocenil generalni sekretar Oddelka za kulturno dediščino Sveta Evrope Jose Maria Ballester, ki se je mudil maja 1993 v Sloveniji – preusmerila na druge nove članice. Slovenijo – po mnenju skupine njegovih najožjih sodelavcev – zelo ugodno ocenjujejo ne le zaradi ekonomskega in političnega položaja ter kvalitetnega dela na področju prenave v preteklih desetletjih (na primer, prenova starega mestnega jedra Škofje Loke), saj bi se s tem lahko pohvalile tudi druge našete države, temveč tudi zaradi utečene in razvejane organizacije strokovnih služb za prenavo stavbne dediščine, organiziranega izobraževanja strokovnjakov (Univerza v Ljubljani) ter zaradi razvitih teoretskih podlag strokovnega dela. Vse to Slovenijo za zdaj uvršča pred druge nove članice.

Toda Slovenija bi v nadaljevanju sodelovanja s Svetom Evrope utegnila izgubiti ugoden položaj, če ne bodo pravočasno pripravljene tiste zakonske podlage za prenavo, ki pogojujejo sodelovanje. Kot največja ovira se bo izkazalo prepočasno lastninjenje stavbne dediščine, saj zavira kakršnokoli investiranje v vzdrževanje in prenavo stavbnega fonda. Predlogi strokovnjakov za financiranje prenave Sveta Evrope namreč predvidevajo precejšnje povečanje zasebnega investiranja v vzdrževanje in prenavo (v Sloveniji bo to pomenilo predvsem preusmerjanje zasebnih investitorjev, ki so tudi zaradi ugodnejših pogojev do sedaj vlagali predvsem v novogradnje). Zasebne investitorje bi spodbujali k investiranju z večjimi davčnimi olajšavami, novimi kriteriji za pridobivanje ugodnejših (stanovanjskih) kreditov in konkretnje strokovno pomočjo za prenavo stavbnega fonda, na lokalni ravni pa bi ustanovili tudi svetovalnice za prenovitvene postopke in pridobivanje finančnih sredstev za prenavo. Druga ovira bo spreminjanje davčne zakonodaje; po dosedanjih izkušnjah je to dolgotrajen proces.

Prepočasno uresničevanje politične volje lahko zaustavi delo strokovnjakov za prenavo

stavbne dediščine, to pa bi za Slovenijo pomenilo pomikanje navzdol po prioritetni lestvici sodelovanja v okviru Sveta Evrope, saj se bo skupina njegovih finančnih strokovnjakov pač preusmerila na sodelovanje s tistimi državami, kjer bo delo nemoteno potekalo.

Maja Črepinšek

Poročila o konservatorskih delih na posameznih objektih kulturne dediščine

1

Naselje: Adlešiči
Občina: Črnomelj
Ime: Velika Plešivica
Področje: A
Obdobje: negativno
Vrsta dela: 6

10.03.1992 smo opravili poskusno sondiranje na območju Velike Plešivice (n.m. v. 366), ker so namerali graditi nov televizijski pretvornik. Jernej Pečnik je omenjal Plešivico kot prazgodovinsko naselje, vendar Janez Dular med topografijo ni našel sledov poselitve.

Sondiranje je vodil Phil Mason za ZVNKD Novo mesto s pomočjo štirih domačih delavcev. Sonda je merila 2x2 m in je bila kopana na severovzhodnem delu vrha hriba, na mestu, kjer zdaj stoji objekt. Do globine 0,9 m nismo našli sledov kulturne plasti, zato pa smo našli naravni humus in sterilno ilovico. Območje pretvornika doslej ni bilo naseljeno.

Phil Mason

2

Naselje: Ajdovščina
Občina: Ajdovščina
Ime: obzidje
Področje: A
Obdobje: rimska doba
Vrsta dela: 6, 8

V skladu z zastavljeno nalogo »Raziskati potek južnega dela obzidja« smo letos sondirali na parc. št. 453 k.o. Ajdovščina. Ugotovili smo lego stolpa 14 in s tem zaključili vsa bistvena vprašanja o poznoantičnem obzidju (gl. AV 41, 1990, 183). Temelj stolpa je na vzhodni strani dobro ohranjen, v sredini pa je v celoti iztrgan (izkopana globina 2 m, kar je za Ajdovščino nenavadno veliko!); v pozidanem okolišju sondiranja nismo mogli širiti proti Z, povsem odprto za raziskave celotnega stolpa pa ostaja zemljišče zele- nice in Jejičičevega vrta.

Na podlagi dobljenega rezultata in po posvetu s komisijo za Castra smo se odločili za delno rekonstrukcijo stolpa 14 v obliki 1 m visokega zidu v zunanjem (obcestnem) plašču stolpa. Rekonstrukcijo bomo izvedli, če bodo zagotovljena sredstva.

Nada Osmuk

3

Naselje: Ajdovščina
Občina: Ajdovščina
Ime: zahodno grobišče
Področje: A
Obdobje: rimsko obdobje
Vrsta dela: 6, 8

Deponija izkopanega materiala iz gradbene jame »zaklonišče« iz l. 1986 (VS 29, 1987, 252) je vsa leta čakala na prekopavanje, ki smo ga po naročilu občine Ajdovščina letos opravili. Seveda gre za povsem premetane in razsute plasti, vendar smo vseeno pričakovali več najdb in več sledov grobnih celot.

Zanesljivo smo zasledili drobce žganih kosti in oglja v treh primerih, vendar jih niso spremljali predmeti ali tako velika količina oglja, da bi jih lahko šteli kot grobove. Omejiti smo se morali na posamezne najdbe drobnega antičnega gradiva, ki ga v grobem naštevamo: 74 novcev (od Klavdija II (268–270) do Arkadija ali Honorija (388–408) – določitev A. Šemrov); bronasta mala plastika (Venera), masivni jantarni prstan, več drobnega bronastega gradiva, stekla, keramike. Količine odkopanega gradiva so vseskozi upravičevale ponovno prekopavanje deponije.

V avgustu 1992 smo na trasi načrtovanega jarka za toplovod med osnovno šolo in stavbo z zakloniščem opravili predhodna zaščitna izkopavanja. Jarek teče vzporedno s Cesto 5. maja v smeri S–J, zato je bila to sonda nekako po sredini Z nekropole. Posamezne razširitve jarka povezane s tehničnimi zahtevami gradnje, so nam služile kot dodatne sonde, s katerimi smo splošne ugotovitve lahko potrdili. Ob urejanju dvorišča na S strani objekta z zakloniščem pa smo ob

odkopu jame za cestno svetilko odkopali še manjšo sondo z žganim in skeletnim grobom. Vseh dosedaj odkopanih grobov na tem grobišču je 19, od tega 6 žganih in 13 skeletnih. Nekaj splošnih ugotovitev: žgani grobovi so po vsej verjetnosti koncentrirani na JV ali V delu grobišča, ki je obstajalo vsekakor že pred izgradnjo obzidja. Obeležja grobov so bila uničena morda že v antičnem času, zato pokop skeletnega groba na mestu žganega (grob 18 in 19)!

Skeletni grobovi so razvrščeni v vrstah v smeri S-J, deloma morda tudi v prečnih vrstah Z-V. Ker pa so smeri pokopov zelo različne, te prečne vrste močno nihajo.

Od grobne arhitekture smo zanesljivo potrdili oblogo grobne jame iz izbranih kamnov in pokop na zloženih kamnitih ploščah, vse za skeletne grobove. V odkopanih grobovih smo našli dodatke v dveh primerih, od tega je posebej grob 8 hranil značilno grobno celoto 4. stol.: steklen vrček z ročajem in čašo, oljenko, bronast prstan in masivno T-fibulo. Globina grobnih jam močno niha od 0,6 m do 1,4 m. Zaščitna narava raziskav nam v posameznih primerih ni dovoljevala izkopa grobov, zato ne izključujemo možnosti dodatnih najdb (grob 11, 12).

Primer delno dvoetažnega skeletnega groba smo odkrili pri gr. 13 in 14, obeh usmerjenih V-Z, pri čemer zgornji gr. 14 prekriva tretjino gr. 13.

Iz pripovedi starejše krajanke je razvidno, da so na prostoru južno ležečega športnega igrišča med cerkvijo in šolo v območju zahodnega ajdovskega grobišča po 2. vojni odkopavali grobove, po katere so naleteli pri oranju. Bili so skeletni pokopi na ploščah, včasih so bili s ploščami tudi prekriti. Pri izkopih je menda sodeloval S. Štekar.

Nada Osmuk

4

Naselje: Ajdovščina

Občine: Ajdovščina

Ime: Mirce

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 6, 8

V bližini železniške postaje v Ajdovščini, kjer je ugotovljeno mesto prvotne rimskodobne naselbine (ANSL 1975, 120), leži današnja industrijska cona, ki je v glavnem že pozidana in arheološko nenadzorovana. Nova industrijska hala Mlinotesta južno od železniške postaje je bila grajena letos, izkopi pa opravljeni brez našega nadzora kljub pravočasnim opozorilom in dogovorom (izvajalec: Primorje Ajdovščina). Po končanih izkopih ogled ni pokazal nikakršnih zanesljivih arheoloških sledov!

Nada Osmuk

5

Naselje: Ambrož

Občina: Kranj

Ime: p. c. sv. Ambrož

Področje: UA

Vrsta del: 4, 5, 6, 7

Na osnovi smernic je bil izdelan projekt sanacije stavbe, ki pa pri začetku del ni bil upoštevan. Zaradi strojnega odkopa temeljev in ilovnatoga terena sta ladje in prezbitერიj močno razpokala, tako da smo se odločili, da se prezbitერიj v celoti podre, ladja pa sanira. Ob predhodnem sondiranju je bilo odprto manjše zazidano okence v osi prezbitერიja. Ohranjen je samo spodnji del brez zaključka in ga zato ni mogoče točneje datirati. V ladji je bila na višini 3,8 m od tal dokumentirana nadzidava, v južni steni pa dve okenci: zahodno v obliki večje plombe, vzhodno pa v istih dimenzijah kot okno v prezbitერიju, vendar samo spodnji del (polica in del levega ostenja). Baročni oltar je bil odstranjen. Prvotni ometi so bili grobi, rjavo-okere barve, brez poslikav. V predverju so nastale razpoke dokazale obstoj odprte lope, ki so jo ob gradnji baročnega zvonika (pasovna poslikava) zazidali. Na osnovi izmer je bil izdelan statični projekt sanacije (RC v sodelovanju z ing. Stojanom Ribnikarjem), sondiranje Nika Leben, statična sanacija F. Novak, Imenje pri Moravčah.

Nika Leben

6

Naselje: Bač

Občina: Ilirska Bistrica

Naslov: Bač št. 23

Področje: UA

Vrsta dela: 2

Investitorica je nameravala hišo št. 23 v Baču, zaščiteno kot naselbinska dediščina, porušiti in na njenem mestu postaviti novo. Predlagali smo le delno rušitev, s tem da se ohranjajo vsi kamniti elementi obstoječe hiše (okvirji oken in vrat). Dali smo smernice za oblikovanje novozgrajenega dela.

Eda Belingar

7

Naselje: Bašelj

Občina: Kranj

Ime: Gora sv. Lovrenca nad Bašljem

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, zgodnji srednji vek

Vrsta dela: 8

V okolici te gore in Gradišča nad Bašljem je bil v kamniti strugi gorskega potoka po naključju odkrit bronast obešalnik za meč. Dekorativna aplikacija na sprednji strani ga uvršča v gotsko ali karolinško materialno kulturo.

V neposredni bližini lesenega križa v pobočju gore pod cerkvijo sv. Lovrenca je bila v travnati ruši odkrita rimska bronasta fibula iz 3. stol. n. š. V zahodnem pobočju pa so odkrili več kosov železne žlindre, kar kaže na taljenje in pridobivanje železove rude na tem starem železnodobnem in rimskem arheološkem najdišču.

Andrej Valič

Sv. Lovrenc nad Bašljem, bronasti obešalnik za meč

8

Naselje: Bate – Dragovica
Občina: Nova Gorica
Ime: Rebro
Področje: A
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 1

Manjše prazgodovinsko gradišče brez posebej naglašene obrambnega sistema leži na skrajnem zahodnem robu Banjške planote na mestu, kjer se greben Krojnika pri Desklah dvigne od levega Soškega brega do Banjškega roba. Mesto gradišča je zelo premišljeno izbrano, v okolici ima tudi dovolj ekonomskega zaledja in z gledišča poznavalca stare poselitve Banjšic, je njegova lokacija tudi zelo logična. Iskala sem ga že več let in srečno naključje je pripomoglo k odkritju.

Kot rečeno, obrambni sistem je nekako zakrit, prilagojen terenskim danostim in ga odkrijemo šele po poglobljeni raziskavi. Ker leži lokacija v 1. bojni črti Soške fronte, je slabo stanje deloma treba pripisati tudi 1. vojni, vendar menim, da je kulturna plast v notranjosti, zlasti na spodnji terasi, verjetno sorazmerno dobro ohranjena. Na podlagi površinskih najdb lončenine lahko gradišče okvirno opredelimo v prazgodovino.

Nada Osmuk

9

Naselje: Bavšica
Občina: Tolmin
Področje: E
Vrsta dela: 2

Skupno s Triglavskim narodnim parkom Bled smo dosegli, da je investitor na gospodarskem objektu, ki je v območju naselbinske dediščine Bavšica in znotraj Triglavskega narodnega parka ustavil vse gradbene posege, ki bi gospodarski objekt utegnili spremeniti v stanovanje.

Bojan Klemenčič

10

Naselje: Begunje na Gorenjskem
Občina: Radovljica
Ime: paviljon Jožamurka
Področje: Z, R
Vrsta dela: 2, 4, 7

Izdelani so bili načrti za rekonstrukcijo oltarja in druge manjkajoče opreme iz lope Plečnikovega paviljona Jožamurka. Načrt je izdelal ZVNKD Kranj.

Renata Pamič

11

Naselje: Beltinci
Občina: Murska Sobota
Ime: Beltinški grad
Področje: UA
Vrste dela: 1, 2, 4, 5, 7, 8

Meseca maja smo v okviru republiške akcije za leto 1992 nadaljevali sanacijo vhodnega vzhodnega trakta gradu v Beltincih, ki se je začela decembra leta 1991 v okviru interventne akcije.

Sanacijska dela na strehi in stropni konstrukciji vhodnega trakta, vključno s stolpoma in J krajšim traktom, so logično nadaljevanje intervencijske akcije. Takrat je bil obnovljen del strehe južno od vhoda (okoli 100 m²), ki je bil močno poškodovan v hudem neurju istega leta.

Saniranih je bilo 387 m² strehe in 598 m² pohodne površine iz opečnih nosilcev. Izdelan je bil nov betonski venec, ki pa ga bo potrebno še popraviti.

Akcijo sanacije je nadzoroval statik Zavoda, ki je tudi izdelal statični projekt sanacije. Gradbena dela je izvajal obrtnik Rudi Poredoš iz Beltincev.

Neva Sulič-Urek

12

Naselje: Betanja
Občina: Sežana
Naslov: Betanja 3
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izdali smo soglasje za preureditev stanovanjskega objekta v Betanji za potrebe kmečkega turizma po

projektih ing. Kunsta in smernicah, ki jih je določil naš zavod.

Eda Belingar

13

Naselje: **Bezena**

Občina: Ruše

Ime: **kapela**

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Po navodilih zavoda so vaščani obnovili baročno zunanjsčino kapele in uredili odvodnjavanje. Popravili so ostrežje in preložili škrljasto strešno kritino, s fasad pa odstranili metlični sivi obrizg in ohranili grob originalen obrizg in zariban omet na fasadni profilaciji. Nove omete so pobarvali v rožnati in ubito beli kombinaciji.

Andreja Volavšek

14

Naselje: **Biška vas**

Občina: Novo mesto

Ime: **kapela**

Področje: E, R

Vrsta dela: 7

Na vaški kapeli v Biški vasi poteka na treh zunanjih stenah obnova okrasne poslikave. Delo je potekalo po predhodno napisanem konservatorsko-restavratorskem programu: odstranjevanje apnenih opleskov, utrjevanje poslikave, odstranitev neprimernih plomb in slabega ometa, vstavitve cev, statična utrditev in utrditev ometa, nanos novega grobega in finega ometa (iz starega gašenega apna in peska), fino čiščenje poslikave in utrjevanje poslikave. Sledi retuširanje in doslikava manjkajočih delov okrasne poslikave, zaščita in delo v notranjosti kapele.

Tone Miklavžin

15

Naselje: **Bitnje pri Bohinjski Bistrici**

Občina: Radovljica

Ime: **Na krači**

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

Vrsta dela: 8

Na severozahodnem pobočju hrička Na krači nasproti Ajdovskega gradca, kjer je Walter Šmid l. 1937 izkopal manjše število žarnih grobov iz starejše železne dobe, so na travnatem pobočju odkrili manjšo železno ravnico ali kopačo. Predvidevamo, da najdba sodi v sklop arheološkega najdišča.

Andrej Valič

16

Naselje: **Bled**

Občina: Radovljica

Ime: **Blejski grad**

Področje: A

Obdobje: zgodnji srednji vek

Vrsta dela: 8

Na zahodnem, nižjem ravničastem delu Blejskega gradu je bila na površju odkrita značilna železna puščična ost langobardske materialne kulture. Tip puščice se uvršča v čas preseljevanja ljudstev v 6. stol. n. št.

Andrej Valič

17

Naselje: **Bloška Polica**

Občina: Cerknica

Ime: **p. c. sv. Vincencija Ferrer**

Področje: UA

Vrsta dela: 5, 8

V programu sistematičnega dokumentiranja sakralne nepremične dediščine v občini Cerknica LRZVNKD sodeluje tudi s Šubičevu gimnaziju iz Ljubljane. Tako je bil letos v okviru raziskovalnega tabora natančno tehnično posnet tloris cerkve in fotodokumentirano stanje zgradbe, lesenega poslikanega stropa iz leta 1693 in delno odkritih poznogotskih fresk. Sredi septembra je bil v neurju poškodovan korpus na pokopališkem križu ob cerkvi.

Dušan Kramberger

18

Naselje: **Bobovek pri Kranju**

Občina: Kranj

Ime: **Bobovek**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 8

300 m severno od znanega zgodnjerskodobnega žarnega grobišča, v smeri vasi Srakovlje, so se pri terenskem ogledu na posamičnih mestih površja sveže orane njive našli značilni zgodnjerskodobni keramični fragmenti. V tem okolju se predvideva mesto zgodnjerskodobne naselbine.

Andrej Valič

19

Naselje: **Borjana**

Občina: Tolmin

Ime: **p. c. Marije Snežne**

Področje: UA

Vrsta dela: 7

V letu 1992 je po dolgih zaostankih le stekla obnova strehe pokopališke cerkvice v Borjani. Ministrstvo za kulturo je že v letu 1991 odobrilo sredstva za nakup gradbenega materiala, v letu 1992 pa je izvajalec,

Gradbeništvo Fratina iz Kreda, obnovil strešno konstrukcijo in zamenjal strešno kritino. Posegi so bili tako načrtovani, da v bistvu niso spreminjali zunanje ga izgleda in notranjega prostora (ladja z odprtim ostrejšem in poslikanimi planetami). Tudi ta dela je financiral ministrstvo za kulturo z občinsko participacijo.

Robert Červ

20

Naselje: Boršt

Občina: Novo mesto

Naslov: Boršt 6

Področje: E

Vrsta del: 1, 5, 6, 7, 8

Po ogledu podkletene stanovanjske hiše, locirane v vinogradniškem območju, in pogovoru z lastnikom objekta, smo se dogovorili, da je potrebno hišo natančneje ovrednotiti. Na osnovi zbranih kvalitativnih podatkov smo najprej opravili izmero in izris objekta. Začeli smo tudi postopek za razglasitev hiše in drugih objektov za etnološki spomenik. Gradbenih posegov pred zimo nismo začeli. Kljub temu je bilo treba sleme strehe pokriti s PVC folijo in s tem objekt začasno zaščititi pred zimskimi padavinami.

Dušan Strgar

21

Naselje: Botričnica

Občina: Šentjur

Ime: p. c. Marije sedmih žalosti

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 5, 6, 8

Župnijski urad Šentjur je v l. 1992 financiral celotno obnovo zunanjsčine p.c. Marije sedmih žalosti. Fragmente starejših ometov, ki so še ostali ob zadnji obnovi zunanjsčine l. 1958, smo lahko le dokumentirali. Ker je verjetno, da so takrat analogno, a poenostavljeno ponovili arhitekturno členitev zadnje večje obnove v l. 1824, smo se odločili za ponovitev arhitekturne členitve z izstopajočimi maltastimi lizenami na gladko zglajenih ometih osnovnih površnin. Po odstranitvi ometov smo ugotovili, da so bili pri zidavi prezbiterija in južne kapele uporabljeni različni poznogotski klesani kamniti elementi – ostanki zidave starejše cerkve. Restavratorjevih napotkov za obnovo poškodovanih kamnitih delov portalov in oken zidarji niso upoštevali. Po zagotovitvi župnijskega upravitelja je bila nova zvonasto-čebulasta kapa zvonika narejena na osnovi ohranjene lesene konstrukcije pod novejšo streho.

Bogdan Badovinac

22

Naselje: Bovec

Občina: Tolmin

Ime: Kluže

Področje: Z

Vrsta dela: 7

Na trdnjavi je bila v letu 1987 rekonstruirana ravna streha na nižjem (približno 180 m²) delu. Leta 1989 se je začela rekonstrukcija ostale strehe. Del ostrejša je ob sanaciji dodatno poškodovalo neurje. Na vzhodni strani objekta v višini druge etaže je zaradi meteornih vod in zmrzali nastala izrazita razpoka širine 4–10 cm. Poškodovan je bil tudi kamnit venec nad lokacijo poškodbe. Sanacijo zidu smo začeli v letu 1991. V letu 1992 smo postavili varovalno ograjo nad kanjonom. Dela so izvedli Centralni obrati iz Nove Gorice in Alpinistično društvo Kobarid. V načrtu je bila tudi ponovna vzpostavitev mostovža pri prvotnem vhodu, dela naj bi izvedlo Cestno podjetje iz Nove Gorice, vendar je ta poseg preprečilo dolgoletno jesensko deževje.

Darij Humar, Damjana Fortunat Černilogar

23

Naselje: Branik

Občina: Nova Gorica

Ime: grad Rihemberk

Področje: UA

Vrsta dela: 2

V zadnjem času smo priča oživljanju zanimanja za gradove in dvorce s strani privatnih investitorjev, ki v atraktivnem okolju umetnostnozgodovinskih spomenikov vidijo možnost realizacije svojih, večinoma gostinsko-turističnih programov. Obseg teh objektov pa v večini primerov presega finančne zmožnosti investitorja, ki se tako omejuje na obnovo manjšega dela spomenika. Osnovna pomanjkljivost takšnih programov je parcialnost pri reševanju spomenika in s tem neusklajenost celovite obnove.

Letos sta na naš naslov prišli dve pobudi za oživitve okolja srednjeveškega gradu. Študentska gledališka skupina iz Ljubljane želi v letu 1993 izpeljati gledališki projekt, v katerem bi zaživelo okolje gradu kot sestavni del scenografije. Gre za kompleksen program prireditev, ki bi se odvijale vse poletje. Drugi interesent je privatni gostilničar iz Branika z gostinskimi programom. Za oba predloga smo dali mnenje.

Jasna Svetina

24

Naselje: Breginj

Občina: Tolmin

Ime: vaško jedro

Področje: U

Vrsta dela: 8

Krajevna skupnost Breginj je sprejela sklep, da se v naselju uredi etnološka zbirka. Ker so za mnenje povprašali tudi naš Zavod, smo predlagali, da se ta zbirka uredi v ohranjenem in delno obnovljenem delu historičnega jedra Breginja, v hišah s hišnimi številkami od 123 do 126. Krajevni skupnosti smo tudi sugerirali naj se ustanovi Odbor za revitalizacijo tega dela naselja. Ta odbor naj bi usmerjal dejavnosti, evidencialne potrebe kraja, organiziral kulturno-turistično dejavnost in populariziral vrednote tega nasel-

binskega spomenika beneško-slovenskega stavbnega tipa. Ob ustanovitvi tega odbora so razdelili glavne naloge: za pridobitev sredstev za nujne posege in za projektno nalogo (ZVNKD Nova Gorica), za popularizacijo naselbinskega spomenika (revija Piranesi), za evidentiranje potencialnih uporabnikov prostora (KS Breginj) ter za ureditev etnološke zbirke (Goriški muzej Nova Gorica).

Bojan Klemenčič

25

Naselje: Brestanica

Občina: Krško

Ime: Rajhenburg

Področje: UA

Vrsta dela: 7

V letu 1992 je restavrator Marko Butina z ekipo RC do konca odkril in utrdil renesančne freske v dveh prostorih v I. nadstropju. Letos je bil v štirih prostorih, od tega v dveh s freskami, položen parket, vgrajena vrata in zidne omarice ter narejene vse instalacije. Tako so ob stalni razstavi o slovenskih izgnancih in novo odprti razstavi o življenju trapistov na gradu na ogled tudi eminentnejši grajski prostori.

Dušan Kramberger

26

Naselje: Breznica

Občina: Jesenice

Ime: grobišče borcev II. svetovne vojne

Področje dela: Z, R

Vrsta dela: 2, 4, 7

Zavod je izdelal konservatorske smernice za gradbeno sanacijo grobišča II. sv. vojne in dal strokovne smernice za restavriranje spomenika in nagrobnikov. Delno je bila opravljena gradbena sanacija, izvajalec je gradbena firma Dežman iz Strahinja.

Renata Pamić

27

Naselje: Breznica

Občina: Jesenice

Ime: p. c. sv. Lovrenca

Področje: UA

Vrsta del: 4

Krajani so brez predhodnega soglasja na temeljih podrtе cerkvice zgradili novo z »rekonstruiranim« gotskim prezbiterijem, ladjo in lopo.

Nika Leben

28

Naselje: Brezno ob Dravi

Občina: Radlje ob Dravi

Ime: mrliška vežica

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 8

Z nadomestno gradnjo mrliške vežice na lokaciji prvotne nismo soglašali. Lokacija mrliške vežice je bila sprva odmaknjena od ceste skozi Brezno in ni omejevala ali kvarila pogleda na župno cerkev, iz 12. st., ki ima zgodnje gotski prezbiterij in zgodnje baročni zvonik.

Svetlana Kurelac

29

Naselje: Brežice

Občina: Brežice

Ime: Cesta prvih borcev 14/16

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Vrsta dela: 7

Na gradbišču pri Cesti prvih borcev št. 14/16 (parc.št. 723, 725, 726/1, k.o. Brežice), je bil dne 24. in 25. marca 1992 opravljen terenski ogled. Dve hiši, ki sta stali na tem mestu, sta bili porušeni, prostor pa je bil prekopan s strojem do globine 2,4 m. Skupne dimenzije gradbišča so 17x11 m. Nedostopen je bil presek tik pod cesto, dobili pa smo podatke iz treh drugih presekov. Daljši presek, ki je obrnjen proti cesti, je imel samo eno plast, ki je temnosivo-rjavo-črna kulturna plast z novodobno keramiko.

Ostala preseka sta bila bolj kompleksna. Na desni strani gradbišča smo dokumentirali najmanj sedem plasti srednjeveške in novodobne poselitve nad sterilno ilovico, ki so bile 4,5 m v dolžino in do 0,7 m v globino.

Phil Mason

30

Naselje: Brežice

Občina: Brežice

Ime: Cesta prvih borcev 23 (hiša Del'Cott)

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Vrsta dela: 6

Hiša Del'Cott na Cesti prvih borcev 23 je kulturni spomenik v starem mestnem jedru Brežic. Zastopa mestno arhitekturo 18./19. stol. z obokanimi kletnimi deli iz 17. stol (v tistih časih je bila bivalna in trgovska stavba). Pri sanaciji temeljev v prostoru 3 smo opravili arheološko sondiranje, da bi ugotovili razvoj talnih faz stavbe in možnosti predstavne rabe prostora. Sondiranje je vodil Phil Mason za ZVNKD Novo mesto s pomočjo dveh gradbenih delavcev, v juliju 1992.

Obokana klet, ki meri 6 x 3,7 m, je bila zasipana po drugi svetovni vojni do globine 0,8 m do cestnega nivoja. Pod zasipanimi plastmi smo odkrili površino opeke in lesenih desk, ki je služila kot tla skladišča v predvojnem času. Da bi ugotovili odnose med površino in vhomod iz ceste ter blokiranimi notranjimi vrati, smo izkopali vzhodno polovico kleti. Opečna površina in deske so bile naložene na 0,3 m debelem peščenem zasutju. Keramika in druge najdbe (npr. krajcar iz 1816) to fazo datirajo v prvo polovico

19. stol. Pod zasutjem so zasipane stopnice vhoda, ki je bil zazidan po vojni, in kamnita površina v južnem delu kleti. Pod temi enotami smo našli 0,8 m globoko čvrsto ilovnato plast, tlak datiran s pomočjo krajcarja (1705–1711) v prvo polovico 18. stol. V JV delu zidu so najstarejša vrata, ki so blokirana in so povezana z najnižjo kletno površino in stopnico. Tik nad sterilno ilovico je predstavna peščena površina. Keramika nad to površino je datirana v 15. stol.

Phil Mason

31

Naselje: Brežice

Občina: Brežice

Naslov: Ulica bratov Milavcev

Ime: p. c. sv. Roka

Področje: UA

Vrsta dela: 7

V letu 1992 se je na p. c. sv. Roka v Brežicah nadaljevala akcija obnove fasade z okensko poslikavo. Narejena je bila raziskava beležev in ometa na zvoniku (ko je bil razstavljen delovni oder) in na podlagi rezultatov raziskave je bila določena osnovna barva fasade – svetlo siva z obrobnimi belimi pasovi (na vogalih in robovih sten) in simsom. Pred začetkom zidarskih del je bila narejena fotodokumentacija stanja objekta. Delo se je najprej začelo na zvoniku, kjer so odbili ves omet, statično utrdili zidovi (razpoke) in nanesli novi omet iz starega gašenega apna in peska sekanca. Sledil je nanos finega ometa in nanos beleža v sveži omet (v fresko tehniki). Stene zvonika so bile zaščitene z jubosilom (ko se je belež posušil – 3 tedne). Delo se je nadaljevalo na stenah ladje in prezbiteriju. Odbili so ves omet, injektirali vse stene (močne razpoke) in nanesli grobi omet iz starega gašenega apna in peska sekanca.

Tone Miklavžin

32

Naselje: Britof

Občina: Kranj

Ime: p. c. sv. Tomaža

Področje: UA

Vrsta del: 4, 5, 6, 7

Na ladji, prezbiteriju in zvoniku so bili popravljeni ometi in obnovljeni beleži. Ob sondiranju sta bili na prezbiteriju ugotovljeni dve plasti arhitekturne poslikave: spodnja v obliki šivanih vogalov oker barve in zgornja baročna v obliki polj. Obe plasti smo dokumentirali in v smernicah predpisali rekonstrukcijo gotske poslikave, ki pa ni bila dosledno realizirana. Brez soglasja so bili na ladji odstranjeni novogotski dekorativni profili nad okni, ki smo jih nadomestili z naslikanimi. Sondirali: Nika Leben, Bernarda Jesenko-Filipič, risala Bernarda Jesenko-Filipič, izvajalec Gradbincev Kranj.

Nika Leben

33

Naselje: Brje pri Komnu

Občina: Sežana

Ime: vojaško pokopališče iz I. svetovne vojne

Področje: Z

Vrsta dela: 2

V bližini križišča, ob koncu vasi, vodi odcep poljske poti na desni strani ceste proti vojaškemu pokopališču iz I. svetovne vojne. Na površini 1800 m² je pokopanih 1500 avstroogrskih vojakov, največ avstrijskih in madžarskih. Na pokopališču je več večjih nagrobnih spomenikov z oblikovnimi kvalitetami, poleg teh so vidni še tipski kamniti križi, v zadnjem delu pokopališča pa je skupen spomenik padlim med I. svetovno vojno. Pri naselju Brje pri Komnem je bilo pet vojaških pokopališč, eno je že uničeno, štiri pa so še ohranjena. Vojaško pokopališče II. se kot celota, zlasti s spomenikom, uvršča med najbolj izpovedne (historičnost; odlični primeri avstrijske vojaške epigrafike) in kakovostne izvirne spomenike z območja Krasa. Za pokopališče smo izdelali strokovno mnenje, ki je bilo podlaga za razglasitev aprila 1992.

Damjana Fortunat Černilogar

34

Naselje: Brje pri Komnu

Občina: Sežana

Ime: vojaško pokopališče I. svetovne vojne

Področje: Z

Vrsta dela: 1, 8

Ogledali smo si štiri še delno ohranjena vojaška pokopališča v Brjah pri Komnu. Za naseljem Brje, takoj za križiščem ceste, ki vodi v Škofe, je na desni strani večje vojaško pokopališče iz I. svetovne vojne – I. Na površini 6000 m² je pokopanih 2300 vojakov avstroogrške vojske. Italijanske vojake so italijanske oblasti prekopale. Na pokopališču je še nekaj kvalitetnejših nagrobnikov. Del pokopališča je bil pred leti že urejen. Kakih sto metrov od vojaškega pokopališča – II. leži nekoliko manjše pokopališče iz I. svetovne vojne – III. Na površini 600 m² je pokopanih 300 vojakov avstroogrške vojske 91. in 103. regimenta. Na jugozahodnem delu pokopališča je skupen spomenik. Vojaška pokopališča smo fotodokumentirali in zanje uredili dosjeje. Fotodokumentirali smo tudi vojaška pokopališča v Svetem, Komnu in Dutovljah ter pripravili strokovne osnove za vojaško pokopališče v Gornjanskem zaradi uvrstitve med obvezna republiška izhodišča.

Damjana Fortunat Černilogar

35

Naselje: Bukovci

Občina: Ptuj

Naslov: Bukovci 94

Področje: E

Vrsta dela: 2, 4

V naselju ob cesti je ohranjena značilna cimprana, s slamo krita panonska hiša, dom na vogel. Hiša

predstavlja s svojo originalno zunanjsčino in ohranjenotranjščino ter črno kuhinjo izjemen etnološki spomenik. Ker lastnica sama nima toliko sredstev, da bi obnovila slamnato kritino, bo za ohranitev tako kvalitetnega spomenika potrebna občinska pomoč. Izdali smo spomeniškovarstvene smernice za obnovu hiše.

Jelka Skalicky

36

Naselje: Bukovica
Občina: Škofja Loka
Ime: Kalanova domačija
Naslov: Bukovica 26
Področje: E
Vrsta dela: 8

V tem primeru ne gre za akcijo, marveč za porušenje najstarejšega dela stavbe brez vseh soglasij med prvomajskimi prazniki leta 1990. O tem je sledila tudi oddaja na TV, ki jo je vodil Jože Hudeček. Rušenje, ki je za lastnika ostalo brez posledic, omenjamo zato, ker je občina izredno odlašala z razglasitvijo nekaterih kmečkih objektov za arhitekturni spomenik oziroma zato, da pojasnimo primer kašče v Podlonku 17, kjer nam ni ostalo nič drugega, kot da freske prenesemo.

Ada Bar-Janša

37

Naselje: Bušča vas
Občina: Brežice
Ime: p. c. Žalostne matere božje
Področje: R
Vrsta dela: 7, 8

Nadaljevalo se je delo v p. c. Žalostne matere božje v Bušči vasi. Delo izvaja RC iz Ljubljane. Opravljena so bila sledeča dela: čiščenje preslikav, čiščenje starih plomb, kitanje poškodovanega ometa ter injektiranje. Akcija se nadaljuje.

Tone Miklavžin

38

Naselje: Cajnarje
Občina: Cerknica
Ime: p. c. sv. Jurija na Gori
Področje: UA
Vrsta dela: 5, 8

V programu sistematičnega dokumentiranja sakralne nepremične dediščine v občini Cerknica LRZVNKD sodeluje tudi s Šubičevo gimnazijo iz Ljubljane. Tako je bil lani in letos v okviru raziskovalnega tabora natančno tehnično posnet osmerokotni tloris cerkve in prerez plitekega obokanja na oprogah. Obočna konstrukcija je močno poškodovala zidove, zato bodo posnetki uporabljeni za izdelavo konservatorske in tehnične dokumentacije za popravilo zgradbe.

Dušan Kramberger

39

Naselje: Celje
Občina: Celje
Naslov: Aškerčeva ulica
Področje: A
Obdobje: rimsko obdobje
Vrsta dela: 6, 7

ZPI Celje načrtuje ob Aškerčevi ulici v Celju izgradnjo garažne hiše. Ker leži zemljišče na robu območja antične Celeie, je Pokrajinski muzej Celje sklenil leta 1992 teren preiskati pred začetkom del. Jeseni 1988 so ob gradnji podhoda na železniški postaji Celje naleteli na vzhodno obzidje Celeie (glej VS 31, 1989, 221.). Pričakovali smo, da bomo na našem terenu lahko sledili poteku obzidja proti severu. Sonda v velikosti 4 x 32 m je potekala v smeri V-Z med Aškerčevo ulico in železnico. Kljub strojnemu odkopu gornjih plasti smo do globine 1,7 m zasledovali različna nasutja in naleteli celo na ostanke skeletov iz polpretekle dobe. V kvadrantu A, na skrajnem Z robu sonde, smo v globini 2 m naleteli na ostanke peščenih blokov. Na tem predelu je bilo opaziti tudi nekoliko večjo koncentracijo antične keramike in drobnega bronastega gradiva. Ostali del sonde je nudil presenetljivo malo najdb, pa tudi jasne kulturne plasti ni bilo mogoče opredeliti. Poleg delavcev Pokrajinskega muzeja so na terenu sodelovali delavci brez zaposlitve, vključeni v program javnih del.

Irena Lazar

40

Naselje: Cerkno
Občina: Idrija
Naslov: Gorenjska 9 (oz. Cerkno 187)
Področje: E
Vrsta dela: 4

Soglašali smo z rekonstrukcijo domačije, ki je zaščitenakot etnološka dediščina zaradi dotrajanosti in nekvalitete gradbenih materialov. Rekonstrukcijski projekt je upošteval smernice našega zavoda.

Bojan Klemenčič

41

Naselje: Cerkno
Občina: Idrija
Ime: ž. c. sv. Ane
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Akcija obnove ž. c. sv. Ane v Cerknem se je začela z obnovo notranjščine. Leta 1991 smo kupili potrebni material za obnovo strešne konstrukcije in kritine, v letu 1992 pa so krajanisprostovoljnim delom delno obnovili dotrajano strešno konstrukcijo in zamenjali strešno kritino ter montirali bakreno streho. Dela so potekala v poletnih mesecih in se v letu 1992 tudi končala. Sredstva ministrstva za kulturo so bila porabljenaa za nakup materiala, kot soparticipacijo pa so krajanisprostovoljnim delom obnovili streho.

Robert Červ

42

Naselje: Cerovo
Občina: Grosuplje
Ime: Tabor
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 5, 6, 7

Geodetski zavod Slovenije je posnel tloris protiturškega taborskega kompleksa z romansko p. c. sv. Miklavža in zgornji rob taborskega obzidja ter izdelal fotogrametrični posnetek zunanje in notranje fasade obzidja. Sanirane so bile najbolj grozeče poškodbe v obzidju. Glede na ohranjenost in celovitost protiturškega tabora predvidevamo obnovno obzidja in rekonstrukcijo obrambnih sistemov. V votlini sv. Antona na Puščavi pod Taborom je bil gradbeno saniran obok, na novo prekrit mali zvonik in restavratorsko popravljene kip sv. Antona.

Dušan Kramberger

43

Naselje: Čepovan
Občina: Nova Gorica
Ime: znamenja ob cesti Čepovan–Grgar
Področje: E
Vrsta dela: 4

Pri rekonstrukciji ceste smo izdelali smernice za ohranitev treh obcestnih znamenj iz časa med vojnama ter za eno od teh predvideli prenos na novo lokacijo. Cestno podjetje je skupaj z domačini zidano znamenje z nišo uspešno prestavilo na novo mesto.

Bojan Klemencič

44

Naselje: Čirče pri Kranju
Občina: Kranj
Ime: p. c. sv. Ožbolta
Področje: UA
Vrsta del: 4

Izdelali smo soglasje za obnovo kritine in popravilo ostrešja.

Nika Leben

45

Naselje: Črmošnjice
Občina: Črnomelj
Ime: spomenik radiodelavnicam
Področje: Z
Vrsta dela: 6, 8

Spomenik, ki je bil leta 1991 poškodovan, smo v letu 1992 sanirali, vendar je prišlo sredi avgusta 1992 do ponovne skrunitve spomenika. Tudi tokrat je bil odstranjen del, na katerem je vklesana zvezda, le da so storilci odlomljeni del popolnoma uničili in ga ni bilo več mogoče vrniti na svoje mesto.

Judita Podgornik

46

Naselje: Črni vrh
Občina: Idrija
Naslov: Črni vrh 47
Področje: E
Vrsta dela: 4, 7

Domačijo Črni vrh 47, ki je razglašena za etnološki spomenik, so v letu 1992 lastniki pričeli prenavljati zaradi poškodb ob eksploziji skladišča v letu 1991 in zaradi nameravane preureditve dela domačije v kmečki turizem.

Izvedli smo prezentacijo dveh fasad z obnovo ometov, pilastrov, delilnih zidcev in strešnih vencev ter z obarvanjem fasade. Restavratorji našega zavoda pa so skupaj z mizarjem obnovili dvojce dvokrilnih rezljanih vrat.

Bojan Klemencič

47

Naselje: Črni vrh
Občina: Idrija
Naslov: Črni vrh št. 46
Področje: R
Vrsta dela: 4, 7

Restavrirali smo dvojna dvokrilna lesena vrata obnovljene stavbe. Izdelana je bila tudi študija barve fasad.

Rudi Pergar, Anton Naglost

48

Naselje: Črnivec
Občina: Radovljica
Ime: Hruševje
Področje: A
Obdobje: neopredeljeno
Vrsta dela: 8

Na Hruševju, ob poti iz Brezij v Mošnje, kjer je Jernej Pečnik na prelomu stoletja izkopal »rimsko« gomilo, so strojno popolnoma odstranili gomilo.

Andrej Valič

49

Naselje: Črnomelj
Občina: Črnomelj
Ime: Stoničev grad
Naslov: Staneta Rozmana 4
Področje: UA
Vrsta dela: 6

V letu 1992 smo pripravili razstavo, s katero smo seznanili črnomaljsko javnost z rezultati raziskav na Stoničevem gradu od zgodovinskih podatkov, ki smo jih dobili v pisanih virih, do analize gradbenih faz objekta, ki je rezultat sondiranja na samem objektu. Občinska skupščina je sprejela odlok o razglasitvi Stoničevega gradu za kulturni spomenik. Rezultat naših in občinskih prizadevanj je bil, da

lastniki, zavedajoč se kvalitete in pomembnosti gradu, še bolj odločno odklanjajo sodelovanje in zavračajo vsako ponujeno rešitev.

Raziskave in izdelavo konservatorskih smernic bomo nadaljevali, ko nam bo omogočeno neovirano delo na objektu.

Dunja Gerič

50

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: Spomenik NOB na Gričku

Področje: Z

Vrsta dela: 8

V letu 1992 smo pripravili strokovne osnove za pravo odloko o razglasitvi spomenika NOB na Gričku v Črnomlju za kulturni in zgodovinski spomenik. Skupščina občine Črnomelj je odlok sprejela, objavljen pa je bil v Uradnem listu Republike Slovenije.

Judita Podgornik

51

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: most čez Doblčico

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Vrsta dela: 7

Mali most čez Doblčico je cestni most, ki leži jugovzhodno od starega mestnega jedra Črnomlja, na glavni cesti Črnomelj – Adlešiči. Zaradi sanacije mostu smo opravili terenski ogled 09.10.1992.

Na južni in severni strani mostu so bili najdeni ostanki srednjeveškega in novoveškega mostu z različnimi plastmi cestnih površin. Širina kamnitega mostu je 2,72 m, širina zidov, ki so ohranjeni le do 2 m višine, je 0,7 m. Most je najbolj ohranjen v severnem profilu, na črnomaljski strani, s celotno globino 2,7 m pod cesto. Ohranjen je tudi kamniti zid, ki leži desno od mosta na severni strani reke in predstavlja staro rečno brežino. Pri nadaljnjih gradbenih delih na obrežnih območjih starega mestnega jedra v Črnomlju bi bil potreben arheološki nadzor, saj obstajajo možnosti odkritja arheoloških plasti na tem prostoru.

Phil Mason

52

Naselje: Depala vas pri Domžalah

Občina: Domžale

Ime: slopno znamenje

Strokovno področje: UA

Vrsta del: 4

Izdelali smo soglasje z navodili za obnovo kužnega znamenja na polju.

Nika Leben

53

Naselje: Deskle

Občina: Nova Gorica

Ime: Gradišče in sv. Lovrenc

Področje: A

Obdobje: negativno

Vrsta dela: 8, 7

Ogledali smo si stanje po obvestilu, da so za Gradiščem odkopali traso nove dovozne ceste v stari kamnolom v dolini potoka Rohot. Izkopi so v resnici obsežni, vendar na srečo sekajo sedlo JV od Gradišča, zato menimo, da najdišče samo s tem ni bilo dodatno poškodovano. Izkopi in profili so bili pregledani – negativno.

Nada Osmuk

54

Naselje: Dobrovci

Občina: Maribor

Ime: kapela

Področje: UA

Vrsta dela: 2

KS je zaradi urejanja cestišča prestavila kapelico iz 19. stol. po načrtu Jožeta Požauka.

Andreja Volavšek

55

Naselje: Dobrovo

Občina: Nova Gorica

Ime: grad Dobrovo

Področje: UA

Vrsta dela: 2

V neposredni bližini gradu, na parceli, ki je zaščiten s 1. varstvenim režimom in sodi v ožje območje gradu, želi KS sezidati poslovne prostore. Izdelali smo skico vedutnega pasu, ki ga varujemo in jih usmerili izven njega.

Jasna Svetina

56

Naselje: Dobrovo

Občina: Nova Gorica

Naslov: Dobrovo

Področje: R

Vrsta dela: 4, 7

Na stenah fasad domačije ob cerkvi smo odkrili originalno poslikavo s figuraliko in ornamentiko. Docela sta bili restavrirani dve sliki: sv. Florijan in Marija z otrokom. Pri prenovi domačije so potrebna nadaljna dela pri odkrivanju in restavriranju.

Rudi Pergar, Anton Naglost

57

Naselje: Dol pod Gojko
Občina: Celje
Ime: p. c. sv. Trojice
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 6

Obnova zunanjščine p. c. sv. Trojice, zgrajene med leti 1847 in 1852, se je v l. 1990 začela z obnovo strešne konstrukcije in zamenjavo kritine. Skril je zamenjal opečni bobrovec. V letih 1991 in 1992 so bili obnovljeni fasadni ometi. Arhitekturna členitev, narejena v ometu, je bila barvana belo, osnovne fasadne površine pa oker. V timpanonu vzhodne fasade je stenska poslikava s prizorom Marijinega čaščenja sv. Trojice, ki ni bila restavrirana. Obnovo je financiral žup. urad Frankolovo.

Bogdan Badovinac

58

Naselje: Dolanci
Občina: Sežana
Ime: spomenik baronu Čehovinu
Področje: Z
Vrsta dela: 2

Spomenik je bil izkopan leta 1984 in ponovno postavljen v letu 1987. Za obnovljen spomenik smo izdelali strokovne osnove za razglasitev. Spomenik je bil razglašen aprila 1992.

Damjana Fortunat Černilogar

59

Naselje: Dolenja vas – Grižce
Občina: Sežana
Področje: A
Vrsta dela: 8

Na lokaliteti, znani že od lani, ob avtocesti smo dodatno pobirali lončenino na izkopih ob dokončanem urejanju nadvoza.

Nada Osmuk

60

Naselje: Dolenje
Občina: Ajdovščina
Naslov: Dolenje 8
Področje: E
Vrsta dela: 8

Lastnik objekta je razglašeni kulturni spomenik adaptiral brez naše vednosti. Pri legalizaciji adaptacij smo ugotovili, da izvedena dela spomenika niso poškodovala. Lastnika smo opozorili, da mora od našega zavoda pred nadaljevanjem del pridobiti soglasje in konservatorski program za prezentacijska dela.

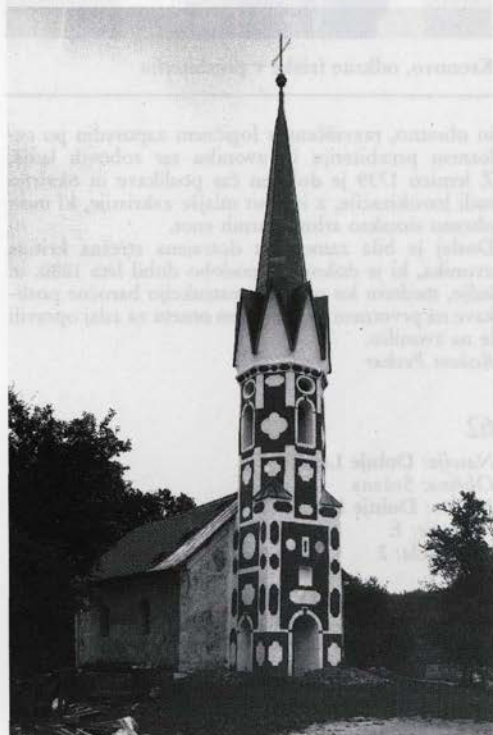
Bojan Klemenčič

61

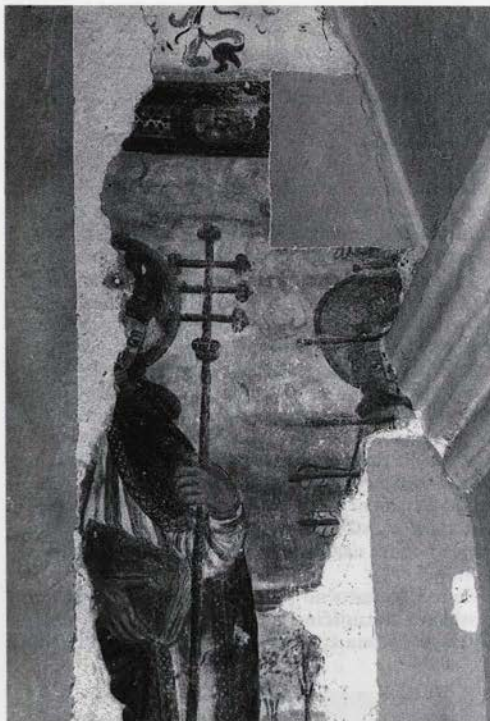
Naselje: Dolenje Kronovo
Občina: Novo mesto
Ime: p. c. sv. Nikolaja
Področje: UA
Vrsta dela: 6, 7

Na pobudo krajanov in župnijskega urada Bela Cerkev se je jeseni leta 1992 začela prenova cerkvene zunanjščine. Predhodno smo s sondiranjem odkrili pomembne ostanke nekdanjih poslikav, ki nam nazorno razkrivajo stavbnogodovinski razvoj. Čeprav je cerkev, omenjena prvič leta 1526, kazala izrazito novoveško podobo, se je izkazalo, da je del danes banjasto obokane ladje še srednjeveški. Na desni strani zunanje slavaločne stene smo namreč odkrili del kvalitetne in dobro ohranjene fresko poslikave, katere obseg je zaradi temeljite barokizacije okrnjen. V spodnjem pasu sta upodobljena celopostavna sv. Fabijan in Boštjan, v zgornjem pa razbohotena rastlinska ornamentika. Stilna analiza in značilna obrazna tipika kažeta na roko Podpeškega mojstra iz drugega desetletja 16. stoletja, katerega opus v tem delu Slovenije z novimi najdbami iz leta v leto narašča (Šentrupert, Okrog).

Svojevrstno baročno pojmovanje izraža arhitekturna poslikava zunanjščine. Predstavlja različne geometrijske like – v tonu žgane siene – na osnovni beli podlagi

Kronovo, obnova zvonika p. c. sv. Nikolaja

Kronovo, odkrite freske v prezbitteriju

in obratno, razvrščene v logičnem zaporedju po celotnem prezbitteriju in zvoniku ter robovih ladje. Z letnico 1739 je določen čas poslikave in okvirno tudi barokizacije, z izjemo mlajše zakristije, ki moti ubrano sintakso arhitekturnih enot.

Doslej je bila zamenjana dotrajana strešna kritina zvonika, ki je dokončno podobo dobil leta 1880, in ladje, medtem ko smo rekonstrukcijo baročne poslikave na prvotnem prebeljenem ometu za zdaj opravili le na zvoniku.

Robert Peskar

62

Naselje: Dolnje Ležecce
Občina: Sežana
Naslov: Dolnje Ležecce 22
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izdali smo soglasje za prenovu bivše gostilne v stanovanjsko poslopje. V izdelavi sta konservatorski program in načrt, po katerih naj bi omenjena dela potekala.

Eda Belingar

63

Naselje: Dolnje Retje
Občina: Ljubljana Vič-Rudnik
Ime: Levstikov kozolec
Področje: E
Vrsta dela: 7

»Ilijev« ali »Levstikov« kozolec toplar je bil eden prvih gospodarskih objektov, ki ga je Zavod razglasil za spomenik in za katerega je Ministrstvo za kulturo dalo sredstva za obnovo slamnate strehe. Obnova je bila izvedena leta 1990. Pomen kozolca je večplasten: je poudarjen akcent v pokrajini, sooblikuje veduto na Dolnje Retje, je pomembna stavbna dediščina (dvojni kozolec-toplar poznamo namreč le v Sloveniji, pa tudi tu ni domač v vseh pokrajinah), znan pa je tudi iz slovenske literature kot prostor, pod katerim je pisal Fran Levstik.

Ada Bar-Janša

64

Naselje: Domžale
Občina: Domžale
Ime: ž. c. Marijinega vnebovzvetja
Področje: UA
Vrsta del: 4

Zavod je izdal soglasje za obnovo ometov na zvoniku. Montirani so bili novi zvonovi.

Nika Leben

65

Naselje: Dovje
Občina: Jesenice
Ime: nagrobnik Gregorja Laha
Področje dela: Z, R
Vrsta dela: 4, 7

Obnovljen je nagrobnik gorskega vodnika Gregorja Laha, obnovo sta plačala lastnik in občina Jesenice. Obnovo po smernicah Zavoda je izpeljal kamnosek Boris Udovič iz Nakla.

Renata Pamič

66

Naselje: Dvor pri Bogenšperku
Občina: Litija
Ime: grad Bogenšperk
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 7, 8

Nadaljevali smo obnovitvena dela na gradu Bogenšperk. Izdelana je bila drenaža ob temeljih na zahodni in severni strani gradu; obnovljene so bile sanitarije. V kletnih prostorih je bil zamenjan lesen strop iz tramov, dela je izvedlo tesarstvo Kregar iz Ljubljane. Škofijska orglarska delavnica iz Hoč pri Mariboru je po načrtih dipl.ing. arh. Staše Blažič Gjura izdelala orgle za poročno dvorano. V Mizarstvu Litija so tudi

restavrirali več omar in mizo, ki smo jih namestili v obnovljeno recepcijo.

Modest Erbežnik

67

Naselje: Dvorska vas pri Begunjah

Občina: Radovljica

Ime: grad Drnča

Naslov: Dvorska vas 37

Strokovno področje: UA

Vrsta del: 4

Izdano je bilo soglasje za izvedbo odvodnjavanja, ki je bilo narejeno ob severni fasadi. Zavod (arh. *Bojan Šlegel*) je izdelal načrt za zastekljeni hodnik kot pove-zavo gradu s sosednjim objektom, kamor naj bi se iz gradu preselila kuhinja. Načrt še ni bil realiziran.

Nika Leben

68

Naselje: Duh na Ostrem vrhu

Občina: Ruše

Ime: župna cerkev sv. Duha

Področje: UA, R

Vrsta dela: 4, 5, 6, 7

Leta 1992 so pri Duhu na Ostrem vrhu slavili 100-letnico fare. Za to priložnost so z akcijo »Cerkev ne pozna meja« obnovili celoten obzidan cerkveni kompleks.

Z župne cerkve, ki so jo zgradili med leti 1667 in 1675 so, ob tokratni obnovi zunanjsčine odstranili vse mlajše beleže, pod katerimi se je pokazala prvotna fasada z naslikano stebriščno arhitekturo. Risba je vrezana in črno pobarvana. Bogata risba profiliranih okvirov obdaja tudi okna, še posebno na zvoniku, kjer so bile doslej prvotno sorazmerno velike okenske odprtine zmanjšane na večje line.

Ohranjen je ves prvotni omet, ki je bil dovolj čvrst. Kar je odbitega, so ga nadomestili z apnenim ometom z dodatkom latiplastorja. Risba naslikane arhitekture je narejena s silikonskimi barvami STO, fasada hidro-filirana z Wackerjem 190.

Obokana notranjsčina z dvojnimi pilastri in štukatur-nimi bisernimi nizi je bila leta 1912 ornamentalno prebarvana. Sonde so pokazale, da so bile stene in oboki beli, pilastri pa ometani v tehniki stuccolustra tople sive barve. Ker bi bilo odstranjevanje vrhnjih beležev predrago, je notranjsčina le prebeljena, pilastri pa pobarvani v prvotnem barvnem tonu.

Dotrajani tlak iz sivega peščenca je zamenjan s porfir-nimi ploščami po načrtu ing. arh. Marlenke Habjanič. Od opreme sta restavrirana veliki oltar, stranski oltar sv. Mihaela in prižnica, levi stranski Marijin oltar pa le delno.

Na kipih velikega oltarja iz let 1728–29 je ohranjena pozlata iz let 1893–95 regenerirana in na izpostavlje-nih mestih, kjer je tudi podložena s platnom, obnovljena. Odstranjena je groba poslikava inkarnata. Ohranjen je prvotni inkarnat, narejen v jajčni tehniki. Utrjen je brez retuš.

Oltarna arhitektura je le očiščena. Enako je restavri-

rana sočasna prižnica s štirimi evangelisti in štirimi kontinenti.

Stranski oltar iz l. 1687 smo obravnavali podobno. Figure imajo zlato draperijo, arhitektna kulisa pa je črna.

Enako kot zunanjsčina župne cerkve je obnovljena zunanjsčina kapele sv. Avguština. Tu je odstranjen nadstrešek nad glavnim vhodom.

Z oltarja, ki ima letnico 1703, sta zaradi vlage odpadli polihromacija in pozlata. Zato je bilo treba vse pozla-čene dele na novo pozlatiti, polihromacijo oltarne kulise in figur pa rekonstruirati.

Restavratorska dela je opravila škofijska restavrator-ska delavnica v Mariboru, kot zgled je enega od kipov restavrirala Zavodova delavnica. Delo je nadzirala strokovna komisija s predstavnikom Škofijskega or-dinariata, z barokistom dr. Sergejem Vrišerjem in predstavniki ZVNKD.

Andreja Volavšek

69

Naselje: Fala

Občina: Ruše

Ime: grad Fala

Področje: UA

Vrsta dela: 2

Tekšpedu smo dali negativno mnenje za gojenje pol-žev v prostorih gradu Fala.

Andreja Volavšek

70

Naselje: Fojana

Občina: Nova Gorica

Naslov: pokopališka cerkev

Področje: R

Vrsta dela: 6, 7

Restavrirali smo lesen, polikromiran in pozlačen oltar iz pokopališke cerkve v Fojani v Brdih. Oltar je ostal nekaj let v odprtem prezbiteriju cerkve, katere ladja je bila porušena. Leseno plastiko smo hranili v župnišču v Medani. Oltar je bil narejen 1743. leta in večkrat obnovljen. Restavratorski poseg je bil potreben na celotni arhitekturi in plastiki. Predela, niše, venci, antependij in plastika so bili v celoti očiščeni drugot-nih premazov; manjkajoči deli so bili na novo obdela-ni, izrezljani in vgrajeni, grundirani in barvno integri-rani v celoto. Obnovljena je bila tudi pozlata kapite-lov stebrov in druga ornamentika.

Rudi Pergar, Anton Naglost

71

Naselje: Goče

Občina: Ajdovščina

Naslov: Goče 60

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 7

Pri prenovi domačije za potrebe kmečkega turizma smo skupaj s Fakulteto za arhitekturo, ki je izdelala

idejni načrt, pripravili izvedbeni načrt. Istočasno pa je lastnik naredil novo strešno konstrukcijo s protipotesno vezjo na celotnem kompleksu. V celoti je bila statično utrjena približno tretjina domačije. Izdelana je bila tudi edina AB plošča nad kletjo. Lastnik je pripravil ves les za ostale stropove, ki bodo leseni, in za vse stavbno pohištvo. V naslednjem letu nameravamo obnoviti konstrukcijo in statično sanirati še preostalo zidovje ter obnoviti fasado in celotno dvorišče.

Brane Zbačnik

72

Naselje: Goče

Občina: Ajdovščina

Ime: **oltarna znamenja**

Področje: E

Vrsta dela: 4, 7

V Gočah smo v letošnjem letu začeli obnovo štirih oltarnih znamenj na prostem. Služila so obredom ob procesiji sv. Rešnjega telesa. V zaporedju od cerkve proti pokopališču imajo ta oltarna znamenja kamnite reliefe z motivi bičanja, Oljčne gore, kronanja s trnjem in Veronikinega prta. Znamenja so oblikovana kot oltarji na prostem s podstavkom, stopnicami in dvema pilastroma, s polico na kateri sta dva stebra, ki nosita atiko, in med katerima so v polkrožni niši reliefni motivi. Le znamenje ob pokopališču se zaključuje z dvokapno s korci prekrito streho in ima nad polico dva pilastra narejena iz ometa.

Zaradi slabega stanja arhitekturnih elementov in reliefov smo v juniju sklicali strokovno komisijo v sestavi: Josip Korošec, Momo Vuković, France Vardjan (vsi RC Ljubljana), Stojan Ribnikar (statik, zunanji sodelavec), dr. Marjan Slabe (ZRS VNKD Ljubljana) ter restavtorji in konservatorji našega zavoda. Komisija je sklenila, da je potrebno narediti statično sanacijo znamenj, hidroizolacijo med zidanimi in kamnoseškimi elementi, čiščenje kamnitih arhitekturnih elementov ter odlitke za reliefe, s katerimi bomo spremljali stanje poškodb, na osnovi teh podatkov naj bi se odločili za posege na teh reliefih. Navodila za statično sanacijo znamenj je pripravil V. Šuligoj, d.i.a., dela izvaja skupina Zidarstvo Marc, odlitke reliefov pa bosta izdelala restavtorja našega zavoda. *Bojan Klemenčič*

73

Naselje: **Golo brdo**

Občina: Nova Gorica

Ime: **sv. Marija na Jezeru**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Vrsta dela: 8, 1

Nekdanja stara kolovozna pot od glavne ceste na vrh griča s cervkvi, ki je vodila po JZ grebenu in je bila v resnici dokaj strma, je konec l. 1989 dobila moderno prevozno različico, ki je močno zarezala v pobočja na južnem delu griča, zlasti velik izkop je povzročila na robu nekdanje terase tik pod cervkvi. V izkopih,

posebej v posutih profilih, je mogoče opaziti kar precej lončene in izrazito močno kulturno plast (črna zemlja z žganino). Najti je moč prazgodovinsko in antičnodobno keramiko, po vsej priliki pa lahko pričakujemo naselbinske terase še vsaj v sredini južnega pobočja (sedanji drugi ovinek od ceste navzgor). Izkopi seveda niso bili prijavljeni, čeprav gre za kulturni spomenik v občini. Opazil in prijavil nam jih je Jernej Zavrtnik, nekdanji študent arheologije, ki je na delu izkopa pri kapelici opravil tudi kontrolni izkop z dokumentacijo.

Ob tej priložnosti je bila na lokaliteti opravljena dodatna topografija, zato nekaj dopolnilnih podatkov:

grič s cervkvi in gradiščem leži danes na robu državne meje, ki teče po strugi reke Idrije. Dolina reke je stisnjena v ozko tesen prav na JZ robu griča, kjer greben doseže levi breg. Zato je bil prehod nedvomno strateško in prometno pomemben in zato tudi od nekdanjavarovan na obeh straneh reke: na levem bregu sv. Marija, ki se severno od prehoda zapira nad reko z visokimi skalnimi stenami; na desnem bregu pa izraziti skalni pomol, ki nosi slovensko ime Gradič. Lokacije zaenkrat še nismo preverili, vendar ne dvomim, da gre za utrjeno postojanko.

Nada Osmuk

74

Naselje: **Gorenje**

Občina: Velenje

Ime: **p. c. sv. Janeza Krstnika**

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Po obnovi zunanjščine p. c. sv. Janeza Krstnika je žup. urad Šmartno ob Paki leta 1992 financiral obnovo strehe zvonika. Pločevinasto kritino je nadomestila bakrena. Oblika strehe je ostala nespremenjena.

Bogdan Badovinac

75

Naselje: **Gorenje Kamenje**

Občina: Novo mesto

Ime: **Golušnik**

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Vrsta dela: 8

Zoran Abazovič, Šegova 6 iz Novega mesta, je prinesel železno sulično ost, ki so jo našli pri gradnji počitniške hiše na Golušniku. Dokaj korodirana sulična ost ima na listu greben, sam list pa kaže sledove punciranja. Na tulu za nasadišče je ohranjena še zakovica.

Sulična ost je bila sama, brez drugih najdb, ki bi jo časovno lahko podrobneje opredeljevale.

Borut Križ

76

Naselje: **Gorenje Karteljevo**

Občina: Novo mesto

Ime: Ajdovska jama (Bajerska jama)**Področje:** A**Obdobje:** bronasta doba**Vrsta dela:** 8

Ob obisku jame, ki leži tik nad dolino, v kateri so še vidni nasipi grajskih ribnikov gradu Hmeljnik, smo našli nekaj odlomkov grobe prazgodovinske lončenine. Jama je že znana kot najdišče jamskega medveda in skromnih sodobnih orodij (Mitja Brodar, Paleolitska poskusna izkopavanja v letih 1968 in 1970, AV 21 – 22, 269–274).

Zdaj odkrita lončenina pa po mnenju g. Franceta Lebna dokazuje obljudenost jame tudi v času starejše bronaste dobe.

Borut Križ

77

Naselje: Gorjansko**Občina:** Sežana**Ime:** vojaško pokopališče I. svetovne vojne**Področje:** Z**Vrsta:** 2

Vojaško pokopališče leži tik ob cesti Gorjansko – Brestovica. Na pokopališču, na površini 12.000 m², je pokopanih cca 14.000 avstroogrskih vojakov raznih narodnosti. Sem so bili preneseni tudi spomeniški elementi z vojaškega pokopališča Klanec pri Komnu. Pokopališče je poraslo s travo in drevjem. Ograjeno je s kamnitim zidom. V zadnjem delu je na vrhu stopnišča kapelica in bočno kamnita arkadna kulisa. Na pokopališču prevladujejo skupinski kvadratasti nagrobniki, ki se končujejo s kamnito priskeano piramido. Pokopališče je razdeljeno na več delov, ki so med seboj povezani s potkami. Osrednja dela pokopališča ležita v dveh vrtačah, do katerih je dostop iz štirih stopnišč. Glede na aventično podobo, ohranjenost in obseg pokopališča s tako številnim pokopanim moštvom avstroogrške vojske, smo za pokopališče pripravili strokovne osnove za razglasitev. Vojaško pokopališče je bilo razglašeno za spomenik aprila 1992.

Damjana Fortunat Černilogar

78

Naselje: Gornja Radgona**Občina:** Gornja Radgona**Ime:** osnovna šola**Področje:** A**Obdobje:** srednji vek**Vrsta dela:** 7

Arheološki nadzor je bil opravljen pri sanaciji in gradbenih delih v kleti os. šole pod cerkvijo, kjer so se v neprekopani plasti pod cerkvijo pojavili skeletni grobovi brez dodatkov. Ugotovili smo, da gre tu za starejše grobove opuščene cerkvenega pokopališča. Podoben nadzor je bil opravljen tudi ob gradnji novih stopnic na grajsko obzidje, kjer pa v štu pod srednjeveškim zidom ni bilo niti pomembnih najdb niti kulturne plasti.

Ivan Tušek

79

Naselje: Gornja Radgona**Občina:** Gornja Radgona**Ime:** Grad**Naslov:** Grajska ulica 28**Področje:** R, UA**Vrste dela:** 4, 6, 7, 8

Leta 1992 sta bili obnovljeni Z in J fasada osrednjega grajskega jedra v Gornji Radgoni.

Grad, ki je lani prešel v privatno last (najemništvo za dobo 99 let) švicarskega industrialca g. Herzoga, je bil obnovljen s finančnimi sredstvi najemnika gradu in po smernicah odgovornega konservatorja ZVNKD Maribor, ki pa pri obnovi J fasade niso bili v celoti upoštevane. Dela na zahodni in južni fasadi so se v obeh primerih začela brez vednosti Zavoda. Za obnovo zahodne fasade smo izvedeli, ko so bili ometi že sneti. Fasado smo takoj dokumentirali, originalni omet pa je bil na srečo še ohranjen na podstrešju dvorišnega trakta, ki se naslanja na zahodno fasado osrednjega grajskega jedra. Po vzoru originalnega, zalikanega renesančnega ometa smo izdelali recepturo za nove omete.

Fasade osrednjega grajskega jedra so bile močno predelane v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno, zato nam je kot izhodišče za obnovo služila fotografija iz leta 1930 (foto France Stele), posnetá pred veliko predelavo gradu leta 1938. Na fotografiji je razvidno stanje gradu iz zadnje velike, kvalitetne predelave grofa Herbersteina leta 1775. Kamnosežko izdelane okvire, karnise in police v prvem in drugem nadstropju, ki so bili v predelavi fasad leta 1938 skoraj povsem uničeni, smo rekonstruirali v umetnem kamnu na osnovi kamnoseških detajlov, ki so se še ohranili pod ometom in pri dveh v celoti ohranjenih oknih v prvem in drugem nadstropju. Na podlagi razpoložljivega materiala smo sklepali, da je velikost okenskih odprtín iz predelave leta 1775 ostala primarna. Kamnoseško izdelana renesančna okna s policami in karnisami v pritličju smo sanirali.

Rekonstrukcijo kamnitih okvirov iz umetnega kamna (puconec + beli cement + latiplaster) in zalikanega ometa iz apnene malte (1 lopata belega cementa na mešalec, 1 del gašenega apna, 3 deli granulata puconca 0–4, pol vedra tenisita na mešalec) je nadzoroval restavrador specialist Viktor Gojkovič. Prav tako smo sanirali baročni portal, ki je vpel v kasnejši baročni portal.

Za obnovo južne fasade, ki se je začela oktobra brez predhodnega obvestila Zavodu, smo izdelali in posredovali spomeniškovarstvene smernice že meseca julija. Smernice za izdelavo ometov in manjkajočih kamnoseških detajlov so bile enake kot smernice za obnovo zahodne fasade. Tokrat smo izvedeli za obnovo fasade šele takrat, ko so bili novi ometi že izdelani in zato nismo mogli dokumentirati vseh faz obnove, ki nam bi pomagale pri natančni izdelavi gradbene zgodovine. Investitor je upošteval naše smernice pri obnovi nadstropij in izdelavi ometov ter manjkajočih kamnoseških detajlov, ni pa v celoti upošteval spomeniškovarstvenih smernic za obnovo kleti in pritličja. Iz vseh zgoraj navedenih razlogov smo kontaktirali z odgovorno inšpekcijsko službo, ki je začasno usta-

vila dela pri obnovi gradu. Investitor svoje obljube, da bo pozneje popravil in poenotil okenske odprtine v pritličju in nadstropju, še ni izpolnil.
Neva Sulič-Urek, Viktor Gojkovič, Irena Kranjc-Horvat

80

Naselje: Gornja Radgona
Občina: Gornja Radgona
Naslov: Lackova 17
Področje: UA
Vrste dela: 2, 4, 7, 8

V poletnih mesecih je bila obnovljena zgradba meščanske arhitekture, Lackova 17 v Gornji Radgoni, ki je zaščiten z Odlokom.

Poznobaročna pritlična zgradba z zelo strmo streho ima kvalitetna baročna portala in bogato profilacijo okoli oken.

Projektna dokumentacija za obnovo hiše je bila izdelana na osnovi naših spomeniškovarstvenih smernic in z našim soglasjem. Odstranjen je bil sekundarni izstopajoči nadzidani del hiše z gankom in pritlični dvoriščni objekti. Poenoten je bil naklon strehe, na osnovi sond pa je bila določena prvotna velikost oken. V notranjščini smo ohranili hodnik v osi, ki povezuje ulični prostor z dvoriščem.
Neva Sulič-Urek

81

Naselje: Gornja Radgona
Občina: Gornja Radgona
Naslov: Kerenčičeva 3
Področje: UA
Vrsta dela: 6, 7, 8

Z občinskimi sredstvi je bila obnovljena stavba sodišča v starem mestnem jedru. Stavba je varovana z Odlokom.

Na močno razvrednotenem pritličju so bila rekonstruirana gladka maltasta polja in dodelana profilacija na stranski fasadi. Na osnovi sondiranja smo določili umazano belo barvo fasade in svetlo oker za profilacijo.
Neva Sulič-Urek

82

Naselje: Gornja Radgona
Občina: Gornja Radgona
Naslov: Partizanska 11
Področje: UA
Vrste dela: 6, 7, 8

Meseca aprila je investitor Občina Gornja Radgona začel obnovo fasade občinske stavbe. Odstranjen je bil neprimerni obrizg na profilaciji. Na osnovi sondiranja smo določili barvo fasade.
Neva Sulič-Urek

83

Naselje: Gornja Radgona
Občina: Gornja Radgona
Naslov: Partizanska 17
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 6, 7, 8

V spomladanski občinski akciji je bil obnovljen z Odlokom varovan objekt Partizanska 17.

Enonadstropna, vogalna stavba iz 19. stoletja ima močno razvrednoteno pritličje. V nadstropju je bila profilacija ohranjena le na glavni fasadi ob Partizanski cesti. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in trgovskih lokalov, ki obratujejo v pritličju, se je investitor odločil, da v celoti obnovi le nadstropje in dodela manjkajočo arhitekturno profilacijo na krajši fasadi ob Panonski ulici, pritličje pa ohrani nespremenjeno. Po delnem vzoru obstoječe profilacije smo dali smernice za manjkajočo profilacijo ob Panonski ulici, ki je bila tako kot pritličje degradirana v veliki obnovi leta 1963.

Na osnovi sond smo določili svetlo oker barvo fasade in profilacijo v beli barvi s kančkom okra.

Neva Sulič-Urek

84

Naselje: Gornja Radgona
Občina: Gornja Radgona
Naslov: Partizanska 34
Področje: UA
Vrste dela: 4, 6, 7, 8

Na osnovi sond smo določili oker barvo fasade in za odtenek svetlejši oker za profilacijo. Fasadna polja iz grobega ometa so bila po vzoru primarnega ometa ponovno ločena od gladkega ometa.

Neva Sulič-Urek

85

Naselje: Gosteče
Občina: Škofja Loka
Ime: p. c. sv. Andreja
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 7, 8

V letu 1992 smo nadaljevali obnovitvena dela na p.c.sv. Andreja v Gostečah. V avgustu 1992 je Restavratorski center Slovenije v sodelovanju z LRZVNKD opravil sledeče posege v notranjščini cerkve: po ogledu in dogovoru smo se odločili za demontažo starejšega poslikanega lesenega stropa iz 1515. Zaradi vlage je bil strop na več mestih preperel, barvna plast pa se je luščila. Strop je bil demontiran, barvna plast je bila utrjena, posamezni deli stropa (deske) so bili zaščiteni in pripravljeni za transport. Strop je trenutno deponiran in pripravljen za nadaljnje restavriranje; strop mora mirovati najmanj eno leto pred nadaljnjimi posegi, dokončno ga nameravamo restavrirati in ponovno namestiti v cerkvi konec leta 1993, oziroma v letu 1994.

Zaradi pozno nakazanih občinskih sredstev smo dela

nadaljevali šele v decembru 1992 in v januarju 1993. Tesarstvo Kregar je izdelalo slepi strop, ki bo služil kot osnova za namestitev zgoraj omenjenega. Trenutno potekajo dela na obnovi zunanjega pokritega vhoda in zidu okrog cerkve; Tesarstvo Kregar je že izdelalo s skodlami krito strešico vhoda.

Modest Erbežnik

86

Naselje: Grabonoški vrh
Občina: Lenart
Naslov: Grabonoški vrh 11
Področje: E
Vrsta dela: 2, 4

Izdali smo spomeniškoarstvene smernice za preno-vo domačije, ki jo sestavljajo značilna cimprana, s sla-mo krita stanovanjska hiša, gospodarsko poslopje vodnjak za namene kmečkega turizma.

Jelka Skalicky

87

Naselje: Gradnje
Občina: Sežana
Ime: Lehti
Področje: A
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 8, 1

Velika kraška dolina – vrtača, V od spodnjega dela vasi Gradnje pri Avberju, je bila l. 1991, podobno kot mnogo drugih kraških dolin, povsem izpraznjena za obnavljanje ornih površin. Zdi se, da je bilo kopanje zemlje v vrtači tudi v preteklosti že pogosto. Globina izkopa je danes vsaj 4–5 m na S delu, južni del je nekaj plitvejši. Nekako na sredini V roba parc. št. 443 in 445 k.o. Avber, kjer je oblikovana rampa za izvoz iz doline, sem našla kos prazgodovinske lončnine – tipi-čne za kaštelirsko obdobje. Ker gre za površinsko najdbo na danes povsem zabrisanih sledovih izkopa – tudi profili izkopov so že posuti – je težko reči, kam bi se raziskava morala usmeriti. Vsekakor pa je najdb-a indic za prazgodovinsko poselitev tudi pri Grad-njah.

Nada Osmuk

88

Naselje: Grgarske Ravne
Občina: Nova Gorica
Ime: spomenik Mavriza Gonzaga
Področje: Z
Vrsta dela: 7

Na večjem objektu, posvečen Mavrizu Gonzaga, smo naredili statično sanacijo valjastih nosilcev na strehi in kamnite »rinke«. Elemente rink je bilo po-trebno spajati s kovinskimi sponami in statično zava-rovati. Ponovno smo izdelali armiranobetonsko pre-veleko na strehi in hidroizolacijo z varjenim trakom izotekt. Izdelali in montirali smo kamniti prag in

železna rešetkasta vrata, ki zapirajo dostop v notra-njost, saj je mozaik že precej poškodovan. Dela je izvedlo Cestno podjetje iz Nove Gorice.

Darji Humar, Damjana Fortunat Čermilogar

89

Naselje: Gubno
Občina: Šmarje pri Jelšah
Ime: stebno znamenje
Naslov: Gubno 18
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 5, 8

Kamniti deli podrttega baročnega znamenja v Gub-nem so bili v tako slabem stanju, da smo se odločili znamenje v celoti narediti na novo. Na osnovi pred-hodnih meritev je bil narejen rekonstrukcijski načrt, o katerem je podjetje Gradbeni finalist izdelalo novo kamnitno znamenje, ki je bilo leta 1991 postavljeno na ojačane temelje in zaščiten s silikonskimi vodo odbojnimi premazi. Pred leti ukradeni kip je verjetno predstavljal k stebru privezanega Jezusa ali stoječega Kristusa trpina.

Bogdan Badovinac

90

Naselje: Harije
Občina: Ilirska Bistrica
Naslov: Harije 61
Področje: E
Vrsta dela: 5

Izdelali smo tehnično dokumentacijo stanovanjskega poslopja, ki je zaradi slabega gradbenega stanja in finančne nezmožnosti lastnika pred tem, da se zruši.

Eda Belingar

91

Naselje: Homec
Občina: Domžale
Ime: ž. c. Rojstva blažene device Marije
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Na ladji in prezbiteriju so bili obnovljeni beleži v oker tonu z belimi členitvami.

Nika Leben

92

Naselje: Hrastje
Občina: Maribor
Ime: p. c. sv. Bolfena
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 6, 7

Z republiškim in občinskim denarjem smo obnovili ladjo porušene cerkve iz l. 1501, ki so jo po Jožefovih reformah zaprli in je pozneje, dokler ni l. 1950 pogo-rela, služila kot planinsko gostišče. V letu 1992 smo

obnovili njeno zunanjšino in opravili preizkus za novo namembnost. Cilj prenove je večnamenski prostor v prezbitteriju, razstavni prostori v zvoniku (arhivsko gradivo, etnološka in gozdarska zbirka), v delu ladje pa se bo obnovil nekdanji planinski dom z gozdarsko učilnico. Obnovitvena dela so obsegala čiščenje ruševin, pozidavo porušenih sten, odstranitev nadstrešnice med opornikoma ob južni steni ladje, vzdavno oken in vrat na zunanjšini, nanos fasadnega ometa, ki je zgleden in ima na zvoniku rekonstruirano poslikavo vogalnikov. Ometu je dodan latiplaster, belež je apnen in hidrofobiran, barva rjavordeče poslikave silikonska (STO). Projektantka arhitekture in razstavnih prostorov je ing. arh. Irena Krajnc-Horvat, kot statika sta pri delih sodelovala v.g.t. Jože Požauko – avtor prvotnega načrta prenove, ko je bil edini uporabnik Gozdno gospodarstvo in ing. gr. Miran Ježovnik.
Andreja Volavšek

93

Naselje: Hrušica
Občina: Ajdovščina
Ime: stara poštna postaja
Naslov: Hrušica 100
Področje: E

V letu 1992 smo pripravili celotne načrte za gostinski lokal s prenočišči in manjšim arheološkim muzejem. Istočasno so potekala tudi notranja rušitvena in sanacijska dela. Podrli so vse lesene stropne konstrukcije in jih nadomestili s polnimi AB ploščami. Zamenjali so tudi vsa okna in časosno popravili streho. V pritličju, kjer bo gostinski lokal, so odstranili ves omet in napeljali vodo ter elektroinstalacijo. Ob tem so odkrili več starejših prezidav, ki smo jih dokumentirali, nekatere pa vključili v načrt prenove. V naslednjem letu bomo akcijo nadaljevali. Obnovili bomo zunanje omete in streho, lastnik pa namerava odpreti lokal.
Brane Zbačnik

94

Naselje: Idrija
Občina: Idrija
Naslov: Ulica zmage 1
Področje: E
Vrsta dela: 1, 8

Zaradi nevarnosti porušitve nevzdrževane hiše v Ulici zmage 1 in zaradi nemožnosti prenove ali obnove te hiše, sezidane iz jamskega lesu v skeletni konstrukciji, smo objekt natančno dokumentirali ter tudi soglašali z nadomestno gradnjo.
Bojan Klemenčič

95

Naselje: Idrija
Občina: Idrija
Naslov: Ljubljanska 9
Področje: UA, R
Vrsta dela: 4

Za prenovo stavbe v območju naselbinskega spomenika historičnega jedra Idrije smo izdelali smernice varovanja kulturne dediščine in barvno študijo obdelave fasad. Prenovo te stavbe smo tudi uvrstili v seznam za potencialno participacijo sredstev Ministrstva za kulturo.

Bojan Klemenčič

96

Naselje: Idrijska Bela
Občina: Idrija
Ime: rekreacijski park »Na Lajštu«
Področje: U
Vrsta dela: 4

Izdelali smo smernice za izdelavo ureditvenega načrta za rekreacijsko območje »Na Lajštu«, ki leži ob sotočju Idrije in Belce v Idrijski Beli. Rekreacijsko območje se nahaja znotraj predvidenega Krajinskega parka Zgornja Idrija.

Bojan Klemenčič, Mirjam Gorkič

97

Naselje: Izola
Občina: Izola
Ime: palača Besenghi degli Ughi
Naslov: Gregorčičeva 76
Področje: R, UA
Vrsta dela: 6, 7

V tem letu je občina Izola obnovila celotno streho nad palačo, delno obnovila tudi fasado, okna in polkna. V letu 1993 naj bi se nadaljevala dela pri ureditvi električne napeljave in vodovodne instalacije. Letošnja restavratorska akcija je zajela odkrivanje stropa in sten v sobi drugega nadstropja. Na stropu je bila odkrita štukatura in poslikava, na stenah pa smo odkrili originalen baročni omet. Oba že odkrita stropa v dveh sobah drugega nadstropja je bilo mogoče zdaj dokončati, ker streha ni več zamakala.
Mojca Guček

98

Naselje: Jeronim
Občina: Zalec
Ime: p. c. sv. Jeronima na Taboru
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 5, 6, 8

Obnova zunanjšine p. c. sv. Jeronima, ki se je začela leta 1990 z obnovo fasad zvonika, se je naslednje leto nadaljevala z obnovo ometov ostale zunanjšine in se končala leta 1992 z osvežitvijo beležev v notranjšini. Pod novejšimi ometi in beleži smo na s slikanimi pilastri, delilnimi venci in okenskimi obrobami v sivomodri barvi. Zaradi bližajoče se zime pleskar ni prevzel odgovornosti, da bi poslikave pobarval po posredovanem rekonstrukcijskem načrtu. Novi ometi so ostali le beljeni. Na prezbitteriju smo odkrili dve

zazidani šilastoločno zaključeni okni. Na novo odprto gotsko okno v južni steni ladje je imelo še ohranjeno krogovičje. Ta tri okna so bila prezentirana kot slepa. V prvotni obliki in velikost v novejšem času spremenjeni okni v južni steni ladje in prezbiterija sta bili rekonstruirani. Beleži v notranjščini so bili samo osveženi. Odstranjevanja ometov nismo dopustili zaradi domnevno ohranjene fresko poslikave pod beleži. Obnovitvena dela je v celoti financiral žup. urad Vransko.

Bogdan Badovinac

99

Naselje: Jezersko

Občina: Kranj

Ime: p. c. sv. Andreja na Ravnah

Področje: UA

Vrsta del: 4, 5, 6, 7, 8

Ob sondiranju dotrajanih ometov na ladji, prezbiteriju in zvoniku smo dokumentirali bogato poslikavo prezbiterija z dekorativnimi vogalniki, borduro na prvotni višini, rozetami ter mrežno dekoracijo na okenskih ostenjih. Nekoliko spremenjeni vogalniki so bili odkriti tudi na JV vogalu ladje, medtem ko so bili na zvoniku in na zahodni strani prvič podaljšane

Jezersko, p. c. sv. Andreja, freska sv. Krištofa in sv. Andreja

Jezersko, p. c. sv. Andreja, rekonstruirana poslikava prezbiterija

ladje vogalniki enostavnejši. Stiki so pokazali da je bila ladja dvakrat podaljšana in v zadnji fazi, v 18. stol. nadzidana skupaj s prezbiterijem. Poslikava je bila rekonstruirana v svežih ometih, ki pa so bili slabe kvalitete in so že po tednu dni začeli odpadati. Na severni strani prezbiterija pod streho zakristije je ohranjen zg. pas gotске freske sv. Krištofa in v samostojnem okviru manjša podoba sv. Andreja s križem. Freska ni dostopna. Sondiranje: Nika Leben, Bernarda Jesenko-Filipič, načrt Bernarda Jesenko-Filipič, sanacija Gradbinec Kranj, poslikave Mlinar in Planinc Tržič. Opravljeno je bilo tudi odvodnjavanje.

Nika Leben

100

Naselje: Jurišna vas

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Ančnikovo gradišče

Področje: A

Obdobje: pozna antika

Vrsta del: 6

Z raziskovalci MRT Šmartno '92 (v okviru ZOTKS-gibanje »Znanost mladini«) smo že sedmič zapored raziskovali značilnosti poznoantične utrjene postojanke nad Jurišno vasjo.

Nadaljevali smo z izkopom ob jugozahodnem obzidju, kjer smo l. 1990 odkrili del stavbe, ki se je nakazovala ob robu kope proti zahodni smeri. Izkopali smo dve sondi v velikosti 4 x 4 m, katerih vmesni profil smo zaradi prečne stene podrli. Sonda 2 je bila okrnjena zaradi obzidja, ki se na tem mestu še vzpenja po gozdnem robu, ki je tu močno porasel.

Izkopno polje smo vezali na podatke iz l. 1990, tako da smo zdaj dognali približni tloris objekta. Temelj je grajen iz prosto zloženega kamenja brez vezave, na pečeno-kamniti podlagi 0,3–0,7 m pod današnjim nivojem, odvisno od padca terena. Usmerjen je S–J, njegova skupna dolžina znaša 10,2 m, na posameznih mestih je nekoliko razvaljen in poškodovan. Višina ohranjenega temelja se giblje od 0,3 m (severna stena) do 0,6 m (zahodna stena). Stavba se je vezala na obzidje, ki ga je rabila za svojo južno steno. Če na kratko povzamemo dosedanje podatke, ugotovimo, da ima trapezast tloris: zahodna stena je dolga 4 m,

vzhodna pa 6 m, vendar še ni v celoti odkopana, kar med drugim nameravamo v naslednji akciji. Skupaj sta se ohranili dve ognjišči in tri obzidane jame za nosilne stebre, vkopane v sterilno peščeno podlago, v katero je bil vkopan tudi temelj stavbe.

Kulturna plast temno sivo-rjavkaste, sipke prsti se s terenom dviga in proti zahodu tanjša od 0,45 na 0,35 m. Plasti so običajne: pod travnato rušo leži

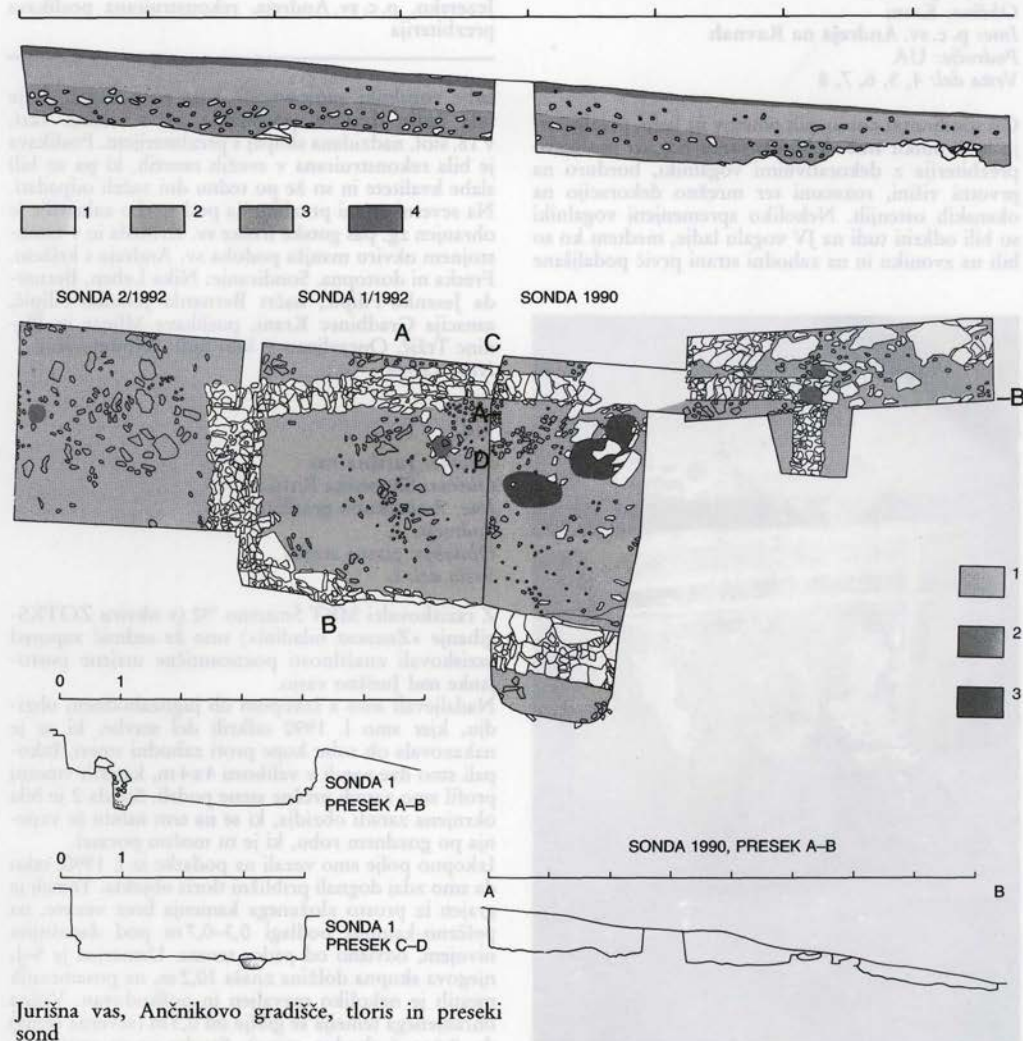
- Jurišna vas, Ančnikovo gradišče, S presek sond 1 in 2
- 1 – rumena sterilna peščena plast
 - 2 – rjava plast
 - 3 – temnosivorjavkasta kulturna plast
 - 4 – humus

sivo-rjava-rumena plast, pod njo kulturna plast z močno kamnito ruševino (lomljenci in drobir), s posameznimi odlomki opeke in grudami hišnega lepa, sledovi plev in preleta.

Med drobnimi najdbami prevladujejo fragmenti keramičnih posod, večinoma neokrašenih, le na nekaterih se pojavlja ornament valovnice v kombinaciji s kaneluro, potem metličaste izvedbe ter kolesce. Ohranili so se tudi posamezni odlomki zelenkastih steklenih posod.

Presenečajo tudi številni železni izdelki: pet puščičnih osti (štiri štirobne in ena trirobna z globokimi žlebi), dva odlomka nožev, več žebeljev in fibula.

Teren smo po dokumentiranju zasuli in ga vzpostavili

- Jurišna vas, Ančnikovo gradišče, tloris in preseki sond
- 1 – izkopana površina
 - 2 – jame za stebre
 - 3 – ognjišči

v prvotno stanje, najdbe so shranjene na ZVNKD Maribor.

Izkopavanje je finančno podprla Zveza kulturnih organizacij Slovenska Bistrica in Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije.

Mira Strmcnik Gulič

101

Naselje: Kamenica

Občina: Sevnica

Ime: p. c. sv. Marjete

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 5, 6, 8

Ob sondiranju zunanjsčine p.c.sv. Marjete v letu 1992 smo pod novjšimi ometi in beleži na prezbitariju našli samo fragmente vogalne poslikave v rdeči barvi, v južni steni ladje pa med novjšima oknoma dve manjši kvadratni okenski odprtini. Po odstranitvi novjših ometov se je pokazalo, da je bil prezbitarij prizidan k ladji in kasneje z ladjo še nadzidan. Zvonik, prizidan k ladji, je bil kasneje povišan za zvonovo nadstropje, verjetno sočasno z dozidavo zakristije k severni strani cerkve. Nove fasadne omete so izvajali del, ki so jih plačali krajani, namesto v belo, prebarvali v oker barvo.

Bogdan Badovinac

102

Naselje: Kamnica

Občina: Maribor

Področje: E

Vrsta dela: 2, 4, 8

Naselje Kamnica, ki je zaščiteno kot urbanistični spomenik, leži zahodno od Maribora. Strnjeno jedro naselja se je izoblikovalo okoli trikotnega vaškega trga, od koder vodijo poti v Dravsko dolino, na gričevje Kozjaka in v Maribor. Z gručo stavb, ki so nastajala od 17. stol. naprej, tvori terasasto stopnjevano naselbinsko podobo, ki izzveni v daleč naokoli vidnem zvoniku župne cerkve sv. Martina.

Soglašali smo z gradnjo nadomestnega objekta na vaškem trgu (parcela št. 9/6, k.o. Kamnica) s pogoji, da se novogradnja v tlorisnem in višinskem gabaritu, strešnem naklonu in kritini ter posameznih arhitekturnih detajlih podredi karakterju trga.

Nismo pa soglašali s predlogom ureditve nekdanjega večjega posestva v jedru naselja, v neposredni bližini cerkve, na Cesti v Rošpoh po predloženih skicah, ki ne ustrezajo karakterju naselja. Neustrezna blokovna gradnja bi razvrednotila jedro Kamnice pa tudi veduto naselja.

Jelka Skalicky

103

Naselje: Kamnik

Občina: Kamnik

Ime: Mali grad

Področje: A

Obdobje: zgodnji srednji vek, srednji vek

Vrsta dela: 6

Na Malem gradu v Kamniku so od 27. 4. do 3. 6. in od 20. 7. do 7. 8. 1992 potekala obsežna arheološka izkopavanja. Obsegala so celotno območje spodnjega grajskega dvorišča med malograjsko kapelo na jugu, romanskim palacijem 2. faze na vzhodu, romanskim palacijem 1. faze na severu in prepadno skalno steno oz. obzidjem na zahodu. Humus in ruševine gradu so tvorile do 2 m debelo plast, ki se je na večjem delu raziskane površine končevala s plastjo žganine na maltnem estrihu. Očitno je, da je bilo celotno grajsko dvorišče tlakovano z maltnim estrihom, ki je bil večkrat obnovljen. Tudi obrambni zid na severozahodni strani kaže 3 faze obnavljanja. Drobne najdbe, ki sodijo v to »grajsko fazo« malograjskega hriba, predstavljajo pretežno črno in sivo žgane črepinje grobe kuhinjske posode (v glavnem loncev), okrašene z metličanjem in valovnico. Od kovinskih najdb so pomembnejše konice pušic in železni ključji (13. do 15. stol.). Obzidje, ki na severozahodni strani obdaja grajsko dvorišče, se tik pod kapelo končuje ob nekdanjem vhodu v grad. Delno sta ohranjeni obe ostenji vhoda z utorom za portal (ki je iztrgan) in pragom. Na tem mestu je bil najden tudi železen žgah in dve železni nasadišči za vrata. Stena, v kateri je bil vhod, je nekoliko debelejša (1,5 m) kot obzidje (1 m). Pomembno je, da je obzidje, ki se od tega vhoda nadaljuje naprej proti zahodu, le prislonjeno in torej mlajše. Prvotno jedro gradu je torej obsegalo prostor vzhodno od odkritega vhoda in je potemtakem že v celoti raziskano. Pod tlakom iz estriha na grajskem dvorišču je bilo odkritih še 5 staroslovanskih grobov (prstan, obsenčnik, polmesečast uhan), v tenki kulturni plasti med estrihom in sterilno ilovico pa še rimski novc (cen., Licinij I, 320), 2 sileksa in več eneolitskih črepinj.

Milan Sagadin

Kamnik, Mali grad, v letu 1992 izkopano dvorišče najstarejšega dela gradu

104

Naselje: Kamnik
Občina: Kamnik
Ime: nagrobnik Antona Medveda
Področje: Z, R
Vrsta dela: 2, 4, 7

Zavod je vodil obnovo groba in nagrobnika pesnika Antona Medveda na Žalah. Obnovljeni so temelji groba, očiščena in prebarvana je kovinska ograja, očiščen je nagrobnik in obnovljene so črke. Obnovo groba je financirala občina Kamnik.
Renata Pamič

105

Naselje: Kamna Gorica
Občina: Radovljica
Ime: Kapusova graščina
Naslov: Kamna Gorica 29
Področje: UA
Vrsta del: 4

Po načrtu ing. Stojana Ribnikarja smo začasno podprli SZ vogal stavbe.
Nika Leben

106

Naselje: Kanal
Občina: Nova Gorica
Naslov: Pionirska 2
Področje: UA, R
Vrsta dela: 4

Za prebarvanje fasad hiše Pionirska 2, ki leži v območju naselbinskega spomenika Kanal, smo izdelali barvno študijo z navodili za ohranitev rastlinskega okrasnega motiva.
Bojan Klemenčič

107

Naselje: Kanal
Občina: Nova Gorica
Naslov: Pionirska 8 in 9
Področje: UA
Vrsta dela: 7

V letu 1992 smo dokončali konservatorsko akcijo obnove hiše Pionirska 8, v kateri že deluje knjižnica s spominsko sobo Marija Kogoja in večnamenska prireditvena dvorana na podstrešju. Kot zadnji del smo obnovili klet z banjastim obokom za potrebe pogostitve udeležencev Kogojevih dnevov in ostalih kulturno-turističnih prireditev in naredili povezavo z vmesnim objektom Pionirska 9. Ta objekt bo vezni člen med knjižnico in galerijo Rika Debenjaka in bo služil za potrebe razširitve obeh dejavnosti, v pritličju pa bodo narejeni vhod v klet Pionirska 8, sanitarije in pomožna kuhinja za pogostitve. V tem letu smo pri tem objektu opravili vse infrastrukturne vode: kanalizacijo, elektriko in vodo.
Bojan Klemenčič

108

Naselje: Kanal
Občina: Nova Gorica
Naslov: Trg Svobode 11
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Za gradnjo prizidka k stanovanjski hiši na Trgu Svobode 11, ki je v območju naselbinskega spomenika Kanal, smo dali smernice za oblikovanje in izdelali idejno študijo dveh variant ureditve.
Bojan Klemenčič

109

Naselje: Kanal
Občina: Nova Gorica
Naslov: Trg Svobode 26
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Lastniki hiše na Trgu Svobode 26, ki je v sklopu urbanističnega spomenika Kanal-historično jedro, so hoteli prebiti tržno fasado za ureditev garaže v pritličju. Stranko smo od te namere odvrnili in pripravili alternativni idejni načrt za postavitev garaže na dvorišni strani hiše. Pozvali smo Krajevno skupnost, da stranki pomaga pri izvedbi garaže (zemljišče, soglasja sosedov) in da pospeši izdelavo ureditvenega načrta za historično jedro Kanal, kjer bi rešili podobne probleme v zvezi z garažnimi prostori.
Bojan Klemenčič

110

Naselje: Kanal
Občina: Nova Gorica
Naslov: pokopališka cerkev
Področje: R
Vrsta dela: 4

Izdelan je bil predlog obarvanja notranjščine cerkve, in sicer ladje in prezbiterja. Sondirani so bili beleži na rebrih in stenah prezbiterja ter odkriti sklepniki na stropu gotskega prezbiterja.
Rudi Pergar, Anton Naglost

111

Naselje: Kanal
Občina: Nova Gorica
Ime: Gotska hiša
Področje: A
Obdobje: negativno
Vrsta dela: 7

Nadzor izkopa za kanalizacijo dne 26.6.1992, na parc. št. 33/1 k.o. Kanal, Pionirska 8. Izkop je potekal z gradbenimi stroji na dvorišču pred t.i.m. Gotsko hišo in po nadzoru lahko rečemo, da je arheološko negativen. Dvorišče je bilo že večkrat prekopano, istočasno pa se je pred vhodom v hišo pokazala živa skala tik pod površino, kar daje slutiti, da je bil stolp,

katerega del naj bi tu še potekal, že zdavnaj uničen.
Patricija Bratina

112

Naselje: Knežak
Občina: Ilirska Bistrica
Ime: grobnica družine Vilhar
Področje: Z
Vrsta dela: 2

Na pokopališču pri cerkvi sv. Barbare je večja grobnica družine Vilhar. Rodbina je poznana kot lastnik gradu Kalc. Leta 1786 je namreč Jurij von Personu prodal grad Mateju Vilharju. S tem je gospostvo prešlo v roke rodbine Vilhar in tako tudi Miroslavu Vilharju. Grobnica je zidana kapela na pravokotni osnovi v neorenesančnem stilu, katere vrh zaključuje trikotni timpanon. V notranjosti so štiri spominske plošče. Objekt uvrščamo v skupino spomenikov pomembnih osebnosti, saj je v njem živel tudi slovenski pesnik Miroslav Vilhar. Za grobnico, ki ima tudi umetnostne kvalitete, smo izdelali strokovne osnove. Objekt je bil pravno zavarovan z odlokom aprila 1992.

Damjana Fortunat Čemilogar

113

Naselje: Knežak
Občina: Ilirska Bistrica
Naslov: pokopališka cerkev sv. Barbare
Področje: R
Vrsta dela: 6, 7

Restavrirani so bili kipi na oltarju: sv. Barbara, Nepomuk in Ksaverij, dva angela, dva nosilca sveč, oblak in žarki. Dela so obsegala dopolnitve, čiščenja, obnova pozlate in srebrenje, oljne lake, retuše in fiksiranje ter montažo.

Rudi Pergar, Anton Naglost

114

Naselje: Kobarij
Občina: Tolmin
Naslov: Manfredova 12
Področje: E
Vrsta dela: 7

Domačija Manfredova 12 je naslonjena na baročni palazzo Gregorčičeva 10, v katerem je urejen muzej I. svetovne vojne. V letu 1992 smo nadaljevali preново te značilne kobariške domačije za potrebe razširitve muzejske zbirke, za depoje in sanitarije. Zaradi dotrajanosti nosilnih zidov in slabih materialov smo se odločili za rekonstrukcijo stavbe, ki zajema obnovo rezljanih špirovcev in poslikanih planet na napušču, obnovo dveh lesenih gankov in fasadno poslikavo arhitekturnih elementov (šivanih robov). Dela bodo zaključena v letu 1993.

Bojan Klemenčič

115

Naselje: Kobarij
Občina: Tolmin
Ime: Tonocov grad
Področje: A
Obdobje: pozna antika
Vrsta dela: 6

S pomočjo detektorjev so sodelavci IzA ZRC SAZU (Žiga Šmid) spomladni odkrili nekaj predmetov, ki zanesljivo datirajo najdišče v pozno antiko (5. stol. – dr. Slavko Ciglenečki); iz ogorčenja nad odnesenimi predmeti so šli nato nekateri lastniki zemljišč poskusno izkopati manjšo sondo: odkopali so jo na S robu v bližini »cerkve (?)«. Šele na globini okrog 1 m so naleteli na stavbno ruševino, visoko zasuto s peskom. Zraven so menda našli le nekaj lončnine (povedal M. Volarič).

Nada Osmuk

116

Naselje: Kobjdlj
Občina: Sežana
Ime: domačija Antona Mahniča
Naslov: Kobjdlj 18
Področje: Z
Vrsta dela: 2 a

Domačija Antona Mahniča na robu vasi je zaprtega tipa. Dvoriščni zid oklepa dobršen del ceste v vasi, kar daje domačiji ambientalne kvalitete. Na robu dvoriščenega zidu je znamenje z dvokapno, s koraci krito streho in polkrožno nišo s profiliranim okvirjem, narejeno iz ometa. Sledita trikotniško zaključeni porton (napis: IHS, Anton Mahenc 1862) in vhodna lopa s segmentnim portonom s profiliranimi kapiteli in tremi sklepniki. Srednji sklepnik je glava gospodarja. Na bočnem delu je vklesan napis 1799, Fato M. Jurca. Za domačijo Antona Mahniča, ki ima ambientalne kvalitete, bogate kamnoseške in oblikovne detajle iz konca 18. in 19. stoletja in je dom pomembne osebnosti, smo izdelali strokovne osnove. Domačija je bila razglašena za spomenik aprila 1992.

Damjana Fortunat Čemilogar

117

Naselje: Kobjeglava
Občina: Sežana
Ime: kal
Področje: E
Vrsta dela: 4

Izdelali smo popis del, potrebnih za sanacijo kala na parcelni številki 82/2 k.03o. Kobjeglava na koncu Kobjeglave, in tudi konservatorski program, po katerem naj bi se sanacija izvajala. Začetek teh del načrtujemo v letu 1993.

Eda Belingar

118

Naselje: Kidričevo*Občina:* Ptuj*Ime:* spomenik povojnim žrtvam*Področje:* Z*Vrsta dela:* 4

Slovenska ljudska stranka je po načrtih arhitekta ime Kvaternika ob nekdanjem taborišču v Kridirčevem postavila spomenik vsem žrtvam tega taborišča. Naročniku spomenika smo predpisali spomeniškovarstvene pogoje za vključitev novega spomenika v zaščiteni kompleks opuščene vojaškega pokopališča.

Aleš Arib

119

Naselje: Kojsko*Občina:* Nova Gorica*Ime:* obrambni stolp pri Taboru*Področje:* A*Obdobje:* negativno*Vrsta dela:* 7

Arheološki nadzor izkopov v spodnji etaži stolpa (junij 1992) je pokazal, da je zasutje povsem recentno. Pač pa je zunanji del stolpa v celoti grajen še eno etažo nižje, ne da bi bila notranjost stolpa v celoti odkopana (sterilna lapornata skala!).

Dokumentacijo stanja je opravil Darij Humar.

Nada Osmuk

120

Naselje: Kokra*Občina:* Kranj*Ime:* ž. c. sv. Marije brezmadežnega spočetja*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4, 7

Izdano je bilo soglasje za prekritje strehe na prezbiteriju in ladji z bobrovcem. Prezbiterij so ne glede na smernice prekrili deloma z bakrom.

Nika Leben

121

Naselje: Komenda*Občina:* Kamnik*Ime:* ž. c. sv. Petra*Področje:* A*Obdobje:* zgodnji srednji vek, novi vek*Vrsta dela:* 6

Zaradi predvidenega tlakovanja trga med južno steno ž. c. sv. Petra in župniščem v Komendi je bilo opravljeno manjše arheološko sondiranje ob južnem stranskem vhodu v cerkev. Sonda velikosti 3 x 4 m je bila izkopana tik ob cerkvenem zidu. Ob njenem severnem robu je bil odkrit zidec, ki verjetno predstavlja razširjene cerkvene temelje, čeprav ni povsem vzporeden s cerkvenim zidom. Zidava je namreč premalo solidna, veliko je tudi uporabljenega konglomerata,

Komenda, ž. c. sv. Petra, spodnja plast grobov

tako da po vsej verjetnosti ne gre za zid, ki bi bil starejši od gotske faze cerkve. V zgornji plasti do globine pribl. 0,75 m pod površjem je bilo veliko ostankov novoveških grobov, na globini pribl. 0,9 m pa smo lahko identificirali sicer poškodovan staroslovanski grob z obsenčnikom in prstanom. Ta grob je delno ležal na veliki groblji oblega kamena, ki se je izkazala za grobno konstrukcijo 3 grobov na globini pribl. 1,3 m. Eden od skeletov je imel v levi dlani keramičen vijček, drugi pa ob pasu železen nož. Opazni so bili sledovi kurjenja na grobu. Glede na vse to in glede na veliko podobnost s situacijo na kranjskih grobiščih lahko sklepamo, da spodnjo plast grobov predstavljajo pokopi poznoantičnega prebivalstva.

Spomeniškovarstveni pogoj za novo tlakovanje je bila pečena podlaga namesto predvidene betonske.

Milan Sagadin

122

Naselje: Koper*Občina:* Koper*Naslov:* Ulica pri Velikih vratih 9, Trinkova ulica 2*Obdobje:* rimsko obdobje, pozna antika, srednji vek, novi vek*Področje:* A*Vrsta dela:* 6

MZVNKD Piran je po pogodbi z investitorjem GIP Stavbenik d.d. Koper med decembrom 1991 in februarjem 1992 izvedel zaščitna arheološka izkopavanja na lokaciji Velika vrata 9 in Trinkova ulica 2.

Raziskana je bila povprečno meter debela kulturna plast z ostanki arhitekture in drobnimi najdbami, ki segajo v čas od zgodnje antike do danes. Najstarejša izkopana najdba je spodnji del amfore, ki jo po analogijah lahko postavimo v čas prvega stoletja p. n. š. ali prvega stoletja n. š. V rimsko obdobje

sodijo tudi različni fragmenti amfor in tegul, ne da bi jih bilo mogoče natančneje opredeliti.

Na raziskanem območju je poznoantično, zgodnje-srednjeveško in srednjeveško obdobje (4.–13. st.) enako kot antično – slabo zastopano z najdbami. Najstarejši arhitekturni ostanki (faza 1) ne dopuščajo celovitejših rekonstrukcij, ker se nadaljujejo tudi zunaj raziskanega območja. Med izkopanim keramičnim gradivom lahko v omenjeni čas postavimo fragment ostenja z ustjem lonca. Posebno zanimivost predstavlja skoraj v celoti ohranjena žrmlja. Žrmlja je umetni izdelek, narejen je iz gradacijsko zelo heterogene mase z dokaj veliko količino primežane organske snovi in majhno količino plastične osnove, ki je verjetno iz flišnih laporjev. Ker organska snov še ni v celoti razpadla, lahko sklepamo o relativno kratkem žganju pri relativno nizki temperaturi. Ker je bila izdelava takega izdelka obrtniško dokaj nezahtevna, pripravi mase za žganje (in oblikovanju v kalupu) ni bilo treba posvečati posebne pozornosti, kar sicer velja za izdelavo kvalitetnejših keramičnih izdelkov. Zaradi tega in obenem zaradi heterogenosti materiala je tudi mogoče sklepati, da so material za osnovno maso pridobivali kar v neposredni okolici, kjer so prevladovala po sestavi zelo pestre flišne kamnine. Ob teh žrmljah smo našli še kos druge žrmlje, ki je narejen iz numulitne breče lokalnega izvora (oba petrološka pregleda opravil A. Horvat).

V zgodovinskih virih potrjeno politično nemirnost in spore Koprja z oglejskimi patriarhi, Benetkami, pa tudi sosednjimi mesti v 13. st., ki so se končali tako, da je Koper leta 1279 prišel pod oblast beneške republike, nam potrjuje zakladna najdba približno 123 srebrnikov, ki smo jih izkopali skupaj z lončkom. Iz kepe, ki se je prilepila na notranjo stran delno poškodovanega lončka, se je po čiščenju dalo delno določiti približno 123 kovancev. Nekaj jih je ostalo sprijetih in jih zato ni mogoče določiti. Določljivi pikoli (87) in groši (34) so bili kovani za časa beneških dozev: Enrica Dandola (1192–1205), Pietra Ziana (1205–1229), Jacopa Tiepola (1229–1249) ter rimsko-nemškega cesarja Friderika II. (1218–1250) (določitev opravil Andrej Šemrov). Zakop zakladne najdbe lahko postavimo v sredino 13. stoletja.

Glavni najdb pa predstavljajo fragmenti keramike, izdelane v času od 14. stoletja do danes.

Na Finijevem načrtu Koprja iz leta 1619 vidimo, da je bilo obravnavano območje v tem času že urbanizirano in znotraj mestnega obzidja. Naše raziskave kažejo na dokaj intenzivno in kontinuirano poselitev že od 13. st. dalje.

V oktobru 1992 smo skupaj z MZVNKD Piran in Numizmatičnim kabinetom Narodnega muzeja v Ljubljani v prostorih Abanke v Koprju postavili priložnostno razstavo, na kateri smo predstavili rezultate arheoloških raziskav s poudarkom na novčni najdbi. Ob tej priložnosti smo izdali tudi dvojezično zloženko. Postavitve razstave in zloženko je sponzorirala Abanka d.d. Ljubljana.

Damjan Snoj

123

Naselje: Koper
Občina: Koper

Ime: c. sv. Frančiška

Področje: R, UA

Vrsta dela: 7, 8

Do marca 1992 so bila dokončana restavratorska dela na stropu nekdanje cerkve sv. Frančiška v Koprju, ki so se začela v jeseni 1991. Izvajala so se restavratorska dela na stropni poslikavi in štukaturi.

Lastnik objekta bi moral nadaljevati druga nujna sanacijska dela na strehi, strešni in stropni konstrukciji. Strokovnjak statik je ugotovil, da je bilo pri posegih pred šestimi leti, ko je bila ponovno prekrita streha cerkve, narejenih več napak, ki so še poslabšale nosilnost stropne konstrukcije. Ko bodo opravljena vsa sanacijska dela na strehi in njeni konstrukciji, bomo lahko nadaljevali z restavratorskimi posegi.

Zaključen restavratorski poseg je utrdil baročni strop, na določenih mestih, kjer je odpadal, je bil saniran, tako da ni več možnosti, da bi celoten strop padel.

Mojca Guček

124

Naselje: Kopriva

Občina: Sežana

Ime: vrtača Na Ravni pri »ajdovski vasi«

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Vrsta dela: 8

Najdišče je bilo dodatno kontrolirano, pobrali smo še cerkve to površinsko prazgodovinsko lončenino.

Nada Osmuk

125

Naselje: Koritno

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: p. c. sv. Miklavža

Področje: UA, R

Vrsta dela: 4, 6, 7

Z republiškim denarjem in prispevki domačinov je ZKO Slov. Bistrica obnovila cerkveno zunanjščino cerkve iz okoli l. 1300 s prizidanim zvonikom iz 15. stol. Zamenjali so dotrajane dele ostrešja in škrljasto kritino v celoti na ladji in zvoniku. Z zvonikovih fasad so odstranili vrhnjo plast ometa, ki je izravnaval površino in ohranili prvoten omet. Le povsem dotrajan omet so odbili in ga nadomestili z zglajenim. Pri tem je bila ohranjena in utrjena poslikava okoli šilasto sklenjenega okna v pritličju in rekonstruirana poslikava okoli zvonikovih lin in šivanih robov na vogalih. Enako sta obravnavana tudi prezbiterij z biforo v vzhodni strani in ladja. Razpoke na križnem oboku prezbiterija so zalite z apneno malto. Na južni steni ladje je ohranjen omet z vezanimi konturami freske sv. Krištofa in vrh poznogotskega šilastega okna z motivom križa v opečni in beli barvi.

Zahodna lopa je bila nekdanj odprta, žal z investitorjem nismo dosegli soglasja, da bi podrli stene med vogalnim nosilci. Te smo tako le nakazali z zglajenim ometom.

Restavratorska dela je vodil restavrator, specialist Viktor Gojkovič. Ker omet na oboku z gotsko poslikavo odstopa, je zahteval, da se dela nadaljujejo v cerkveni notranjščini, neodložljiva.

Andreja Volavšek

126

Naselje: Koroška Bela

Občina: Jesenice

Ime: ž. c. sv. Ingenuina in Albuina

Področje: UA

Vrsta del: 4

Izdelali smo konservatorske smernice za obnovo notranjosti.

Nika Leben

127

Naselje: Koroška Bela

Občina: Jesenice

Ime: Spominski park talcev in borcev NOV

Področje dela: Z, R

Vrsta dela: 4, 7

Na grobišču borcev in talcev so bili izdelani manjšajoči nagrobniki. Zavod je izdelal smernice za ureditev celotnega spominskega parka.

Renata Pamič

128

Naselje: Kostanjevica na Krki

Občina: Krško

Ime: p. c. sv. Miklavža

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Na zvoniku je bilo obnovljeno ostršeje in zamenjana pločevinasta kritina. Zadržali smo preprosto piramidalno obliko strehe s timpanoni, ker župnija ni mogla sama zagotoviti dovolj sredstev za rekonstrukcijo baročne kape.

Dušan Kramberger

129

Naselje: Kotlej

Občina: Ravne na Koroškem

Ime: Turše šance

Področje: A

Obdobje: negativno

Vrsta del: 8

Opravljen je bil občasni terenski nadzor zemeljskih posegov na območju Kotelj in Šanc.

Mira Strmčnik Gulič

130

Naselje: Kovor

Občina: Trzič

Ime: spomenik talcem II. svetovne vojne

Področje: Z

Vrsta dela: 2, 4

Zavod je izdelal strokovne konservatorske smernice in pogoje za preureditev in restavriranje spomenika talcem na Martinkovi njivi.

Renata Pamič

131

Naselje: Kozje

Občina: Šmarje pri Jelšah

Naslov: Kozje 48

Področje: UA

Vrsta dela: 5, 7

Vzporedno s prenovo notranjih bivalnih prostorov v nadstropju stanovanjske hiše Kozje 48 se je v letu 1992 obnovila celotna zunanjščina. Dotrajana fasadna členitev je bila barvana belo, prvotni barvni ton fasadnih opleskov na osnovnih površinah pa v roza barvi.

Bogdan Badovinac

132

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: spomenik II. svetovne vojne

Področje: Z

Vrsta dela: 4, 7

Na Slovenskem trgu je bila po smernicah Zavoda in predhodnih analizah Zavoda za raziskavo materiala in konstrukcij iz Ljubljane sanirana reliefna plošča »Vstaja«. Obnova je financirala občina Kranj.

Renata Pamič

133

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Prešernov gaj

Področje: Z, R

Vrsta dela: 4, 7

V Majdičevi kapeli v Prešernovem gaju je bil na novo poslanak strop. Dela je izvajal Restavratorski center republike Slovenije. Izdelavo novega vhodnega portala iz kamna tip »Lipica« je prevzel ak. kipar Albin Ambrožič.

Renata Pamič

134

Naselje: Kranjska Gora

Občina: Jesenice

Ime: Ruska kapela na Vršiču

Področje dela: Z, R

Vrsta dela: 4, 7

Dokončano je prekrivanje dveh zvonikov na Ruski kapeli. Izvajalec je bil mojster domače obrti Bojan

Koželj iz Stahovice. Zaščitne premaze je prispevalo podjetje Belinka iz Ljubljane. Akcija se bo nadaljevala v letu 1993.

Renata Pamić

135

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Mitničarska hiša

Naslov: Tavčerjeva 33

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba, rimsko obdobje

Vrsta dela: 6

Ob obnovi in adaptaciji renesančne mitničarske hiše v Kranju (Tavčerjeva 33) se je ponudila možnost arheološke raziskave notranjosti. V obeh kletnih prostorih, ki sta pribl. 1,5 m pod sedanjim uličnim nivojem, ni bilo na konglomeratni podlagi nobene kulturne plasti. Sonda 3 je bila izkopana v veži, v njej so bili odkriti le 3 nivoji tlakov in nasutje med njimi. Sonda 4 v velikosti 6 x 2 m smo zastavili na dvorišču, tik nad robom kanjona Kokre. Dno sonde je predstavljal bolj ali manj kompakten konglomerat, ki pada od Z proti V (proti Kokri). Nad njim je do 0,3 m debela temna ilovnata kulturna plast, delno mešana s preperelim konglomeratom. V njej so bili posamezni odlomki grobe halštatske keramike, nekaj poznoantičnih črepin, pa tudi večji odlomek zgodnje sigilatne skodele s pravokotnim žigom na dnu (SESTI).

Milan Sagadin

136

Naselje: Kregolišče

Občina: Sežana

Ime: »rimska cesta« od Volčjega gradu preko Kregolišča do Tubelj

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 1

V zadnji topografski sezoni (1991–1992) je bila poleg drugega pregledana tudi trasa domnevne »rimske ceste«, ki pri Volčjem gradu vodi skozi gradišče Debela griža in naprej na Kregolišče proti jugu. V tem odseku jo sledimo v celotnem odseku, pri dolu Draga se vidi tudi stari odsek, ki je zložnejše speljan kot današnja cesta. Od Kregolišča naprej vodi stara pot med travniki in pašniki vse do visokega roba nad Velikim dolom, kjer se strmo spusti v obliki tovarne steze, dvakrat ovinkasto speljana, do dna dola pri vasi Tublje. V tem delu je posebej zanimiv kratek skalni vsek v pobočju, ki je lepo ohranjen. Datacija poti je seveda problematična, vendar prazgodovinske oziroma rimskodobne poti od Tržaškega zaliva na Komen tod ne gre zanikati. Pregledani del poti je zložen, lepo izpeljan. Južnejši odcep preko grebena nad zalivom je zaenkrat še vprašljiv. Po izročilu v vasi Tublje naj bi šla pot preko sedla med sv. Lenartom in hribom Trnovca nad Trstom. Vse to je danes na italijanski strani meje, zato je še nepreverjeno.

Nada Osmuk

137

Naselje: Kregolišče

Občina: Sežana

Ime: Ranta in Stublje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Vrsta dela: 1

Severno od visokega kraškega roba nad Velikim dolom, južno od Kregolišča, je zemljišče dokaj izravnano, na njem je moč najti več vrtač in večjih kraških dolin, ki jih v zadnjih letih intenzivneje praznijo za obnavljanje vinogradov in sploh ornih zemljišč. V treh takšnih izpraznjenih vrtačah smo našli na kose prazgodovinske (kaštelirske) lončenine, ki je podrobneje neopredeljena. Vse tri vrtače ležijo na obeh straneh t. im. »rimske ceste« iz Volčjega gradu preko Kregolišča na Tublje (gl. tam – rim. obdobja). Lokacije vrtač so sledeče:

1. »Na Ranti«, JV od zaselka Škofi pri Kregolišču.

Parc. št. 1761 k.o. Brje pri Komnu

2. V neposredni bližini prve – parc. št. 1764 k.o. Brje

3. Dolina v Stubljah, V od »rimske ceste« Parc. št.

1779 k.o. Brje

V bližnji okolici doslej ni izpričana prazgodovinska poselitev.

Nada Osmuk

138

Naselje: Kremnik nad Poljanami

Občina: Škofja Loka

Ime: Škofja Frtica

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 8

Na sedlu ob vaški kapelici, v neposredni sosesčini ledine Frtica, je bila po naključju odkrita dobro ohranjena rimska glinena cev. Hrani jo muzej v gradu v Škofji Loki.

Andrej Valič

139

Naselje: Krivica

Občina: Šentjur

Ime: znamenje

Naslov: Krivica 36

Področje: R, UA

Vrsta dela: 4, 5, 7, 8

Pri oranju vinograda je lastnik podrl baročno figuralno stebrno znamenje. Na osnovi meritev ohranjene baze, dela stebra in kapitela smo izrisali rekonstrukcijski načrt. Podjetje Gradbeni finalist iz Maribora je v l. 1991 na novo izdelalo in montiralo kamnitno znamenje. Kip premišljujočega Kristusa, ki je bil prelomljen na več delov, je rezbar restavrador Anton Podkrižnik zlepil. V spodnjem delu manjkajoči nogi in leva roka, so bili po domodeliranju v glini, izklesani v kamnu. Na osnovi ohranjene polihromacije je bil kip tudi pobarvan. Kip, obnovljen l. 1992, je shranjen

pri lastniku, kjer čaka na dodatno utrditev stebra.
Bogdan Badovinac

140

Naselje: Kríž pri Sežani
Občina: Sežana
Ime: Komunska kašča
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izdali smo soglasje za idejni projekt preureditve komunske kašče v mrliško vežico, ki je bil izdelan po naših predlogih. S konservatorsko akcijo bomo začeli v letu 1993.

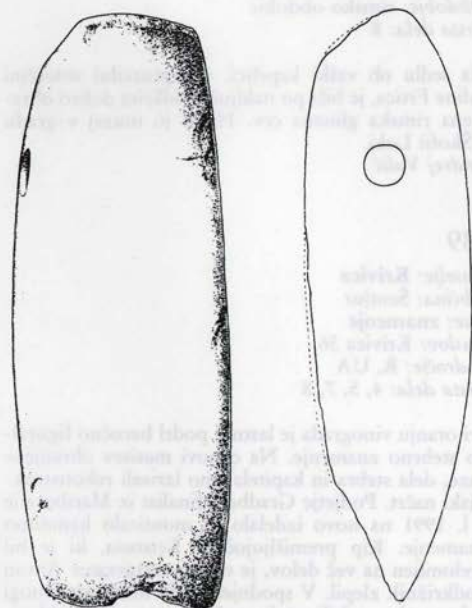
Eda Belingar

141

Naselje: Krka
Občina: Novo mesto
Ime: Graben
Področje: A
Obdobje: neolitik
Vrsta dela: 8

Učenec 4. razreda OŠ, Jernej Redek iz Krke, je prinesel v muzej 19,2 cm dolgo, delno poškodovano kamnito sekuro. Sekira je izdelana iz zelenega tufa, glajena in ima sorazmerno majhno luknjo za nasaditev. Povedal je, da so sekuro našli ob oranju na njivi v bližini gradu Graben ob Krki.

Borut Krž

Krka pri Novem mestu, kamnita sekira, velikost 1:2

142

Naselje: Krško
Občina: Krško
Ime: Turnska kapela na Griču
Področje: UA, A
Vrsta dela: 4, 8

Na željo sedanjih lastnikov smo pregledali spominsko kapelo Marije Kraljice na Griču, ki je spadala k posestvu gradu Turn/Leskovec, in izdali navodila za obnovo. Kvalitetno arhitekturo iz druge polovice 18. stol. dopolnjuje plastika Marije Kraljice s kronogramom in grboma družin Auersperg in Bathoan v podnožju. V temelju smo odkrili nepoškodovan konstrukcijski del antične grobne stavbe s figuro delfina.

Dušan Kramberger

143

Naselje: Krško
Občina: Krško
Ime: Valvasorjeva hiša
Področje: UA, U, A
Vrsta dela: 4, 5, 6

Stavbni kompleks, ki obsega Valvasorjevo, Jarnovičevo in Kaplanovo hišo, je bil konservatorsko pregledan ter restavratorsko in arheološko sondiran. Vse tri zgradbe so v zasnovi gotske, v začetku 17. stoletja pa so bile bolj ali manj predelane. Vsekakor predstavljajo najstarejši ohranjeni mestni predel ob reki Savi. Izdelan je bil natančen konservatorski program, nato pa še projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja, s katerim je LRZVNKD soglašal. Žal lastnik, t. j. Občina Krško, obnovitvenih del še ni začel izvajati.

Dušan Kramberger

144

Naselje: Ledine
Občina: Idrija
Naslov: Ledine 15
Področje: E
Vrsta dela: 5

Naredili smo tehnično dokumentacijo stanovanjsko-gospodarskega objekta Ledine 15; služila bo kot podlaga za smernice pri prenovi objekta.

Bojan Klemenčič

145

Naselje: Legen
Občina: Slovenj Gradec
Področje: A
Obdobje: prazgodovina
Vrsta: 6, 7

Pri izkopih za plinifikacijo na Legnu so pri stanovanjski hiši J. Kramarška, Pavčkova ul. 16, na parc. št. 79-del, 80-del, k.o. Slovenj Gradec, zadeli na prazgodovinski grob. Delno ga je že poškodoval 0,4 m širok jarek za cev, večina najdb pa je le še ostala *in situ*.

Kljub temu, da je bil grob prepolovljen, smo ugotovili kamnito grobno konstrukcijo iz suhozloženega rečnega kamenja v približni vel. 1,8 x 1 m. Debelina sten se je gibala med 0,2–0,25 m, na enem mestu se je zid ohranil še do 0,6 m visoko. Vkopan je bil v rumeno prodnato-kamnito plast 1,2 m pod današnjim nivojem. Nad 0,15 m debelo žganino je bil zasip sivo-rjave zemlje s posameznimi fragmenti posod.

Pridatki: Odlomki velike žare trebušasto bikonične oblike s skrbno zglajeno površino. Iz ramena na največji obod je okrašena s tri in štirilinijskimi snopi, ki tvorijo stoječi trikotnik, med njimi pa še s štirimi skupinami treh stožčastih bradavic. Odlomki velike posode kroglasto bikonične oblike s hrapavo površino, koničnim vratom in izvihanim ustjem. Na ramesnu je okrašena s štirimi skupinami treh bradavic. Drobni odlomki vsaj dveh manjših posod. Bronasta žica okroglega preseka dol. 2 cm in rahlo ukrivljena. Del manjšega železnega obročka.

Grob sodi v sklop zgodnjehalštatskega gomilnega grobišča v Florjanovem gozdu na Legnu.

Prav tako smo v profilu izkopa na parc. št. 1390/4-del, k.o. Legen odkrili žgan grob, ki so ga pri izkopu deloma uničili. Ležal je v globini 0,7 m v rjavo rumeni prodnati plati. Žganina debeline do 8 cm je bila nasuta v polkrožno jamico š. 0,6 m, nad njo pa je bilo do 0,2 m zasipa rjave barve. Brez dodatkov. Grob je ležal izven dosedanjega razpona gomilnega grobišča in širi njegovo razprostranjenost.

Mira Strmcnik Gulič

146

Naselje: Lemerje

Občina: Murska Sobota

Naslov: Lemerje 77

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 7

Septembra smo opravili arheološki nadzor na parc. št. 101, k.o. Puževci, lastnik Franc Rogač, za gradnjo pritlične stavbe – šupe za kmetijske stroje. Parcela leži v AO 22 in spada v območje rimske naselbine. V 0,3 m širokem in enako globokem izkopu za temelj stavbe smo sicer dobili rahlo rimsko kulturno plast, vendar nobenih sledi o gradbenih rimskih ostalinah. Sonde smo dokumentirali in material odpeljali v obdelavo na ZVNKD Maribor.

Ivan Tušek

147

Naselje: Lendava

Občina: Lendava

Ime: Grad

Naslov: Kovačeva 28

Področje: UA

Vrsta dela: 6, 7, 8

Spomladi je bila obnovljena dvoriščna fasada gradu. Akcija, ki jo je financirala občina Lendava, je potekala skladno s smernicami našega Zavoda.

Dvoriščni fasadi, ki je bila močno uničena v obdobju

pred drugo vojno, smo v največji možni meri vrnili primarni baročni izgled. Na krajšem traktu smo neprimerni okenski odprtini poenotili z okenskimi odprtinami v nadstropju. V prvi osi daljšega trakta smo odstranili neprimerni sekundarni vhodni prizidek in vzpostavili primarno arkadno odprtino, v katero so bila nameščena vhodna vrata. Vzdolž cele fasade smo odstranili talni zidec in omet. Fasada brez ometov je ponovno potrdila že znane trditve, da je bila dvoriščna fasada v obstoječi obliki grajena leta 1717, ko je dal grof Esterhazy pozidati grad v obliki črke L v znak hvaležnosti cesarju Leopoldu.

Ometi iz podaljšane malte (pesek puconec) so bili večkrat prebeljeni z apnom in hidrofobirani. Na arkadne odprtine so bile nameščene železne mreže, ki so bile izdelane po načrtu d.i.a. Irene Kranjc-Horvat. Prav tako so bila po njenem načrtu izdelana masivna vrata v vhodnem prizidku.

Neva Sulič-Urek

148

Naselje: Lendava

Občina: Lendava

Ime: Sinagoga

Naslov: Spodnja ulica 5

Področje: UA

Vrste dela: 3, 4, 5, 6, 7, 8

Nadaljevali smo obnovo židovske sinagoge v Lendavi, ki smo jo obnavljali v okviru republiške akcije za leto 1992. Akcija, s katero smo želeli sinagogi vrniti njen avtentični videz, je potekala skladno z našim konservatorskim programom in po načrtih, ki ga je za stavbno pohištvo in fasado izdelala d.i.a. Irena Kranjc-Horvat. Sinagoga v Lendavi je poleg sinagoge v Mariboru edina še ohranjena sakralna stavba Judov v Sloveniji. V naše zadovoljstvo je sinagoga v notranjščini v veliki meri ohranila svojo pričevalnost, saj je v nadstropju še ohranjena za judovsko bogoslužje tipična galerija za ženske in stopnišče, ki vodi do nje. Zaradi nove namembnosti skladišča, so bili v drugi svetovni vojni spremenjeni dostopi v sinagogo in okenske odprtine.

V notranjščini so bili odbiti ometi in statično sanirana galerija v nadstropju. Pozidan je bil sekundarni vhod na V fasadi in odstranjen balkon nad njim. Na Z fasadi je bil odprt nekdanji primarni vhod, na južni strani pa so bila ponovno vzpostavljena primarna visoka, šilasto zaključena okna. Gradbeni nadzor je vodil statik zavoda dipl.ing.gr. Miran Ježovnik.

Neva Sulič-Urek

149

Naselje: Lepena

Občina: Tolmin

Naslov: Lepena 1

Področje: UA

Soglašali smo s preureditvijo hiše Lepena 1, ki je v območju naselbinske dediščine in znotraj Triglavskega narodnega parka, v sobe za turiste pod pogojem, da se zunanjsčina objekta ne spreminja.

Bojan Klemenčič

150

Naselje: Leskovec pri Krškem
Občina: Krško
Ime: p. c. sv. Ane
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 5, 8

Lanska in letošnja suša sta povzročili, da je stavba razpokala do stopnje, ko grozi trenutna porušitev. Projektni biro SPINA, d.o.o., Novo mesto je v tesnem strokovnem sodelovanju z LRZVNKD izdelal projekt sanacije.

Dušan Kramberger

151

Naselje: Leskovec pri Krškem
Občina: Krško
Ime: ž. c. Žalostne matere božje
Področje: UA, A
Vrsta dela: 4, 7

Že pred nekaj desetletji je apneni belež zakril znano vegetabilno poslikavo na obokih v ladji. Zaradi pomanjkanja denarja smo tudi zdaj uporabili apno in slikarje zavarovane čakajo na boljše priložnost. V ladji so s svetlo opečnim tonom poudarjena poznogotska rebra in slavolok. V južni kapeli je obnovljeno svetlo modro polje na oboku, zlate zvezde in bogata geometrijska bordura pa bodo predvidoma naslikane v prihodnjih letih.

Pri urejanju prostora v pritličju zvonika, kamor je bila 16.10.1993 vrnjena gotska plastika Pieta, so v tleh našli na prave depozite človeških kosti brez artefaktov. Kopanje je bilo takoj ustavljeno in zdaj je tlak položen tako, da ni posegel v arheološke plasti. Sistematična arheološka izkopavanja znotraj in zunaj zvonika bi lahko potrdila tezo, da gre za improvizirano kostnico, in določila obdobje.

Dušan Kramberger

152

Naselje: Limbarska gora
Občina: Domžale
Ime: p. c. sv. Valentina
Področje: UA
Vrsta del: 4, 5, 6, 7

V okviru spomeniškoarstvene akcije je bila na prezbitერიju in ladji v celoti položena nova kritina. Obenem je bil saniran profiliran venčni zidec in na podlagi sondiranja arh. poslikav rekonstruirana poslikava zidca v grafitno sivi barvi. Sondiranje Nika Leben in Bernarda Jesenko, zidarska dela F. Novak, Imenje pri Moravčah, krovška dela F. Kožuh iz Zimca.

Nika Leben

153

Naselje: Limbuš
Občina: Ruše
Ime: kapela

Področje: UA
Vrsta dela: 7

Krajevna skupnost je po navodilih Zavoda obnovila historično kapelo in znamenje ob poti na Primčev vrh, nato pa jo je figuralno poslikal krajevni samouk.

Andreja Volavšek

154

Naselje: Lisjaki
Občina: Sežana
Naslov: Lisjaki 3
Področje: E
Vrsta dela: 4, 7

Lastnik je želel edini še ohranjeni del kmečkega dvorca, ki le še deloma služi svoji funkciji, preurediti v stanovanjske prostore. V ta namen smo izdelali konservatorske smernice in projekt prenove. Notranjščino smo tako prilagodili sodobnim stanovanjskim standardom. Zaradi dobre ohranjenosti smo predvideli, da se v notranjosti prezentira le »stara kuhinja«. Prenova zunanjščine služi prezentaciji treh fasad. Lastnik je z deli začel v decembru 1992. Najprej je naredil AB ploščo v prvem nadstropju, ki je zamenjala dotrajane lesene stropove. AB plošča je bila narejena tudi nad podhodom, katerega stene krasita freski. Pri tem se je pod fresko Križanega razkril podpis z letnico: A(nton) L(isjak) F. F. A. 1858. Ta letnica sovпада z letnico na okvirju vhodnih vrat v obnavljani del – 1868. Cel podhod bo tako potrebno sondirati. Ker so se dela na objektu komaj začela, bomo o njihovem nadaljnjem poteku poročali pozneje.

Eda Belingar

155

Naselje: Livek
Občina: Tolmin
Ime: mejnik
Področje: Z
Vrsta dela: 1

V Breginju smo evidencialni in fotodokumentirali dva grba. V zaselku Golobi zavije pot na levo (v smeri proti Livku) in vodi proti gozdu. Na levi tik ob gozdni meji je kamnita skala, v katero sta vklesana dva grba. Pod beškim grbom je mogoče razbrati letnico 1753. Poleg njega je še habsburški grb, letnica pod njim pa ni več berljiva. Oba grba smo evidencialni in fotodokumentirali.

Damjana Fortunat Černilogar

156

Naselje: Ljubelj
Občina: Tržič
Ime: taborišče Ljubelj
Področje: Z, UR, KR
Vrsta dela: 2, 4, 7

Na območju koncentracijskega nacističnega taborišča Ljubelj so bile urejene terase, zasajena živa meja,

urejen dostop, zasajeni manjši mesni, urejena jama – krematorij, narejene varovalne ograje. Sredstva je prispevalo le ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Akcija se nadaljuje v letu 1993.

Renata Pamič

157

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana – Center

Ime: Mestni stolp – stolp piskačev

Področje: UA, U

Vrsta dela: 4, 5, 6

Ob letni konferenci muzealcev (CIDOC 1993) so bili predstavljeni rezultati projekta GONAS z delovnim naslovom Rekonstrukcija stolpa piskačev (nosilci: Marko Perme d.i.a., Peter Zupan d.i.a., Uroš Lubej d.um.zg.). S projektom smo preizkusili uporabnost računalniškega grafičnega programa za potrebe konservatorske dokumentacije. Z natančnimi meritvami izbranega objekta in s tridimenzionalno vizualizacijo »klasičnih načrtov« smo skušali doseči večjo preglednost in predstavljalnost objekta, predvsem pa pridobiti možnost za trajno izpopolnjevanje dokumentiranega stanja z ugotovitvami nadaljnjih raziskav. Pridobljena dokumentacija se je izkazala za primerno osnovo, na kateri smo naredili tudi prve korake na poti k izoblikovanju celostnega projekta konservatorske prezentacije izbranega območja.

Za modelni primer smo si izbrali območje t.im. francoske bastije (B) pod zahodno fasado palacija ljubljanskega gradu. Tu so dvoletna arheološka izkopavanja pod nasutjem iz začetka 19. stoletja razkrila vrsto zanimivih podatkov o zgodovini in razvoju pozno-srednjeveških grajskih vhodnih utrd ob. »predgradja«, v prvi polovici 15. stoletja temeljito predelane izvirne zasnove ljubljanskega gradu.

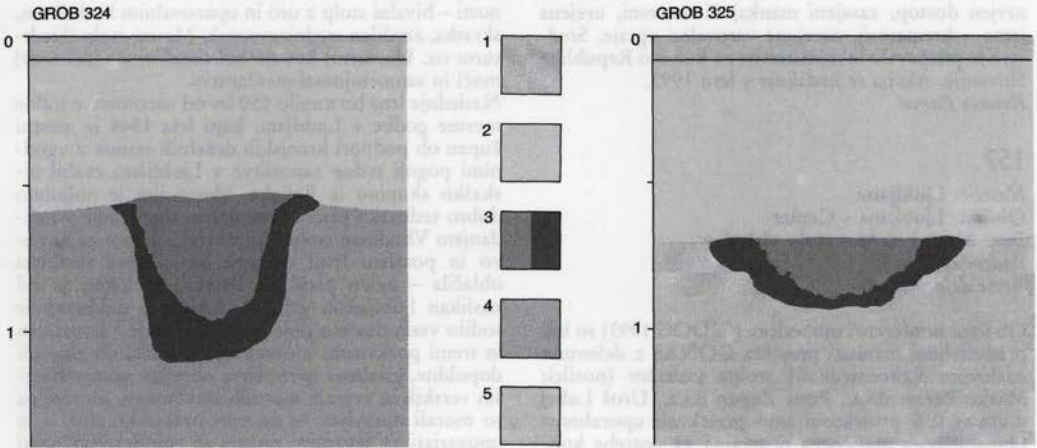
V jugozahodnem vogalu bastije se je tako znova odprl pogled na Vhodni stolp (MS), ki je prislonej na zunanjo stran najstarejšega obzidja Mesta (M) na griču med gradom in Trančo. Obzidje in stolp je proti Staremu trgu varoval ok. 3 m širok obrambni jarek, preko katerega je vodil dvizni most. Vozna pot je bila speljana skozi stolp na strmo pobočje ograjenega prostora današnje bastije do drugega dviznega mostu pred Friderikovim stolpom (F), od tu pa skozi imenovani stolp in kazemate na grajsko dvorišče. Tri strelnice v Vhodnem stolpu so le za silo varovale pristop v predgradje, zato verjamemo, da je glavno nalogo obrambe obzidja in stolpa prevzel del južne bastije (J) na prostoru edinega nesklejenega niza grajskih objektov neposredno nad Vhodnim stolpom. Z dokončanjem gradnje starotrskega mestnega obzidja (S) v tridesetih letih 16. stoletja in izgradnjo Visoke bastije (V) na vzhodnem obrobju grajskega griča leta 1543, so dobile grajske stavbe in povečano mesto dovolj varno utrjeno vzhodno stran, staro obzidje Mesta in Vhodni stolp pa sta izgubila nekdanji obrambni pomen. Med Visoko bastijo in grajske stavbe je bil zato nasut umeten grič Lipnik, ki je z dolgim dviznim mostom povezal novourejeni glavni vhod v peterokotni stolp, stari Vhodni stolp pa so odslej uporabljali le za pomožni vhod in predvsem – čemur bomo v nadaljevanju posvetili največ pozor-

nosti – bivalni stolp z uro in opazovalnim hodnikom, skratka, značilen srednjeevropski Mestni stolp (Stadturm oz. Uhrurm) kot simbol naraščajoče (denarne) moči in samostojnosti meščanstva.

Naslednje leto bo minilo 450 let od ustanovitve stalne mestne godbe v Ljubljani, kajti leta 1544 je mestni župan ob podpori kranjskih deželnih stanov z ugodnimi pogoji redne zaposlitve v Ljubljano zvabil piskaško skupino iz Beljaka. Mesto jim je obljubilo dobro tedensko plačo, brezplačno stanovanje v nekdanjem Vhodnem stolpu, preskrbo z lesom za kurjavo in v poseben letni dodatek za njihova službena oblačila – zelen plašč ali livrejo, na kateri je bil naslikan ljubljanski grb. Med njihove dolžnosti je sodilo vsakodnevno poletno muziciranje s kornetom in tremi pozavnami z obodnega hodnika ob enajstih dopoldne, glasbena spremljava obredov pomembnejših verskih in svetnih mestnih slovesnosti, ob tem pa so morali opravljati še dnevno stražarsko službo in opozarjati na nevarnost požara ali vojnih sovražnosti z rdečo ali belo zastavo. Nočno stražarsko službo in olje za razsvetljavo je mesto tedensko plačevalo posebnemu mestnemu stražarju. Enkrat na leto so piskači prešli tudi denarno nadomestilo za njihovo jutranje in večerno bobnanje, s katerim so morali 15 minut opozarjati na odpiranje in predvsem zapiranje mestnih vrat v obzidju. Velik boben, ki je bil pritrjen na obodnem hodniku, so leta 1611 zamenjali z rogom oz. z neko vrsto orgelskega mehizma, navado bobnanja pa nadomestili s poganjanjem mehov. Številni prazniki, sejmi, poroke itd. so piskačem nudili obilo priložnosti za dodaten zaslužek, kadar ni bila izdana deželnoknežja prepoved muziciranja na prostem zaradi nevarnosti vojne, kužnih bolezni ali smrti v cesarski družini.

Piskaški mojster in trije pomočniki so za bivanje potrebovali kar nekaj prostora, saj vemo, da so imeli tudi družine, zato je moralo mesto Vhodni stolp povišati in ga proti vzhodu razširiti s tri metre širokim prizidkom. Nepogrešljiva spremljevalka vsakega mestnega stolpa je zmeraj tudi ura, ki je na našem stolpu verjetno že od leta 1553 naprej bila ob polnih urah na bronast zvon ljubljanskega zvonarja Lenarta Giesserja. Omeniti velja še značilno vsakodnevno zvonjenje ob sedmi uri zjutraj v spomin na neuspešno turško obleganje mesta. V prizidku je bila klet, nad njo kuhinja, v celotnem drugem nadstropju pa spalnice. Piskači so uporabljali nadzidano tretje nadstropje pod uro za dneveni bivalni prostor do leta 1611, ko je bil v ta prostor nameščen meh za rog. Prizidek je dobil tretje nadstropje in stolpič za zvon, na zunanji hodnik je bil nameščen rog, ki ga je izdelal v Benetkah priučeni izdelovalec orgel Janez Streljus. Obetno nadzidavo Mestnega stolpa, preureditev notranjosti in namestitve roga je vodil ljubljanski stavbni mojster Zuan de Donno. S to prenovo je dobil stolp, danes ga mnogi imenujejo kar stolp piskačev, značilno podobo, ki se že pojavlja na najzgodnejših grafičnih upodobitvah Ljubljane.

Potres in hudo poletno neurje z dežjem sta leta 1621 povzročila precej škode streham ljubljanskih stolpov, utrd in zvonikov. Tudi Mestnemu stolpu ni bilo prizaneseno, zato je moral tesarski mojster Gašpar Ranta v celoti obnoviti ostrešje in strešno kritino nad uro in zvonom, »temeljitega« popravila pa je bil

Ljubljana, Salendrova ulica, presek skozi grobova 324 in 325

- 1 – prod
- 2 – rjava zemlja
- 3 – ulična površina
- 4 – mivkasta plast
- 5 – grobna jama

deležen tudi vogalni stolpič, v katerem je stal rog. Za prekrivanje ostrejša je tesar potreboval voz peska in apna ter 600 novih bobrovcev, vogalni stolpič pa je preprosto obil z deskami in jih prebelil z apnom, obnoviti pa je moral tudi lesen hodnik in okenska polkna. Manjše popravilo roga je opravil kar mestni piskaški pomočnik Mathias Artthaller, saj sta z mestnim blagajnikom ob ogledu ugotovila, da bi se dalo s takojšnjim popravilom preprečiti velikanske stroške, ki bi nastali, če bi rog še nadalje propadal.

Piskači so se proti koncu 17. stoletja preselili v udobnejša meščanska stanovanja, v stolpu pa je ostal le čuvaj, ki je bil obenem tudi »ravnalec ure«. Mesto je ohranjalo piskaško službo še do srede 18. stoletja, vendar se njihova dejavnost ni mogla uspešno kosati z razcvetom baročne glasbe in je sčasoma zamrla. Njihove usode je bil deležen tudi mestni stolp, ki je bil že v tridesetih letih 18. stoletja brez orgelskega mehanizma, sredi stoletja brez obodnega hodnika, leta 1803 pa celo brez ure. Z rušenjem gornjih etaž in zasutjem obravnavanega območja so Francozi leta 1813 dokončno zbrisali sledi za nekdanjim mestnim stolpom.

Po kratkem povzetku pomembnejših trenutkov zgodovinskega razvoja in transformacije obrambnega vhodnega stolpa v bivalni mestni stolp, se še enkrat vrnimo v 17. stoletje, saj je prav v tem stoletju mestni stolp doživel svoje zlato obdobje in se zaradi svoje zunanosti kot tudi funkcije obiskovalcu in opisovalcu tedanje Ljubljane vtisnil v spomin kot prava mesta-namagnetost. Vzporedno z arheološkimi izkopavanji so v delu tudi raziskave bogatega arhivskega gradiva. Mestni blagajniki so vodili skrbno evidenco o posegih na stavbah skupnega mestnega premoženja

– torej tudi za Mestni stolp. Spekter številnih izdatkov se razteza od izplačil za čiščenje greznice in dimnika do zlatenja urinih kazalcev ali jabolka z zastavico vrh Mestnega stolpa. Ti podatki nimajo le splošno-dokumentarnega, temveč tudi uporabni pomen. Za primer navajamo nekaj opisov o oknih v stolpu sredi 17. stoletja. Okenski okviri so bili dvokrilni, izdelani iz macesnovega lesa in prebarvani s kostonjevo rjavo oljno barvo. V večjih oknih je bilo 85 okroglih špic, vdelenih v svinec, v manjših pa 74. Zunanja polkna iz enakega lesa so bila prebarvana rdeče, preko te osnove pa je bil naslikan bel križ (Andrejev). Ker se med arheološkim drobnim materialom nahajajo tudi fragmenti okroglih špic, nam ob pomoči primerjalne umetnostnozgodovinske analize ne bo težko precej natančno definirati velikosti in podobe – v našem primeru – oken Mestnega stolpa sredi 17. stoletja.

Glede na to, da smo se v zadnjem delu spremnega besedila z navedbami o rekonstrukcijskih posegih znašli na mejnem področju pravovernega konservatorstva, velja znova poudariti, da je bila ideja o rekonstrukciji Mestnega stolpa v okviru prezentacije območja francoske bastije predvsem vodilo za izdelavo uporabne tridimenzionalne računalniške dokumentacije. Končna sinteza ugotovitev arheoloških, arhivskih in primerjalnih umetnostnozgodovinskih raziskav pa bo pokazala, če rezultati zadoščajo tudi strogim kriterijem za realizacijo te ideje.

Uroš Lubej

158

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana – Center

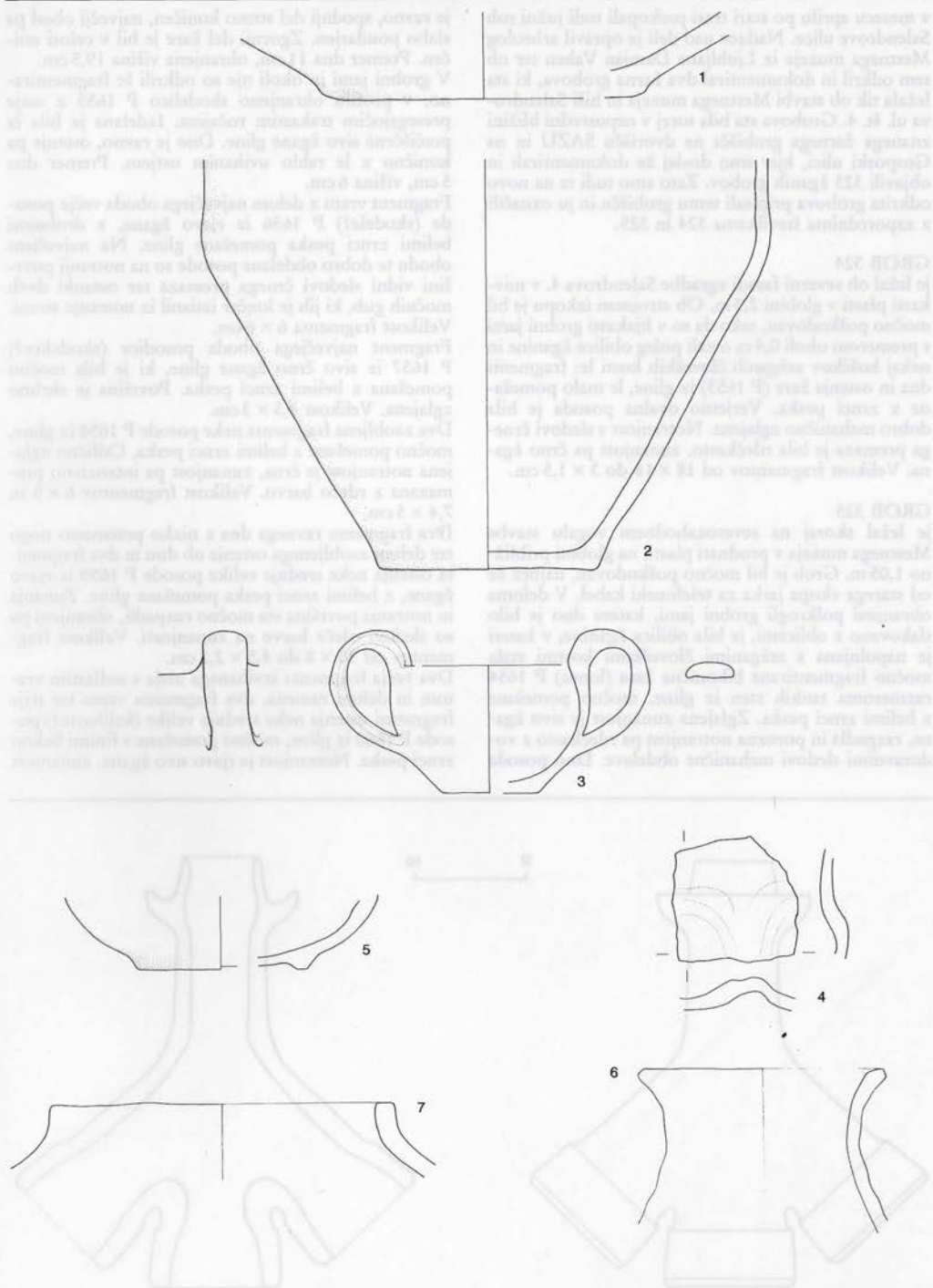
Ime: Salendrova ulica

Področje: A

Obdobje: bronasta doba

Vrsta dela: 7

Podjetje PTT Ljubljana je v letu 1993 obnavljalo dotrajano podzemsko telefonsko omrežje. Tako so

Ljubljana, Salendrova ulica, pridatki v grobu 324 (1) in 325 (2-6), velikost 1 : 4

v mesecu aprilu po stari trasi prekopali tudi južni rob Salendrove ulice. Nadzor nad deli je opravil arheolog Mestnega muzeja iz Ljubljane Damjan Vahen ter ob tem odkril in dokumentiral dva žarna grobova, ki sta ležala tik ob stavbi Mestnega muzeja in hiši Salendrova ul. št. 4. Grobova sta bila torej v neposredni bližini znanega žarnega grobišča na dvorišču SAZU in na Gosposki ulici, kjer smo doslej že dokumentirali in objavili 323 žganih grobov. Zato smo tudi ta na novo odkrita grobova pripisali temu grobišču in ju označili z zaporednima številcama 324 in 325.

GROB 324

je ležal ob severni fasadi zgradbe Salendrova 4. v mivkasti plasti v globini 2,3 m. Ob strojnem izkopu je bil močno poškodovan, tako da so v lijakasti grobni jami s premerom okoli 0,4 m ostali poleg obilice žganine in nekaj koščkov sežganih človeških kosti le: fragmenti dna in ostenja žare (P 1653) iz gline, le malo pomešane z zrnci peska. Verjetno ovalna posoda je bila dobro mehanično zglajena. Notranjost s sledovi črne glazure je bila rdečkasto, zunanost pa črno žgana. Velikost fragmentov od 18 × 18 do 3 × 1,5 cm.

GROB 325

je ležal skoraj na severozahodnem vogalu stavbe Mestnega muzeja v prodnati plasti, na globini približno 1,05 m. Grob je bil močno poškodovan, najbrž že od starega vkopa jarka za telefonski kabel. V deloma ohranjeni polkrogli grobni jami, katere dno je bilo tlakovano z oblicami, je bila obilica žganine, v kateri je napolnjena s sežganimi človeškimi kostmi stala močno fragmentirana bikonična žara (lonec) P 1654 razmeroma tankih sten iz gline, močno pomešane z belimi zrnici peska. Zglajena zunanost je sivo žgana, razpadla in porozna notranjost pa rdečkasto z vodoravnimi sledovi mehanične obdelave. Dno posode

je ravno, spodnji del strmo koničen, največji obod pa slabo poudarjen. Zgornji del žare je bil v celoti uničen. Premer dna 11 cm, ohranjena višina 19,5 cm.

V grobni jami in okoli nje so odkrili še fragmentirano, v profilu ohranjeno skodelico P 1655 z ustje presegačim trakastim ročajem. Izdelana je bila iz prečiščene sivo žgane gline. Dno je ravno, ostenje pa konično z le rahlo uvihanim ustjem. Premer dna 5 cm, višina 6 cm.

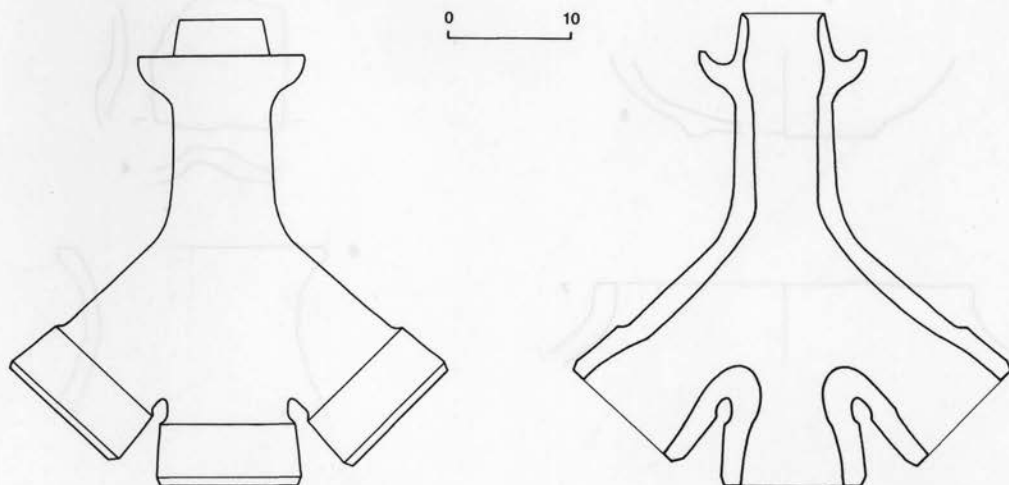
Fragment vratu z delom največjega oboda večje posode (skodele?) P 1656 iz rjavo žgane, z drobnimi belimi zrnici peska pomešane gline. Na največjem obodu te dobro obdelane posode so na notranji površini vidni sledovi črne glazure ter ostanki dveh močnih gub, ki jih je lončar iztisnil iz notranje strani. Velikost fragmenta 6 × 6 cm.

Fragment največjega oboda posodice (skodelice?) P 1657 iz sivo črno žgane gline, ki je bila močno pomešana z belimi zrnici peska. Površina je skrbno zglajena. Velikost 4,5 × 3 cm.

Dva zaobljena fragmenta neke posode P 1658 iz gline, močno pomešane z belimi zrnici peska. Odlično uglasjena notranjost je črna, zunanost pa intenzivno premazana z rdečo barvo. Velikost fragmentov 6 × 5 in 7,4 × 5 cm.

Dva fragmenta ravnega dna z nizko prstanasto nogo ter delom zaobljenega ostenja ob dnu in dva fragmenta ostenja neke srednje velike posode P 1659 iz rjavo žgane, z belimi zrnici peska pomešane gline. Zunanja in notranja površina sta močno razpadli, ohranjeni pa so sledovi rdeče barve na zunanosti. Velikost fragmentov od 10 × 8 do 4,5 × 2,2 cm.

Dva večja fragmenta izvihanega ustja s sedlastim vratom in delom ramena, dva fragmenta vratu ter trije fragmenti ostenja neke srednje velike (kelihaste?) posode P 1660 iz gline, močno pomešane s finimi belimi zrnici peska. Notranjost je rjavo sivo žgana, zunanost

pa rjavkasto, vendar je v celoti prebarvana z rdečo barvo. Na ramenu in vratu so ohranjene tri široke in plitve kanelure, ločene med seboj z ozkimi grebeni. Velikost fragmentov od 8×7 do $2,5 \times 2,5$ cm.

Štirje fragmenti ravno odrezanega rahlo izvihanega ustja s kratkim sedlastim vratom neke večje posode (pitos) P 1661 z rjavkasto žgane s peskom pomešane gline. Ostanke te posode najbrž ne sodijo k temu grobu, saj tako po obliki kot po strukturi gline, iz katere je izdelana, popolnoma odstopajo od zgoraj opisanega gradiva. Velikost fragmentov od 7×5 do $5 \times 3,5$ cm.

Omenili smo že, da oba na novo odkrita groba spadata v sklop velikega planega žarnega grobišča na dvorišču SAZU in Gosposki ulici. Podrobneje pa smo jih opisali predvsem zato, ker kljub temu, da so ohranjeni le keramični ostanke, jasno izražajo svojo kulturno, predvsem pa časovno pripadnost. Grob 324 je namreč ležal na vzhodnem delu grobišča bliže Ljubljani, grob 325 pa bolj zahodno, že skoraj na Gosposki ulici.

Žara groba 324 po svoji obliki in materialu ter izdelavi sodi v okvir Ljubljana IIb kulturnega horizonta (8. stol. pr. n. š.), večina predmetov iz groba 325 pa je oblikovno, po sestavi gline in po značilnih rdečih premazih, znatno mlajša. Natančnejša časovna opredelitev je sicer zaradi uničenosti in pomanjkanja nekaterih elementov pri keramiki, pa tudi zaradi popolne odsotnosti kovinskih predmetov, negotova. Vendar lahko skoraj zanesljivo ugotovimo, da sodi grob v horizont dvogrebenastih čelad 6. stol. ali celo v ceriški kulturni horizont 5. st. pr. n. š.

S to ugotovitvijo se popolnoma ujema način pokopavanja in čas trajanja na posameznih predelih tega grobišča, ki ga je nakazal že France Stare. Predvidel je namreč, da je starejši del grobišča bliže strugi Ljubljani, mlajši pa proti zahodu, to je proti Grdišču, kjer je pozneje stala antična Emona. To predpostavko so potrdila tudi poznejša zaščitna izkopavanja. Tudi ta dva grobova potrjujeta isto ugotovitev, čeprav v masi gradiva s tega grobišča ne pomenita posebnosti, če seveda izvzamemo rdeče barvane posode, predvsem pa fragment gubaste sklede, ki je sploh prvi tak predmet, najden na tem grobišču in že nakazuje kontinuiteto pokopavanja vse do prihoda Kelto v ta prostor.

Grobiščni kompleks dvorišča SAZU tako še zdaleč ni raziskan. Že manjši posegi v prizadete plasti prinašajo novosti, zato bomo morali omejitev grobišča iskati še daleč proti severu, zahodu in jugu.

159

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana-Center

Ime: Ljubljana

Naslov: Ciril-Methodov trg

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 8

Traso antičnega vodovoda pod Ciril-Methodovo ulico smo dokumentirali v juniju 1971. leta, a po poznejšem sporočilu gospoda Janeza Koncilje ml., ki je opravil gradbeni nadzor pri delih za PTT kabelsko

kanalizacijo, so izvajalci gradbenih del prehiteli arheologe.

Razcepnik rimskega vodovoda pred stavbo št. 18 pod Ciril-Methodovo ulico objavljam v risbi in s poudarkom, da je na tem predelu že v antiki kljub bližnji Ljubljani vodovod iz Golovških zajetij napajal tudi stavbe zunaj emonskega obzidja.

Citat g. Koncilje: »30. junija 1971 sem sodeloval kot nadzorni pri gradnji PTT kabelske kanalizacije po Ciril-Methodovi ulici v Ljubljani. Pri rednem nadzoru gradnje sem opazil v odkopnem jarku del (pribl. 12–15 metrov) lončene kanalizacije ali vodovoda, ki je potekal tik ob robniku cestišča, nekeje od hiše št. 17 do 19. Na tem delu gradbišča sem opazil razcep cevi – čigar element smo previdno odkopali in očistili ter spravili v sosednji jašek. Še pred zavarovanjem gradbišča je bil element še isti dan ukraden, prav tako tudi večina odkopanih ravnih cevi. Razcepna cev je bila enake dolžine kot ravna in z enako odelbitvijo sten. Primerek je bil popolnoma ohranjen in nepoškodovan.«

(Dopolnitev k objavi članka v AV 37, str. 217–226)
Damjan Vahen

160

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana-Center

Ime: Ljubljana

Naslov: Zoisova 5

Področje: A

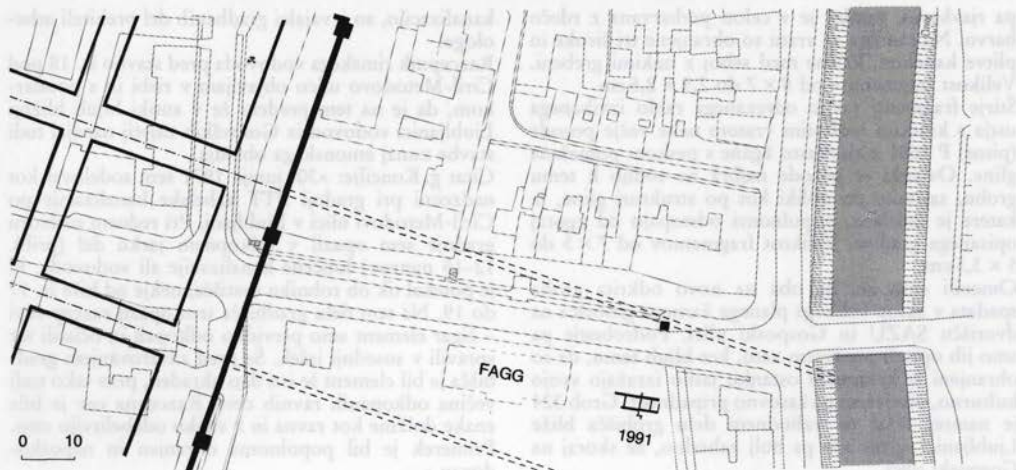
Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek

Vrsta dela: 7

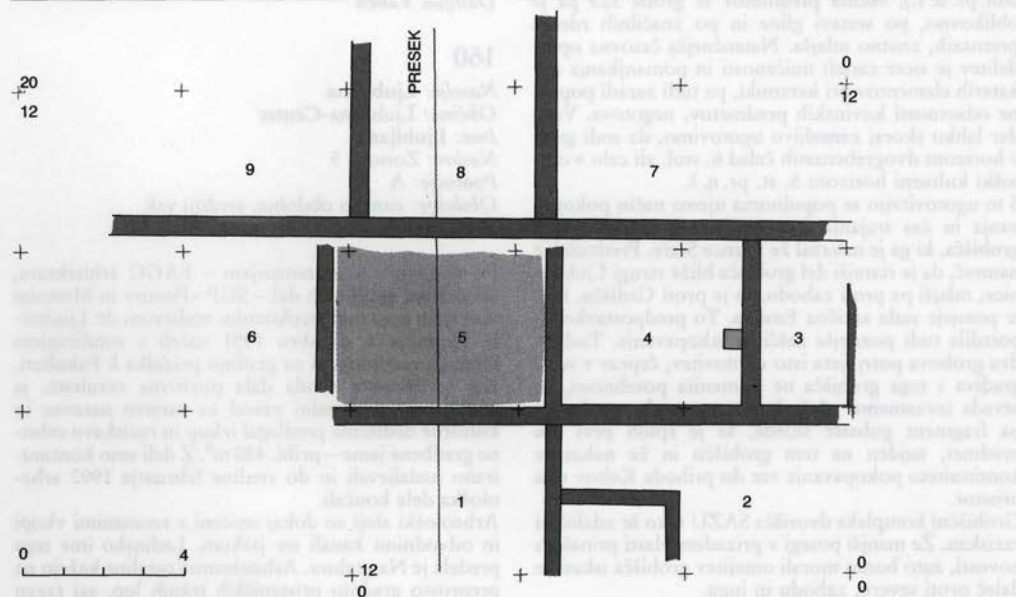
Po dogovoru z investitorjem – FAGG arhitektura, izvajalcem gradbenih del – SGP »Pionir« in Mestnim muzejem smo pod strokovnim vodstvom dr. Ljudmille Plesničar v oktobru 1991 začeli s sondiranjem terena, predvidenega za gradnjo prizidka k Fakulteti. Ker je že prva sonda dala pozitivne rezultate, je Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine predlagal izkop in raziskavo celotne gradbene jame – pribl. 480 m^2 . Z deli smo kontinuirano nadaljevali in do sredine februarja 1992 arheološka dela končali.

Arheološki sloji so dokaj uničeni z recentnimi vkopi in odvodnimi kanali ter jarkom. Ledinsko ime tega predela je Na grabnu. Arhitekturne ostaline kažejo na preprosto gradnjo pristaniških tržnih lop, saj razen z glino tlakovanih prostorov in prostora 5, temeljni zidovi na mehki ilavnato peščeni osnovi ne dopuščajo močnejših objektov. Bližina Ljubljani in Emona govori o namembnosti objekta. V ilovnato peščeni plast smo našli nekaj keramike in kose amfor, ki datirajo plast v čas do zgodnjega tretjega stoletja n. š., morda iz časa do pohoda Maximina Traxa, kar pomeni, da je bil objekt v rabi do leta 238.

Prostor 1 smo lahko omejili le s severne in vzhodne strani. $0,1\text{--}0,15$ cm debel glinasti pod so položili na peščeno-mivkasto plast nasutja nad sterilno glino. V podlagi tlaka so bili najdeni fragmenti amfor in grobo izdelani črno žgani kosi lončnine. Mejna zidova sta široka $0,35$ m in ohranjena le do višine tlaká. Temeljena sta le do sterilne gline – $0,2$ do $0,3$ m.

Ljubljana, Cojzova ulica

Prostor 2 je podoben prvemu tako po tlaku kot nasutju pod njim.

Prostor 3 je manjši (2,4x4 m). Tlakovan je z glino in omejen s slabo temeljenimi zidovi debeline 0,35 m, razen na severni strani, kjer ga omejuje edini boljše grajeni in temeljni zid, ki se vleče po vsej dolžini izkopne jame v smeri V-Z. Na tem zidu smo med prostoroma 6 in 9 dokumentirali v točki A tri slabo ohranjene skelete (dve starejši ženski in otrok – po Petri Leben), ki brez dodatkov kažejo na poznosrednjeveške pokope.

Prostor 4 v velikosti 4x4,2 m ima k vzhodnemu zidu dozidan postament, ki je verjetno služil kot temelj za dimnik ali peč.

Ljubljana, Cojzova ulica

- 1 – prod z mivko
- 2 – recetna nasutja
- 3 – antična ruševinska plast
- 4 – ilovica
- 5 – humus
- 6 – ilovnati tlak
- 7 – estrih

Prostor 5 je velik 5x4,2 m in je edini na raziskanem terenu solidneje grajen, tlakovan z estrihom, omejen s treh strani z 0,45 m debelimi, slabo temeljenimi zidovi, na severni strani pa ga omejuje močnejši, prej

omenjen, 50,9 m debel zid. Nad in pod estrihom smo dobili več drobnih najdb – novcev in keramike, ki časovno ne odstopajo iz okvira zgodnjega tretjega stoletja.

Prostori 6, 7, 8 in 9 so le delno omejeni z dveh ali treh strani. Glinast tlak je poškodovan ali uničen z recentnimi vkopi in jarkom.

Damján Vahen

161

Naselje: Ljubno
Občina: Radovljica
Ime: ž. c. Marije Pomočnice
Področje: UA
Vrsta del: 4

Izdelane so bile smernice za vzdrževalna dela na cerkvi.

Nika Leben

162

Naselje: Log pod Mangartom
Občina: Tolmin
Naslov: Log pod Mangartom 11
Področje: E
Vrsta dela: 3, 4

Dali smo negativno mnenje k nameravani gradnji pomožnega objekta znotraj naselbinske dediščine Log pod Mangartom po dostavljenem projektu in izdelali smernice za oblikovanje takega objekta.

Bojan Klemenčič

163

Naselje: Log pod Mangartom
Občina: Tolmin
Naslov: Log pod Mangartom 40
Področje: E
Vrsta dela: 4

Soglašali smo z gradnjo hleva, ki je v območju naselbinske dediščine Log pod Mangartom, po projektu, ki je izdelan v skladu s smernicami varstva naravne in kulturne dediščine v PUP za občino Tolmin.

Bojan Klemenčič

164

Naselje: Loka pri Mengšu
Občina: Domžale
Ime: grad Jablje (Habach)
Področje: UA
Vrsta del: 4, 7

Na gradu je bilo popravljeno ostrežje in deloma zamenjana kritina (bobrovec).

Nika Leben

165

Naselje: Lom
Občina: Tržič
Ime: p. c. sv. Katarine
Področje: UA, R
Vrsta del: 4, 6

V okviru spomeniškovarstvene akcije je bilo opravljeno sondiranje poslikav v prezbiteriju in odkrivanje poslikav na S steni, kjer je bila na prvi poli odkrita celopostavna podoba rožnovenske Marije z Jezusom, na prvi poli J stene pa celopostavna svetnica-mučenka s palmovo vejo. Na oboku je bila odkrita dekorativna rastlinska ornamentika.

Freske v suhi tehniki so delo dveh slikarjev: verjetno mojstra (Marija) in pomočnika (mučenka) in jih datiramo v konec 16. oziroma v 17. stol. Freske je odkrival restavrator M. Pflaum, akad. slikar iz Kranja.

Nika Leben

166

Naselje: Lom
Občina: Tržič
Ime: Spomenik NOV
Področje: Z
Vrsta dela: 4, 7

Obnovljeni so bili napisi na spomeniku na pogorišču Verbičeve koče v bližini Planinskega doma pod Storžičem. Zavod je dal tudi smernice za obnovitev spominske plošče padlim v I. sv. vojni. Dano je tudi soglasje za premestitev spominske plošče padlim borcem II. sv. vojne in sicer na fasado cerkve sv. Katarine zraven plošče padlim v I. sv. vojni.

Renata Pamič

167

Naselje: Lovrenc na Dravskem polju
Občina: Ptuj
Naslov: Lovrenc na Dravskem polju 11
Področje: E
Vrsta dela: 2, 4

Izdelali smo navodila za obnovo fasade nadstropne zidane hiše, stare gostilne, ki stoji v jedru vasi ob župni cerkvi. Lastnik je hišo obnovil po naših navodilih.

Jelka Skalicky

168

Naselje: Lovrenc na Pohorju
Občina: Ruše
Naslov: Puša 36
Področje: E
Vrsta dela: 7

Obnova lesene kmečke hiše v Lovrencu na Pohorju, ki se od leta 1991 odvija v sklopu republiške spomeniško-varstvene akcije, ima izjemen pomen pri ohranjanju tipičnega pohorskega stavbarstva.

V l. 1992 smo začeli obnovo dela notranjščine tega kvalitetnega objekta. V »hiši«, kjer je ohranjenih največ avtentičnih značilnosti in baročno oblikovanih detajlov, je izvajalec del pod strokovnim vodstvom našega Zavoda opravil naslednje obnovitvene posege:

– Odstranitev tistih sekundarnih elementov interierja, ki niso sestavni del koncepta predvidene prezentacije stanovanjske kulture iz konca prejšnjega stoletja.

– Mehansko čiščenje apnenega beleža z lesenih notranjih sten, stropa in stavbnega pohištva, ki je bil nanesen v času druge svetovne vojne.

– Zamenjava dotrajanega lesenega poda (plohi širine 30–35 cm, pritrjeni z lesenimi zatiči) z deskami enake širine, pritrjenimi z žebliji tako, da ti niso vidni.

– Impregnacija lesenih sten, stropa in stavbnega pohištva (zastrupitev, utrjevanje in luženje s preparati Belinke).

– Obnova in zaščita kovanih, baročno oblikovanih okenskih mrež (mehansko čiščenje, sanacija rje s Ferrosanom, zaščita mrež s Kropan lakom).

– Zaščita lesenih zunanjih sten »hiše« z Bellesom.

V letu 1992 so stekle tudi vse priprave za obnovo mogočne skodlaste strehe, za kar bomo porabili okrog 23.000 skodel. Ker je postopek izdelave tovrstne kritine od sečnje lesa do samega prekrivanja izrazito temporalnega značaja in ker smo sredstva iz proračuna spet dobili s precejšnjim zamikom, bomo s priravo skodel nadaljevali v februarju 1993.

Akcija, katere končni cilj je prezentacija zunanjščine in notranjščine objekta ljudskega stavbarstva ter kmečke stanovanjske kulture, v povezavi z vzgojno-izobraževalnimi in kulturnimi dejavnostmi kraja, se bo nadaljevala tudi v naslednjih letih.

Restavratorski nadzor pri obnovi je vodil Marjan Teržan, restavrator.

Lilijana Medved

169

Naselje: Lovrenc na Pohorju

Občina: Ruše

Naslov: Spodnji trg 8

Področje: UA

Vrsta dela: 5

Stanje razglašenega kulturnega spomenika, ki mu je sredi prenove usahnil vir financiranja, je pečeč. Zaradi bojzani, da bi se dotrajana streha pozimi zrušila, so jo odstranili, zabetonirali vrhno ploščo, pred tem pa je grad. teh. Zavoda Smiljan Simerl opravil potrebne natančne izmere vencev in drugih fasadnih detajlov.

Andreja Volavšek

170

Naselje: Makole

Občina: Slovenska Bistrica

Naslov: Makole 4

Področje: E

Vrsta dela: 2, 4

Izdali smo strokovna navodila za obnovo zunanjščine večje zidane kmečke hiše, ki stoji na začetku strnjene-

ga jedra naselja. Lastnik je stavbo prenovil v gostinski lokal, zunanjščino hiše pa obnovil po naših smernicah.

Jelka Skalicky

171

Naselje: Mala Ligojna

Občina: Vrhnika

Naslov: Mala Ligojna 21

Področje: E

Vrsta dela: 8

Baročna kašča z letnico 1629 v kletnem prostoru je bila leta 1833 temeljito prenovljena z nadzidavo in arkadnim ostrešjem. Časovno in regionalno značilen objekt je bil leta 1989 s sredstvi občine saniran do te mere, da njegov fizični obstoj ni več vprašljiv, potrebno pa bi bilo obnoviti strešne kapi (fabione) in omete. Ker kašča ni razglašena za spomenik, čeprav čaka predlog za razglasitev celotne domačije že nekaj let na občini, ni bilo sredstev Ministrstva za kulturo in je delo ostalo nedokončano.

Ada Bar-Janša

172

Naselje: Mala Polana

Občina: Lendava

Ime: Copekov mlin

Področje: T

Vrsta dela: 4, 7

S podjetjem Bistrica, ki se ukvarja z zmerno uporabo naravne in kulturne dediščine, smo se lotili revitalizacije Copekovega mlina v Mali Polani.

Na podlagi strokovnih izhodišč smo začeli urejati neposredno okolico mlina. Opravljenja so bila naslednja dela: poglobitev mlinščice, ureditev vodnih zapornic, izgradnja lesenih brvi, utrjevanje brežin ter obnova vodnega kolesa.

V naslednji fazi je predvidena obnova mlina: zamenjava nosilne lesene konstrukcije in kritine ter izdelava pogonskega mehanizma.

Aleš Arib

173

Naselje: Maribor

Občina: Maribor – Pesnica

Področje: E

Vrsta dela: 8

Pregledali in ovrednotili smo 214 starih objektov stanovanjskega in gospodarskega ter nekoč vinogradniškega značaja, ki so danes v lasti ali upravljanju podjetja Vinag Maribor na območju mariborske in pesniške občine. Po pregledu vseh objektov smo podjetje Vinag opozorili na vse dolžnosti, ki jih ima kot lastnik oziroma upravljalca do stavb, ki imajo karakter spomenika ali kulturne dediščine.

Jelka Skalicky

174

Naselje: Maribor
Občina: Maribor
Ime: Račji dvor
Področje: E
Vrsta dela: 4

V letošnjem letu smo nadaljevali lani začeti program muzeja ljudskega stavbarstva na prostem v Mariboru. Po izbrani lokaciji v Raškem dolu in pripravljenih okvirnih programih smo izdelali strokovne osnove za ureditev muzeja na prostem. Pripravili smo vso potrebno dokumentacijo in izbrali objekte, ki bodo primerni za prenos v muzej. Zavod za urbanizem Maribor je na osnovi tako pripravljenega gradiva izdelal osnutek ureditvenega načrta za to področje. Pripravili smo tudi dve razstavi na temo Muzej na prostem »Račji dvor«. S fotografijami, načrti in izdelano maketo smo hoteli Mariborčanom nazorno pokazati tak muzej.

Centralni objekt, ki je hkrati tudi vhod v načrtovani muzej na prostem, predstavlja Račji dvor, podeželski dvorec večjega posestva benediktinskega samostana iz Admonta. Za dvor smo letos izdelali konservatorski program in vso potrebno tehnično dokumentacijo ter pozno jeseni po programu začeli obnovo.

Jelka Skalicky

175

Naselje: Maribor
Občina: Maribor
Ime: Delavska in Železničarska kolonija
Področje: UA, U
Vrsta dela: 7

Na območju mariborske občine (izven mestnega obzidja) smo v letu 1992 obravnavali 21 lokacij novogradenj, nadomestnih objektov ali ureditvenih načrtov (strokovne osnove), poleg tega pa več primerov adaptacij zgradb znotraj razglašanih spomeniških območij Delavske ali Vurnikove kolonije in Železničarske kolonije.

Stanovanjska površina in vrstnih hišah Delavske kolonije je za komfortno stanovanje majhna. Mnogi stanovalci so si že »na črno« povečali hišni tloris. Da bi preprečili uničenje urbanističnega spomenika in stanovalcem vendar omogočili udobnejše stanovanje, je ing. arh. Irena Krajnc-Horvat z Zavoda v dogovoru z občino izdelala idejni projekt prizidka in garaže. O tem je tudi poročala na simpoziju o Ivanu Vurniku v Radovljici jeseni 1992.

Večina dosedanjih imetnikov hiš v Železničarski koloniji v Mariboru, zgrajeni v šestdesetih letih 19. stol., je razprodala stanovalcem posamezna stanovanja. Prihaja do neustreznih adaptacij in nedovoljenih prizidkov. Inšpekcije ne ukrepajo. Na temelju konservatorskega programa in preizkusa izrabe je občina naročila projekt adaptacije hiše v t.i.m. stari koloniji pri podjetju Stavbar. Izdelal ga je ing. arh. Jakopin, ki je že v osemdesetih letih izdelal načrt za prenovo stanovanjske hiše v t.i.m. novi koloniji (javni natečaj). Načrt prenove naj bi vsak zainteresirani dobil za ceno materialnih stroškov.

Andreja Volavšek

176

Naselje: Maribor
Občina: Maribor
Naslov: Streliška 75
Področje: UA, R
Vrsta dela: 6, 7

Grajska kapela, ki so jo prislonili k renesančnemu gradu in stoji na nasutju nekdanjega vodnega jarka, je bila brez temeljev. V letu 1993 so podzidali stene, v notranjščini pa restavriral poslikavo iz 19. stol. in položili kamnit tlak. Odtlej tu opravljajo poročne obrede. Restavratorska dela je vodil prof. France Kokalj.

Andreja Volavšek

177

Naselje: Maribor
Občina: Maribor
Področje: UA
Vrsta dela: 2, 4, 7

Na območju Maribora (izven mestnega obzidja) smo v letu 1992 obravnavali 41 objektov kulturne dediščine. Šlo je za adaptacije posameznih prostorov, zamenjavo oken, vrat, obnovo fasad, prenovo notranjščine itd. (Gorkega 11, Gregorčičeva 4, 11, 12, Heroja Staneta 19, Kamniška 26, Kersnikova 1, Kneza Koclja 9, Koroška 28, 30, 43, 47c, 62, Mladinska 9-11, 12, 54, Ob potoku 19, Partizanska 18, 20, 28-30, Pipuševa 2, Pobreška 20, Pristaniška 10, Pristaniška 8, Račičeva 2, Ruška 99, Sodna 24, Strma 14, Tomšičeva 12, 37, Trubarjeva 15, 26a, Tyrševa 20, Ulica heroja Bračiča 14, 15, Valvasorjeva 12, Vita Kraigherja 8, Vošnjakova 27, Fram 20).

Za Partizansko 28, 30 smo izdelali konservatorski program z grafičnim preizkusom izrabe, za Tomšičevo 1 (vila barona Twickla) pa konservatorski program in dali negativno mnenje o gradnji poslovne vile v neposredni bližini tega kulturnega spomenika.

Andreja Volavšek

178

Naselje: Mevkuž
Občina: Radovljica
Ime: p. c. sv. Nikolaja
Področje: UA
Vrsta del: 4, 7

Ob odstranjevanju ometov brez predhodnega sondiranja, so odkrili gotsko okence v severni steni ladje, ki je enako kot okna (krogovičje) v prezbiteriju, ob baročnih oknih del ostenja oken iz 17. stol. s polkrožnim zaključkom. Odkrita je bila poslikava na prvotni dolžini ladje in prezbiterija v obliki preprostih vogalnikov v svetlejšem sivomodrem odtenu. V obliki pasu sta bila poslikana tudi kamnit konzolni venec pod strešnim napuščem in rob kamnitega talnega zida. Ladja in prezbiterij sta bila prekrita z novo leseno kritino.

Nika Leben

179

*Naselje: Miklavž na Dravskem polju**Občina: Maribor**Ime: ž. c. sv. Miklavža**Področje: UA**Vrsta dela: 4, 5, 6, 7*

Do obnovitvenih del leta 1992 je miklavška cerkev veljala za arhitekturo z najstarejšim delom že iz 14. stol., zvonikom iz 15. stol., prezbiterijem izpred leta 1700 in zakristijo iz prve četrtine 18. stol. (Jože Curk, ČZN 1986, str. 8). Tokratna obnova, ki jo je financiral imetnik kulturnega spomenika, pa je razkrila romansko, gotsko in renesančno faro cerkvenega nastanka, kar pomeni, da je cerkev ob omembi kraja v 13. stol. že stala, čeprav se omenja šele leta 1382. Vhod visoko v severni steni, na zahodnem koncu govori celo za zahodno emporo oz. za lastniško cerkev, rimske spoljve v stenah pa za staro gradbeno tradicijo na tem mestu, čemur lahko pripišemo tudi temelje zgradbe ob severni steni ladje, ki so jih razkrile arheološke raziskave.

Sondiranje cerkvene zunanjsčine je pokazalo, da je vsako od zastopanih stilnih obdobjev močno poseglo v stavbo lupino. Tako smo lahko prezentirali romanska okenca visoko pod strešnim napuščem in okno, ki je osvetljevalo oltar, vhoda v severni steni ladje, gotski okni v južni steni s poslikanimi ostenji in borduro pod streho, poznogotski zvonik z renesančno stensko sliko sv. Krištofa, baročne sivo-črno poslikane vogelnike in pravokotna okna s kovanimi mrežami.

Notranjščina ladje (prvotna velikost cca 8 x 16 m), ki so jo v zadnji četrtini 17. stol. obokali in okrasili z bisernimi nizi, je bila l. 1992 le prebeljena, s sondiranjem pa smo ugotovili gotsko stensko poslikavo pod vrhnjim ometom.

Cerkev je opremljena s tremi oltarji, od katerih je veliki z začetka 18. stol. in je delo konjiške delavnice. Tudi stranska sta baročna, le nekoliko mlajša. Vse plastike in oltarna arhitektura so bile zelo močno črvojede. Z denarjem Ministrstva za kulturo so vse lesene sestavine oltarjev zastrupili in konservirali. Ta dela je vodil restavrador Zavoda, specialist Bine Kovačič, odkrivanje in restavriranje stenske slike sv. Krištofa na fasadi zvonika pa restavrador, specialist Viktor Gojkovič, ki je vodil tudi vso rekonstrukcijo arhitekturne poslikave na zunanjsčini. Arheološko izkopavanje je vodil arheolog Ivan Tušek. Izris arhitekturnih najdb je delo arheologinje Marije Lubšina Tušek, risar pa gr. t. Smiljan Simerla.

Andreja Volavšek

180

*Naselje: Mislinja**Občina: Slovenj Gradec**Ime: p. c. Sv. Ahaca**Področje: UA**Vrsta dela: 4, 5, 6, 7, 8*

V preteklem letu je župnijski urad po navodilih našega Zavoda obnovil zunanjščino cerkve – fasado. Pri ogledu smo ugotovili, da je na poznogotski cerkvi

ohranjen še velik del avtentičnega ometa, na katerem je na več mestih ohranjena originalna dekoracija. Na avtentičnem ometu je bil novejši omet, izdelan iz nekvadratnih materialov in je zaradi tega v veliki meri odpadel. Sekundaren omet pa je bil na debelo namestan in značaju p. c. Sv. Ahaca tuj. Stenska slika Sv. Krištofa je bila naslikana na novejšem ometu in je zaradi tega močno propadla, bila pa je tudi večkrat ponovljena, zaradi česar je njeno prvotno podobo nemogoče ugotoviti. Na osnovi sond smo ugotovili, da na prvem ometu, to je ob gradnji, ni bilo stenske slike Sv. Krištofa. Na osnovi omenjenih spoznanj smo se lotili obnove cerkve. Vse večje površine originalnega ometa, ki je bil v dobrem stanju, smo utrdili in osvežili z apnenim cvetom, manjkajoče dele pa rekonstruirali po recepturi originalnega ometa. Za celotno cerkev smo izdelali načrt dekorativne poslikave na osnovi ohranjenih delov. Ko sta se omet in poslikava posušila, smo celotno površino zaščitili proti vlagi. Prav tako smo se odločili za ponovno prezentacijo Sv. Krištofa v fresko tehniki, ki jo je naredil akademski slikar Stojan Grauf.

Svetlana Kurelac

181

*Naselje: Moravče**Občina: Domžale**Ime: p. c. sv. Martin**Področje: UA**Vrsta del: 4*

Zavod je izdal soglasje za prizidek Baragove kapele ob J fasadi ladje po načrtu arh. M. Brezarja.

Nika Leben

182

*Naselje: Mošenjska planina**Občina: Radovljica**Ime: spomenik II. svetovne vojne**Področje: Z**Vrsta dela: 4*

Dokumentiran je spomenik II. sv. vojne. Pogorišče koč, kjer je bilo ubitih in sežganih 13 borcev, je prezentirano kot zgodovinski spomenik. Izdelan je bil popis za obnovitvena dela na pogorišču.

Renata Pamič

183

*Naselje: Murska Sobota**Občina: Murska Sobota**Ime: Grad**Naslov: Trubarjev drevored 4**Področje: UA**Vrste dela: 4, 5, 6, 7, 8*

Meseca junija 1992 so se začela obnovitvena dela na S fasadi gradu v Murski Soboti. Akcija je potekala v okviru muzejskih republiških akcij in po sklepih komisije z dne 16. 4. 1992. Komisija, v kateri so bili prisotni dr. Sergej Vrišer, dr. Ivan Stopar, kustos mu-

zeja Janez Balažič, specialist restavrator Viktor Gojkovič, samostojni konservator specialist Andreja Volavšek in odgovorni konservator Neva Sulič Urek, se je odločila, da ohrani baročno fazo na S fasadi in obliko oken iz 19. stoletja. Zaradi simetrije smo enako kot V fasado obravnavali tudi SZ obrambni stolp, na katerem smo rekonstruirali poslikavo šivanih robov.

Neva Sulič-Urek

184

Naselje: Murska Sobota

Občina: Murska Sobota

Ime: Hotel Zvezda

Naslov: Trg zmage 8

Področje: UA, R

Vrste dela: 4, 6, 7, 8

Hiša je varovana z Odlokom in je najlepši primer madžarske secesije v Murski Soboti. Na osnovi sond smo določili rumeno barvo fasade in belo barvo profilacije. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev je bila le delno rekonstruirana že močno dotrajana profilacija. Odlitke za novo profilacijo je izdelal akademski kipar specialist Viktor Gojkovič, izvajalec obnove pa je bil obrtnik Horvat.

Neva Sulič-Urek

185

Naselje: Murska Sobota

Občina: Murska Sobota

Ime: Kučanova kovačnica

Naslov: Zvezna ulica 4

Področje: T

Vrsta dela: 2

V Murski Soboti se je ohranila Kučanova delavnica, ki je eden redkih obrtno-industrijskih objektov, ki se je ohranil do danes v neokrnjeni obliki. V delavnici stojijo orodni stroji, za katere lahko trdimo, da so eni najstarejših na Slovenskem in v tem delu Evrope. Kot glavna zanimivost je v popolnosti ohranjena transmisija s kolesi, jermenicami, ležaji in osmi, ki so pritrjeni pod strop delavnice. Posebnost je tudi vzmetno kladivo in stroj za rezkanje utorov v valje valjčnih mlinov.

Zaradi izjemne kvalitete objekta in inventarja smo Kučanovo kovačnico začasno razglasili za tehniški spomenik.

Izvršnemu svetu SO Murske Sobotne smo predlagali, naj sprejme sklep o preureditvi Kučanove kovačnice v tehniški muzej. Zavodu za ekonomiko in urbanizem pa smo predlagali nekaj strokovnih izhodišč o možnostih za vključitev kovačije v mestno jedro.

Aleš Arib

186

Naselje: Muta

Občina: Radlje ob Dravi

Ime: tržnica

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Po ponovnem terenskem ogledu novogradnje tržnice z okoljem na Zg. Muti smo opozorili KS in vse pristojne službe, da objekt ni zgrajen v skladu z izdelano lokacijsko dokumentacijo in da niso bile upoštevane naše pripombe in smernice po ogledu dne 7. 1. 1992 in podane v dopisu št.V/20-92 z dne 8. 1. 1992. Zahtevali smo, da se objekt tržnice izvaja po odobreni dokumentaciji in da se objekti ne širijo, ker gre za okolje ž. c. sv. Marjete.

Svetlana Kurelac

187

Naselje: Naklo

Občina: Kranj

Ime: ž. c. sv. Petra

Področje: UA

Vrsta del: 4, 7

Prebeljena je bila celotna notranjščina v toplih belih tonih. Sondiranje je opravil restavrator M. Pflaum, akad. slikar, Kranj.

Nika Leben

188

Naselje: Nasirec

Občina: Sežana

Ime: grad Funfenberg

Področje: UA

Vrsta dela: 2

Tik ob meji z Italijo, nad dolino Glinščice, se nahajajo ruševine srednjeveškega gradu. Po nekaterih virih naj bi nastal že v 11. stoletju kot osrednja strateška utrdba v vrsti stolpastih gradov, ki so tvorili obrambno črto na Kraškem robu in tako varovali mejno grofijo Istro. Porušen je bil v času avstrijsko-napoleonskih vojn. Tržaški umetniški atelje »Sol et luna«, ki se ukvarja z obnovo kraške arhitekture, nam je poslal svoj program obnove gradu, za katerega smo izdali strokovno mnenje.

Jasna Svetina

189

Naselje: Nova Gorica

Občina: Nova Gorica

Ime: Kostanjeviški samostan

Področje: UA

Vrsta dela: 7

V letu 1992 smo začeli v sanacijo dostopne terase pred cerkvijo na Kostanjevici nad Novo Gorico. Cerkev je bila med I. vojno močno poškodovana, v 30-ih letih pa je bil ta del objekta, vključno z dostopnim hodnikom grobnice Bourbonov, ki se nahaja pod teraso, obnovljen. Kaj hitro pa se je izkazalo, da slabo narejena oz. neobstoječa hidroizolacija dopušča pronicanje vode v notranjost. V začetku smo se odločili za minimalni poseg, in sicer samo za ureditev hidroizolacije pod kamnitimi ploščami, kar se je v nadaljevanju pokazalo kot neizvedljivo, saj so na določenih mestih kamnite plošče ležale na samem oboku

brez vsakega nasutja in bi s potrebnimi plastmi hidroizolacije nivo terase presegel višino cerkvenih portalov. Odločili smo se za zamenjavo kamnitih plošč s tanjšimi, obnem pa smo zamenjali tudi parapetni zid z balustrado. Zaradi vsega povedanega smo le s težavo pokrili finančno konstrukcijo. Pri tem je sodelovalo Ministrstvo za kulturo z občinsko participacijo in prispevkom frančiškanskega samostana.

Robert Cerv

190

Občina: Nova Gorica

Ime: vojaška pokopališča I. svetovne vojne

Področje: Z

Vrsta dela: 8, 6

Na vojaških pokopališčih iz I. svetovne vojne (Kanal, Kal nad Kanalom, Avče, Banjšice, Bate, Grgar, Zaloče, Prvačina, Bukovica, Lipa, Renče, Temnica) smo opravili ogled. Nadaljevali smo s topografijo in evidentirali več objektov, zlasti nad Plavami. Za vojaško pokopališče iz I. svetovne vojne v Solkanu in spomeniški kompleks na Vodcah smo pripravili strokovne osnove za obvezna republiška izhodišča. Pridobili smo arhivsko gradivo iz Pokrajinskega arhiva Nova Gorica in sproti urejali dokumentacijo.

Damjana Fortunat Černilogar

191

Naselje: Novelo

Občina: Sežana

Ime: Novelo

Področje: A

Obdobje: negativno

Vrsta dela: 8, 7

Izkopi za novo traso ceste na Z strani vasi so bili zanimivi zaradi bližine arheološkega spomenika – gradišče na Grmači – vendar so bili negativni.

Nada Osmuk

192

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Kapiteljska proštija

Naslov: Trubarjeva ulica 3

Področje: UA, R, A

Vrsta dela: 6, 7, 8

V letu 1992 smo nadaljevali obnovitvena dela na kapiteljski proštiji. Obnovljena je bila vzhodna fasada, položen je tlak iz mačjih glav v dvorišču. RC iz Ljubljane redno nadzoruje učinkovitost »Aquadol«*»* naprave, nameščene v pritličje zahodnega trakta proštije.

Obdelava proštjskega arhiva in restavriranje portretov kapiteljskih proštov sta se nadaljevala tudi v letu 1992.

Leta 1990 je bil pred proštjsko kaščo odkrit kamnit zidan vodnjak, globok 28 m. Letos je bilo v sklopu akcije opravljeno arheološko sondiranje.

Severovzhodno od vodnjaka smo v proštjskem dvorišču s strojem izkopal dve sondi. S tem smo hoteli ugotoviti strukturo vodnjaka in njegovo datacijo. Sonda 1 je bila 2 m dolga in 1 m široka. V sondi 2 smo prekinili delo zaradi prisotnosti današnjih infrastrukturnih elementov.

S sondi 1 smo ugotovili, da je bil vodnjak zgrajen v prvi polovici 19. stol., ker smo v zasutju našli fragment keramike iz 19. stol. Sledijo pa tri faze dvoriščnih površin, ki so do 1,10 m pod današnjo površino. Najstarejša je tik nad sterilno ilovico in najdena keramika jo datira v 15. ali 16. stol., najmlajša pa je bila narejena v 19. stol., tik pred gradnjo vodnjaka.

Večja izkopavanja v tem območju niso mogoča zaradi današnjih dejavnosti (infrastrukturni elementi in cesta).

Proštjski vrt je lociran južno in jugovzhodno iz proštije in je območje sadovnjakov, vrtov in travnikov. Današnja oblika terena izhaja iz časa srednjega veka in nove dobe, predvideva se, da pokriva starejše poselitvene plasti. Z rušenjem stare škarpe na severni in severovzhodni strani dne 23. 2. 1992 je bilo mogoče videti strukturo vrtno terase.

V 2 m visokem in 35 m dolgem profilu so bile štiri glavne plasti. Dve zgornji, temno sivorjavi plasti ilovnatga humusa sta vsebovali veliko količino pozno srednjeveške keramike, spodnji dve pa sta bili brez najdb. Čeprav smo našli en kos antične keramike v zgornjih plasteh, dokaza starejše poselitve »in situ«*»*. Ti plasti sta verjetno izhajali iz grajenja kapiteljskega kompleksa v 16. stol.

Dunja Gerić

193

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Kolegiatni kapitelj

Naslov: Trubarjeva 3

Področje: R, UA

Vrsta dela: 6, 7

V restavratorskem postopku je del slik iz galerije portretov proštov kolegiatnega kapitlja – proštije iz Novega mesta. Narejene so bile posamezne faze del, kot so utrjevanje barvne plasti s čelne strani slike, snetje s podokvirja, odstranitev raznih dodatkov – kosov platna (skoraj vse slike so bile na spodnjem robu preplepljene s kosom platna) s preslikavo s spodnjega roba slike, čiščenje hrbtno strani slike, utrjevanje barvne plasti, sondiranje plasti in odvzem barvnih vzorcev ter platna za materialno dokumentacijo in stratigrafijo plasti. Opravljeno je bilo rentgensko snemanje preslikav. Raziskave so pokazale, da so slike večkrat preslikane (do trikrat) in nekateri portreti so prekomponirani. Delo na slikah je v fazi čiščenja barvnih preslikav do kritičnih mest, kjer je potrebna komisijska presoja.

V delavnici je v restavratorskem postopku več slik iz Dolenjskega muzeja.

Tone Miklavžin

194

Naselje: Novo mesto*Občina:* Novo mesto*Ime:* Kapiteljska njiva*Področje:* A*Obdobje:* starejša železna doba*Vrsta dela:* 6

V 80. letih tega stoletja je Dolenjski muzej začel izkopavanja na Kapiteljski njivi, na položnem vrhu hriba, ki se dviguje med Bršljinom in Mestnimi njivami v Novem mestu.

Na več kot 2 ha veliki njivi, izpostavljeni vsakoletnemu oranju, so naključne površinske najdbe arheoloških predmetov pokazale potrebo po zavarovalnem arheološkem posegu. Tako je bil izkopan del mlajšega železnodobnega grobišča, več žganih grobov iz obdobja KŽG in ena železnodobna gomila z več kot 40 skeletnimi grobovi in s centralno, s kamenjem obloženo gomilo.

Leta 1991 je Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto začel sistematično zavarovalno arheološkimi izkopavanji, pri katerem smo našli 16 prazgodovinskih skeletnih grobov gomile III. Ker leta 1991 gomila III ni bila v celoti izkopana, smo to delo opravili leta 1992, izkopno polje pa smo razširili še proti SZ grobišča.

Novo mesto, Kapiteljske njive, gomila III, grob 20, ogrlica

Novo mesto, Kapiteljske njive, gomila III, grob 49, steklene jagode

Arheološko terensko delo na Kapiteljski njivi v Novem mestu je potekalo od sredine marca do konca oktobra 1992, to je šest in pol mesecev. Poleg 5 strokovnih delavcev ZVNKD NM je ekipa štela še do 12 delavcev kopačev, ki so takrat sodelovali iz programa javnih del v občini Novo mesto. Raziskali smo dobrih 1350 m površine prazgodovinskega grobišča. Arheološki ostanki so se pojavljali na različnih globinah, od 0,2 do 1,4 m, tako da je tudi globina izkopa variirala. Grobovi so skozi rjavosivo, orno zemljo vkopani v nižje ležečo rumeno-oranžno, peščeno osnovno hriba. Grobne jame skeletnih grobov se s svojo sivozeleno barvo dobro ločijo od okoliške rumeno-oranžne zemlje.

V letih 1992 smo odkrili več kot 80 skeletnih halštatskodobnih grobov iz 3 gomil in 16 žganih grobov iz časa KŽG. Skeletni grobovi so bili vkopani tako, da so tvorili kroge, kar je edini dokaz, da imamo na tem mestu gomile. Plašče gomil je stoletno oranje sploščilo do take mere, da gomile navzven niso več vidne. Osteološkega materiala v grobovih z nekaj redkimi izjemami ni. Tudi ostanki lesenih krst ali drugih organskih konstrukcij v grobovih so dokaj redki, v glavnem so vidni le še kot sledi temeljnih ostankov v zemlji. Reden dodatek v grobu je lončenina, ki je različno žgana – od črne do rumene, z vrezanim ali plastičnim okrasjem, rdeče-črno barvana v pasovih, pojavlja pa se tudi črno barvan ornament. Večina posod je na nogi, mnoge od njih imajo tudi pokrove. V grobovih se pojavljajo lončena vretenca, v posameznem grobu jih je tudi do 5.

Zelo veliko je steklenih ogrlic, kjer so raznobarvne steklene jagode obkrožene z valovnico ali s plastičnimi očesci. Precej je bilo tudi nakita iz jantarnih jagod. Fibule se pojavljajo v vseh variantah (dvoankasta ločna, rtaste, čolnicaste, certoške, živalske...), večinoma so bronaste, nekaj je tudi železnih. V grobovih se nahaja tudi precej železnega orožja, poleg suličnih osti so tu še tulaste in plavutaste sekire, železni noži in različni kovinski ostanki pasu.

Poleg najdb v grobovih smo letos nedvomno našli še nekaj dodatkov, ki so ležali nad grobovi, a so vanje sodili.

Z zavarovalnim arheološkimi izkopavanjem bomo v naslednjih letih nadaljevali.

Borut Kríž

195

Naselje: Novo mesto*Občina:* Novo mesto*Ime:* Mestne njive*Področje:* A*Obdobje:* bronasta doba*Vrsta dela:* 6

Ob ogledu njive na parceli št. 600, k.o. Novo mesto, smo po jesenskem oranju na površju odkrili ostanke 8 žganih grobov, ki smo jih oktobra 1992 tudi izkopali. Tako se je končno število izkopanih žganih grobov na Mestnih njivah v Novem mestu povzpelo na št. 355.

Tudi zdaj izkopani grobovi so vsebovali velike, masivne žare, napolnjene s pepelom in žganino. Vse žare so bile na zgornjem koncu odorane.

Novo mesto, Kapiteljske njive, gomila III, grob 19

Drobnih pridatkov je bilo malo, našli smo le nekaj drobnih steklenih jagod, eno bronasto iglo s strešasto glavico in dvojno glineno vretence. Izjemen je bil grob 354, ki je vseboval dve žari in je bil nedvomno dvojen grob.

Borut Križ

196

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Breg 16

Področje: A

Obdobje: novi vek

Vrsta dela: 6

Stara stanovanjska hiša na Bregu 16 (parc.št. 1764, 1765, k.o. Novo mesto) je locirana na južnem robu novomeškega starega mestnega jedra. Zgrajena je bila v drugi polovici 18 st. po rušenju mestnega obzidja. V avgustu 1992 je ZVNKD Novo mesto s tričlansko delovno ekipo opravil sondažno raziskovanje v kletnem prostoru zaradi adaptacijskih del na objektu. Želeli smo ugotoviti strukturo mestnega obzidja ter razvoj stavbe.

Kletni prostor meri 3,1 x 2,18 x 2,7 m in ima nepravilno pravokotno obliko. Kopali smo do žive skale in naravne ilovice, ki leži 0,4 m pod današnjo kletno površino. Pod današnjim zasutjem je bila plast trde ilovice 6,4 m v globino, ki je služila kot prvotni tlak. Našli smo predvsem novodobno keramiko. Vzhodno

od kleti so bili ostanki jame, obložene s kamni in napolnjene s keramiko. Funkcija jame ni jasna, je pa sočasna z nastankom kleti. Sledov mestnega obzidja nismo našli. Domnevam namreč, da so z zidavo stavbe odstranili vse ostanke obzidja na tem mestu.

Phil Mason

197

Naselje: Ojstrica

Občina: Dravograd

Ime: ž. c. sv. Janeza Krstnika

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 6, 7, 8

V preteklem letu je župnijski urad iz Dravograda obnovil fasado ladje in prezbiterija ter strešno kritino na župni cerkvi. Za obnovo so bile dane smernice, v katerih je bila zajeta tudi odstranitev sekundarnega prizidka na južni fasadi. Pri odstranjevanju le-tega in dotrajanega ometa, so v zgornji višini portala, ki vodi v cerkveno ladjo, odkrili okensko odprtino, o čemer nismo bili obveščeni. Tako je bilo okno ob našem prihodu na teren že zazidano. Za to lahko okensko odprtino po svoji legi samo domnevno postavimo v čas romanike. Kot strokovnjaki si odkritij o romanski preteklosti naših cerkva želimo čim več. Zato bi moralo biti sodelovanje med investitorjem in izvajalcem popolnejše oz. kompleksnejše. Le s tem bomo pripomogli k ohranitvi spomenikov najvišjih kulturnih in zgodovinskih vrednosti.

Svetlana Kurelac

198

Naselje: Opatje selo
Občina: Nova Gorica
Ime: znamenje
Področje: E
Vrsta dela: 4, 7

Domači župnik je dal pobudo, da se rekonstruira znamenje, ki je stalo na odcepu poti v Lokvico; bazo so v nekdanji stražarnici ob meji izrabili kot podstavek za drog zastave. Pripravili smo projekt rekonstrukcije znamenja in dali restavratorska navodila za očiščenje baze, popisane s parolami.

Bojan Klemencič

199

Naselje: Ormož
Občina: Ormož
Ime: mestni plinovod
Področje: A
Obdobje: prazgodovina, srednji vek, novi vek
Vrsta dela: 7

Od 28. januarja do 4. marca 1992 smo v sodelovanju s Pokrajinskim muzejem Ptuj (arheolog Branko Lamut) nadzorovali in dokumentirali izkope za plinovodno mrežo v mestu.

Izkopne jarke, široke 0,5–0,6 m in globoke od 1–1,3 m, ki so potekali od glavnega voda iz Hardeka čez prazgodovinski okop med župniščem in blokom v Skolibrovi ul. 13, ter po delu Skolibrove ulice mimo Kulturnega doma do Lekarne na Skolibrovi ul. 19 vse do Vrazove ulice, smo označili s sondami od 1 do 4. Zasedli smo precej močno prazgodovinsko plast (KŽG) do globine okoli 1 m. Znotraj okopa jo ponekod tenka plast rumene ilovice (do 10 cm) deli v dve plasti.

Najdeni fragmenti keramike pripadajo različnim posodam, loncem, skledam s preprostim rebrastim okrasom in odtisi prstov, vrezi in bradavicami. V zemeljskih presekih smo zasledili več ognjišč ter ostankov stojk prazgodovinskih hiš.

V zgornji plasti, takoj pod humusom, smo našli tudi precej srednjeveške keramike in polomljene opeke. Srednjeveške in novoveške ruševinske ostaline (debelina plasti do 1,5 m), močno premešane zaradi večkratnih prekopov za komunalne potrebe, so prevladovali v sondah 5, 6 in 7, kjer je sicer nekoč močna prazgodovinska plast ohranjena le na nekaj mestih. Te sonde so med Vrazovo cesto, parkom in cerkvijo. Proti dvoriščnemu prostoru za policijo pa smo označili sonde 8, 9 in 10. Tu je prazgodovinska kulturna plast že zelo poškodovana. V zemeljskem preseku sonde 9 smo zasledili le en večji prazgodovinski vkop z nekaj keramike.

V odkopani zemlji smo našli tudi železno pušičino ost (verjetno samostrelno), ki je bila močno korodirana.

Ivan Tušek

200

Naselje: Ormož
Občina: Ormož
Ime: grad Ormož
Področje: UA
Vrsta dela: 6, 7

Nadaljevali smo sanacijo zunanjščine gradu, ki smo jo začeli leta 1991. Na grajskem stolpu, kjer smo v preteklem letu popravili med vojno agresijo poškodovan obok in stropnike ter naredili novo strešno konstrukcijo s kritino, smo v letošnjem letu nadaljevali obnovo fasade. Po odbitju dotrajanega ometa, iniciranju in pozidavi razpok, smo naredili fasado z enoplastnim ometom, ki se prilagaja strukturi stene. Fasada je bila tudi hidrofobirana. Izvajalec del je bilo Proizvodno gradbeno podjetje iz Ljutomera.

Sanacijo stanovanjskega dela grajskega kompleksa smo začeli z obnovo vhodnega, severnega trakta, ki je bil najbolj dotrajan. Zamenjali smo celotno strešno konstrukcijo in opečno kritino. Na zunanji in dvoriščni fasadi smo po odbitju dotrajanjih ometov naredili gladko zglajene omete, jih hidrofobirali in belo tonirali. Nameščeni so bili tudi strelvoud in tračni snegobrani na strehi. Popravili in delno rekonstruirali smo celotno zunanje stavbno pohištvo severnega trakta in stolpa (okna), vključno z vhodnimi vratnicami.

Tako smo v letošnjem letu v celoti končali sanacijo zunanjščine grajskega stolpa in severnega trakta. V prihodnjem letu načrtujemo nujno popravilo streh na ostalih treh traktih in obnovo fresk v notranjščini.

Alenka Horvat

201

Naselje: Osek
Občina: Nova Gorica
Ime: pokopališče
Področje: U, E
Vrsta dela: 4

Izdali smo smernice dediščine za razširitev pokopališča, ki je v območju naselbinske dediščine Osek. Ob pokopališču stoji tudi kamnito slopasto znamenje, ki je evidentirano kot etnološka dediščina. Smernice obsegajo varovanje starega dela pokopališča in podrejanje oblikovanja novega dela pokopališča staremu ter navodilo za prenos znamenja na novo lokacijo s podatki o tem prenosu.

Bojan Klemencič

202

Naselje: Pacinje
Občina: Ptuj
Naslov: Pacinje
Področje: E
Vrsta dela: 4, 7, 8

V vasi, ob križišču cest med Ptujem in Gornjo Radgono ter Lenartom in Ormožem, stoji značilna panonska hiša – stegnjeni dom. Cimprana stavba je pokrita s slamnato čopasto streho. Dolga vhodna

fasada ima širok napušč, ki tvori pokrito komunikacijsko stanovanjskega in gospodarskega dela. Stavba je iz leta 1818. S pomočjo sredstev Republike in ptujske občine je lastnik letos obnovil slamnato streho in opravil nujna vzdrževalna dela. Streho je delno prekril z novo slamo krovec Ivan Petek iz Brezovc.

Jelka Skalicky

203

Naselje: Pajkovo
Občina: Cerknica
Ime: p. c. sv. Urha
Obdobje: novi vek
Področje: A
Vrsta dela: 6, 8

Pod vodstvom arheologa T. Scheina je Notranjski muzej iz Postojne arheološko raziskal ostanke taborškega obzidja in gospodarskih zgradb, ki so bili pred tremi leti grobo izravnani pri buldožerskem planiranju terena ob cerkvi. V načrtu je zaščita in prezentacija arhitekturnih ostankov.

Dušan Kramberger

204

Naselje: Pečine
Občina: Tolmin
Ime: p. c. sv. Mohorja in Fortunata
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Akcija obnove strehe na podružni cerkvi na Pečinah se je začela že leta 1991, ko so krajsani s sredstvi, ki jih je odobrilo Ministrstvo za kulturo, kupili gradbeni material, v letu 1992 so prekrili strešni zaključek zvonika, v prihodnjem letu pa se bodo lotili obnove strehe nad ladjo in prezbitერიem. Ker vsa dela opravi-jo krajsani sami s prostovoljnimi delom, so se le-ta relativno zavlekla.

Robert Červ

205

Naselje: Piran
Občina: Piran
Ime: ž. c. sv. Jurija
Naslov: Adamičeva ulica
Obdobje: rimsko obdobje, pozna antika, zgodnji srednji vek
Področje: A
Vrsta dela: 6

Po sklepu arheološke komisije in v dogovoru z Medobčinskimi zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran smo spomladi 1992 nadaljevali in zaključili arheološke raziskave v sondi 9 (za raziskave v letu 1991 glej poročilo v VS 34, 1992, 265ss.).

V južnem delu sonde smo pod poškodovano srednjeveško grobnico odkopali nadaljevanje antičnega zidu 4, ki mu je bil prizidan dodaten, prav tako antični zid 5. To nam potrjuje tudi najdba bronaste- ga novca – sesterca Marka Avrelija (161–180)(določitev

opravił Andrej Šemrov). Najden je bil neposredno na zidu 5. Izkopali smo tudi štiri skoraj v celoti ohranjene skeletne grobove, ki so bili brez dodatkov, zato ne moremo natančneje določiti njihovega zakopa.

Podobno kot leta 1991 smo tudi letos ob fragmentih domače, t.i.m. kuhinjske keramike, katere izdelavo lahko v grobem postavimo v čas med 5. in 10. stol. (večinoma gre za lonce, ki so okrašeni z valovnico), izkopali večjo količino fragmentov uvožene keramike. Gre za fragmente afriške sigilate, izdelane konec 6. ali v 1. pol. 7. stol., in fragmente amfor, katerih izvor lahko iščemo na področju vzhodnega Sredozemlja in so bile izdelane med 5. in 7. stoletjem. Isti čas nastanka imajo tudi fragmenti amfor, izdelani v severni Afriki (pri določitvi keramike sodelovala Verena Perko).

Za eno izmed kamnitih plošč današnjega tlaka se je ponovno pokazalo, da je bila prvotno element predromanske oltarne pregrade. Ena polovica te plošče, ki je zdaj velika 32 x 32 cm, je debelejša od druge. Ta polovica je bila verjetno vertikalni stebriček, medtem ko je druga pripadala vmesnemu polju. Obe polovici sta okrašeni s tritračno pletenino, ki jo lahko tako kot lani odkrite kose datiramo v 9. stoletje.

Letošnje nadaljevanje izkopavanj v sondi 9 nam seveda ni prineslo odgovora na vprašanje o namembnosti izkopanih arhitekturnih ostankov. O tem, da pripadajo profani arhitekturi, priča velika količina izkopane keramike (amfore in drugo kuhinjsko in namizno posodje). Vendar nas grobovi, lani izkopana bronasta fibula v obliki pava in devet do zdaj odkritih kamnitih kosov predromanske cerkvene opreme z relikvijarijem vred prepričujejo, da imamo opraviti s sakralnim objektom. Zid 5, katerega izgradnjo smo postavili v antično obdobje, je vzporeden z zidom 3 iz sonde 6, ki smo ga prav tako opredelili za antičnega. Kar zadeva zid 4, ki je tudi antičnega izvora, pa se je pokazalo, da je vzporeden s srednjeveškim obzidjem, katerega ostanke smo izkopali lani v sondah 1, 2 in 6. Odgovor na vprašanje o namembnosti, pa tudi o obliki antične in predromanske arhitekture, nam lahko zato dajo samo nadaljnja sistematična raziskovanja. Po sklepu strokovne komisije smo celotno sondo 9 pokrili z armirano betonsko ploščo tako, da so vsi arhitekturni ostanki dostopni. Dohod v »sondo« smo naredili na vzhodni strani: prebili smo temelj, na katerem sicer stoji slavoločna stena južnega stranskega oltarja. Za dokončno ureditev izkopanega prostora pa bo treba izdelati konservatorski program.

Damijan Snoj

206

Naselje: Piran
Občina: Piran
Ime: ž. c. sv. Jurija
Področje: UA, R
Vrsta dela: 4, 5, 6, 7

V času med 10. marcem in 8. aprilom smo nadaljevali arheološko sondiranje v ladji cerkve. Že odprto sondo 9 je bilo potrebno razširiti do južne ladijske stene zaradi preverjanja statike tega zidu in že začetih arhitekturnih raziskav. Arheološke raziskave so potr-

dile obstoj starejših zidov, ki pripadajo rimskemu obdobju in stojijo na sterilnem terenu. S pričujočimi arheološkimi raziskavami žal ni mogoče ugotoviti, ali so zidovi pripadali sakralnemu ali utrdbenemu objektu.

Na področju arheološke sonde so se nahajali številni skeleti in tik pod obstoječim tlakom je bila odstranjena baročna grobnica, ki je bila že prej zasuta. Glej arheološko poročilo.

Zaradi izkopa arheološke sonde do globine skoraj 4 m se je strokovna komisija odločila, da je treba izkopano sondo prekriti z AB ploščo in tako v kleti pridobiti dodaten prostor, ki je dostopen po že obstoječem stopnišču. Novi prostor je možno prezentirati kot razstavni prostor, v katerem bodo prezentirani tudi ostanki rimskega zidu. V tem prostoru bi bili lahko razstavljeni izkopani predmeti.

V letu 1992 sta bili dokončno restavrirani obe de Costerjevi sliki skupaj z okvirjem. Obe sliki visita na svojem mestu, in sicer na severni in južni steni prve pole prezbiterija. Glej poročilo o restaviranju.

V tem letu so bile restavrirane štiri slike iz stranskih oltarjev, ki je financiral izključno Župni urad Piran. V restavriranje sta bila odpeljana oba angela, leseni plastiki s stranskega oltarja Sv. Družine. Restavratorska dela bo opravila delavnica RC RS iz Ljubljane. V začetku leta 1992 smo sklicali strokovno komisijo za restavriranje orgel P. Nakića v župni cerkvi sv. Jurija. Strokovna komisija je sklenila, da je tako kvaliteten instrument potrebno zaupati v restavriranje le strokovnjakom iz beneškega kulturnega kroga, saj pri nas nimamo ustreznih strokovnjakov in izvajalcev restavratorskih del za orgle.

Mojca Guček

207

Naselje: Pivka

Občina: Postojna

Naslov: Pot na Orlek 22, 24

Področje: E

Vrsta dela: 2

Zavrnilo smo vlogo, ki je predvidevala lokacijo mrliške vežice s poslovnim prostorom na lokaciji stanovanjske hiše, rušenje starega župnišča in ureditev parkirnih prostorov, saj posegi niso v skladu z varovanjem naravne in kulturne dediščine.

Eda Belingar

208

Naselje: Pivola

Občina: Maribor

Ime: znamenje

Področje: UA

Vrsta dela: 8

Pri gradnji nove ceste, ki jo je financirala KS, so podrli slopasto znamenje, razglašen kulturni spomenik.

Andreja Volavšek

209

Naselje: Planina

Občina: Postojna

Naslov: Planina 56

Področje: E

Vrsta dela: 4

Izdali smo soglasje za ureditev gostinskega lokala v gospodarskem posloplju h. št. 56 v Planini po projektih in konservatorskem programu, ki ga bo izdelal naš zavod.

Eda Belingar

210

Naselje: Planina pod Golico

Občina: Jesenice

Ime: spomenik padlim v II. svetovni vojni

Področje dela: Z, R

Vrsta dela: 4, 7

Obnovljen je spomenik padlim v II. sv. vojni. Dela je opravil kamnosek Leopold Šajn iz Kranja. Dane so tudi smernice za hortikulturno ureditev in namestitev spominske plošče delovanju političnih organizacij v ožjem območju spomenika. Plošča je prvotno stala na pročelju hotela »Belcijan«, neznan storilec jo je snel, sedanjí najemniki pa ne dovolijo ponovne pritrditve.

Renata Pamić

211

Naselje: Planina pod Golico

Občina: Jesenice

Ime: spominska plošča kurirski postaji G 10

Področje: Z

Vrsta dela: 4, 7

Namesto razbite spominske plošče kurirski postaji G 10, ki je bila na zgradbi Doma varnosti, je postavljena nova, bronasta plošča na hiši št. 39, po domače pri Betelu.

Soglasje sta dala lastnik hiše, v kateri sta tudi knjiga in žig kurirske transverzale.

Renata Pamić

212

Naselje: Planina pri Sevnici

Občina: Šentjur

Ime: ž. c. sv. Marjete

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 5, 6, 8

Pri obnovi fasadnih ometov zvonika cerkve sv. Marjete leta 1991 smo pod novejšimi ometi s sondiranjem odkrili v celoti ohranjeno arhitekturno poslikavo iz l. 1690, ko sta bila pozidana zvonik in stranska kapela. Naslikani pilastri, delilni pasovi, okenske obrobe, platišča ure so bili črtno vrisani v omet. Osnovne površine so bile beljene, arhitekturna členitev pa rjava kot ometi. Po odstranitvi vseh ometov smo ugotovili,

da je bil zvonik enotno grajen. Župnijski urad, kot investitor obnove, predloga za rekonstrukcijo poslikave zvonika ni upošteval. Na gladko zglateni in beljen omet so na vogalih vertikalni pasovi pobarvani v oker barvi. Pločevinasta streha zvonika je prebarvana v opečnato rjavi barvi. Župnijski upravitelj je leta 1992 brez predhodnega obvestila Zavodu obnovil ostalo zunanjsčino cerkve. Novi ometi so narejeni v tehniki bavalit fasade.

Bogdan Badovinac

213

Naselje: Podgrad
Občina: Ilirska Bistrica
Ime: župnišče
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izdali smo smernice za adaptacijo župnišča, vendar so z deli na objektu začeli, ne da bi dobili naše soglasje k idejnemu projektu.

Eda Belingar

214

Naselje: Podkraj pri Mežici
Občina: Ravne na Koroškem
Ime: Grauf
Naslov: Podkraj pri Mežici 37
Področje: E
Vrsta dela: 2, 4

Izdali smo soglasje za gradnjo nove stanovanjske hiše v okviru spomeniško zaščitene, značilne koroške domačije. Domačijo sestavljajo večja lesena, delno zidana stanovanjska hiša, krita s strmo čopasto skodlasto streho, gospodarsko posopje in kašča. Staro stanovanjsko hišo lastnik že obnavlja po naših navodilih za namene kmečkega turizma.

Gradnja nove hiše mora upoštevati regionalno tipologijo in se nevsiljivo vključiti v stari ambient.

Jelka Skalicky

215

Naselje: Podlonk
Občina: Škofja Loka
Naslov: Podlonk 17
Področje: E
Vrsta dela: 7, 8

Baročna kašča je propadala toliko hitreje, kolikor bolj je lastnik vztrajal, da na tem mestu postavi nadomestno stanovanjsko poslopje. Odobrena sredstva Ministrstva za kulturo so omogočila, da smo sneli freske (Lidija Avbelj) in tudi druge arhitekturne detajle (portal, stopnišče, vrata) in jih leta 1991 prenesli na loški grad v Škofjo Loko (izmere objekta ima Loški muzej).

Ada Bar-Janša

216

Naselje: Podmolnik pri Sostrem
Občina: Ljubljana-Moste
Ime: Podmolnik
Področje: A
Obdobje: starejša železna doba
Vrsta dela: 7

Poleti leta 1993 je Ciril Rode iz Ljubljane sporočil, da je pri obhodu Molnika na severnem pobočju hriba ob poti, ki vodi iz Podmolnika proti vrhu Molnika, opazil v profilu peskokopa tenko in dolgo kamnito ploščo. Ker pozna način pokopavanja na molniških grobiščih, je takoj pomislil, da gre za prazgodovinski grob. Ker je bila peščenčeva plošča, s katero je bil grob pokrit, v tem dolomitnem terenu popoln tujek, je jasno, da je bila sem prinesena in zato nasutje na njej umetna tvorba. Zaščitna arheološka raziskovanja, ki so tej ugotovitvi sledila, smo opravili 17., 18. in 24. julija 1993, vodil pa jih je dr. Marijan Slabe ob pomoči mag. Irene Sivca in arheologa Damjana Vahana ter fizičnih delavcev.

Med zaščitnimi deli so odkrili tri grobove, od katerih je bil eden skeleten, dva pa žgana.

Skeletni grob 1 je bil po dolžini do polovice uničen. Zgrmel je namreč 13 m globoko v vzhodje peskokopa. Nekaj keramike in bronasto zapestnico je pobral lastnik peskokopa Franc Kotar iz Podmolnika 32. Zapestnica je razpadla, keramika pa se je izgubila. Tako so ostali od groba le predmeti v ohranjeni polovici groba. Grobna jama dolžine 3,3 m je bila pokrita s kamnitimi ploščami ter obložena z manjšimi kamni. Nanjo je bilo nasute 0,8 m, zemlje pomešane z dolomitom. Ob koncu grobne jame so bili skoncentrirani naslednji predmeti: deloma ohranjena situlasta posoda na nogi (inv. št. P 1662), bikonična skodelica (P 1664), fragmenti lonca (P 1663), dve majhni bronasti skobi (P 1668), manjša bronasta certoška fibula (P 1669) in v kratko cevko zvita bronasta pločevina (P 1670). Približno v sredini grobne jame je bilo več fragmentov situlaste posode (P 1665), nad ploščami izven groba pa še nekaj kosov situlaste posode z grafitnimi pasovi (P 1666) ter dva koščka smolnate mase (P 1667), s katero so navadno premazali notranjost posod zaradi tesnenja ali pa so z njo zalivali poškodovane dele keramičnih posod. Časovna opredelitev je jasna. Grob sodi v 5. stol. pr. n. š.

Tik ob grobu 1 in 0,2 m nižje je ležal žgani grob 2. V skoraj kvadratni kaseti 0,6 × 0,6 m, pokriti s kamnito ploščo je bilo nekaj žganine in črepinje bikoničnega lončka (P 1671) s stožčastim vratom in izvihanim ustjem, kar je značilno za 6. stol. pr. n. š., pa tudi pozneje ga je moč najti.

V vzhodje peskokopa se je zrušila tudi večina žganega groba 3, ki je bil vkopan v dolomit ter obložen in pokrit s kamnitimi ploščami. Poleg žganine in drobcev sežganih človeških kosti je od groba ostalo le nekaj kosov velikega pitosa – žare (P 1672) iz neprečiščene gline in z grobo zunanostjo. Natančnejša časovna opredelitev ni mogoča. Po načinu pokopa in strukturi gline, iz katere je posoda izdelana, bi mogli sklepati, da sodi grob v 7. st. pr. n. š.

Nad peskokopom, v katerega profilu je dobro viden še en globok pravokotni vkop, je bila najbrž nasuta

gomila. Zato bo potrebno v prihodnjem letu sistematično raziskati še ta del peskokopa, sicer bo zmrzal in izkoriščanje peskokopa uničila tudi ta dragoceni del molniškega grobišča.

Ivan Puš

217

Naselje: Podstenice
Občina: Novo mesto
Ime: Baza 20
Področje: Z
Vrsta dela: 3, 7, 8

V poletnih mesecih leta 1992 smo opravili čiščenje objektov in okolice na Bazi 20. Zamenjana so bila vsa razbita stekla, prekrita je bila ena manjša baraka, zamenjali smo nekaj lesenih žlebov in utrdili barako številka 19, tako da bo lahko prestala zimo in morebitne snežne zamete. Še zmeraj pa ostaja odprto vprašanje oskrbnika objektov na Bazi 20 in v obeh ohranjenih bolnišnicah.

Judita Podgornik

218

Naselje: Podulce
Občina: Krško
Ime: p. c. sv. Marjete
Področje: UA, A
Vrsta dela: 8

Izdana so bila navodila za sistematski pristop k obnovi precej statično poškodovane romanske cerkve, ki stoji na razvidnih ostankih časovno še neopredeljenega gradišča.

Dušan Kramberger

219

Naselje: Postojna
Občina: Postojna
Naslov: Trg padlih borcev 1a
Področje: E
Vrsta dela: 2

Izdali smo soglasje k popravljenemu načrtu preureditev zunanjega prostora in prizidavo dveh nadstreškov pred stavbo osnovne šole.

Eda Belingar

220

Naselje: Postojna
Občina: Postojna
Naslov: Tržaška cesta 24
Področje: U, A
Vrsta dela: 2, 4

Dali smo smernice za oblikovanje nadomestne gradnje v Tržaški ulici in dobili idejni projekt, ki teh smernic ni upošteval. Zato smo zahtevali popravek idejnega projekta za gradnjo poslovno- stanovanjskega objekta, ki pa ga še nismo dobili.

Eda Belingar

221

Naselje: Prebačevo
Občina: Kranj
Ime: p. c. sv. Križa
Področje: UA
Vrsta del: 4

Izdali smo soglasje za obnovo kritine (bobrovec).
Nika Leben

222

Naselje: Predenca
Občina: Šmarje pri Jelšah
Ime: Kalvarija
Področje: UA, R
Vrsta dela: 4, 5, 6, 7, 8

Temeljita gradbena sanacija božjepotnih kapelic šmarske Kalvarije z učinkovito izvedbo odvodnjavanja je bila pogoj za uspešnost nadaljnjih restavratorskih del. Na osnovi Zavodovih izhodišč je projektantsko podjetje Vizura iz Celja v letu 1992 naredilo načrt za statično sanacijo in odvodnjavanje kapelic. Z javnim razpisom je bilo izbrano podjetje Marije Novak iz Stranj. Na osnovi rezultatov predhodnih zemeljskih izkopov v režiji žup. urada Šmarje je bil za vsako kapelico posebej narejen statični načrt. Mateja Kavčič je na podlagi fotografij izdelala rekonstrukcijski načrt za izdelavo manjkajočega piramidalnega zaključka na laterni Božjega groba 14. kapelice. Poleg piramide so kamnoseki RC RS pod vodstvom Moma Vukovića izklesali še kopije šestih stebričkov laterne. Po načrtu Stojana Ribnikarja je bil postavljen notranji oder. S pomočjo hidravlike je bila dvignjena vrhna plošča laterne, poškodovani stebrički so bili zamenjani z novimi. Po zasteklitvi laterne in popravilu strehe, prekrite s skrilom, so nanjo postavili novo piramido s ploščato podobo Kristusa zveličarja, posneto po originalu. Na osnovi mnenj članov komisije so restavratorji RC RS popravili in domodelirali figure iz skupine mučenja Jezusa v ječi 3. kapelice. Vse ostale lesene kipe so iz Šmarja prenesli v prostore RC. Obnovo kapelic financira Ministrstvo za kulturo z deležem občine.

Bogdan Badovinac

223

Naselje: Predjama
Občina: Postojna
Ime: Predjamski grad
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Nadzorovali smo nadaljevanje obnove zahodnega stolpa gradu. V prvi in drugi etaži so bile položene lesene podnice, v drugi etaži je bila opravljena rekonstrukcija lesenih oblog v stenskih nišah iz druge polovice 13. stoletja, narejeni so bili historični ometi, rekonstruirane gotske obokenske klopi v drugi in tretji etaži, zaključene so bile arheološke raziskave.

Jasna Svetina

224

Naselje: Prem

Občina: Ilirska Bistrica

Ime: rojstna hiša Dragotina Ketteja

Naslov: Prem 83

Področje: Z

Vrsta dela: 2

Dragotin Kette se je rodil v stari osnovni šoli. V objektu je bila sprva ljudska šola, ki je bila ustanovljena leta 1826. Nasledila jo je podružnična osnovna šola, ki je bila opuščena v 80. letih. Objekt je nato služil potrebam KS Prem, del pa preurejen v manjše stanovanje. Na objektu je spominska plošča iz sivega marmorja. Napis je vklesan in obarvan – Tu / je bil rojen / 19. 1. 1876. / Dragotin / Kette / slovenski / pesnik. Nad vhodom je napis Ljudska šola. V pritličju, naravnost od vhoda, je ohranjena kuhinja z odprtim ognjiščem, levo je vhod v dnevni prostor in od tod v spalnico. Kettejev muzej je bil odprt leta 1969 v spodnjem razredu. Prostor s pesnikovo literarno zapuščino je uredil arhitekt Janez Suhadolc. Prostore z muzejsko zbirko je potrebno obnoviti in na novo prezentirati. V letu 1992 smo za rojstno hišo Dragotina Ketteja, staro osnovno šolo, pripravili strokovne osnove za razglasitev za zgodovinski spomenik.

Damjana Fortunat Černilogar

225

Naselje: Prevalje

Občina: Slovenj Gradec

Ime: Poljane

Področje: A

Vrsta dela: 8

Pri obnovi cerkve sv. Lenarta na Poljani so odstranili nagrobno ploščo CIL III 11650, ki je ležala v oltarju. Koroški pokrajinski muzej jo je prenesel v svojo stalno zbirko, Zavod pa je lastnika seznanil s to odločitvijo.

Mira Strmčnik Gulič

226

Naselje: Pristava pri Tržiču

Občina: Tržič

Ime: Pri taboru

Naslov: Pristavška ul. 13

Področje: A

Obdobje: novi vek

Vrsta dela: 8

Pri obnavljanju stare hiše na Pristavški ul. 13 na Pristavi pri Tržiču je lastnik Janez Špendal z Bleda, Prečna ul. 6, našel v zasipu pod podom v »hiši« ob starem temelju v izkopu, velikem 0,5 x 0,8 m, več kosov keramičnih posod in raznih pečnic.

Po pripovedovanju so bili keramični kosi in deli pečnic nad temeljem starejše stavbe, kjer je bil srebrn novc z letnico 1691. Nad tem zasipom je bil še mlajši, kjer je bil novc z letnico 1755.

Nekateri ostanki pečnic so neglazirani, drugi prevle-

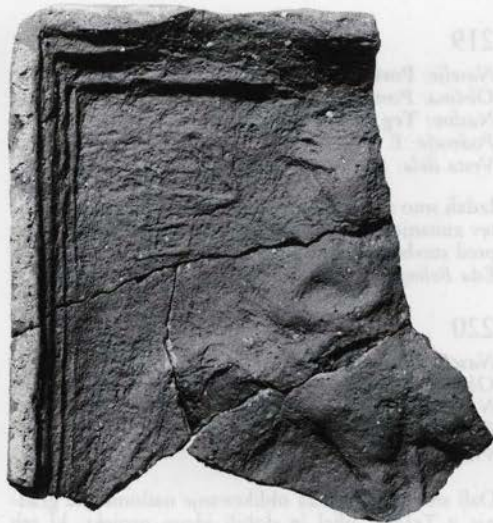
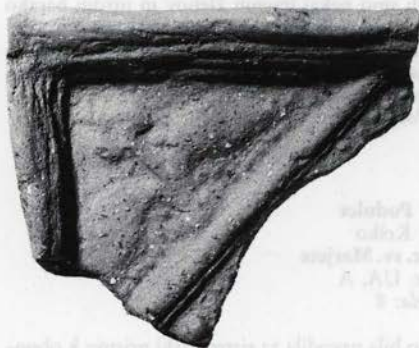
čeni z zeleno glazuro. Keramika je visokosrednjeveška in tudi mlajša. Pečnice, ki niso prevlečene z glazuro, so iz konca 15. ali začetka 16. stoletja.

Keramične fragmente in dele pečnic je odkupil Narodni muzej in so inventarizirani v inventarju visokega srednjega veka od inv.št. G-11000 do G-11024.

V Gradivu za historično topografijo Slovenije za Kranjsko do leta 1500, III (1975) 835 Milka Kosa, se Pristava imenuje Maleczepicz ali Malschputsch.

Najdbe bi tako lahko pripadale neki stari hiši, ki je stala na tem mestu v času naselja iz 16. stol.

Vida Stare

Pristava pri Tržiču, fragmenta pečnic iz hiše »pri Tabru«, inv. št. g11000 in g11001

227

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: kasarna Dušana Kvedra

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 6

Na območju nekdanje kasarne »Dušana Kvedra«, ki so jo gradbena podjetja usposabljala za začasni novi učni center TO v Ptuj, na parc. št. 995/1, k.o. Ptuj, je strokovna ekipa Zavoda za VNKD Maribor s pomočjo sodelavcev iz Pokrajinskega muzeja Ptuj opravila arheološka zaščitna izkopavanja in nadzor na celotnem območju posegov v zemeljske plasti od 31. 3. do 9. 5.1992. leta.

Ker izvajalci gradbenih del in investitor gradnje, razen projektov, druge gradbene dokumentacije in soglasja s pogoji ob posegih v zemeljske plasti ZVNKD Maribor niso imeli, smo gradbene posege v zemeljske plasti na zunanji kanalizaciji, toplovodnem razvodu, hidrantsni mreži, elektroenergetskem razvodu in ureditvi okolja (parkirišče in športno igrišče) začasno zadržali. Gradbeni posegi bi lahko poškodovali ali uničili arheološko zaščiteno območje rimskega foruma, ceste in civilne naselbine pod Panoramo, kar je bilo zavarovano z Odlokom o nepremični kulturni dediščini na območju občine Ptuj v Ur. vestniku občin Ormož in Ptuj 35/89. Zemeljska dela so se lahko izvajala le pod strogim nadzorom arheologa, ob izrednih najdbah pa z arheološkim zaščitnim delom na mestih, kjer je bilo to potrebno zaradi pridobitve strokovne dokumentacije; predvsem pa je bilo potrebno strogo prilagajanje gradbenih delavcev izhodiščem in smernicam arheološke ekipe, ki jih je narekovala trenutna situacija na terenu.

Z zemeljskimi izkopi smo začeli na zunanji kanalizaciji, vendar le do nujno potrebne globine in širine izkopa ter po možnosti čim manjšem poseganju v rimsko kulturno plast. Kjer pa je bilo to nujno

potrebno (toplovodni razvod), smo gradbena dela ustavili in nadaljevali z ročnim arheološkim zaščitnim izkopavanjem, vendar le do potrebne globine v smislu pridobivanja dodatnih strokovnih izsledkov. Po dogovoru z gradbeniki smo na dveh mestih izredno ohranjenih rimskih ostalin višino kanalizacije dvignili nad njih in jih primerno zaščitili, ne da bi jih poškodovali (tlak iz marmornih plošč in tlak iz opečnih šesterkotnih tlakovcev).

Ptuj, kasarna, kanalizacija B2, rimski tlak

Ptuj, kasarna, presek skozi zemeljske plasti pri obnovi opornega zidu za objektom št. 11

Ptuj, kasarna, kanalizacija A, rimska kanalizacija

Tako smo v večini primerov zaščitno izkopali in dokumentirali le najmlajšo rimsko gradbeno plast, ki je bila delno poškodovana že z mlajšimi prekopi, delno pa že s sondiranjem starejših arheologov v začetku stoletja ali pa tudi s srednjeveško in novejšo gradbeno dejavnostjo, kajti kako bi bilo drugače mogoče razumeti le še sledove rimskih temeljev najmlajše gradbene faze v presekih, gradbenega materiala (oblic in opeke), razen ostalin malte, pa ni bilo več. Na globlini od 1,5 do 1,8 m smo v večini izkopov imeli prekopano najmlajšo rimsko gradbeno plast s slabo ohranjenimi temelji stavb, ki so bili večkrat že predhodno uničeni ali poškodovani. Ta plast sega po nekaj najdenih bronastih novcih v poznorimski ali konstantinski čas v Poetovionii. Ob izkopu za kanalizacijo v smeri Z-V od zaščitne ograje ob Vičavski poti ob Dravi mimo objekta št. 14 in do objekta št. 1, smo lahko ugotovili, da je v rimskem času teren od Panorame na vzhodni strani močno padal proti Dravi, saj se pod zaščitno ograjo ob Vičavski poti na globlini večji od 2 m, pojavijo močne rimske gradbene ostaline, nad njimi pa je le plast humusnega nasutja skoraj črne barve in brez najdb.

Najvišje, na globlini 0,3 do 0,8 m, se pojavi rimska kulturna plast na vzhodni strani kasarniškega kompleksa pri izkopu za toplovodni razvod na zelenicah in pod potni med objektoma št. 4 in št. 7. Tu je bilo precej mlajših, delno poškodovanih rimskih temeljev; našli in dokumentirali smo tudi traso rimske ceste iz Poetovione proti Savarii, ki poteka skoraj v smeri Z-V in ima gramozno nasutje cestišča široko pribl. 6 m, na njem pa smo našli le nekaj kamnitih odlomkov z ohranjenimi sledovi kolesnic. Ob južni strani cestišča je potekal globok zidan rimski kanal, v katerem se je stekala kanalizacija iz rimskega objekta, ki je imel ohranjene poškodovane temelje skoraj do južnega roba rimske ceste.

Marmorne plošče v izkopu za kanalizacijo mimo objekta št. 7 lahko pomenijo tlakovani pločnik ob severnem robu rimske ceste ali pa rob rimskega foruma, ki je bil tlakovan in mimo katerega je potekala glavna rimska prometnica, ki je preko mostu čez Dravo povezovala italjski svet na zahodu s panonskim na vzhodu. Bogate rimske ostaline se pojavljajo tudi v izkopu za kanalizacijo na globlini 1,5–1,6 m med objektoma št. 9 in 10 (kotlovnica) in objektom št. 8 (skladišče). Na tem mestu smo dokumentirali nekaj najmlajših, delno poškodovanih rimskih temeljev iz rečnih oblic, vezanih z apneno malto, med njimi pa prostor, ki je bil tlakovan z opečnimi šesterokotnimi in pravokotnimi tlakovi. Rimski temelji v tem delu izkopa se gotovo navezujejo na temelje objekta, ki smo ga dokumentirali že v novembru in decembru 1975. leta ob gradnji takrat nove kotlovnice.

Pomembno je še omeniti, da smo pri izkopu za kanalizacijo na severozahodni strani objekta št. 1, na zahodni strani izkopa, naleteli na popolnoma uničeno rimsko ruševinsko plast do globline 1,5 m, na vzhodni strani pa na gradbene temelje, med katerimi je bila močna žganinska plast in so bili vidni delno poškodovani stebrički rimskega hipokavsta (rimske centralne kurjave), kar nedvomno priča o ostalinah reprezentančnega rimskega objekta na tem prostoru, kakršne so zasledili že predhodni izkopavalci na območju Vičave.

Od drobnih najdb v rimski ruševinski plasti nad in med temelji zidov smo našli precej različne rimske keramike, med katero prevladujejo črno žgani domači lonci z metličastim ornamentom, rdečerjavo žgani lonci in vrči, ne manjka pa tudi fragmentov terre sigillate z reliefnimi ornamentami, med katerimi prevladujejo skodelice. Našli smo še dele oljenk, opečne pravokotne in šesterokotne tlakovce, tegulo z žigom C (aius). IV (lius) AGI(L) IS in kvadratno opečno ploščo z žigom LEG. XIII. GE(M); legije, ki je ob zboru panonskim legij v Poetovionii leta 69 n. št. pomagala pri izvolitvi vojskovodja Vespazijana za rimskega cesarja. Zgradila je stalen vojaški tabor v Poetovionii, iz njenih opekarških delavnic pa izvira v kanalizacijo vzdignjena opeka, ki je imela tako v temelju rimske kanalizacije sekundarno lego.

V rimski kulturni plasti smo našli še fragmente steklenih posodic, dve bronasti fibuli, bronasto in koščeno šivanko, delno obdelano živalsko rogovo, svinčeno utež, odlomljeno glavo bronastega orla in seveda bronaste novce, ki so izrednega pomena za časovno določanje rimskih kulturnih plasti. Večinoma sodijo v čas na prehodu med 3. in 4. stoletjem, verjetno pa bodo nekateri po natančnejši daterji sodili tudi v 2. stoletje.

V nadaljevanju del na vodovodnih priključkih, hidrantni mreži, toplovodnih in elektroenergetskih razvodih gradbeniki niso posegali globlje od 1,2 m, zato smo v izkopih le sproti dokumentirali morebitne najdbe in rimsko ruševinsko plast z manjšimi rimskimi gradbenimi ostalinami.

Tako je bil teren, ki je bil prepreden z močno poškodovanimi najmlajšimi rimskimi gradbenimi ostalinami do globine od 1,5 do 1,8 m, arheološko dokumentiran, saj je bil kasneje zaradi izkopov komunalne infrastrukturne mreže do omenjene globine v večini uničen. Vendar je treba poudariti, da je ostala vsa spodnja, starejša faza rimske kulturne plasti ohranjena še za nadaljnje arheološke raziskave, urejena sedanja dokumentacija na terenu pa bo bodoča arheološka dela olajšala in pokazala, kje so na kasarniškem območju na Vičavi še ohranjene kvalitetne rimske ostaline, pomembne tako za raziskovanje kakor tudi v sedanjih fazi za izris slike arheološkega terena v povezavi z arheološkimi odkritji naših predhodnikov.

Vsa dokumentacija ter arheološke najdbe se trenutno hranijo in so v obdelavi na ZVNKD Maribor.

Ivan Tušek

228

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: prizidek k Domu upokojujencev

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 6

V avgustu smo opravili arheološka zaščitna dela na izkopu za novi prizidek k Domu upokojujencev na Ptujju na parc. št. 516, k.o. Ptuj. Ves teren smo naprej strojno posneli v debelini do 1,4 m, in sicer šutno plast z novejšo opeko in betonom v kleti porušene nekdanje prtilčne hiše, ki je imela na dvorišču tudi

Ptuj, Prešernova 16, pogled na zunanjo ulično fasado z odbitim ometom in rimskim akroterijem med kamni in opeko

Ptuj, Prešernova 16, odlomki rimskih kamnov z napisi in reliefi

vodnjak. Strojno smo posneli tudi višje od okolice navoženo šutno plast od prejšnjih izkopov okoli Doma upokojeencev (prizidek, ki so ga gradili v letu 1984).

Pod šutno-ruševinsko plastjo brez starejših kulturnih ostalin do globine 1,4 m se je pokazala precej sipka, mivkasta, rdeča in rumena ilovnata plast, ki je bila v srednjem in južnem delu precej mešana tudi s svetlorjavno in sivo mastno ilovico.

V srednjem vzhodnem delu izkopišča smo naleteli na dve rimski kulturni jami premera od 2,5 do 3 m. Prva je bila globoka le do 0,25 m in je vsebovala med rjavo ilovico precej fragmentov različne rimske keramike. Druga kulturna jama je bila globlja in je imela v južnem delu trdo nabit peščen pomol, proti severu pa se je poglobila v nekakšen zbiralnik za vodo, ki je bil poln razbite rimske keramike in sive muljaste ilovice. V omenjeni jami smo našli sicer polomljene, toda s profili določljive, črno in sivo žgane lonce različnih velikosti, ki imajo tudi metličasti ornament in podobno žgane različne skodele. Med njimi so tudi fragmenti sivo žganih lončkov tenkih sten. Drugih posebnih najdb ni bilo, omeniti pa je treba skoraj polovico sigillatne skodele z jajčastim ornamentom na obodu, prstanasto nogo in reliefne medaljone z živalskimi prizori, med katerimi so rastlinski ornamenti. V tej kulturni jami smo našli tudi nekaj naplavljenih fragmentov prazgodovinske keramike in fragmentirano kalupasto sekuro iz serpentina.

Po celotnem terenu so se na globini okoli 1,4 m večkrat pojavile polomljene tegule in kosi opečnih plošč, vendar nismo nikjer zasledili grobnih konstrukcij ali rimskih gradbenih ostalin. Morda pa so te opeke ostanki z gradnjo uničenih lončarskih peči, ki smo jih dokumentirali že leta 1984 ob zahodnem robu tega prostora pri gradnji dovozne ceste k takrat novemu prizidku.

Ivan Tušek

229

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: vojaška skladišča ob Potrčevi cesti

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Vrsta dela: 6

Od oktobra do sredine decembra 1992. leta smo opravili tudi prvi del zaščitnih sondiranj na območju bivših vojaških skladišč ob Potrčevi cesti na parc. št. 571, k.o. Ptuj. Arheološka dela so potekala zaradi bodočegačasnega parkirnega prostora in določitve smernic za nadaljnje raziskave pred posegi v zemeljske plasti in zaradi nadaljnje možnosti gradnje.

Na terenu smo izkopali in dokumentirali tri sonde, ki so pokazale, da kulturne plasti na celotnem območju nekdanjih vojaških skladišč sodijo kontinuirano v čas naselbinskih ostalin iz bronaste dobe, preko rimskih do srednjeveških ostalin.

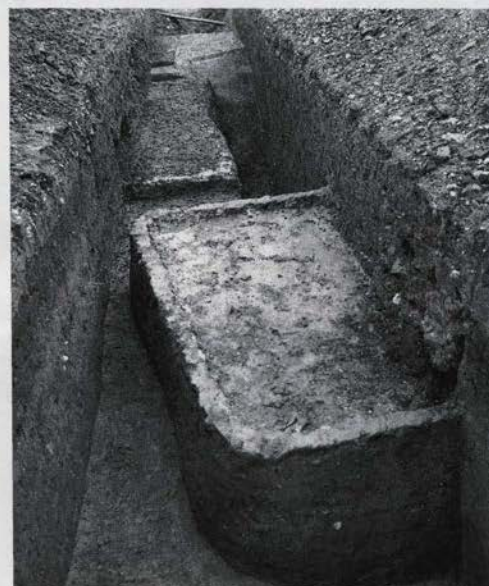
Prazgodovinska kulturna plast iz 9. in 8. stoletja pr. n. š. je predstavljena z vrstami stojk, ki nakazujejo linije prazgodovinskih stavb. Zasledimo jo na globini

Ptuj, skladišča ob Potrčevi cesti, pogled na del poslopja s cerkvijo tik pred rušenjem leta 1975

Ptuj, vojaška skladišča ob Potrčevi cesti, pogled na sondo

Ptuj, vojaška skladišča ob Potrčevi cesti, pogled v sondo 1, s kulturnimi jamami, kjer je bila srednjeveška keramika, pod njo pa rimski jarek

Ptuj, vojaška skladišča ob Potrčevi cesti, pogled na sondo 1 z ostalinami prazgodovinskih stojk

do 1 m, kjer jo je v prvi sondi poškodoval rimski jarek, ki sega do globine pribl. 3 m. Le-ta je potekal v smeri SV-JZ in je bil širok do 5 m.

Od rimskih najdb je potrebno omeniti različno oblikovano, fragmentirano posodje, kose sigilatnih posod, bronasto kolenčasto fibulo in nedoločljiv bronast novc.

Ostali osrednji, južni in jugovzhodni del skladišč pa je potrebno najprej tlorisno raziskati, saj imamo tukaj pod tenko, delno rušno plastjo in delno betonsko ploščo, ostaline nekdanje kapucinske cerkve in samostana s križnim hodnikom, ki je bil z jožefinskimi reformami ob koncu 18. stoletja ukinjen in spremenjen v vojaški objekt. Zasledili smo velbaste oboke nekdanjih, verjetno samostanskih kletnih prostorov. V prvi sondi smo nad rimskim jarkom in plastjo našli velike srednjeveške kulturne jame, v katerih je bilo ogromno število keramičnih ostalin, ki kažejo na čas med 16. in 18. stoletjem, in to: lonci, kozice, barvano namizno posodje, vrči, steklo in železno okovje. Največ keramike pa po oblikah sodeč, datira v 17. stoletje, ko je bilo verjetno tudi življenje v samostanu na višku in najbolj pestro.

Ta del nekdanjih skladišč je trenutno tudi neprimeren za kakršne koli gradbene posege, saj so velbasti deli srednjeveškega objekta precej poškodovani in rušljivi. Potrebno bi bilo raziskati celoten sakralni kompleks in ugotoviti možnosti za prezentacijo zgodovinskega spomenika in njegovo vključitev v bodočo ureditev tega prostora.

Ivan Tušek

230

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Naslov: Prešernova ulica 16

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 7

Pri sanaciji stavbe v Prešernovi ulici št. 16, v srednjeveškem mestnem jedru, so začeli julija odbijati omet

na ulični fasadi. Pod ometom na fasadi se je pojavil, vzdan med opeko in neobdelane kamne (marmor in peščenci), del akroterija strehastega pokrova sarkofaga iz belega marmorja z rastlinskim ornamentom in reliefno upodobitvijo genija na vogalu. Relief prikazuje lepega kodrastega mladeniča, upodobljenega skoraj do pasu. Ob desni strani mladeniča je v reliefu izdelana posoda (kelih) s štirimi žitnimi klasi, kar pomeni, da je bil na akroteriju upodobljen genij poletja. V obokanem hodniku iste stavbe smo nekaj dni zatem ob odbijanju ometa našli še drugi akroterij iz belega marmorja, ki je imel v reliefni upodobitvi spet genija, vendar to pot s skodelo kruhkov; verjetno je bil na akroteriju upodobljen genij jeseni. Nedvomno imamo ob teh marmornih odlomkih opraviti z velikim pokrovom sarkofaga, ki je imel na ostalih dveh vogalnih akroterijih upodobljena manjkajoča genija pamladi in zime.

Ob nadaljnem pregledu kamnitega materiala v steni hodnika smo našli še celo vrsto polomljenih marmornih kamnov z rimskimi napisi, ki kažejo na polomljene dele oltarjev, tudi Jupitrovih. Nekaj obdelanih marmornih kamnov ima tudi reliefne upodobitve raznih živali, med katerimi izstopa relief boja psa z medvedom. Med posebnostmi, ki smo jih kasneje našli med materialom, ki so ga uporabili na dvorišču stavbe za visoko škarpo proti grajski strmini, je bil oltar iz belega marmorja, ki ga je poetovionski meščan posvetil templju vseh bogov.

Ivan Tušek

231

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Naslov: Mariborska cesta

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 7

Za prizidke k obstoječim stanovanjskim hišam smo opravili arheološke nadzore na parc. št. 1967, k.o. Ptuj, lastnik Roman Zavec; na parc. št. 1094, k.o. Hajdina, lastnik Milan Lasič in na parc. št. 2089/2, lastnik Darja Štumberger.

Na parc. št. 1967, k.o. Ptuj in parc. št. 1094, k.o. Hajdina smo na globini 0,3 m sicer prišli do rimske kulturne plasti, vendar lastnika za potrebe prizidka nista kopala v globino.

Na parc. št. 2089/2, k.o. Ptuj pa je lastnik brez pridobitve soglasja ZVNKD Maribor izkopal gradbeno jamo za stanovanjsko hišo in s tem uničil nekaj rimskih skeletnih grobov, katerih ostaline smo pobrali iz kupa strojno izmetane zemlje. Ob kasnejšem čiščenju profilov smo ugotovili gramozni nasip, ki spominja na starejšo, morda rimsko pot, pobrali nekaj fragmentiranega rimskega keramičnega materiala in na globini pribl. 1 m odkrili rimski skeletni grob brez prdatkov. Grobna jama je bila izkopana v sivo mivkasto plast, nad grobno jamo in okoli nje pa smo našli precej fragmentiranih različnih rimskih posod.

Ivan Tušek

232

Naselje: Pusti gradec
Občina: Črnomelj
Ime: mlin in žaga na Lahinji
Naslov: Pusti Gradec 8
Področje: T
Vrsta dela: 4, 5

V letu 1992 sta bili izdelani arhitekturna topografija objektov in topografija postrojenja žage in mlina. Izdelan je bil konservatorski program obnove mlina in žage in opravljene priprave za začetek del. Dela se bodo začela spomladi 1993 oziroma takoj, ko bo to dopuščalo vreme.

Judita Podgornik

233

Naselje: Puštale (Čepovan)
Občina: Nova Gorica
Naslov: kapelica
Področje: R
Vrsta dela: 6, 7

Restavrirana je bila lesena plastika Križanega; obnovljena je bila polikromacija, pozlata, perizome, križ.

Rudi Pergar, Anton Naglost

234

Naselje: Radelca pri Remšniku
Občina: Radlje ob Dravi
Ime: p. c. sv. Pankracija
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 7, 8

Župnijski urad Remšnik je obnovil fasado na p. c. sv. Pankracija. Zvonik, ki je starejši del cerkvene zgradbe, smo obnovili z zglajenim ometom, kakršen je v fragmentih že obstajal. Prvoten polkrožno zaključen vhod v zvonik je prezentiran z rahlo poglobljen, vključno z nekdanjimi linami za zvonove.

Svetlana Kuvelac

235

Naselje: Radlje ob Dravi
Občina: Radlje ob Dravi
Ime: ž. c. sv. Mihaela
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 7, 8

Župnijski urad v Radljah je obnovil notranjščino cerkve sv. Mihaela. Na osnovi ogleda so bile pred obnovo dane smernice za obnovo kora, tlakovanja v cerkveni ladji in kvalitetnih cerkvenih klopi. Le-te pri obnovi sakralnega spomenika niso bile upoštevane. Tako so se kljub ustavljenim delom, našemu negativnemu soglasju na projekte in danimi smernicami, gradbena dela izvajala brez naših soglasij. Ker je omenjeni objekt kulturni spomenik (gotški prezbiterij), je imetnik le-tega z nedovoljenimi posegi uničil integriteto cerkvenega prostora.

Svetlana Kuvelac

236

Naselje: Radlje ob Dravi
Občina: Radlje ob Dravi
Naslov: Pod perkolico št. 1
Področje: E
Vrsta dela: 5, 7

V letu 1992 smo nadaljevali spomeniško-varstveno akcijo obnove poznogotskega gospodarskega poslopja na mogočini trški domačiji »Rosnhof«. V prvi fazi obnove pred nekaj leti smo na visoki, štirikapni strehi zamenjali dotrajano škodlasto kritino z novo.

V tem letu smo morali opraviti predvsem nujne sanacijske posege za ohranitev gradbene substance starega, iz kamna zidanega nadstropnega poslopja. Na južni steni vhodne fasade so se namreč že pred časom pojavile močno vidne razpoke, razen tega se je v pritličju začel nevarno posedati del opečnega oboka.

Gradbeno podjetje Gradis Ravne je pod strokovnim vodstvom našega Zavoda opravilo naslednja sanacijska dela:

- injiciranje razpok v prečnih zidovih
- popravilo oboka (»napenjanje« oz. dvig, krpanje, injiciranje in utrditev s cementnim mlekom)
- popravilo oproge (»napenjanje« oz. dvig, krpanje in injiciranje)

- vgraditev jeklenih vezi prečno na južno steno

Podbetoniranje južne stene, ki je nujno potrebno za kompleksno sanacijo objekta, bo izvajalec opravil spomladi letos, ko bomo akcijo nadaljevali.

Po končani obnovi tega izredno kvalitetnega spomenika, ki je za lastnike nezanimiv in nefunkcionalen, smo predvideli muzejsko prezentacijo z vso ohranjeno opremo ter kmečkim poljedelskim in hlevskim orodjem.

Gradbeni nadzor pri obnovi sta vodila strokovna delavca našega zavoda, statik Miran Ježovnik, d. i. g. in Branko Ramšak, sam. gr. teh.

Tehnične posnetke objekta je izdelal Smiljan Simerl, gr. teh.

Lilijana Medved

237

Naselje: Radmirje
Občina: Mozirje
Ime: ž. c. sv. Franciška Ksaverija
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 5, 6, 8

Župnijski urad je v l. 1992 po zamenjavi pocinkane pločevine z bakreno na strehi zvonika, nadaljeval obnovo fasadnih ometov. Kljub poznemu obvestilu smo med obnovitvenimi deli s sondami ugotovili tri plasti starejših ometov. Na prvi plasti je bila v grafitno črni barvi narisana baročna vogalna poslikava z motivi polnih in polovčnih klesancev. Naslednja, tudi do 10 cm debela plast izravnalnih ometov, je bila barvana v roza, izstopajoča členitev pa v beli barvi. Pri kasnejših obnovah so obstoječo členitev poenostavili, celotno zunanjščino pa pobarvali belo. Po načrtovanem programu investitorja – tukajšnjega žup. urada, se je obnovila poškodovana fasadna členitev iz zadnje obnove. Brez vednosti Zavoda sta se v istem

letu obnovili še stranski, vzhodni fasadi baročnih kapel, kjer je bila pod beleži ohranjena naslikana baročna členitev. Kamnita kipa sv. Barbare in Angela varuha sta bila ob tem premazana z gostim apnenim beležem.

Bogdan Badovinac

238

Naselje: Radomlje

Občina: Domžale

Ime: ž. c. sv. Marjete

Strokovno področje: UA

Vrsta del: 4

Izdano je bilo soglasje za obnovu pevskega kora. Načrt je izdelal arh. A. Rogina. Na zvoniku so bile narejene nove horizontalne vezi, namesto dotrajanih lesenih. Izvajalca Franc in Miha Pelko, Bled.

Nika Leben

239

Naselje: Radovljica

Občina: Radovljica

Ime: župnišče

Naslov: Linhartov trg 30

Področje: UA, R

Vrsta del: 5, 4, 6, 7

V stavbi župnišča je bilo pred prenovo opravljeno sondiranje Z in S trakta. Ugotovljene so bile prezidave arkadnega hodnika v Z traktu, kjer je bil prvotni nivo v nadstropju približno 0,3 m pod obstoječim. V ostenju so odkrili nekaj gotskih spolij. V sobi z renesančnim oknom v prvem nadstropju Z trakta so bile odkrite poslikave od 16. stol. do konca 19. stol. V stolpčju, prizidanem ob S traktu, je bil ob odstranitvi zasutega pritličje odkrit gotski portal in manjši prostor kvadratnega tlorisa z vidnimi ostanki gotskega obočnega sistema (posekane piramidaste konzole v vogalih). V zasutju je bilo najdenih tudi več kosov gotskih reber. Gotski obok je bil v 18. stol. nadomeščen z baročnim. V severni fasadi je bila odprta večja okrogla odprtina z ohranjenimi poslikavo ostenja v oker tonu s črno-belo črtno delitvijo. Iste barve so bili na fasadi naslikani vogalniki. V notranjosti je bil deloma odprt prehod s polkrožnim zaključkom v samo stavbo župnišča, v Z steni je ohranjena pravokotna niša, obložena z lesom, na nasprotni steni pa slabo ohranjena monohromna freska s pivskim motivom (vidni kozarci). Na osnovni najdb predvidevamo, da je bil prostor namenjen taverni (po arhivskih virih je imel tudi radovljiški župnik pravico prodajati vino). Ob odstranitvi ometov je bilo nad okroglo lino v nadstropju odkrito tudi manjše okence z renesančnim okvirom iz peščenjaka, ki so ga prekrivali ometi. Sondiral je Rado Zoubek, akad. slikar.

Nika Leben

240

Naselje: Radovljica

Občina: Radovljica

Ime: nagrobnik rodbine Hudovernig

Področje: Z, R

Vrsta dela: 4, 7

Dane so bile strokovne konservatorske smernice za restavriranje dveh pomembnejših nagrobnikov rodbine Hudovernig na pokopališču v Radovljicu. Obenem je bila izdelana fotodokumentacija pomembnejših nagrobnikov.

Renata Pamič

241

Naselje: Rajec

Občina: Brežice

Ime: grad Mokrice

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Vrsta dela: 6

V marcu 1992 je ZVNKD Novo mesto opravil zaščitno izkopavanje na dvorišču gradu Mokrice (zaradi gradbenih del na tem območju). Gradbeni dela so že uničila del arheoloških plasti v JV delu dvorišča, zato smo sondirali v glavnem dvorišču.

S sondažnim raziskovanjem smo želeli ugotoviti čas nastanka in razvoj gradu ter možnost starejše rabe najdišča. Grof Auersperg je namreč omenjal antični zid in stolp, ki ju je našel pri gradbenih delih v 19. stol. Zato smo izkopali tri sonde v obliki križa, da bi dobili profil po celotni dolžini in širini dvorišča. Vodnjak, ki ga je zazidal grof Auersperg leta 1859, je bil v sredini sond.

Sonda 1, velika 23,5x2,5 m in z največjo globino 1,85 m, je potekala v smeri JV – SZ po dolžini celotnega dvorišča. Živa skala (peščeneč) je bila tik pod površino v jugovzhodnem delu sonde in vodnjak je bil postavljen tik ob padcu terena proti SZ delu sonde. Ob njem so bili sočasni štirje kanali, ki so služili kot drenaža dvorišča. Našli smo najmanj deset nivojev dvorišča, ki smo jih zasledili tudi v sondah 2 in 3. Keramika v teh plasteh je datirana v pozni srednji vek in novo dobo. Pod dvoriščnimi površinami sta bili najmanj dve plasti zasutja, ki smo ju kopali v globino 1,1 m. Ti plasti sta imeli keramiko iz 15. stol. Sonda 2 in 3 sta potekali v smer SV–JZ, pravokotno na sondo 1. Velikost sonde 2 je bila 7x2,5 m in sonde 3 5,5x2,5 m. V obeh sondah smo našli močan, z malo zazidan kanal velikosti 1,2x6 m v sondi 2 in 1,2x4,3 m v sondi 3. V sondi 3 smo kopali do globine 0,9 m in odstranili dvoriščne površine. V sondi 2 smo kopali do globine 2,6 m in odkrili manjši kanal (1,2x3 m), ki je potekal JV–SZ in se je navezoval na večji kanal. Oba kanala sta ležala pod prvo dvoriščno površino in pod zasutjem dvorišča, kjer je bila najdena poznosrednjeveška keramika (15. stol).

Domnevam, da je kanal del konstrukcije gradu iz 15. stol., ki je imel dvojno funkcijo: najprej kot podporni zid na dvorišču, potem kot drenaža. Verjetno je ta kanal grof Auersperg odkril in delno uničil pri zidanju vodnjaka in ga po pomoti označil kot antični zid. Našli smo samo eno starejšo najdbo. To je bil poznoantični novce v najmlajši površini dvorišča. Zaenkrat nismo našli sledov antike na tem območju in domne-

vamo, da je grajski kompleks v celoti nastal v 15. stol., vsaj dvorišče in obrambni zidovi. Starejšega dela nismo mogli sondirati, ker je bil izven območja predvidenih gradbenih posegov.
Phil Mason

242

Naselje: Rakičan
Občina: Murska Sobota
Ime: grad Rakičan
Področje: UA
Vrste dela: 2, 4, 5, 7, 8

Spomladi 1992 smo v okviru republiške akcije nadaljevali dela v gradu Rakičan in začeli sanacijo strehe reprezentančnega nadstropnega Z trakta in JZ stolpa. Obnovitvena dela so obsegala sanacijo strehe Z trakta do osi rizalita in JZ stolp. Sočasno z republiško akcijo obnove je bila obnovljena tudi loža s teraso, ki jo je financiral uporabnik gradu, Konjeniški klub Rakičan. Sanacija strehe Z trakta in JZ stolpa je obsegala popravilo strešne konstrukcije na 1158 m². V celoti je bilo nadomeščene 30% strešne konstrukcije, novo letvanje in pokrivanje strehe z novim bobrovcem pa na površini 60%.

Izdelali smo dokumentacijo in izhodišča za sanacijo terase z ložo ob JZ stolpu in dveh prostorov ob njej. Rušili smo sekundarni prizidek s stopniščem in razširili teraso na mestu odstranjenega stopnišča.

Nadzor nad gradbenimi deli je izvajal statik zavoda dipl. ing. Miran Ježovnik, ki je izdelal tudi vse potrebne izračune za sanacijo strehe in terase. Arhitekturna dela na gradu je vodila d.i.a. Marlenka Habjanič.

Neva Sulič-Urek

243

Naselje: Rakov Škocjan (Unec)
Občina: Cerknica
Ime: p. c. sv. Kancijana in Benedikta
Področje: UA, U, A
Vrsta dela: 4, 5, 6, 8

V programu sistematičnega dokumentiranja sakralne nepremične dediščine v občini Cerknica LRZVNKD sodeluje tudi s Šubičevu gimnazijo iz Ljubljane. Tako je bil lani v okviru raziskovalnega tabora natančno tehnično posnet tloris cerkvenih ruševin na impozantni lokaciji na Velikem naravnem mostu. Dijakinja Anita Butala je ob mentorskem vodstvu konservatorja arhitekta LRZVNKD izdelala raziskovalno nalogo, s katero je osvojila 2. mesto na državnem tekmovanju mladih raziskovalcev na področju umetnostne zgodovine. V nalogi je zbranega veliko gradiva in izrisane so idejne rekonstrukcije objekta. Letos je bilo dokončano tudi arheološko raziskovanje kompleksa pod strokovnim vodstvom arheologa T. Scheina iz Notranjskega muzeja v Postojni, kar dokazuje, da je bila lokacija naseljena že v prazgodovini, cerkvice pa sezidane v 16. stol. V pripravi je izvedbena tehnična dokumentacija za rekonstrukcijo cerkve sv. Kancijana (Škocjana).

Dušan Kramberger

244

Naselje: Rakov Škocjan
Občina: Cerknica
Ime: Farovka
Področje: A
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 8

1. 8. 1992 sem po naključju našel na območju z ledinskim imenom Farovka v Rakovem Škocjanu (slika 1), večje število kremenovih odbitkov, natančno 69 (slika 2). Od teh jih ima sedem (slika 3) jasne znake retuše in so bili v preteklosti (mogoče celo v paleolitiku? – to je moja časovna opredelitev), uporabljeni kot orodja.

Poudariti moram, da kremen kot kamnina, naplavina kremenovih gomoljev ali kakšen večji kos kremenca ne obstajajo na omenjenem območju.

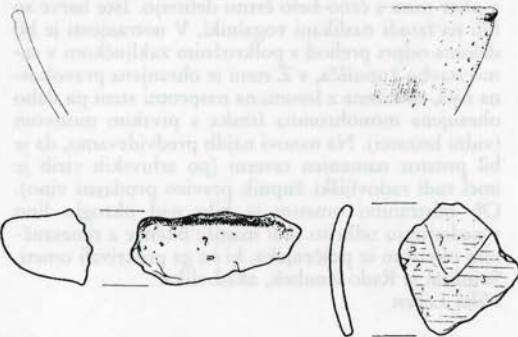
Poleg teh odbitkov sem našel tudi nekaj koščkov črne keramike z debelimi zrnci peska. Vse odbitke in keramiko sem dal v hranjenje Notranjskemu muzeju iz Postojne. Na istem mestu sta mesec dni kasneje ob bolj natančnem pregledu terena g. Tine Schein in g. Ivan Turk našla še za pest kremenovih odbitkov in nekaj keramike. Negative slik najdišča, odbitkov in keramike hranim sam.

Franjo Drole

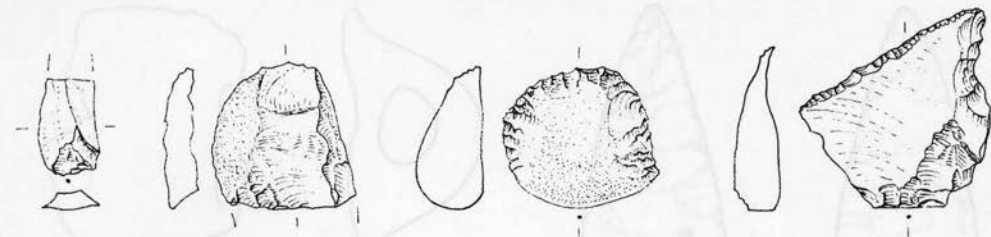
245

Naselje: Rateče
Občina: Jesenice
Ime: Žale
Področje: A
Obdobje: prazgodovina, pozna antika
Vrsta dela: 7

Ob arheološkem nadzoru izkopa za telefonski kabel v Ratečah je bila na ledini Žale (pod hribom Grad) najdena poznoantična in prazgodovinska lončenina. Črepinje so bile najdene na globini 0,6 m, 10 m severno od stavbe Rateče 120 (parc. št. 164, k.o. Rateče).
Milan Sagadin

Rateče, Žale, poznoantična lončenina, posoda velikosti 1:3, fragmenta velikosti 1:2

Rakov Škocjan, Farovka, kamnita orodja, velikost 1:1

246

Naselje: Ratež

Občina: Novo mesto

Ime: Krevuški Boršč

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

Vrsta dela: 8

Na parceli št. 3641/13, k.o. Brusnice, je v gozdu ležala prva od 27 gomil večjega gomilnega grobišča, ki ga v literaturi poznamo pod imenom Brusnice. Gomila, v tlorisu okrogle oblike, s premerom 9 m, je bila v višino ohranjena do 1 m. V sredini je bil dobro viden vkop. Preraščal jo je mešan gozd.

Novembra 1992 smo opazili, da je lastnik na območju gomile opravil golosek. Ker je bilo to dejanje v nasprotju s smernicami občinskega odloka, s katerim je bila tudi ta gomila razglašena za kulturni spomenik, smo poiskali pomoč ustreznih inšpekcijskih služb.

Le-ti so nam pojasnili, da je lastnik delo opravil s potrebnimi soglasji občinskih organov, ki so soglasje izdali pred sprejetjem odloka o razglasitvi tega območja za kulturni spomenik. Odločili smo se še za obisk pri lastniku zemljišča. Skupaj s predstavnikom sekretariata za kmetijstvo in gozdarstvo ter predstavnikom sekretariata za družbene dejavnosti v občini Novo mesto smo lastnika opozorili na pomen arheološkega spomenika in na posledice, ki bi nastopile ob njegovem uničenju. Po tehtnem prepričevanju je lastnik pristal, da na območju gomil ne bo odstranil štorov in gomile ne bo uničil, zato pa bo dobil iz občinskih sredstev za kmetijstvo umetna gnojila in apno za izboljšanje zemlje.

V drugi polovici decembra 1992 je lastnik strojno odstranil gomilo, mi pa smo primer predali policiji.

Borut Križ

247

Naselje: Ravne

Občina: Velenje

Ime: p. c. sv. Duha

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 5, 6, 7, 8

Pri sondiranju starejših zunanjih ometov na stenah cerkvene ladje p. c. sv. Duha smo v l. 1992 na vogalih odkrili poslikavo z vogalniki v rdeči barvi. Na novejših ometih prezbitarija, ki je bil zidan istočasno z la-

djo, nismo našli poslikave. Na starejših ometih zvonika, ki je bil prizidan k ladji, smo odkrili dve plasti baročnih poslikav. V prvi fazi so bile stene pobarvane v rumeni barvi, razen členitve, ki je bila poslikana v beli barvi. Druga plast baročne poslikave, ki je bila verjetno narejena ob obokanju ladje, je imela svetlo sivo barvano členitev na beli podlagi. V 1. pol. 19. stol., ko je bila nadzidana zakristija in preoblikovano okno na zvoniku, so cerkveno zunanjšino enovito pobarvali v svetlordečkasti barvi z belimi vogalnimi lizenami. Na omet naslikana ura na zvoniku, pod pločevinasto številčnico, je bila odstranjena brez predhodnega sondiranja. Predloga za barvno rekonstrukcijo zunanjšine, ki bi ponazarjala stavbno-razvojne faze, župnijski urad Skorno pri Šoštanju, investitor obnovitvenih del, ni sprejel. Na vseh fasadah je ponovljena členitev iz sredine 19. stol. v beli barvi, osnovne površine pa v oker. Talni zidec je ostal neometan.

Bogdan Badovinac

248

Naselje: Razbor

Občina: Sevnica

Ime: ž. c. sv. Janeza Krstnika

Področje: UA

Vrsta dela: 8

V letu 1992 je bila obnovljena prvotna barvna členitev historicistično zasnovane zunanjšine ž. c. sv. Janeza Krstnika, ki je bila zgrajena l. 1868. Osnovne površine so barvane oker, členitev v beli barvi. Obnovitvena dela je financiral tukajšnji župnijski urad.

Bogdan Badovinac

249

Naselje: Renč

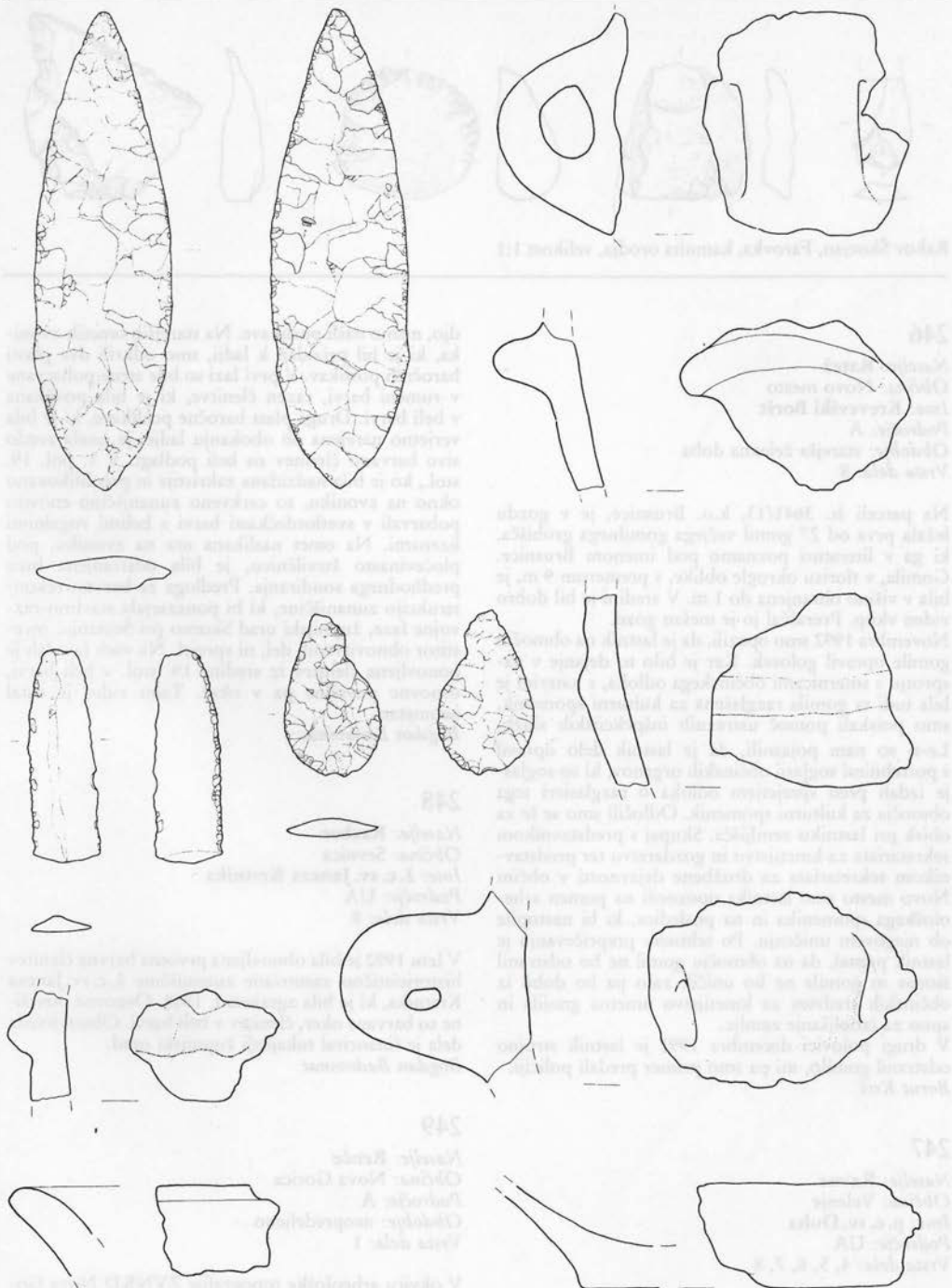
Občina: Nova Gorica

Področje: A

Obdobje: neopredeljeno

Vrsta dela: 1

V okviru arheološke topografije ZVNKD Nova Gorica sva študentki arheologije Kristina Kralj in Patricia Bratina pregledali področje Renč in okolice: od levega brega Vipave prek lapornatega Spodnjega vipavskega gričevja do roba kraške planote. Topograf-

Renče, glinokop Budališče, izbor najdb

ska raziskava ni dala pozitivnega arheološkega rezultata. Gre za predel, uničen s številnimi kavernami, obrambnimi jarki in lijaki granat iz I. svet. vojne. Le na zgornji ploščadi Mandrije in delno na južnem robu Dolgega brda južno od zaselka Žigoni (parc. št. 940/1, 941/2 k.o. Renče) je viden utrjen temelj večje pravokotne stavbe in ostanki ruševin stavbne arhitekture, med njimi tudi profilirani kosi. Po pripovedovanju naj bi tu stala cerkev sv. Izidorja, ob njej pa poletna rezidenca renških grofov. Sondažna izkopavanja niso bila izvedena, zato ostaja najdišče še neopredeljeno.

Patricija Bratina

250

Naselje: Rupa pri Kranju

Občina: Kranj

Ime: p. c. sv. Marije Magdalene

Področje: UA

Vrsta del: 4, 5, 6, 7

Na osnovi predhodnega sondiranja so bili odbiti ometi na celotnem objektu (na zvoniku še izredno trdni). Ob sondiranju je bila na zvoniku ugotovljena poslikava v grafitno sivi barvi v obliki vogalnikov in bordure pod strešnim napuščem, ter okoli lin in arkadnih odprtin v lopi v pritličju. Poslikave so bile rekonstruirane tudi na ostenjih gotskih oken na gotskem prezbiteriju (oker ton s črno belimi črtnimi delitvami ter na gotskem portalu v zahodni steni ladje. Manjši, slabo ohranjen fragment gotske freske (sv. Krištof?) je bil odkrit tudi na južni steni ladje nad zakristijo. Na ladji je bila rekonstruirana baročna poslikava s pasovi. Ometi Gradbincev Kranj, poslikave Mlinar in Planinc Tržič, sondiranje Nika Leben, Bernarda Jesenko-Filipič, risba Bernarda Jesenko-Filipič. Zavod (arh. Aleš Hafner) je izdelal tudi načrt za zasteklitev vhoda v zvonik, ki pa ni bila realizirana po načrtu.

Nika Leben

251

Naselje: Rupa pri Kranju

Občina: Kranj

Ime: pokopališče I. svetovne vojne

Področje: Z

Vrsta dela: 4

Na grobišču avstroogrskih vojakov iz I. sv. vojne je bila narejena geodetska izmera. Zavod je pripravil smernice in ureditveni načrt za grobišče. Akcijo urejanja vodi Krajevna skupnost v sodelovanju z Zavodom in pristojnim Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve, Oddelkom za borbe in vojaške invalide.

Renata Pamič

252

Naselje: Ruše

Občina: Ruše

Ime: župnišče

Naslov: Gimnazijska 5

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 7

V župnišču so zamenjali del stavbnega pohištva po načrtu ing. arh. Marlenke Habjanič in vežo tlakovali s fioritom, iz istega kamna so nove, baročne oblikovane stopnice.

Andreja Volavšek

253

Naselje: Ruše

Občina: Ruše

Ime: župna cerkev Matere božje

Področje: UA, R

Vrsta dela: 6, 7

V letu 1992 sta bila restavrirana oltarja v severni in južni kapeli, oba iz druge polovice 17. stol. Oltar sv. Križa je restavriral Lučka Falk. Sondiranje je pokazalo, da sta bili draperiji Marije in Janeza (poznogotski Križani je bil restavriran že pred leti) prvotno pozlačeni. Zaradi tega je bila odstranjena vrhnja plast srebra za lazurno poslikavo ter nanesena in spolirana nova pozlata.

Mehanično je bila odstranjena preslikava inkarnata, prvotni inkarnat pa utrjen in retuširan. Zaradi razjednosti od črvov je bilo uničeno akantno okrasje, ki ga je restavrador A. Blatnik na novo izrezal kot kopijo in pozlatal.

Enaka dela so opravljena na južnem oltarju, ki je pendant severnemu. Obema je bila vrnjena prvotna črna barva z modrimi nišami.

Andreja Volavšek

254

Naselje: Sanabor

Občina: Ajdovščina

Ime: Gradišče in c. sv. Danijela

Področje: A

Obdobje: negativno

Vrsta dela: 8

Vzhodno vznožje griča Gradišče in del zemljišča med cerkvijo sv. Danijela in Gradiščem sta bila letos spomladi strojno preorana in odkopana za izravnavo terena do sterilne plasti. Našli nismo niti najmanjše arheološke sledi, zato je vprašanje ohranjenosti na tem arheološkem najdišču zelo aktualno, tembolj ker vemo, da je tudi vrh Gradišča prekopan za rove in betonirane bunkerje (čas med I. in II. svet. vojno?). Lastniku smo vsaj prepričali postavitev gospodarskega poslopja!

Nada Osmuk

255

Naselje: Sela pri Višnji gori

Občina: Grosuplje

Ime: p. c. sv. Jurija

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 5, 6, 7

Bogato arhitekturno zasnovana gotška zgradba je nastala v začetku 16. stol. v zavetju stiškega samostana. Potem ko se je vdrl del lesenega obočnega stropa nad ladjo, je LRZVNKD lani izdelal tehnični posnetek celega objekta in pripravil konservatorski program. V sodelovanju s krajanji smo kupili leseni lepiljeni nosilci za strop nad ladjo ter pripravili ves gradbeni les in drug material za obnovo. Restavrator Peter Mali je sondiral cerkev do poslikave in pripravil odnose preprostih štukatur, ki so bile močno poškodovane, ko se je objekt porušil. Zaradi deževne jeseni bo intenzivna gradbena obnova stekla takoj spomladi 1994.

Dušan Kramberger

256

Naselje: Selo
Občina: Ajdovščina
Naslov: Selo 26
Področje: E
Vrsta dela: 4, 7

Soglašali smo z gradnjo lope v območju domačije Selo 26, ki je evidentirana kot etnološka dediščina po idejnem načrtu, ki ga je izdelal naš zavod.

Bojan Klemenčič

257

Naselje: Selške Lajše
Občina: Škofja Loka
Ime: p. c. sv. Jedrti
Področje: UA
Vrsta dela: 8

Vaščani Lajš so na mestu razstreljene (marca 1945) cerkve postavili novo cerkev po načrtih dipl. ing. arh. Petra Kregarja. Prejšnja poznogotska stavba je bila leta 1713 preoblikovana v baročno, centralno orientirano cerkev.

Modest Erbežnik

258

Naselje: Semič
Občina: Črnomelj
Ime: nagrobnik Janeza Pavlišiča
Področje: Z
Vrsta dela: 6, 7

Na pokopališču v Semiču stoji nagrobnik, posvečen Janezu Pavlišiču iz Vrtače, roj. 1855 in umrlemu 1888. Zaradi želje lastnikov, ki bi radi stari nagrobnik odstranili, smo poskušali narediti zgodovinsko oceno spomenika. Napis na nagrobniku nam pove, da je bil Pavlišič desetnik 17. c. in k. kraljevega polka in nosilec srebrne svetinje za hrabrost 1. in 2. reda.

Po pregledu virov in literature smo ugotovili, da je Pavlišič sodeloval v vojni ob zasedbi Bosne in Hercegovine 1878, nagrobnik pa mu je leta 1899 postavil njegov nekdanji vojaški poveljnik Jernej pl. Andrejka skupaj s še nekaterimi uglednimi možmi tedanjega cesarstva.

Zaradi vseh zgodovinskih dejstev in zato, ker je to še eden redkih tovrstnih nagrobnikov ne samo v Beli krajini, kjer je verjetno edini, temveč v vsej Sloveniji, je prav, da ga ohranimo. Ker ni bila možna ohranitev na mestu samem, smo se odločili za prestavitev nagrobnika ob steno pokopališke cerkve. Dela so bila opravljena v avgustu 1993, s sredstvi, ki jih je v ta namen dala občina Črnomelj. Ostaja pa še nerešena obnova oz. sanacija napisa na spomeniku. Po podatkih, ki smo jih mogli dobiti, naj bi bil prvotni napis delno drugačen, kot je danes. Kasneje je bila dopisana Pavlišičeva druga žena, pritrjeni pa sta bili tudi dve fotografiji, ki bi ju morali odstraniti.

Judita Podgornik

259

Naselje: Senovo, Brestanica
Občina: Krško
Ime: industrijska rudniška železnica
Področje: T, U
Vrsta dela: 2

Konservator Tadej Brate je za progno, ki bi v postopku likvidacije premogovnika Senovo morala biti odstranjena, izdelal strokovno mnenje s konservatorskim programom. Ministrstvo RS za kulturo je na predlog ZRSVNKD in LRZVNKD dne 8. 9. 1993 izdalo odločbo št. 617-1/92-3/93 o začasnih in razglasitvi industrijske rudniške ozkotirne železnice Senovo-Brestanica skupaj s celotno traso, tirnicami in pragovi ter s pripadajočimi objekti, napravami, tirnimi vozili in napeljavami za kulturni spomenik. Rudniki rjavega premoga Slovenije, ki so lastnik spomenika, so takoj sprožili postopek za prenos lastništva na Občino Krško oziroma na Republiko Slovenijo.

Dušan Kramberger

260

Naselje: Senuše
Občina: Krško
Ime: p. c. sv. Lucije
Področje: UA, A
Obdobje: 4, 7
Vrsta dela:

Obnovljeni so bili vsi ometi in opleski na zunanosti cerkve. Pri odstranjevanju dotrajanih lesenih stopnic za zunanji dostop v zvonik je bil ponovno v celoti odkrit sicer že evidentirani antični nagrobnik, vzidan v temeljni zidec na jugozahodnem vogalu.

Dušan Kramberger

261

Naselje: Sežana
Občina: Sežana
Naslov: postaja Stare milice
Področje: E
Vrsta dela: 2

V soglasju za rušenje »Stare milice« v Sežani 1987. leta smo zahtevali, da se vsi kamnoseški elementi

deponirajo na ustreznem mestu in kasneje primerno uporabijo. Po ogledu deponije januarja 1992 smo ugotovili, da je od vsega ostalo nekaj razbitih kosov stopnic in okenskih jert, vse drugo pa je izginilo brez naše vednosti oz. soglasja. Tako smo ostanek elementov dovolili vgraditi v stanovanjsko hišo v Dutovljah.

Eda Belingar

262

Naselje: Sežana
Občina: Sežana
Naslov: Ulica talcev št. 5
Področje: E
Vrsta dela: 2

Dali smo negativno mnenje k projektu nadomestne gradnje v Ulici talcev št. 5 v Sežani, ki ga je izdelal A. Prijon, d.i.a., ker se ni skladal s stavbno tipologijo okolja, za katerega je bil narejen. Zahtevali smo popravke projekta.

Eda Belingar

263

Naselje: Sežana
Občina: Sežana
Ime: vojaško pokopališče I. svetovne vojne
Področje: Z
Vrsta dela: 2

V Sežani je v bližini civilnega pokopališča vojaško pokopališče iz I. svetovne vojne. Na površini 1726 m² je pokopanih 137 avstrijskih, 54 češkoslovaških, 45 madžarskih in 5 ruskih vojnih ujetnikov. Pokopani so bili tudi italijanski ujetniki, ki pa so bili prekopani. Pokopališče ima kamnito ograjo in železna vhodna vrata. Sredi pokopališča je spomenik. Za vojaško pokopališče iz I. svetovne vojne smo pripravili strokovne osnove in smernice za ureditev.

Damjana Fortunat Černilogar

264

Naselje: Sladka Gora
Občina: Šmarje pri Jelšah
Ime: ž. c. sv. Marije in sv. Marjete
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 7, 8

Popravilo fasadnih ometov s korekcijo barvne členitve je od leta 1991 potekalo vzporedno z obnovo kritine ž. c. sv. Marije in sv. Marjete. Streha na severni strani cerkve med zvonikoma je prekrita z bakreno pločevino. Po predhodnih mnenjih statika Stojana Ribnikarja in arhitekta Jerneja Hudolina so med delom zamenjali le posamezne dotrajane dele lesene strešne konstrukcije. Tesar in krovec Ivan Podgrajšek je kupolo z laterno prekril z novim skrilom. Na ostalih strehah je bil skril le preložen. Starejša strešna konstrukcija nad zakristijo zaradi pomanjkanja denarja ni bila rekonstruirana. Popravljeni ometi so bili barvani v oker, izstopajoča členitev pa v beli barvi.

Vzdrževalna dela, končana leta 1992, je v celoti financiral tukajšnji župnijski urad.

Bogdan Badovinac

265

Naselje: Slap pri Vipavi
Občina: Ajdovščina
Naslov: kamniti most
Področje: R

Restavrirana je bila kamnita plošča z napisom, ki se nahaja na kamnitem mostu pred Slapom. Ploščo so poškodovale tankovske gosenice. Poseg je odkril prvotno, okrasto pobarvanje črk.

Rudi Pergar, Anton Naglost

266

Naselje: Slivnica
Občina: Maribor
Ime: grad
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Na zahtevo banke, ki jo je Ministrstvo za šolstvo pooblastilo za prodajo gradu, smo izdelali spomeniškovarstvene smernice, ki določajo ohranitev spomeniške gradbene substance, odstranitev mlajših prizidkov in prezentacijo kvalitetne neogotske faze prvotnega renesančnega gradu s parkom.

Andreja Volavšek

267

Naselje: Slokarji
Občina: Ajdovščina
Ime: Gradišče
Področje: A
Obdobje: prazgodovina, pozna antika
Vrsta dela: 8

Notranjost prazgodovinskega gradišča je bila sorazmerno dobro ohranjena vse do pred kratkim. Pred leti so namreč na hribu uredili pašnik za drobnico, kar je povzročilo popoln propad borne travne ruše in rastlinja, zatem pa hudo erozijo. Letos spomladi smo na gradišču pobrali veliko zdrobljene lončenine, vmes tudi prav velike kose, ki so ležali na robu teras ali bili naplavljeni v vzhodju južnega pobočja.

Zasilno smo lege označili. Gradivo smo pobirali zato, ker slabo žgana prazgodovinska lončenina na soncu v eni sezoni povsem propade.

Na zelo ozki in danes skoraj zabrisani terasi na strmini južnega pobočja se zanesljivo vidi rob temelja ene od stavb, grajenih iz kamna. Po spremnem materialu (tudi steklo), sodim, da gre morda za poznoantično obdobje.

Nada Osmuk

268

Naselje: Slovenj Gradec
Občina: Slovenj Gradec

Ime: Legen**Področje:** A**Obdobje:** prazgodovina**Vrsta dela:** 7, 8

Tik ob meji Kramarškove parcele z Legensko cesto so ob koncu del na plinovodu 11.11.1992 izkopali še jarek za kabelsko TV. V izkopnem jarku na parceli številka 1040/9 k.o. Slovenj Gradec smo v južnem profilu odkrili močno liso žganine, v kateri je ležalo keramično vretence. Žgan grob (z izkopom jarka že deloma poškodovan) je ležal v 0,6 m široki ovalni jami na globini 0,4 m. Plast žganine je bila debela do 15 cm, v njej pa razen vretenca ter koščkov oglja ni bilo najdb. Žganina je ležala v rjavorumeni peščeni plasti, ki jo je prekrivala od 0,25 do 0,3 m debela humusna plast s travnato rušo. Nad izkopnim jarkom, kjer je ležal grob, smo v zemlji odkrili še tri odlomke keramičnih posod, ki so verjetno pripadali omenjenemu grobu.

V začetku oktobra leta 1991 smo od ZVNKD Maribor dobili sporočilo o nenadzorovanem posegu (strojni izkop za hišo) na zaščitemem območju legenskih gomil, to je na parceli številka 69/1 k.o. Slovenj Gradec lastnika Ota Grubelnika, Pohorska ulica. Na njegovi parceli so bile že prej evidentirane štiri gomile številka 3, 4, 8 in 11 (Mira Strmčnik, AV 30, sl. 4), od katerih sta bili številka 3 in 8 z izkopom v celoti uničeni (slika 3). Neodkopan je ostal še prostor za atrijski prizidek, kjer smo zakoličili izkop v velikosti 4 x 4 m. V njem smo naleteli na južni rob gomile številka 3 z ostanki kamnite konstrukcije. Odlomki keramičnih posod so bili zgoščeni v SV vogalu izkopa in so ležali tik pod travnato rušo. Največjo globino smo dosegli na JZ vogalu izkopa, kjer smo na globini 0,7 m naleteli na sterilno, močno peščeno, rumeno plast. Nad njo je ležala siva, premešana plast s kamnito ruševino in ostanki keramičnih posod. Tudi v plasti višje, ki je bila debela do 0,5 m, smo odkrili več odlomkov deset različnih posod. Glina je dobro prečiščena, večinoma črna in skrbno glajena, nekaj odlomkov je okrašenih (kanelure, fasetiranje). Izsledki kažejo, da je bila gomila verjetno v preteklosti že prekopana. Lastnik parcele je, da bi bila gomila čim bolj neopazna, čeznjo speljal dovodno pot in jo utrdil z gramozom, pod katerim se je ohranila sled žganine. Z lastnikom smo se domenili, da bi v naslednjem letu izkop razširili, vendar je okoli kvadranta ter na področju gomile številka 4 ves teren za cca. pol metra nasul. Ob delih na gomili številka 3 se je pri nas oglasil še gospod Oto Žvikart iz Jaskove ulice 13, parcelna številka 275 k.o. Legen, ki je na prostoru za svojo hišo pred približno desetimi leti naletel na žgan grob s keramičnimi dodatki, od katerih se lastnik še dobro spominja vrčka, okrašenega z dvojno križajočo se valovnico ter pikami in od katerega sta se dva odlomka stene še ohranila.

Saša Đura Jelenko, Franjo Drole

269

Občina: Slovenj Gradec**Naselje:** Dovže**Ime:** Pušnikova njiva**Področje:** A**Obdobje:** rimsko obdobje**Vrsta del:** 6

Od 10. 9.–7. 12. 1992 sta ZVNKD Maribor in Koroski pokrajinski muzej (KPM) izvajala zavarovalna izkopavanja na območju *villae rusticae* v Zg. Dovžah. Akcija je z javnimi deli omogočila občina Slovenj Gradec s sofinanciranjem KPM.

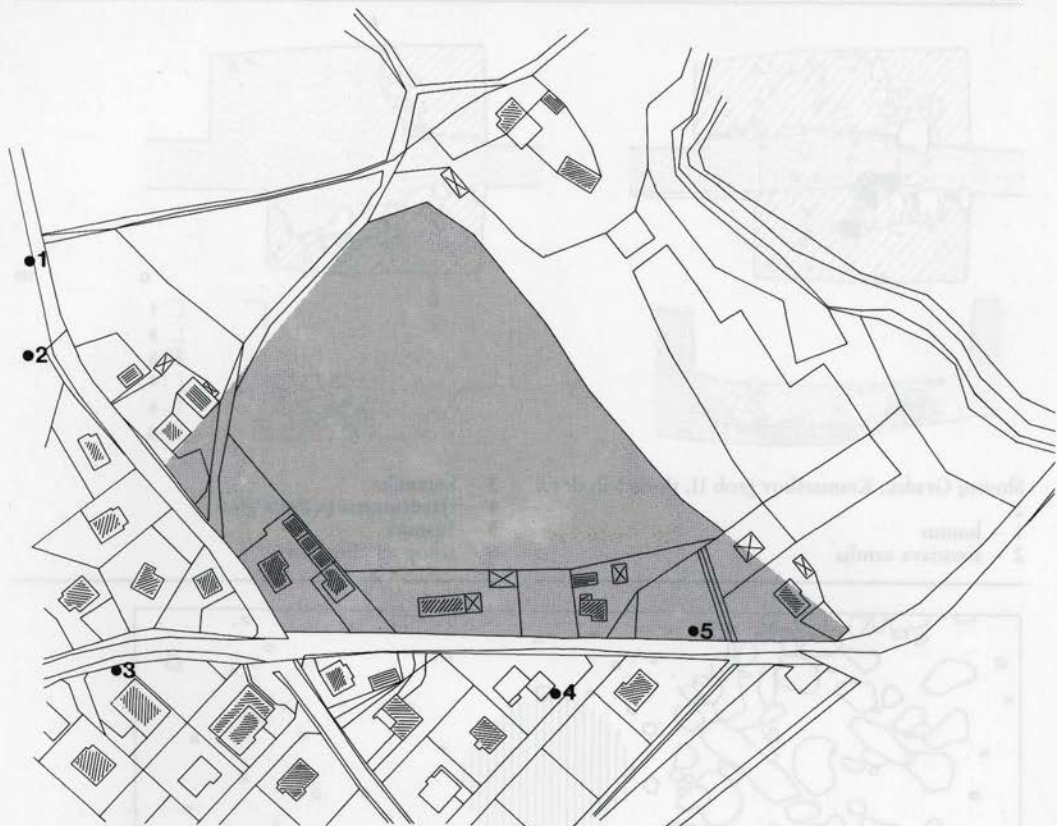
Najdišče leži na sotočju Turičnice in Dovžanke, na parc. št. 1772, 1775 in 1776, k.o. Šentilj, kamor jo je l. 1912 z arheološkimi izkopavanji lociral dr. Hans Winkler. Izkopal je del stanovanjskega objekta (R. Egger, JÖAI 17, 1914, Beiblatt, 61ss, sl. 38), medtem ko so ostale sestavine znotraj vile ostale nepojasnjene. Naše izkopavanje se je delno navezovalo na njegove izsledke in bilo usmerjeno v dva večja izkopa (sektor I in sektor II).

Po pozitivni orientacijski sondi smo prešli na frontalni izkop (= sektor I) v sistemu plankvadratne mreže s 15 kvadranti 5x5 m z vmesnimi profili šir. 40 cm. Odkrili smo ostanke treh kamnitih temeljev rimske stavbe, od tega sta bila dva orientirana v smeri V–Z, eden pa S–J, ki že nakazujejo povezavo dela stavbnega tlorisa. Grajeni so bili iz rečnih kamnov nepravilnih oblik, v suhi tehniki, šir. 0,7 m in 0,4–0,5 m pod današnjo površino. Položeni so bili na rumeno peščeno osnovo, katere dno se giblje med 0,8–0,9 m, odvisno od padca terena. Na splošno so bili slabo ohranjeni, ponekod skoraj nerazpoznavni znotraj šibke in poškodovane kulturne plasti. Izjemo predstavlja edino zid v kvadrantu D1, ki se je skoraj v celoti ohranil in se nadaljuje proti zahodu na še nepreiskano njivsko-travnisko zemljišče.

Omeniti moramo še kamnito grobljo z veliko količino strešne opeke, med katero je bilo nekaj žigov na imbeških in tegulah. Na splošno prevladuje žig REGANO (15 kosov) in le v dveh primerih PARATI. Med drobnimi najdbami je običajna domača hišna lončenina, nekaj je odlomkov ustij in sten steklenih posod, pogosti so od rje poškodovani železni žebli različnih velikosti, potem odlomke oljenke in v enem primeru močno poškodovani bronasti novc. Stratigrafska podoba je preprosta in dokaj enotna: pod travnato rušo deb. do 0,15 m se pojavlja neizrazita ruševinska kulturna plast v različni debelini od 0,1 do 0,8 m, pod njo pa takoj rumena peščena sterilna plast. Obetavna konfiguracija terena je narekovala izkop tudi na prostoru današnjega vrta (last Edvarda Pušnika), kjer smo izkopali štiri kvadrate velikosti 5x5 m brez vmesnega profila. Izkazalo se je namreč, da je ta prostor kulturno že izropan, saj smo v debeli premešani humusni plasti našli ostanke apna in opeke med razmetanim kamenjem brez kakršnekoli poveza-ve. Redke so bile tudi keramične najdbe.

V vzhodnem preseku kvadranta C2 smo lahko razpoznali zunanji rob zida, ki se je vlekel iz kvadranta D1 proti vzhodu. Izkopavanje na tem območju še ni končano, saj moramo ugotoviti zahodno obrobje vile, če bo to sploh še možno.

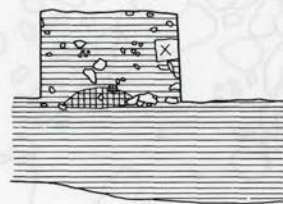
Drugo izkopno polje v velikosti 10x5,5 m in z 8 m-trsko podaljšano sondo šir. 0,5 m je bilo namenjeno preverjanju Winklerjevih kopanj (= sektor II). Takoj pod travnato rušo smo zadeli na del njegove sonde, ki je po vsej verjetnosti razkrila stanovanjske prostore in ki jih k sreči še ni v celoti odkopal (Stanko Pahič, 720

 GOMILNO GROBIŠČE

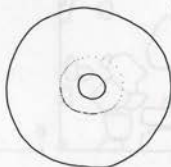
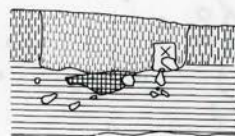
Slovenj Gradec, Legen, gomilno grobišče

- 1 - Legenska cesta
- 2 - Kramarškov grob II
- 3 - Kuhelnikov grob
- 4 - Jaskova ulica
- 5 - gomila 3

0 1

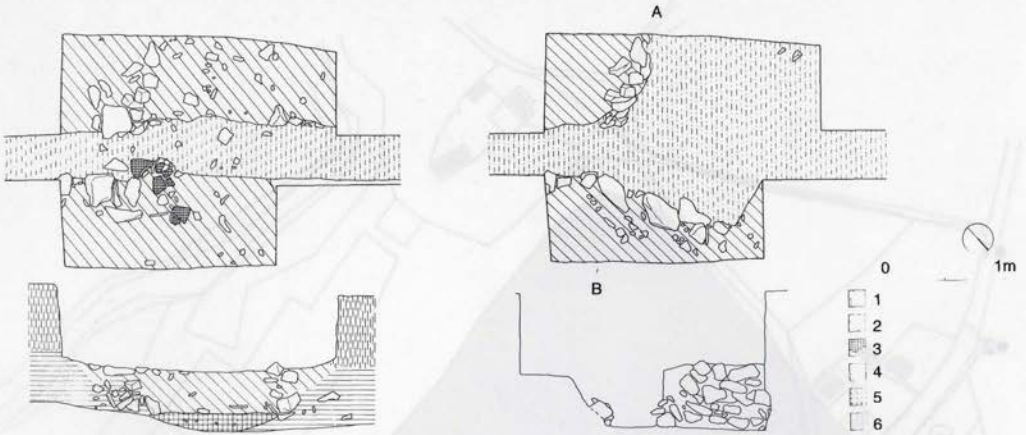
- 1
- 2
- 3
- 4

Slovenj Gradec, Legenska cesta

- 1 - mejnik
- 2 - humus
- 3 - rjavorumena plast
- 4 - žganina

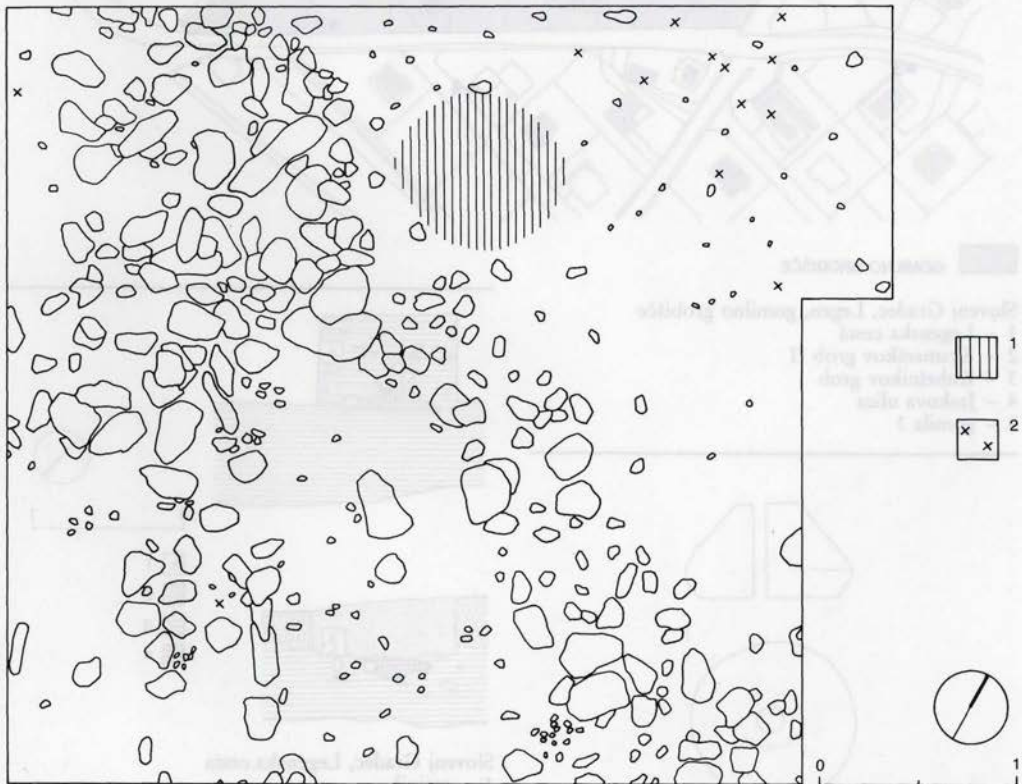
Slovenj Gradec, Legenska cesta, keramično vretence iz groba, velikost 1 : 2

Slovenj Gradec, Kramarškov grob II, tloris 1 in tloris 2

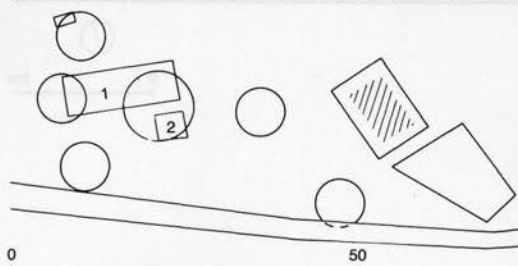
- 1 – humus
- 2 – sivorjava zemlja

- 3 – keramika
- 4 – rjavorumena peščena plast
- 5 – žganina
- 6 – izkop za plinovod

Slovenj Gradec, Legen, tloris gomile 3

- 1 – jama za drevo
- 2 – keramični odlomki

Slovenj Gradec, Legen, JV del gomilnega grobišča (po M. Strmčnik)
1 – izkop za hišo
2 – sonda

let Ravne na Koroškem, 1968, 27). Po dosedanjih ugotovitvah smemo domnevati, da so bila Winklerjeva izkopavanja oz. interpretacija najdb pomanjkljiva in večkrat nepravilna, saj npr. ni razpoznal ostankov hipokavsta, ne ujemata se število in točna lega zidov, nejasne so globine in drobne najdbe. Brez dvoma pa je ta del v vsej svoji kompleksnosti najbolj ohranjen, vendar žal tudi najbolj ogrožen, zato so v pripravi nadaljnja izkopavanja.

Poleg klasične metode izkopavanja tovrstnih objektov (primerjaj izkopavanje vile v Grunau na avstrijskem Štajerskem) smo naredili tudi računalniško obdelavo stratigrafskih enot (Harris).

Mira Strmčnik Gulič, Saša Đura Jelenko

270

Naselje: Slovenska Bistrica

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Attemsov grad

Naslov: Grajska 11

Področje: UA, R, A

Vrsta dela: 4, 5, 6, 7

Z republiškim in občinskim denarjem ter s prispevki občanov so bila na gradu v letu 1992 opravljena naslednja dela: zamenjani so bili vsi dotrajani deli ostrešja na dvoriščni strani grajskih traktov in preložena kritina z dodatkom nove. Nameščeni so bili bakreni žlebovi in obnovljene dvoriščne fasade. Na fasadi južnega trakta so iz ostenja delno izluščeni toskanski stebri arkadnega hodnika v prvem nadstropju, odstranjen vrhni omet in poslikave ter ohranjena prvotni omet in arhitekturne poslikave, ki sta utrjena z apnenim cvetom, retuše na originalni poslikavi (ubito bela, siva) pa narejena v apneni tehniki z dodatkom kareina. Razvoj arhitekture ostalih treh traktov je fotografsko in grafično dokumentiran, prezentirane pa so fasade, kakršne so nastale v 2. pol. 17. oz. zač. 18. stol. – gladek pobeljen omet in kamniti okenski okviri, ki so utrjeni z apnenim cvetom, omet pa je hidrofobiran z Wackerjem 190.

Zaradi tlakovanja dvorišča smo opravili arheološke raziskave, s katerimi smo ugotovili temelj kvadratnega stolpa v S–J vogalu dvorišča, delno uničenega zaradi izkopa mlajšega vodnjaka, in tudi delno uničen

temelj okroglega stolpa v S–Z vogalu dvorišča – gotovo gre za ostalini gradu, v virih omenjenega na Martinovu l. 1227 (J. Korošec, Svet okoli Slovenske Bistrice do leta 1700, Zbornik občine Slovenska Bistrica, str. 92). Poleg tega smo odkrili dobro ohranjen tlak iz potočnih kamnov pod arkadnim hodnikom z muldo vzdolž fasade južnega trakta, tlak vzdolž vzhodnega trakta in muldo ob severnem traktu. Odločili smo se za ohranitev prvotnih nivojev dvorišča z originalnimi tlaki, ki bi jih bilo treba le dopolniti, za nadzidavo (za pribl. 0,4 m) temelja kvadratnega stolpa in za postavitev vodnjakovega kamnitega venca z letnico 1654 (doslej je stal pri hiši št. 4 na Devini) nad dobro ohranjeni vodnjak na grajskem dvorišču.

Žal se gospodu S. Gradiškemu, referentu za kulturo pri ZKO (investitor del), in izvajalcu I. Rahletu originalni tlak iz 1. pol. 17. in začetka 18. st. ni zdel dovolj lep in sta ga odstranila. Tako nam o uničenem delu kulturnega spomenika pričata le še grafična in fotodokumentacija.

V grajski kapeli je opravljeno utrjevanje ometov s kareinsko malto. Narejene so plombe, ki so pobeljene z apnom. Zaradi zatekanja v vogalu med J–Z stolpom in Z traktom se v vogalu kapele še zmeraj pojavlja soliter. Restavratorska dela je vodil akad. kipar, restavrator Viktor Gojkovič, arheološka izkopavanja pa dipl. arheologinja Mira Strmčnik-Gulič. Načrt za tlakovanje je izdelala ing. arh. Irena Krajnc-Horvat. Del grajskega kompleksa so grajski hlevi, ki stojijo v območju grajskega parka. Sedanjemu uporabniku smo zavrnilo vlogo za izgradnjo podstrešja. Pred vsakršnimi gradbenimi posegi na območju grajskega kompleksa je treba izdelati ureditveni načrt.

Andreja Volavšek

271

Občina: Slovenska Bistrica

Naselje: Slovenska Bistrica

Ime: grad

Področje: A, UA

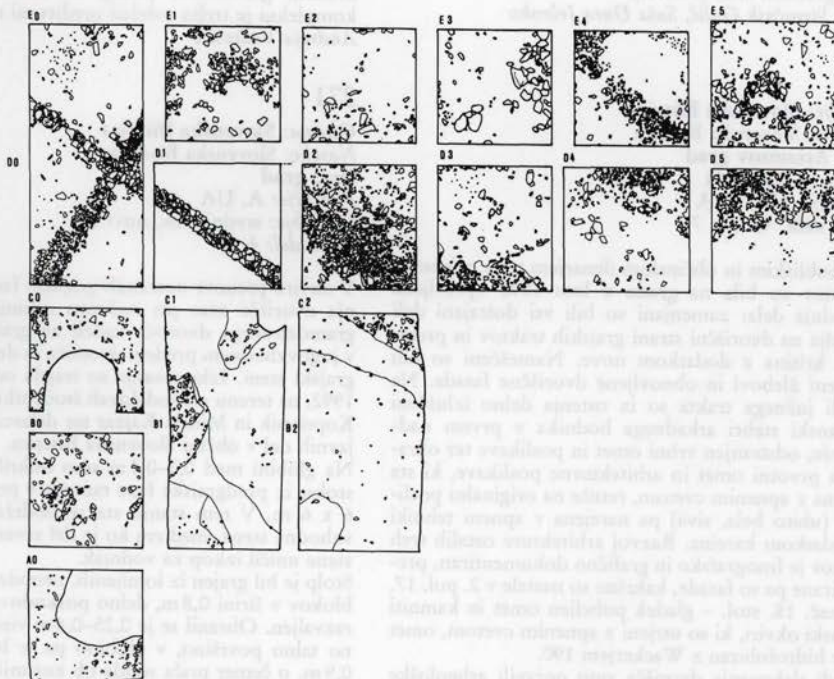
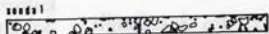
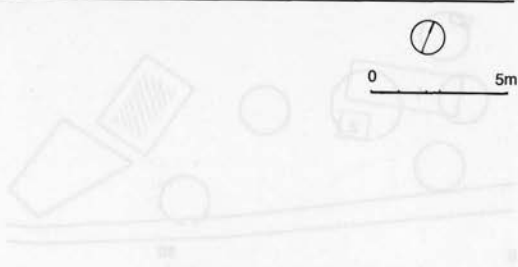
Obdobje: srednji vek, novi vek

Vrsta del: 4, 6

V okviru prenove notranjih grajskih fasad in tlakovanja dvorišča smo pri nadzoru nižanja dosedanjega gramoziranega dvorišča zadeli na gradbene ostaline v jugovzhodnem predelu dvorišča in delno ob severni grajski steni. Izkopavanja so trajala od 6. 11.–2. 12. 1992, na terenu sta sodelovali študentki arheol. Vesna Koprivnik in Mihela Kajzar ter delavci kopači preko javnih del v občini Slovenska Bistrica.

Na globlini med 0,3–0,4 m smo odkrili ostanke sten stolpa iz predgrajske faze razvoja v prvotni velikosti 6 x 6 m. V tem stanju sta se obdržali še južna in vzhodna stena, medtem ko je del severne in zahodne stene uničil izkop za vodnjak.

Stolp je bil grajen iz lomljenih, neobdelanih kamnitih blokov v širini 0,8 m, delno poškodovan in ponekod razvaljen. Ohranil se je 0,25–0,4 m visoko nad vhodno talno površino, v globino pa je bil temeljen do 0,9 m, o čemer pričča sonda ob zunanji strani severne stene stolpa. Temelj je bil grajen iz večjega rečnega kamenja in vezan z močno malto v peščeno podlago sivo-rjavkaste barve.

Dovže, toris ville rustice

V notranjosti stolpa je bila prvotno zbita rumena ilovica, ki se je kljub raznim posegom v prostor še delno ohranila. Njeno razprostranjenost smo zasledili še pod renesančnim tlakom ob vzhodni grajski steni, na zahodnem predelu pa je bila že močno premešana in kamnita.

Vzporedno z južno stranico stolpa je potekal zid (zid 1), ohranjen do višine 0,35 m, od zunaj ometan, na notranji strani odkopan, tako da se je samo na vogalu ohranila prvotna širina 0,75 m. Ob vzhodnem vogalu se je pravokotno obrnil ob vzhodno stranico stolpa in smo ga lahko sledili le še do dolžine 1,3 m, naprej a ga je uničil renesančni tlak. Obe liniji sta potekali vzporedno s stolpom, vendar jih spričo močne poškodovanosti zaenkrat še ne moremo točno datirati.

Ob severni steni smo odkrili še ostanke močno poškodovanih polkrožnih stolpov, ki se izgubljata pod severno grajsko steno.

Renesančni tlak, ki je potekal ob južni, vzhodni in zahodni grajski steni je bil prekrit z opečnim tlakom, peskom in delno z betonom. V celoti smo ga odkrili in dokumentirali, tistega ob zahodni steni pa smo skušali s prezentacijo predstaviti v prvobitni obliki in sestavi.

V bližini stolpa smo 0,4 m pod nivojem odkrili kamnit venec vodnjaka, ki je bil ob odkopu nekoliko razrušen. Gre za običajno okroglo konstrukcijo premera 1,3 m, grajeno iz pravilno zloženih kamnitih blokov (pribl. 0,2–0,5 m) in s 0,6 m širokim, tudi kamnitim vencem. Očistili smo ga do globine 2,45 m, naprej ga zaradi podtalnice v poznem jesenskem času ni bilo mogoče poglobljati. Do globine 1,2 m je bila nasuta ruševinska plast, potem pa temno-siva do črna mazava ilovica z odlomki srednje in novoveške keramike.

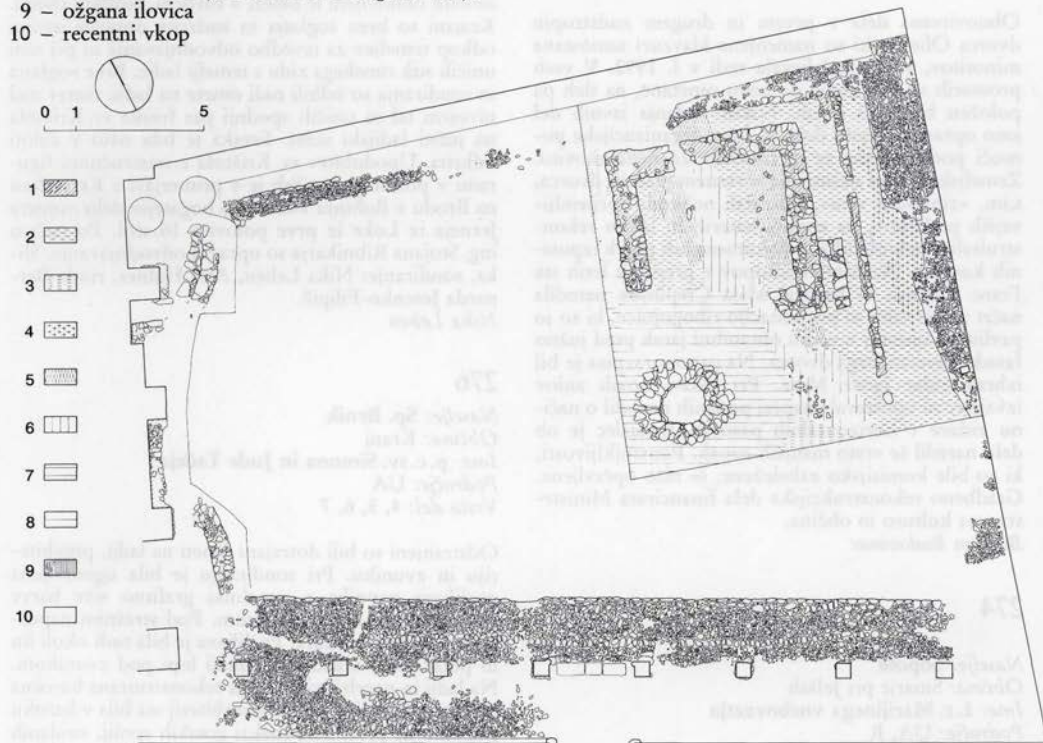
S strganjem smo ugotovili odkop zemlje za vodnjak, ki je bil grajen po rimskodobnih vzorih z obsežnim izkopnim prostorom.

Pokrov z letnico 1654, ki je bil v času odkritja vodnjaka v drugoti legi, kaže na njegov nastanek, če seveda ni starejši.

Med drobnimi najdbami prevladuje razlomljena srednjeveška lončenina, katere koncentriranost je bila na posameznih mestih različna. Tako je bila izredno močna pod renesančnim tlakom ob južni steni, kar mogoče sovпада s požarom gradu januarja 1387. Zagotovo bo možno najdbe opredeliti po preparaciji in izrisu.

Slovenska Bistrica, grad, tloris

- 1 – malta
- 2 – rjava zemlja z drobci malte, opeke in oglja
- 3 – rjava peščena zemlja z drobnim kamenjem
- 4 – temnorjava zemlja z ogljem
- 5 – rumena ilovica
- 6 – rumena ilovica, mešana z rjavo zemljo in drobnim kamenjem
- 7 – zelena ilovica, mešana z mivko in drobnim kamenjem
- 8 – zelenosiva zemlja z veliko drobnega kamenja
- 9 – ožgana ilovica
- 10 – recentni vkop

Ostanke stolpa in vodnjaka smo z manjšimi restavratskimi posegi prezentirali *in situ*, ostale sestavine pa smo prekrili s tlakom.

Mira Strmčnik Gulič

272

Naselje: Soča
Občina: Tolmin
Ime: Lemovje
Področje: E
Vrsta dela: 5

Za potrebe strokovnih osnov za razglasitev gozdnega rezervata Lemovje smo v zaselku Lemovje tehnično dokumentirali dve domačiji in brunarico ob počitniškem domu SDK Gorica. Skupina »Oikos« si je skupno z Zavodom RS za VNK Ljubljana zamislila gozdni rezervat z dodatnimi dejavnostmi (vodenje skupin, gostogostitve, prenočitve) v zapuščenem zaselku Lemovje.

Bojan Klemenčič

273

Naselje: Sopote
Občina: Šmarje pri Jelšah
Ime: dvorec Olimje
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 5, 6, 7, 8

Obnovitvena dela v prvem in drugem nadstropju dvorca Olimje, ki so namenjena klavzuri samostana minoritov, so se nadaljevala tudi v l. 1992. V vseh prostorih so bile stene na novo ometane, na tleh pa položeni betonski estrihi. Način vodenja javnih del smo opravili s tremi delavci, brez organizacijske pomoči podjetja, kar se je izkazalo za neučinkovito. Zemeljski izkopni nasutja na severnem platoju dvorca, t. im. »zimskem vrtu«, niso dali nobenih oprijemljivejših podatkov, na osnovi katerih bi lahko rekonstruirali potek obzidja in dokumentirali potek izpušnih kanalov. Na osnovi izkopov v prejšnjih letih sta Franc Vardjan in kasneje Maja Črepinšek naredila načrt za izvedbo in prezentacijo ribogojnice, ki so jo pavlinci namestili v vodni obrambni jarek pred južno fasado renesančnega dvorca. Na osnovi razpisa je bil izbran zidar Janez Mraz. Pri zidavi novih zidov izvajalec ni upošteval vnaprej podanih navodil o načinu zidave v horizontalnih pasovih. Izvajalec je ob delu naredil še vrsto manjših napak. Pomanjkljivosti, ki so bile komisijsko zabeležene, še niso opravljene. Gradbeno rekonstrukcijska dela financirata Ministrstvo za kulturo in občina.

Bogdan Badovinac

274

Naselje: Sopote
Občina: Šmarje pri Jelšah
Ime: ž. c. Marijinega vnebovzvetja
Področje: UA, R
Vrsta dela: 7, 8

V letu 1992 se je nadaljevala z restavratskega obnove baročne prižnice v ž. c. Marijinega vnebovzvetja. Restavriran kip Kristusa vladarja sveta je bil sočasno z nastavki nad baldahinom vrnjen na prvotno mesto. V ateljeju Antona Podkrižnika nadaljujejo z utrjevanjem, grundiranjem in zlatenjem snetih okrasnih elementov in z rezbarjenjem manjkajočih in slabo ohranjenih elementov. Akademski slikar in restavrador Viktor Povše je restavriral podobo sv. Pavla na vratih prižnice. Vzporedno z navedenimi deli se na novo rezljajo manjkajoči okrasni elementi na stranskih oltarjih, posvečene sv. Križu in sv. Pavlu. Na slednjem je p. Marjan Vogrin na kartuši prebral napis, ki se glasi: *Laetabitur deserta Etinuea et exultabit solitudo & florebit.*

Bogdan Badovinac

275

Naselje: Sp. Bitnje
Občina: Kranj
Ime: p. c. sv. Nikolaja
Področje: UA, A, R
Vrsta del: 4, 5, 6, 7

Zavod je izdelal konservatorske smernice za postopno prenovno celega objekta: v prvi fazi je bilo narejeno sondiranje zvonika, kjer je bila najdena poslikava v obliki vogalnikov grafitno sive barve in dekorativna bordura pod strešnim napuščem. Kljub izdelanim načrtom za rekonstrukcijo poslikave so bili na starih ometih obnovljeni le beleži v baročni, pasovni shemi. Krajani so brez soglasja in nadzora opravili strojni odkop temeljev za izvedbo odvodnjavanja in pri tem uničili stik rimskega zidu s temelji ladje. Brez soglasja in sondiranja so odbili tudi omete na ladji, meter nad nivojem tal in uničili spodnji pas freske sv. Krištofa na južni ladijski steni. Freska je bila nato v celoti odkrita. Upodobitev sv. Krištofa z asistenčnimi figurami v polkrožnih nišah je v primerjavi s Krištofom na Brodu v Bohinju vsebinsko bogatejše delo mojstra Jerneja iz Loke iz prve polovice 16. stol. Po načrtu ing. Stojana Ribnikarja so opravili odvodnjavanje. Slika, sondiranje: Nika Leben, Aleš Hafner, risala Bernarda Jesenko-Filipič.

Nika Leben

276

Naselje: Sp. Brnik
Občina: Kranj
Ime: p. c. sv. Simona in Jude Tadeja
Področje: UA
Vrsta del: 4, 5, 6, 7

Odstranjeni so bili dotrajani ometi na ladji, prezbitერი in zvoniku. Pri sondiranju je bila ugotovljena poslikava zvonika z vogalniki grafitno sive barve v kombinaciji z zlatim okrom. Pod strešnim napuščem je bogata bordura. Poslikava je bila tudi okoli lin in polkrožnih arkad v nekdanji lopi pod zvonikom. Na ladji in prezbitერიju je bila rekonstruirana baročna delitev s pilastri. Ladja in prezbitერი sta bila v baroku popolnoma prezidana (nekaj gotskih spolij, vzdanih v prezbitერიju). Ometi Žlebak, Ljubljana, beleži

F. Petrič Vašca pri Cerkljah, sondiranje Nika Leben, Bernarda Jesenko-Filipič, Tone Marolt, načrt Bernarda Jesenko-Filipič.

Nika Leben

277

Naselje: Sp. Otok
Občina: Radovljica
Ime: p. c. sv. Janeza Krstnika
Področje: UA, R
Vrsta del: 4, 5, 6, 7

V okviru spomeniškovarstvene akcije je bila opravljena statična sanacija temeljev z dodatnim betoniranjem in drenažnim sistemom ter horizontalna vez pod streho, obenem so bile injektirane vse razpoke, zlasti na južni steni ladje in v prezbiteriju. Predhodno je bilo opravljeno sondiranje notranjosti in arh. poslikav na fasadi. Izvajalec F. in M. Pelko Bled, sondiral Marko Butina, akad. slikar, RC.

Nika Leben

278

Naselje: Spodnja Polskava
Občina: Slovenska Bistrica
Naslov: Spodnja Polskava 131 in 134
Področje: E
Vrsta dela: 2, 4

Izdelali smo strokovna navodila za obnovo stanovanjskih hiš, ki stojita v jedru naselja. Naselje Spodnja Polskava je razglašeno za urbanistični spomenik v občini Slovenska Bistrica. Stavbi predstavljata značilno stavbarstvo naselja iz 19. stol.

Jelka Skalicky

279

Naselje: Spodnji Porčič
Občina: Lenart
Naslov: Spodnji Porčič 28
Področje: E
Vrsta dela: 2, 4

Na prošnjo lastnika za gradnjo nadomestne stanovanjske hiše v okviru domačije, smo si ogledali staro stanovanjsko hišo in ugotovili, da je sanacija stare hiše možna in torej gradnja nove nepotrebna.

Zidana stanovanjska hiša in gospodarsko poslopje predstavljata značilno kmečko stavbarstvo Slovenskih goric. Poslopji stojita na dominantni legi nad glavno cesto.

Hišo je možno z manjšimi posegi prenoviti in tako ohraniti kvalitetno kmečko arhitekturo 19. stol.

Jelka Skalicky

280

Naselje: Spodnji Slemen
Občina: Ruše
Ime: grad Viltuš
Področje: UA
Vrsta dela: 8

Spodnji Slemen, grad Viltuš. Junija smo opravili redni komisijski ogled stanja gradu, ki je po izselitvi Doma za ostarele brez ustrezne namembnosti. Ugotovili smo, da ga podjetje Topcomers minimalno vzdržuje.

Andreja Volavšek

281

Naselje: Spodnje Vrtiče
Občina: Pesnica
Naslov: Spodnje Vrtiče 3
Področje: E
Vrsta dela: 4, 8

Izdelali smo spomeniškovarstvene smernice za prenovno zidanico, ki stoji na dominantni legi med vinogradi. Stavba spada med kvalitetne etnološke spomenike v občini Pesnica.

Značilna stavba vinogradniškega značaja ima banjasto obokano klet, prostor z odprtim ostrešjem, kjer je nekoč stala lesena preša, in bivalni del. Zanimiva je njena zunanjščina z lepo izdelanimi renesančnimi kamnoseškimi arhitekturnimi elementi. Lastnik, ki v stavbi živi, želi zidanico prenoviti v kvalitetnejše stanovanje.

Predlagali smo mu, da objektu ponovno vrne prvotno namembnost zidanice in jo ustrezno obnovi, nekoliko niže pa zgradi novo stanovanjsko hišo.

Jelka Skalicky

282

Naselje: Srebrnik
Občina: Šmarje pri Jelšah
Ime: stebrno znamenje
Področje: UA, R
Vrsta dela: 5, 7, 8

Stebrno znamenje v Srebrniku z letnico 1749 so po restavriranju leta 1992 ponovno vrnili na staro mesto – na križišče vaških poti. Leta 1965 v betonu izdelana baza, je bila na osnovi rekonstrukcijskega načrta na novo izklesana iz kamna. Počen steber je bil utrjen s sidri in zalepljen. Manjkajoči kamnit križ na vrhu nastavka je bil izklesan po analogiji. Narejeni so bili močnejši betonski temelji. Znamenje je pod strokovnim nadzorom Moma Vukoviča obnovil Stanko Dobrina. Denar za obnovo znamenja sta prispevala Ministrstvo za kulturo in občina.

Bogdan Badovinac

283

Naselje: Središče ob Dravi
Občina: Ormož
Naslov: Bercetova 5
Področje: E
Vrsta dela: 2, 4

Izdelali smo spomeniškovarstvene smernice za prenovno stanovanjske hiše, ki z gospodarskim delom tvori značilno, na L oblikovano domačijo.

Stavba je z odlokom razglašena za etnološki spomenik v občini Ormož.

Jelka Skalicky

284

Naselje: Sr. Vas pri Šenčurju*Občina:* Kranj*Ime:* p. c. sv. Katarine*Področje:* UA*Vrsta del:* 4

Izdelali smo soglasje z navodili za vzdrževalna dela na ladji in prezbitერიju.

Nika Leben

285

Naselje: Stare Slemene*Občina:* Slovenske Konjice*Ime:* Žička kartuzija*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4, 5, 6, 7, 8

Dobro vodena in organizirana javna dela so se na območju zgornje hiše Žičke kartuzije nadaljevala tudi v letu 1992. Leva nabrežina Soješkega potoka je bila zavarovana tako, da je bil s sondami najdeni zunanji zid porušenih baročnih poslopj na novo pozidan v višini nabrežine. V nadaljevanju smo s točkovnimi sondami določili nekdanji potek obzidane struge potoka. Hudourniški potok Kumenske vode, ki teče ob vzhodnem obrambnem obzidju, je spodjedel že večji del zidov polkrožnega obrambnega stolpa ob prezbitერიju cerkve. Ostanek stolpa z ohranjeno višino, številom etaž in stanicami je bilo potrebno statično zavarovati in ga gradbeno sanirati. Ker smo ob odkopih nasutja odkrili ohranjene temelje, smo se odločili, da manjkajoče obodne stene stolpa pozidamo v celoti. Na osnovi meritev ohranjenih gradbenih elementov stolpa in analogij sorodnih elementov v obrambnem sistemu kartuzije, sta zavodov arhitekt Andrej Malgaj in gradbeni tehnik Ivo Gričar izvajalcu del pripravila rekonstrukcijski načrt. Zidar Drago Ratajc je pri zidavi uporabil star kamen, razvaljen v bližnji okolici. Novi zidovi so prilagojeni starejšemu načinu zidave. Stropovi armirano betonskih plošč, v katerih so dohodne odprtine v posamezne etaže, so zakriti z lesenimi tramovi in vmesnimi deskami. Po rekonstrukcijskem načrtu za strešno konstrukcijo s priskanim stožcem je tesar in krovec Ivan Podgrajšek naredil novo ostrežje in streho pokril s skrilom. Vzporedno z zavarovalnimi deli ogroženih stavb so potekala očiščevalna dela predvsem na obrambnih zidovih, ki so v slabem gradbenem stanju. Denar za gradbeno-sanacijska dela sta prispevala Ministrstvo za kulturo in občina.

Bogdan Badovinac

286

Naselje: Stare Slemene*Občina:* Slovenske Konjice*Ime:* ribniki Žičke kartuzije*Področje:* UR, KR, U, UA*Vrsta dela:* 8

Brez lokacijskega in gradbenega dovoljenja in brez vednosti Zavoda je Stanko Novak v l. 1992 na območju prvega ribnika Žičke kartuzije mehansko od-

kopal manjši bazen in dovodni jarek. Zavod je poslal republiškem urbanističnemu inšpektorju prijavo o nedovoljenih posegih v prostor z zahtevo, da se dela ustavijo. Poleti istega leta je bil poleg malega bazena mehansko izkopan še večji vodni bazen za gojenje rib. Občinski inšpekciji smo ponovno poslali prijavo o nedovoljeni gradnji.

Bogdan Badovinac

287

Naselje: Stari trg*Občina:* Slovenj Gradec*Ime:* p. c. sv. Pankracija*Področje:* UA*Vrsta dela:* 4, 6, 7, 8

Kompleks podružne cerkve sv. Pankracija na Gradu nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu v svoji stavbni strukturi vsebuje elemente enega najstarejših gradov na Slovenskem. Sožitje utrdbene in sakralne stavbne strukture ter arheološki ostanki v zemlji že desetletja vzbujajo zanimanje domačih in tujih strokovnjakov. Stavba je nastajala kot nizanje posameznih gradbenih sklopov, ki se med seboj tako po strukturi kot po stilu ločijo. Vsak od teh sklopov je enota zase, kar velja seveda še posebej za cerkveno ladjo.

Pred začetkom sistematične sanacije cerkvenega kompleksa je bil njen videz posledica dolgoletne zanemarjenosti.

Vodilo za restavriranje p. c. sv. Pankracija na prostoru nekdanjega gradu, od katerega je zanesljivo ohranjen samo spodnji del stolpa-zvonika (leta 1987 so potekala dela na zvoniku, kjer smo odstranili dotrajane omete in namestili enoplastni omet z apnenim beležem ter ga nato še hidrofbirali) je bila prav gotovo ohranitev, restavracija in prezentacija pomembnega kulturnega spomenika.

V letu 1989 smo obnovili omete na zunanjih fasadah. Pri tem smo nedvomno najstarejši del kvadratnega tlorisa na osnovi vzorcev ometali z ometom, ki smo mu dodali zmleto opeko. Baročne dodatke (prezbitერიj, zakristija in svete stopnice) smo ometali z dvooplastnim belim ometom. Na fasadah nismo našli novih podatkov o stavbni zgodovini.

Pred začetkom restavratorskih del v notranjščini je bilo zaradi odpadanja beležev možno ugotoviti v ladji dekorativno poslikavo stropa. V letu 1988 smo tako začeli sistematično obnovo snemanja beležev in sondiranja ometov in prišli do naslednjih rezultatov:

Pravokotno križajoči se sistem dveh vzporednih, šilasto obočnih banj ustvarja štiri križne oboke, ki jih nosi rebra obočna konstrukcija. Rebra so iz sivozelenega peščena in potekajo v diagonalah ter se polkrožno križajo v sklepnikih, ki so poudarjeni z gladkimi okroglimi ploščami, izjema je le križišče v jugovzhodni poli, kjer je stikališče reber le nekoliko ojačano, med rebri pa raste na vse štiri strani proti oboku dvojce lističev, ki sta ob koncu zavita v brst. Obok ladje je ves poslikan, prav tako tudi del severne in južne stene.

Pri restavratorskih posegih smo že na samem začetku del ugotovili, da gre časovno za tri različne vrste poslikav:

– slavoločna stena – baročna poslikava

– južna in severna stena – poslikava iz konca 17. stoletja

– poslikava na oboku ladje – okoli 1580.

Na stropu ladje, ki je bil po vsej površini večkrat prebeljeno je bilo pod deloma odpadlimi, ponekod pa tudi odstrenjenimi beleži videti več poslikav, ki so vse starejše od prezidave prezbiterija iz konca 17. stoletja. Pod novejšo stensko poslikavo na stropu ladje ki je iz okoli 1580. leta, smo našli sledove nekaterih starejših poslikav.

Omet na stenah ladje, predvsem na stropu, je bil na več mestih preperel zaradi večletnega zamakanja strehe. Novejše stenske poslikave so bile narejene v secco tehniki, kar je povzročilo vrsto težav pri restavratskih delih. Zato smo se lotili mehanskega odpiranja stenskih poslikav na celotni površini cerkvene ladje (utrjevanje votlih delov ometa s kazeinsko maso, utrjevanje barvnih plasti, plombiranje manjkajočih mest, retuširanje). Enak postopek velja za rebra, ki so bila prav tako dekorativno poslikana. Podatke, ki smo jih dobili pri snemanju beležev, smo uporabili pri rekonstrukciji (v sivo belih tonih in žgani sieni narejen trakast ornament). Na določenih mestih reber pa smo odkrili ornamentalno poslikavo v oker barvi, vendar zaradi skopih podatkov nismo izvajali rekonstrukcije.

Sklepniki: po snemanju beležev so bili najdeni ostanki polihromacije, kar pa je bilo premalo za samo rekonstrukcijo.

V SZ vogalu obočne konstrukcije je bila odprta nedoločena pomena. Odprtino smo pozneje zaprli in poglobili omet. Poslikava je vidna. Na zahodni steni ni ostankov stenskih poslikav, medtem ko je na južni steni ladje freska Matere božje v okviru iz svitkovja, pod njo pa je delno vidna še ena plast starejših fresk. Vrhnja freska z napisom ima letnico 1673 (še prva polovica). Na južni steni je prezentirana zvezda – žgana siena, ki je odraz starejše poslikave.

Pri dozidavi baročnega prezbiterija so pri slavoločni steni poškodovali del poslikanega ometa na stropu vzhodne stene. Del, ki je bil nepoškodovan, smo restavrirali v renesančnem duhu.

Ob celoviti restavraciji in prezentaciji poslikave stropa ladje sta postala njegov izgled oz. poslikava obočnih polj ponovno berljiva.

V izrazitih rumenih in vijoličastih barvah so med viticami in cveti, (rastlinska ornamentika) ki pokriva vsa polja, naslikane svetniške figure in doprsne glave angelčkov. V vseh poljih treh križnih obokov je prisoten ponavljajoči se motiv angelov muzikantov s svojimi instrumenti (lutnja, flauta, mandolina, harfa), razen na poljih JV križnega oboka (ob slavoločni steni). Motiv angelov se pojavlja na mestih, kjer se rebra stikajo v sklepnik. Na SZ delu križnega oboka zasledimo v enem izmed polj motiv Veronikinega prta, medtem ko je na skrajnem severu obočne pole motiv Sv. Mihaela z mečem, pod njim pa vzdolž celotne severne stene teče poslikava z motivom poslednje sodbe, ki jo je potrebno še prezentirati.

V lanskem letu smo nadaljevali dela na glavnem oltarju, ki je zgodnje baročen iz okoli 1700. leta. Opravili smo naslednja dela: plombiranje oltarne kulise, lakiranje in retuširanje marmoracije, restavriranje štirih kapitelov in baz ter pozlate na obrobi akantove vegetacije.

Dela so potekala pod vodstvom akademskega konservatorja, specialista Bineta Kovačiča.

Svetlana Kurelac

288

Naselje: Starše

Občina: Maribor

Ime: spomenik I. svetovne vojne

Področje: R

Vrsta dela: 7

Pred farno cerkvijo v Staršeh stoji spomenik, posvečen padlim domačinom v I. svetovni vojni. Zaradi izpostavljene lokacije je bil spomenik večkrat poškodovan in onesnažen. Z ekipo restavratorev smo ga utrdili in zaščitili.

Aleš Arib

289

Naselje: Stavešinci

Občina: Gornja Radgona

Ime: Stavešinci

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Vrsta dela: 1

Med največjimi gomilnimi grobišči v Slovenskih goricah (z 20 in več gomilami) kot so Trotkova (57) – VS 31 (1989) 245, sl. 71; Osek (50) – AV 5 (1954) 339, sl. 8; Gresovšček (24) ČZN 7/42 (1971) 12, sl. 7 in Zgornja Ščavnica (20) – VS 29 (1987) 273, sl. 35, jih je še troje z doslej neznanimi tlorisi: Stavešinci (22), Šalovci (21) in Zgornji Žerjavci (21). Medtem ko leže gomile v Šalovcih v gruči, sta grobišči v Stavešincih in Zgornjih Žerjavcih podolgovato razpotegnjeni in presenetljivo podobni po tem, da leže gomile na vzhodnem koncu v gruči, na zahodu pa tvorijo vrsto, vsa tri grobišča pa so si tudi številčno in oblikovno podobna.

Gomilno grobišče vzhodno od naselja Stavešinci leži na ozki pobočni polci na jugovzhodnem obrobju Stavešinskega vrha. Vzhodnih 12 gomil tvori nepravilno gručo, v kateri so tudi največje gomile s pr. nad 9 m in v. nad 1 m. Najmanjše gomile merijo v pr. okrog 6 m, visoke pa so 0,6–0,8 m. Gre torej za izrazito oblikovana grobna nasutja, ki so večinoma (17) še nepoškodovana. Očitni sledovi divjih kopov so bili v času merjenja le trije iz neznanega časa, po govoricah pa naj bi bili v eni izmed njih nekoč izkopali »kamnito mizo« – najbrž ploščo grobne obloge.

V času po izmeri so domačini prek grobišča vzdolž parcele števil. 218/2 zgradili krajevno cesto in pri tem – brez vednosti spomeniškovarstvene službe, gomile števil. 9, 10, 13, 16 in 21 povsem zravnali, gomile števil. 4, 5, 6, 7, 14 in 19 pa do polovice odkopali, ne da bi o morebitnih najdbah komurkoli poročali.

Stanko Pahič

290

Naselje: Stopno

Občina: Novo mesto

0 10

Ime: p. c. Rožnenske Matere božje

Področje: UA

Vrsta dela: 6

Že s prvimi sondiranjmi med obnovitvenimi deli leta 1989 so bili odkriti ostanki srednjeveške poslikave: na južni zunanji steni in v spodnjih partijah špalet severo in jugovzhodnega okna v prezbiteriju. Domneva, da je bil prvoten obseg poslikave prezbiterija še ohranila srednjeveško podobo. Sondiranje smo izvedli v vzdolžnih stenah in na obočnih polah prezbiterija ter pri tem odkrili kvalitetno in pomembno fresko poslikavo.

Izkazalo se je, da je bil prvotno poslikan celoten prezbiterij, vendar se je zaradi radikalne barokizacije poslikava ohranila le v okenskih špaletah (svetniške upodobitve) in v zgornjih partijah severne stene (Marijina zaroka), skoraj neokrnjena na oboku (simboli evangelistov, rastlinska ornamentika). Freske prekriva na stenah več plasti recentnih beležev, na oboku pa debela plast ometa. Intonaco je deloma razpokan, mestoma zasigan in na oboku močno naključvan, vendar je barvna plast dobro ohranjena, še posebej inkarnat.

Na podlagi kolorita in tehnične izvedbe lahko freske že na prvi pogled datiramo v drugo polovico 15. stoletja, s stilno analizo pa je mogoče ugotoviti še natančnejši čas nastanka in celo avtorstvo. Pri tem je najbolj indikativen prizor Marijine zaroke, zlasti skupina deklet na levi strani kompozicije. Gre za rahlo idealizirane obrazne tipe z nekoliko otožnim izrazom, na drugi strani pa za karikirane obraze Židov, ki v taki obliki kažejo predvsem na zveze s slikarstvom Janeza Ljubljanskega. Še več, nekateri elementi, kot so kvalitetna izvedba s tehničnimi rešitvami (v omet vtisnjeni nimb in omet svečnikove mitre) kot tudi oblikovanje rastlinske ornamentike, ki je skorajda identično s tisto na oboku prezbiterija v Muljavi, govorijo celo za tesnejšo povezavo, ki bi jo lahko potrejevale tudi zgodovinske okoliščine. Leta 1454 je bilo namreč to področje priključeno stišskemu samostanu, ki je bil slikarjev glavni naročnik. S tem bi bil lahko pojasnjen tudi pojav Janezovega delovanja v Žužemberku, Mačkovcu in Kamnem vrhu, ki sodijo v pozni slikarjev opus. Ali gre v našem primeru za slikarjevo lastnoročno delo, še ni gotovo, so pa freske po kvaliteti nedvomno boljše od doslej znanega nasledstva v Crngrobu (sv. Nedelja) in v Mengšu.

Na podlagi povedanega moramo freske datirati v čas okoli leta 1460.

Robert Peskar

291

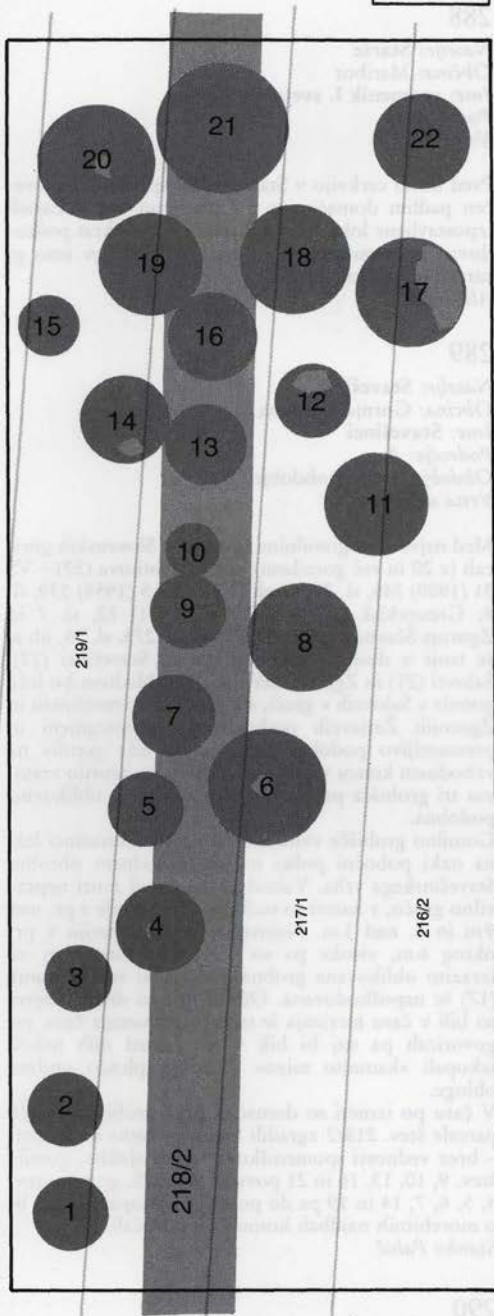
Naselje: Stražišče

Občina: Kranj

Ime: župnišče

Področje: UA

Vrsta del: 4

Stavešinci, gomilno grobišče

Stopno, freske v p. c. Roženvenke Matere božje

Izdelali smo soglasje k lokacijski dokumentaciji za rekonstrukcijo l. 1980 podrtega baročnega župnišča.
Nika Leben

292

Naselje: Studeno
Občina: Postojna
Ime: Ostrog
Področje: A
Obdobje: neopredeljeno
Vrsta dela: 7, 3

Glede mikrolokacije rezervoarja novega vodovoda v Podgori na Postojnskem smo se pogajali z načrtovalci. Na predvideni lokaciji, severno od znane lokacije Ostrog, smo na površini našli nekaj kosov lončene, zato smo zahtevali predhodna arheološka izkopavanja. Raziskave bi po dogovoru opravil Postojnski muzej.

Nada Osmuk

293

Naselje: Suhorje
Občina: Postojna
Naslov: Suhorje 43
Področje: E
Vrsta dela: 4

S konservatorskimi smernicami smo najprej sodelovali pri oblikovanju adaptacije, potem pa nadomestne gradnje gospodarskega poslopja v Suhorju ob h.št. 43, ki ga lastnik namerava preurediti v poslovni prostor.

Eda Belingar

294

Naselje: Sužid
Občina: Tolmin
Naslov: p. c. sv. Treh kraljev
Področje: R
Vrsta dela: 7

Konsolidiran je bil strop v prezbitteriju na stiku reber in rozete.

Rudi Pergar, Anton Naglost

295

Naselje: Sv. Trije kralji
Občina: Lenart
Ime: p. c. sv. Treh kraljev
Področje: UA, R
Vrsta dela: 6, 7

Podružnična cerkev sv. Treh kraljev je najpomembnejši predstavnik t. im. »slovenjegoriške gotike« in tipičen primer poznogotskega oblikovanja prostora, ki z nekaterimi oblikovnimi in prostorskimi elementi že nakazujejo renesanso. Zgrajena je bila v letih 1521–88 in je pomembna zaradi kvalitetne arhitekturne obdelave, bogatih kamnoseško obdelanih portalov in cerkvene opreme. Najpomembnejši del opreme je gotski krilni oltar Kristusovega rojstva iz okoli 1558 v glavni ladji in oltar Marijinega vnebovzeta iz 1626 v stranski južni ladji. V cerkvi so še oltarna skupina s sliko sv. Treh kraljev iz 1620 in oltarni sliki ob prvem stebru glavne ladje, skupina Kalvarija iz okoli 1550 in kamnita prižnica iz okoli 1575.

Cerkev sestavlja jo enotna poznogotska stavba s stopnjevanimi oporniki, baročna zakristija na jugu in masiven zvonik z ozkim stopniščem. Na vzhodu je korni kvadrat z dodanim oltarnim zaključkom. Zahodno fasado členijo portal, manjša okena in venčni zidec gotskega profila, ki v zamikih teče vzdolž celotne zunanjsčine, obdane z bogatim venцем dvakrat stopnjevanih opornikov.

Notranjščino glavne ladje pokriva grebenasti mrežasti obok s sklepniki, prezbitterij pa mrežasti obok.

Notranjščino cerkve so v preteklosti večkrat obnavljali, nazadnje je bila v celoti obnovljena in ornamentalno poslikana leta 1903. Med obema vojnama so obstoječi poslikavi dodali še troje velikih, polkrožno zaključanih fresk s prizori Oznanjenja, sv. Treh kraljev in Darovanja Jezusa v templju. Vse slikarje – tiste iz leta 1903 in trije veliki prizori – so bile dokaj nekvalitetno in tehnično slabo izvedene.

Celovita sanacija cerkve, ki je obsegala sondažne raziskave in prezentacijo notranjščine, sočasno potekajoče restavriranje opreme in prenovo zunanjsčine, se je začela leta 1971.

Notranjščina

V mesecih julij, avgust in september leta 1972 so se začele sistematične raziskave barvnih plasti poslikave v severnem delu prezbitarija. Dela je vodil takratni Zavod za spomeniško varstvo Maribor, restavratorska dela pa je opravila ekipa pod vodstvom Franca Curka iz Zavoda za spomeniško varstvo SRS.

Tedaj smo pod vrhno barvno plastjo odkrili fragmente baročne poslikave. Pod to plastjo smo odkrili gotsko vegetabilno poslikavo narejeno z angleško rdečo (rjavordeča barva na apno). Odkrita je bila tudi signatura avtorja Urbanusa Šmovnika. Zaradi izredno kvalitetne in dobro ohranjene gotske poslikave, smo se odločili, da jo prezentiramo v celoti, zato smo leta 1979 sneli baročne fragmente v prezbitariju. Vse novoodkritke gotske poslikave smo ustrezno zaščitili in utrdili.

Poleti 1973. leta smo nadaljevali z restavratorskimi deli. Odkrili smo slikarije na šestindvajsetih poljih stropa, vključno z rebri in južno steno prezbitarija. Prezentacijska dela v notranjščini so s krajšimi prekinjavami potekala vse do leta 1984. V tem obdobju smo nadaljevali s prezentacijo gotske poslikave v prezbitariju: odstranjevanje ometa, utrjevanje ometa z gotsko poslikavo, plombiranje, injiciranje, utrjevanje obstoječe barvne plasti in retuširanje.

V glavni ladji smo odkrili poslikavo na lokih in kamnitih elementih, ki je bila narejena v secco tehniki in pozneje večkrat prebeljena. Prav zaradi tega je bilo odkrivanje zahtevno in zamudno. Vso poslikavo smo utrdili in izvedli barvno rekonstrukcijo reber.

Iste postopke smo uporabili tudi pri prezentaciji poslikave severne ladje. Zaradi dotrajanosti je bilo potrebno dodelati več kot polovico ometov na stropu in v višini dveh metrov odstraniti omet na severni steni.

V južni ladji in podkorju smo na osnovi sistematičnih sondiranj opravili barvno rekonstrukcijo stropa, slikarsko-pleskarska dela in očistili kamnite elemente.

1984. leta smo nadaljevali s prezentacijo notranjščine in plombirali manjkajoča mesta na stropu v prezbitariju. Odprli smo veliko gotsko okno v severni steni prezbitarija in severno emporo.

Težišče prezentacijskih del smo preselili na izdelavo gotskih, kamnoseško izdelanih oken s krogovičjem. Za ta poseg je bilo potrebno demontirati že zelo poškodovano originalno okno, ki smo ga nato na novo sestavili, zlepoli, dodelali manjkajoče dele in retuširali. Nato smo po originalu odlili kalup. Rekonstruirano krogovičje je bilo izdelano iz umetnega kamna, ki je vseboval sivi cement in rumeni drobljenec. Restavratorska dela na rekonstrukciji krogovičja so potekala pod vodstvom restavratorja Viktorja Gojkoviča.

Krilni oltar iz okoli leta 1558 je kljub pozni letnici še popolnoma gotski. Zunanja stran kril je poslikana s prizorom Marijinega oznanjenja, hrbtno stran omara pa pokriva slika Križanja. Odprta, praznična omara nam kaže prizor Kristusovega rojstva, na krilih je upodobljena Jeseja korenina, ki raste iz prevotljene predele s praočetom Jesejem.

Leta 1971 smo v restavratorski delavnici pod vodstvom restavratorja Marjana Teržana sestavili nedolgo pred tem ukraden in na več delov razžagan oltar.

Restavriralimo levo krilo oltarja (tabela slika Marijino oznanjenje), položili parket in namestili novi leseni okvir levega krila.

Oltar Marijinega vnebovzvetja

Oltar iz leta 1626 v južni ladji je zgodnji primerek t.im. »zlatega oltarja«, ki je še renesančno umirjen, vendar barok nakazujeta lomljeno čelo in poudarjena osrednja os. Izdelal ga je mariborski mizar Jurij Stuetzl. Poleg oltarne arhitekture se odlikuje tudi po zelo kvalitetno izdelanih plastikah.

Z restavriranjem oltarja smo začeli leta 1990. Pod vodstvom restavratorja Viktorja Gojkoviča sta bila restavrirana kiparski del in dekoracija oltarja. V 1991. letu smo z restavriranjem nadaljevali, tokrat samo arhitekturi del. V letu 1993 bomo opravili zaključna dela in montažo plastik, ki so zdaj v restavratorski delavnici našega Zavoda.

Oltar Poklona Treh kraljev

Eden od pomembnejših ohranjenih starih delov cerkvene opreme je oltar sv. treh kraljev iz okoli 1620, na katerem so bile restavrirane štiri tabelne slike in izdelan okvir za krilo oltarja.

Oltarna slika Poklon Treh kraljev

Oltarno sliko iz leta 1818 je naslikal Janez Lederwascher. Restavrirana je bila leta 1984 v restavratorski delavnici našega Zavoda pod strokovnim vodstvom restavratorja Bineta Kovačiča. Restavratorska dela so obsegala snemanje starega laka in delnih preslikav ter umazanje, utrjevanje barvne plasti, plombiranje, lakiranje in retuširanje slike.

Kamnita prižnica

Pomemben del cerkvene opreme je okrogla prižnica iz leta 1575, ki se opira na močen steber in kaže stilno razpoloženje med gotiko in renesanso. Okrašena je z reliefoma pridigarja in plemenitaša, verjetno glavne-ga donatorja cerkve Kristofa Myndorferja. Odstranili smo oljne premaze s kamna ter ga utrdili.

Zunanjščina

Obnovitvena dela na zunanjščini cerkve so se pričela leta 1988 s sanacijo strehe. Z republiškimimi in občinskimi sredstvi smo popravili ostrešje, zamenjali letve ter preložili in dodali novo strešno kritino.

Obnova celotne zunanjščine, ki je bila predvidena za leto 1991, je bila zaradi pomanjkanja denarnih sredstev in nepredvidenih sanacijskih posegov na stolpu, omejena zgolj na obnovo stolpa in manjšega dela prezbitarija. Natančen popis del je bil možen šele po postavitvi gradbenega odra. Takrat smo ugotovili, da bodo sanacijska dela mnogo obsežnejša, kot smo prvotno domnevali. Odločili smo se za detajlno obnovo stolpa. Potrebno je bilo obnoviti ostrešje, ki smo ga v celoti pokrili z novim bobrovcem. Zaradi dotrajanosti starih oken smo naročili izdelavo novih. Opravljena je bila montaža strelodavca, barvanje kupole, križa in ure ter čiščenje zvonika.

Odstranjeni so bili stari ometi in očiščene fuge, sprane z močnimi curki vode pod pritiskom. Nanesen je bil rahel cementni obrizg. Na obrizg smo nanесли tanek, enoplastni zglašeni omet z dodatkom opečnega

drobirja. Zaradi vodoodbojnosti in propustnosti ometa je bil dodan tudi Latiplastor. Obnovitvena dela na stolpu je nadzoroval restavrator Viktor Gojkovič, izvajalec del pa je bilo gradbeno podjetje Gradis – Ptuj.

Maja 1992 smo v okviru republiške akcije nadaljevali obnovo fasade. Na fasadi prezbiterja, zakristije ter južne, zahodne in severne ladje so bili odstranjeni stari, dotrajani ometi, očiščene fuge in fasada oprana z močnimi curki vode. Obrizg in omete smo izdelali po metodi, uporabljeni na stolpu in delu prezbiterja. Istočasno smo vzdicali tudi pet rekonstruiranih gotških oken s krogovičjem – tri v ladji in dve na severni fasadi. Vsa okna smo zasteklili. Zaradi hidroizolacije objekta je bil na severni strani cerkve znižan teren za okoli 0,4 m in narejena drenaža.

Z obnovo zunanjsčine v letih 1991 in 1992, sanacijskimi deli, ki so se začela že v 80. letih (izdelava krogovičja, sanacija strehe) in prezentacijskimi deli v notranjščini cerkve (odkrivanje in prezentacija gotških fresk, delno restavriranje opreme), smo končali pomemben del obnove vrhunskega kulturnega spomenika.

Zdaj velja vso pozornost posvetiti restavriranju opreme in prezentaciji notranjščine.

Maja 1992 smo v okviru republiške akcije nadaljevali obnovo fasade p. c. sv. Treh kraljev v Slovenskih goricah. Obnova fasade ene najlepših cerkva iz poznogotskega obdobja (1521 – 1581) se je začela že leta 1991 z obnovo stolpa s stopniščem na S in dela prezbiterja.

Obnova zunanjsčine cerkve, ki se je začela že leta 1988 s sanacijo strehe, se je končala v prvi polovici julija 1992.

Na fasadi prezbiterja, zakristije ter J, Z in S ladje so bili odstranjeni stari dotrajani ometi, očiščene fuge in fasada oprana z močnimi curki vode pod pritiskom. Na očiščeno fasado smo po že preizkušeni in uveljavljeni recepturi, uporabljeni že pri obnovi zvonika in dela prezbiterja, nanесли grob obrizg (1:1, cement; separirani pesek puconec 0–4) na dve tretjini površine. Na grobi obrizg smo nanесли tanek enoplastni zalikani omet z dodatkom zdrobljene opeke (1 lopata belega cementa na mešalec, 3 deli puconca granulata 0–4, 1 del hidriranega apna z

dodatkom 1/10 opečnega zdroba na mešalec). Restavratorska dela na fasadi je vodil Viktor Gojkovič, akad. kipar – specialist, gradbeni nadzor pa sam. gr. tehnik Branko Ramšak. Odgovorni konservator pri obnovitvenih delih je bila Neva Sulič-Urek.

Neva Sulič-Urek, Alenka Horvat

296

Naselje: Sv. Vid
Občina: Radlje ob Dravi
Ime: p. c. sv. Vida
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Nadžupniškemu uradu v Vuzenici smo izdali soglasje za obnovo cerkvene kritine in strešnega jahača, ki mora ohraniti obstoječo obliko in macesnovo kritino.

Svetlana Kurelac

297

Naselje: Svečina
Občina: Pesnica
Področje: E
Vrsta dela: 4, 7, 8

Na prošnjo občine Pesnica smo izdelali spomeniško-varstvene smernice za obnovo stavb v zaščitemen naselju. Izdelana je bila tudi barvna študija za nekatere objekte v naselju.

Svečina je razloženo naselje z gručastim jedrom v ozki dolini. Prostorski dominantni naselja sta župna cerkev in grad, ki stoji na rahli vzpetini nad jedrom vasi. Jedro, ki se je gručasto razvilo okoli cerkve, je v osnovi obdržalo še dokaj prvotno podobo. Tvorijo ga pritlične in nadstropne stavbe stanovanjskega, gospodarskega in javnega značaja. Z ustrezno prenovo starih stavb in primerno novogradnjo želimo ohranjati vaško identiteto naselja. V letošnjem letu so potekala obnovitvena dela na župniškemu gospodarskemu poslopju, na stavbi Plac št. 3 in na stavbi Plac št. 6. Obnova na stavbah je potekala pod nadzorom Zavodove službe.

Jelka Skalický

298

Naselje: Svetina
Občina: Celje
Ime: ž. c. Marije Snežne
Področje: UA, R
Vrsta dela: 7

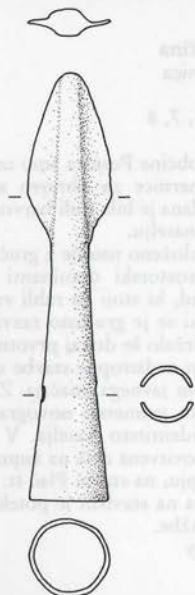
V letih 1991–1992 je rezbar restavrator Anton Podkrižnik obnovil orgelsko omaro iz ž. c. Marije Snežne. Pri obnovi prvotne polihromacije in restavriranju okrasnih elementov na prospektu so bili uporabljeni vsi klasični restavratorski postopki.

Bogdan Badovinac

299

Naselje: Sveto
Občina: Sežana
Ime: Sveto pri Komnu
Področje: A
Obdobje: bronasta doba
Vrsta dela: 8

Na območju vasi Sveto je v kupu navožene zemlje V. Jazbec (Sveto 23) našel bronasto sulično ost in jo izročil Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Nova Gorica. Izvor zemlje ni znan (možna okolica vasi), zato je lokacija najdbe še vprašljiva. Predmet je odlično ohranjen, vidne so le sledi glajenja, ki jih je najditelj povzročil z nasilnim odstranjevanjem vrhnje plasti kovine. Kratek, rombično oblikovan list ter dolg tulec spominjata na obliko puščice, a se v literaturi navadno tudi za te oblike uporablja izraz sulična ost. Podobne so znane s Spodnje Saške, v grobovih Luneburškega področja (G. Jacob – Friesen, Franzzeitliche Lanzenspitzen Norddeutschland und Skandinavicus, 1967 (1967), T.93/3, 94/5,

Sveto pri Komnu, bronasta konica sulice, velikost 1:2

12...) in v reki Vah pri Horna Stredi na Slovaškem (Arch. rozhledy 44/3 (1992), Abb. 2/1). Datirane so v Monteliusovo III. periodo.

Gradišče nad vasjo Sveto in prazgodovinsko grobišče Martinišče sta že dolgo znana (ANSL, 137s). Žal so le redki kovinski predmeti omenjeni (npr. železnodobna polmesečasta fibula: Marchesetti, Castellieri (1903), 47ss, T.XVI,17, igle z odebelitvami, bronast kotliček... v Toldt, MAGW 35 (1905), 1271s). Zgoraj opisana sulična ost pa bi ob številni prazgodovinski keramiki, nabrani na površini znotraj gradišča, nakazovala naselitev vasi Sveto in okolice že v bronasti dobi. Najdbo hrani Goriški muzej v Novi Gorici.

Patricija Bratina

300

Naselje: Sveto
Občina: Sežana
Naslov: p. c. sv. Tilna
Področje: UA
Vrsta dela: 7

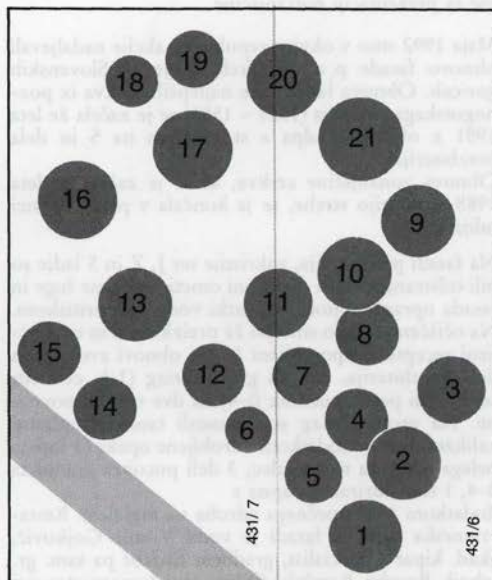
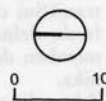
V letu 1992 smo s sredstvi Ministrstva za kulturo in občino obnovili cerkveni kor ter v notranjosti uredili električno napeljavo. Kor smo obnovili po prvotnem vzoru, pri ureditvi elektroinstalacije pa se je izkazalo, da je bil prvotni omet (pod obstoječim) belo obarvan in ob kasnejši prenosi močno naključvan. Kor je obnovilo Gradbeno obrtno podjetje Ajdovščina, elektroinstalacijo pa so izvedli lokalni obrtniki.

Robert Červ

301

Naselje: Šalovci
Občina: Ormož
Ime: Šalovci
Področje: A
Obdobje: rimsko obdobje
Vrsta dela: 1

Šalovci, občina Ormož. – Na ploskem hrbtu širokega grebena severovzhodno od naselja Šalovci in ob robu pobočja nad pritokom Libanje se nahaja grobišče v strnjeni gruči ležečih gomil. Po obliki in velikosti so precej izenačene, večinoma 6–8 m široke in med 0,2 in 0,6 m visoke. Največja med njimi (pr. 9,5 m, v. 0,6 m) je v vzhodnem delu obdan od manjših gomil, kar morebiti izraža različnost tu pokopanih. Troje gomil

Šalovci, gomilno grobišče

srednje velikosti kaže izrazite sledove kopanja okrog leta 1900 (ČZN 7, 1910, 141), ki je dalo tudi dvoje v mariborskem muzeju ohranjenih posod (ČZN 1/36, 1965, 16, T. 2: 5–6). Grobišče leži dober pol-druhm km oddaljeno od rimske ceste za Savarjijo in najbrž pripada kakšnemu zaselku v bližini.

Stanko Pabič

302

Naselje: Šempas
Občina: Nova Gorica
Naslov: Šempas 59
Področje: E
Vrsta dela: 4

V tem letu je domačija, ki je razglašena za etnološki spomenik, zamenjala lastnike, ki se strinjajo s konservatorskim programom našega zavoda in s prenovno domačije ter so za to pripravljene prispevati svoj delež. Z deležem Ministrstva za kulturo smo kupili material za popravilo strehe, za izvedbo bodo poskrbeli lastniki.

Bojan Klemenčič

303

Naselje: Šenčur
Občina: Kranj
Ime: Veharjev vrt
Področje: A
Obdobje: rimska doba
Vrsta dela: 8

Na Veharjevem vrtu, v neposredni bližini farne cerkve sv. Jurija, je bila v manjši, priložnostni, meterski plitki sondi odkrita v površinski humusni plasti (v globini 0.40 m) razbita rimska strešna opeka. Deli strešnikov rimskih tegul so enaki primerom iz Emo-
ne. Domačini so povedali, da so na tem mestu pred mnogimi leti pri izkopu peska odkrili skeletne grobove. V tem ožjem okolju se predvideva še več naselbinskih in grobnih arheoloških ostankov. Domnevamo, da je bilo tukaj rimskodobno naselbinsko jedro.

Andrej Valič

304

Naselje: Šenčur
Občina: Kranj
Ime: kapela
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 7

Rekonstruirana je bila kapela, podrtá v prometni nezgodi. Izvedba Miha in France Pelko, Bled.

Nika Leben

305

Naselje: Šentjošt
Občina: Novo mesto
Ime: spomenik Žrtvam Štajerskega bataljona
Področje: Z
Vrsta dela: 7, 8

V letu 1991 poškodovani spomenik je bil v spomladanskih mesecih 1992 saniran. Sanacijo je opravil občinski odbor ZZB NOV Novo mesto pod nadzorstvom ZVNKD Novo mesto.

Judita Podgornik

306

Naselje: Šenturška gora
Občina: Kranj
Ime: p. c. sv. Urha
Področje: UA
Vrsta del: 4

Na ladji je bila s soglasjem zamenjana kritina in popravljeno ostreže (bobrovec).

Nika Leben

307

Naselje: Šentvid pri Lukovici
Občina: Domžale
Ime: p. c. sv. Vida
Področje: UA
Vrsta del: 4

Zavod je izdal smernice za obnovo zvonika in druga potrebna vzdrževalna dela na cerkvi.

Nika Leben

308

Naselje: Šentvid pri Planini
Občina: Šentjur
Ime: župnišče
Naslov: Šentvid pri Planini 4
Področje: UA
Vrsta dela: 6, 7, 8

Zunanjščina župnišča, ki je bilo zgrajeno leta 1858, je po obnovi leta 1992 dobila svojo prvotno barvno podobo. V ometu narejena, izstopajoča arhitekturna členitev, je bila barvana belo, osnovne površine pa v barvi zlatega okra. Obnovitvena dela je v celoti financiral župnijski urad.

Bogdan Badovinac

309

Naselje: Šentviška gora
Občina: Tolmin
Naslov: Šentviška gora 65
Področje: E
Vrsta dela: 5

Naredili smo tehnično dokumentacijo stanovanjskega poslopja in sušilnice za sadje – pajštva na domačiji Šentviška gora 65, ki bo služila kot podlaga načrtom za prenavo domačije.

Bojan Klemenčič

310

Naselje: Škalske Cirkovce
Občina: Velenje
Ime: p. c. sv. Ožbolta
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 5, 6, 7, 8

Pri podiranju zakristije na severni strani p.c.sv. Ožbolta se je nad zakristijskimi vrati v zidu pokazala

cezura. Ometi na notranji strani in prislonjeni zid poznogotskega prezbiterija kažejo na starejšo stavbno fazo. Da gre za starejšo cerkev od prve omenbe leta 1641, so potrdili na romanski način narejeni ometi z vtisnjenimi fugami desno od vhoda na prižnico. Temelji severne stene ladje in starejšega dela prezbiterija so plitvi, segajo v globino 30 cm in stojijo na ilovnati zemlji. V zidovih podrte zakristije so delavci našli gotsko rebro z ohranjenim poslikavo. Vzporedno z zidavo nove zakristije na istem mestu je v l. 1992 potekala tudi obnova zunanjih ometov. Pod več plastmi beležev smo s sondiranjem odkrili dovolj dobro ohranjeno arhitekturno poslikavo. Z domačini, ki so v celoti financirali obnovo, smo se domenili, da trdnih ometov ne bodo odstranjevali. Po zamenjavi dotrajanih ometov z novimi smo k stari poslikavi dorisali manjkajoče elemente. Baročna poslikava vogalnikov s pripadajočimi naslikanimi delilnimi venci je bila v oker barvi s sivo obrobo ponovljena na zvoniku, v južni kapeli in na stenah ladje. Pod novejšimi beleži na prezbiteriju smo odkrili le poznogotsko poslikavo vogalov v modri barvi in na zaključni stranici slikano obrobo gotskega okna v rdeči barvi. Po odpiranju zazidanega okna smo odkrili v celoti ohranjeno krogovičje, na ostenju pa fragmentarno ohranjeno poslikavo. Manjkajoča sredinska palica je bila nadomeščena v umetnem kamnu. Poslikava je bila obnovljena s silikonskimi barvami. Domačini so z nestrokovnim odstranjevanjem vrhnjih beležev v južni kapeli in na slavoločni steni pustili poznobaročno poslikavo v takem stanju, da bo za njeno prezentacijo potreben temeljit poseg restavratorja.

Bogdan Badovinac

311

Naselje: Škofja Loka

Občina: Škofja Loka

Ime: Kašča

Naslov: Spodnji trg 1

Področje: UA

Vrsta dela: 7, 8

V letu 1992 so na Kašči nadaljevali sanacijo srednjeveške kašče (iz začetka 16. stoletja), in sicer dela tako imenovane II. faze in deloma III. faze, ki so obsegala: izvedbo betonskih plošč, stopnišča, vhoda in fasade, delno pa tudi finalizacijo 1. in 2. nadstropja ter pripravo izvedbene projektne dokumentacije za ureditev spodnjih treh etaž.

Modest Erbežnik

312

Naselje: Škofja Loka

Občina: Škofja Loka

Naslov: Spodnji trg 5

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 7, 8

Stanovalci omenjene hiše so se že leta 1991 odločili za obnovo fasade in zaradi posebnih zahtev LRZVNKD v zvezi z obnovo zaprosili Odbor za preново za finančno pomoč, ki jo je tudi odobril.

Stavba je z Odlokom varovana kot kulturni spomenik z varstvenim režimom I. stopnje. Današnja fasada je posledica združitve dveh stavbnih enot v prvi polovici 16. stoletja. Dvojnost se kaže v dveh različno oblikovanih konzolnih nadstropjih, ki predstavljata enega pomembnejših ambientalnih motivov Škofje Loke. V pritličnem delu stavbe je na levi strani ohranjen edini primer (v Škofji Loki) nekdanjega trgovskega lokala s kamnitim polkrožnim vhomom in polico (tako imenovani portal »na koleno«).

Pred obnovo fasade smo se lotili temeljitega sondiranja ometov. Ugotovili smo osem plasti barve na prvotni apneni osnovi.

Prvotni, grobo zrnati apneni omet, je bil nanesen s kelo, dvostopenjski konzolni loki pa so bili poslikani z dvema plastema črne barve, enako tudi nadstropje (črni slikani »šivani« robovi). Nad današnjim vhomom smo odkrili dvojje slikanih okenskih okvirov, ohranjenih le v spodnjem delu. Desni del hiše je bil kasneje poslikan z baročnimi, svetlo zelenimi stebri. Po vseh najdenih elementih in primerjavi s podobnimi stavbami bi gradnjo hiše lahko dokaj natančno postavili v leta med 1511 (potres) in 1530.

Modest Erbežnik

313

Naselje: Šmartno

Občina: Nova Gorica

Ime: **historično jedro**

Področje: U

Vrsta dela: 8

V sklopu republiške akcije dokumentacije večjih spomeniških objektov ali območij je bila v letu 1992 opravljena akcija arhitektonskih merjenj poteka utrdbenega obzidja naselja Šmartno z izrisom fasad, ki so nastale na obzidju. Dela je izvajal Geodetski zavod iz Ljubljane.

Bojan Klemenčič

314

Naselje: Šmartno

Občina: Nova Gorica

Naslov: **Šmartno 16**

Področje: UA

Vrsta dela: 4

V naselbinskem spomeniku Šmartno smo v letu 1992 nadaljevali dela na S obzidju. Z javnim natečajem smo oddali dela za izvedbo elektroinstalacij in pozidavo dveh stopnišč. Sredstva so izključno iz sklada Ministrstva za kulturo RS in so vezana na komunalna sredstva občine Nova Gorica za izvedbo komunalne infrastrukture v naselju po Ureditvenem načrtu. Izvajanje teh del je namenjeno ureditvi etnografske zbirke, ki jo bo postavil Goriški muzej.

Bojan Klemenčič

315

Naselje: Šmartno

Občina: Nova Gorica

Naslov: Šmartno 53

Področje: UA

Vrsta dela: 7

V letu 1992 smo dokončali konservatorsko akcijo prezentacije stolpa, J obzidja in domačije, ki se je naslonila na to obzidje Šmartno 53, s sredstvi Ministrstva za kulturo RS (50%) in sredstvi lastnika (Cvetka Marinič – 50 %) iz leta 1991.

Obnovljeno je bilo ostreše stolpa in domačije, opravljena prezentacija stolpa in obzidja, ki pripada delno tej domačiji, delno pa še domačiji Šmartno 54.

Na S strani smo prezentirali domačijo, ki je inkorporirala del J obzidja s stolpom. Obnovljeni so bili napušči z rezljanimi špirovci in poslikanimi planetami, stopnišče, dotrajani okenski okvirji, stavbno pohištvo in ometi.

Bojan Klemenčič

316

Naselje: Šmartno na Pohorju

Občina: Slovenska Bistrica

Naslov: Šmartno na Pohorju 12 in 39

Področje: E

Vrsta dela: 2, 8

Januarja letos je požar uničil streho na stanovanjski hiši št. 12, ki stoji v središču naselja. Stavba je z odlokom razglašena za etnološki spomenik v občini Slovenska Bistrica. Uničena je celotna strešna konstrukcija s slamnato kritino. Ker stavba predstavlja kvaliteten etnološki spomenik, saj je poleg zunanjsčine ohranjena tudi originalna notranjsčina z vso opremo, smo o tem obvestili Ministrstvo za kulturo ter zaprosili za pomoč pri obnovi strehe. Ker sredstev ni bilo, je lastnik streho obnovil sam. Za kritino je uporabil črne valovite salonitne plošče, pri obnovi ostrejša pa je tudi spremenil naklon.

Problematično je tudi stanje značilne vrhhlavne, s slamo krite hiše št. 39, ki stoji vzdolž glavne ceste nekoliko iz jedra vasi. Stavba je razglašena za etnološki spomenik v občini Slovenska Bistrica. Nujna bi bila vsaj obnova slamnate kritine. Ker tudi letos, kot že prejšnja leta, niso bila odobrena sredstva za obnovo strehe in ker lastnik stavbe ne vzdržuje, smo zaprosili bistriško občino, da pred zimo omogoči vsaj najnujnejšo zaščito strehe in tako zavaruje stavbo pred propadom.

Jelka Skalicky

317

Naselje: Šmartno pri Cerkljah

Občina: Kranj

Ime: p. c. sv. Mihaela

Strokovno področje: UA

Vrsta del: 4, 5, 6, 7

Na celotnem objektu so bili po predhodnem sondiranju odbiti ometi in izdelani novi apneni ometi. Ugotovljeno je bilo, da je baročna ladja s prezbitერიem v celoti prezidana, najdenih je bilo le nekaj gotških polij. Fasada je bila tonirana v svetlem-rjavo-oker

tonu z belimi členitvami. Ometi Žlebak Ljubljana, beleži F.Petrič, Vašca pri Cerkljah.

Nika Leben

318

Naselje: Špitalič pri Slovenskih Konjicah

Občina: Slovenske Konjice

Ime: ž. c. Marijinega obiskanja

Področje: UA

Vrsta dela: 5, 6, 7, 8

V l. 1992 je bilo ob severni strani cerkve Marijinega obiskanja v okviru javnih del občine Slov. Konjice narejene sledeče: položene so bile kanalizacijske cevi za odvod meteornih in zalednih vod, zožen vhod na zahodni strani pokopališkega zidu z ureditvijo vhodnih poti in pozidavo škarp ob grobovih. Pri kopanju jarkov za temelje škarp smo ob pokopališkem križu naleteli na ostanke zidov verjetno oktogonalne ali peterokotne pokopališke kapele. Zaradi bližine grobov nismo posegali v zemeljske plasti.

Bogdan Badovinac

319

Naselje: Štanjel

Občina: Sežana

Ime: Štanjel

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek

Vrsta dela: 7

Dolgo pričakovana infrastruktura v starem Štanjelu se je v letu 1992 začela z gradnjo vodovoda in kanalizacije; od Štanjelskih do Kobdiljskih vrat, kar je hkrati južni rob naselja in arheološko gledano idealna sonda. Žal je bilo zaradi splošno znanih težav (pomanjkanje sredstev, časovna stiska, neprestano deževje v oktobru) delo izrazito zaščitno in s tem omejeno na najnujnejše.

Izkopani jarek smo raziskali do sterilne podlage le na krajših odsekih in tam, kjer je bilo to zaradi plitvega nasutja možno.

Ostalo smo pustili nedotaknjeno in bomo pri opisih na to posebej opozorili. Konfiguracija osnovnega terena je z nasipanja, opornimi zidovi in terasami povsem spremenjena, skalna podlaga se v izkopih jarka pojavlja na različnih globinah, marsikje ni dosežena. Gradnja J obrambnega obzidja srednjeveškega naselja, na katerega se je naslonilo nekaj stavb, praviloma ob stolpih, je vsaj na obravnavanem odseku povzročila dokaj visoko nasipanje notranje terase – ponekod meter in več visoko. To je najbolj vidno na odseku znotraj Kobdiljskih vrat, kjer zunanje pobočje pod obzidjem zelo strmo pada v dolino. Traso vodovoda »med vrati« smo arheološko razdelili na 2 odseka:

1. Vzhodni odsek od Kobdiljskih vrat do V vhoda k cerkvi. Ta del je danes skoraj izravnani, še posebej na odseku med hišami št. 6 in 6a (*gotska«); tod smo pod meter debelim cestnim nasutjem, v katerem je vsaj deset plasti dospipavanja, našli intaktno starejše

kulturne plasti, zgoraj tenko antičnodobno plast, poudarjeno z izrazito žganino; spodaj prazgodovinske plasti, debele do 0,7 m, ki jo težko ločujemo na posamezne plasti. V njej je izredno dosti lončenine, živalskih kosti, tudi kamenja, ki je morda ruševina stavbe (?). En del te plasti je po vsej verjetnosti povezan z obstojem že znane lokacije halštatske hiše (Beatrice Žbona-Trkman VS 23, 1981, 216). Čiščenje jarka in dokumentacija sta dokazala vzhodni rob nekdanje poselitve na tem mestu, ostalo je neodkopano pod vodovodom! Drugi odsek s prazgodovinsko plastjo je ob hiši št. 6, delno poškodovan z gradnjo temeljev srednjeveške (?) stavbe. Po vsej verjetnosti gre še za eno prazgodovinsko hišo, ki je ne bo mogoče izkopati; globine plasti nismo raziskali.

Temelje druge srednjeveške stavbe smo odkrili južno od hiše št. 5, nekaj vzhodnjeje od V vhoda k cerkvi, kjer smo v ruševinskem zasutju našli nekaj ločenine in pečnic. Ta in prej omenjeni stavbni temelj sta ob gradnji poškodovala vsak po en skeletni grob. V jarku vodovoda smo namreč odkrili vrsto skeletnih grobov, ki ni povsem strnjena, vendar je vrzeli med njimi morda treba pripisati izgradnji prve ceste ok. 0,45 m pod današnjo z odličnim cestnim tlakom. Grob 4 je bil poškodovan s cestnim tlakom, ki ga je delno prekril. Odkopali smo 7 grobov na 5 lokacijah (grob-nih jamah). Eden od grobov je bil dvojni (gr. 5-6), z vkopom v starejši grob (gr.7), ki je imel celo dodatek: v iztegnjeni levici je imel železen nož. Vsi grobovi imajo smer Z-V, z glavo proti cerkvi. Grobišče sega kar 30 m vzhodno od sedanjega pokopališkega zidu. Datacijo grobov je težko določiti: edino za grob 3, uničen s stavbo, lahko rečemo, da je starejši od 16. stoletja.

2. Zahodni odsek sega od V vhoda k cerkvi do Štanjelskih vrat s precejšnjim padcem. Zanj je značilno ruševinsko zasipanje prostora znotraj obzidja, kar je verjetno pogojeno s številnimi prekopavanji in spremembami: pokopališki zid, ploščad s cisterno med gradom in cerkvijo, stopnice itd. V odseku jarka pod ploščadjo smo odkrili nekaj lepo grajenih pokritih odtočnih kanalov, vkopanih deloma v antično ruševinsko nasutje. V kanalih smo našli nekaj kosov lončenine in stekla (okvirna datacija 16.-17. stol.). Povezujemo jih z gradom pred izgradnjo cisterne in ploščadi, kar je pogojevalo nastanek novega kanala. Prazgodovinska in antična lončenina se tu pojavljata le sporadično.

Arheološko bodo spremljani seveda vsi nadaljni izkopi v Štanjelu. Že zdaj pa se je pokazalo, da bo sistematične raziskave potrebno usmeriti na posamezne točke v naselju, kjer je to še možno. Zelo dragocene so!

Nada Osmuk

320

Naselje: Štanjel
Občina: Sežana
Naslov: grad Štanjel
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Po javnem razpisu smo izbrali izvajalca (Kraški zidar, ki sodeluje pri obnovi Štanjela že od samega začetka) za čiščenje in utrjevanje ruševin zgornjega palacija, da bi lahko opravili arhitektonske izmere, ki jih potrebujemo za izdelavo konservatorskega programa.

Jasna Svetina

321

Naselje: Štanjel
Občina: Sežana
Naslov: kapelica Srca Jezusovega
Področje: E
Vrsta dela: 1, 4, 5

Dopolnili smo evidenco kapelice odprtega tipa, zgrajene l. 1906, ter izdelali tehnično in fotodokumentacijo. Zahodna in deloma severna fasada sta služili kot »deska« za plakatiranje, zato so omet kazili ostanki lepila in plakatov. Notranjost kapelice je neustrezno pobarvana. Izvajalcu plakatiranja smo dali konservatorske smernice za obnovu in študijo obarvanja. Obenem naj bi prenovili tudi notranjost kapelice, ki je v pristojnosti Krajevne skupnosti. Dela bodo začeli v l. 1993.

Eda Belingar

322

Naselje: Štanjel
Občina: Sežana
Naslov: obrambni zid
Področje: E
Vrsta dela: 2, 7, 8

Obrambni zid je predstavljal eno izmed t.im. rdečih točk, ki jih je sicer v naselju še veliko, vendar je bila sanacija omenjenega objekta nujna, saj so je za njim naredili izkop za kanalizacijo in vodovod. Zid je masiven (povprečna debelina 0,9 m), sicer dobro grajen, vendar slabo temeljen in temu je bilo pri sanaciji potrebno posvetiti največjo pozornost.

Zid smo v celoti očistili rastlinja, ki ga je razganjalo, in začeli sanacijo temelja od polkrožnega stolpa naprej. Del zidu smo odstranili, skopali temelj do trdnih tal ter armirali, zabetonirali in ponovno pozidali manjkajoči del. Dela so že v teku. Tako bomo sanirali le majhen del zidu (ves meri 40 m), saj nas omejujejo razpoložljiva sredstva.

Eda Belingar

323

Naselje: Štatenberg
Občina: Slovenska Bistrica
Ime: grad Štatenberg
Področje: UA
Vrsta dela: 2

Izdali smo soglasje za rejo konj v najnižji etaži baročne zgradbe. Obenem smo zahtevali najnujnejša vzdrževalna dela na strehi, ki se podira.

Andreja Volavšek

324

Naselje: Štorje
Občina: Sežana
Ime: župnišče
Področje: E
Vrsta dela: 4

Izdali smo soglasje za ureditev mrliške vežice v starem župnišču, razglašenem kot kulturni spomenik v občini Sežana. Izdelali smo popis del, potrebnih za preureditev, in začeli pripravljati konservatorski program, vendar si je investitor (KS Štorje) premislil (visoki stroški preureditve).

Eda Belingar

325

Naselje: Tolmin
Občina: Tolmin
Naslov: Rutarjeva 4
Področje: U
Vrsta dela: 4

Za hišo v Rutarjevi 4, ki leži v območju naselbinske dediščine Tolmin, smo izdelali smernice za njeno prenovo. Te so že bile upoštewane v lokacijski dokumentaciji, preverjali pa jih bomo še v projektu prenove.

Bojan Klemenčič

326

Naselje: Tolmin
Občina: Tolmin
Ime: tržnica
Naslov: Rutarjeva ulica
Področje: U
Vrsta dela: 4

Dali smo smernice za preoblikovanje nerentabilne male tržnice ob Rutarjevi ulici, ki leži v območju naselbinske dediščine starega jedra Tolmina, v trgovski lokal in soglašali s posegi po projektu, ki je upošteval te smernice.

Bojan Klemenčič

327

Naselje: Tolmin
Občina: Tolmin
Naslov: Trg 1. maja 1
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Soglašali smo z adaptacijo objekta Trg 1. maja 1 v Tolminu, ki je v območju naselbinske dediščine Tolmin, po projektu, ki je upošteval naše smernice in barvno študijo obdelave fasad.

Bojan Klemenčič

328

Naselje: Tolmin
Občina: Tolmin
Ime: nemška kostnica
Področje: Z
Vrsta dela: 7

Zaradi dotrajanosti smo v letu 1992 sanirali streho in jo prekrili po originalnih projektih, datiranih z aprilom 1937. Dela so zajela: izdelavo varovalnih delovnih odrov po strešini, demontažo obstoječe kritine (kamnite plošče v malti), čiščenje strehe, zamenjavo dotrajanih in preperelih delov opaža, izdelavo lege strešne lepenke, izdelavo bakrene strešne kritine (vključno z vsemi pomožnimi deli in obrobami), strelovodno zaščito objekta, ureditev dovodne poti, okolice in manjših detajlov na kostnici (okenske rešetke, čiščenje mozaikov, ureditev vhodnih vrat...). Dela je opravil Opim Idrinja d.o.o. Tik pred zaključkom sanacije strehe je neurje streho odkrilo, tako da je nastala dodatna škoda na objektu. Škoda je v celoti poravnal izvajalec in objekt ponovno prekril.

Darjil Humar, Damjana Fortunat Černilogar

329

Občina: Tolmin
Ime: Soška fronta
Področje: Z
Vrsta dela: 1, 2, 8

Pripravili smo strokovne osnove za objekte, ki smo jih predlagali za obvezna republiška izhodišča, in sicer za vojaško pokopališče v Logu pod Mangartom, spominsko cerkvico sv. Duha v Javorci, italijansko kostnico v Kobaridu in nemško kostnico v Tolminu. V zaključni fazi so tudi strokovne osnove za razglasitev območij soške fronte Krnskega pogorja, Rombona in Mengor. V okviru te naloge je bila izdelana tudi topografija in evidentiranih je bilo nekaj večjih, kvalitetnejših objektov. V izdelavi je inventar nepremične dediščine soške fronte. Pripravili smo tekste za objekte prve svetovne vojne (14 objektov), ki bodo vključeni v prospekt o spomenikih I. svetovne vojne v občini Tolmin.

Damjana Fortunat Černilogar

330

Naselje: Tomačevica
Občina: Sežana
Naslov: Tomačevica št. 8
Področje: E
Vrsta dela: 4

Hiša št. 8, ki ima na prednji fasadi prvega nadstropja fresko Matere Božje z detetom, je imela na ganku dotrajano ograjo. Izdelali smo projekt nove ograje, ki jo je mizarstvo Šiles že izdelalo in montiralo.

Eda Belingar

331

Naselje: Tomaj
Občina: Sežana
Ime: hiša Srečka Kosovela
Naslov: Tomaj 39
Področje: Z
Vrsta dela: 2

Na hiši št. 39 v Tomaju, kjer je Srečko Kosovel umrl, je spominska plošča z napisom »V tej hiši je umrl / dne 27. maja 1926 / slovenski pesnik / Srečko Kosovel / ob 50. obletnici / njegovega rojstva / odkrila Svoboda«. Spominska plošča je iz sivga marmorja. Odkrili so jo leta 1951 ob 25. letnici njegove smrti. V hiši je ohranjena Kosovelova soba z notranjo opremo. Dom Srečka Kosovela smo predlagali za pravno varovanje in pripravili strokovne osnove za razglasitev. Objekt je zavarovan z odlokom aprila 1992.

Damjana Fortunat Černilogar

332

Naselje: Tomaj
Občina: Sežana
Ime: Gradišče in Tabor
Področje: A
Obdobje: prazgodovina
Vrsta dela: 8

Črnograditeljska afera z garažami na ploščadi Tabora, na njenem skrajnem S robu, je poleg druge nepopravljive škode za arheologijo in ambient povzročila še izkop dovozne ceste po severnem robu grebena na ploščad; za novi dovoz v vinograd na parc. št. 1437 k.o. Tomaj je bil izkopen tudi nov prehod skozi skrajni, še ohranjeni krak severnega obrambnega okopa prazgodovinskega gradišča v Tomaju. Tudi zaključek kraka je nasut do nespoznavnosti. V severnem profilu preseka najdemo kaštelirsko lončenino, od strukture okopa pa je brez čiščenja mogoče videti zelo malo. Z očiščenjem profila in dodatnim izkopom bo potrebno dokumentirati vsaj obstoječe stanje.

Nada Osmuk

333

Naselje: Trata
Občina: Kranj
Ime: p. c. sv. Marjete
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 5, 6, 7

Brez predhodnega sondiranja so bili odstranjeni ometi na ladji in prezbiteriju; na zvoniku je bilo opravljeno predhodno sondiranje. Ladja s prezbiterijem je bila v baroku v celoti prezidana. Narejeni so bili novi apneni ometi, tonirani v svetlem, opečnem tonu z belimi členitvami. Na zvoniku je bila rekonstruirana poslikava v obliki vogalnikov grafitno sive barve in dekorativna bordura pod strešnim napuščem po načrtu Zavoda. Sondiranje zvonika Tone Marolt, risala Bernarda Jesenko-Filipič, ZVNKD Kranj, ometi Zlebak Ljubljana, béleži F. Petrič, Vašca pri Cerkljah.

Nika Leben

334

Naselje: Trebnje
Občina: Trebnje
Ime: grad Trebnje
Področje: A
Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek
Vrsta dela: 6

Terensko arheološko raziskavo smo opravili v septembru in oktobru 1992 na območju gradu. Ekipo štirih delavcev in enega študenta arheologije je vodil Phil Mason, ZVNKD Novo mesto. Izkopavanje je bilo razdeljeno v tri glavne dele. V prvem delu smo dokumentirali profil severovzhodnega stolpa, ki se je sam zrušil v začetku leta. V drugem delu smo sondirali južno stran zunanjšine gradu v območju grajskega vrta. V tretjem delu smo naredili strojni izkop po vsej širini vzhodne terase in poskusno sondo pod teraso. Najprej bi poskušal razložiti izkopavanje na južni strani. Ker sta vzhodna terasa in severovzhodni stolp tesno povezana, ju bom obravnaval skupaj. Sonda 1 je locirana v SV vogalu vrta pri arkadah na južni strani gradu in meri 4 x 5 m s podaljšanjem na južni strani, ki meri 2 x 5 m. Najstarejša ostanaka sta bila ostanek zidu s temeljem, zidan z malto in kamni, (dolg 1,54 m, širok 2,36 m, globok 0,72 m) in nepravilni kvadratni vkop (dolg 0,6 m, širok 0,22 m, globok 0,19 m), zapolnjen z opeko. Domnevam, da so strukture v najstarejši fazi slabo ohranjeni ostanki poznosrednjeveških aktivnosti na južnem delu gradu, ki so mogoče povezani s stolpom, ki ga je Valvasor predstavil na svoji risbi. Ostale plasti so povezane z urejanjem območja formalnega vrta in južnih arkad v 18. stoletju ter aktivnostmi 19. in 20. stol.

Sonda 2 je locirana 3 m južneje od sonde 1 in meri 2 x 5 m. V njej smo našli samo plasti, ki so povezane s formalnim vrtom. Urejanje vrta je očitno uničilo vse starejše plasti na tem območju.

Sonda 4 je strojni vkop, ki poteka iz vzhodnega trakta obrambnega zidu proti vzhodu skozi vso širino severnega dela vzhodne terase. Sonda meri 25 m x 2,5 m – 3 m x 4 m. V sondi nad sterilnim terenom smo ugotovili pet glavih faz. V fazi 1 je naravna erozijska plast tik nad sterilno ilovico. V plasti smo našli prazgodovinsko in antično keramiko. Isto plast smo našli v preseku severovzhodnega stolpa in v sondi 3, ki meri 5 x 5 m. V fazi 2 smo našli 10,53 m širok obrambni jarek z zunanjim okopom, ki sodi v čas nastanka gradu. Teren, ki strmo pade, je bil močno preoblikovan. Najdbe sodijo v pozni srednji vek in renesančno obdobje. S širšo akcijo bomo lahko ugotovili njihovo natančno datacijo. V 18. stol. so najprej zasuli jarek z 1,8 m debelo plastjo rdečkasto-oranžne ilovice, potem so zasuli celotno površino z 1,6 m debelo plastjo rumeno-oranžne ilovice, da bi dvignili teren v obliki današnje vzhodne terase. Peta in zadnja faza vsebuje recentno drenažo in humus. Tej plasti smo lahko sledili v večjem delu v preseku severovzhodnega stolpa. V sondi 3 smo našli samo fazo 1.

Na podlogi teh raziskav lahko sklepamo naslednje: območje gradu je bilo naseljeno v prazgodovinskem in antičnem obdobju. Nastanek gradu v poznem srednjem veku je uničil ostanke te naselitve, ki jo lahko najdemo samo kot erozijsko plast na vzhod-

nem in severnem pobočju. Prvo grajsko stavbo najdemo na južni strani gradu, ki so jo močno poškodovali z urejanjem formalnega vrta v 18. in 19. stol. Stik med prvo grajsko stavbo na južni strani gradu in grajskimi površinami ter obrambnim jarkom zaenkrat ni dovolj jasen, zato moramo pričakovati pojasnilo v nadaljevanju raziskovanja v letu 1993, ko bomo sondirali v kletnih prostorih pri severnem traktu obrambnega zidu ter opravili nadzor sanacije jugovzhodnega stolpa.

Phil Mason

335

Naselje: Trenta

Občina: Tolmin

Ime: Na Logu

Področje: U

Vrsta dela: 7, 8

Skupno s Triglavskim narodnim parkom smo dali negativno mnenje k nadomestni gradnji v območju naselbinske dediščine Trenta. Ker je šlo za nedokumentirane ruševine, smo poseg obravnavali kot novogradnjo. Ta pa po zakonu o TNP za investitorja, ki ne živi v območju TNP, ni možna.

Bojan Klemenčič

336

Naselje: Tržič

Občina: Tržič

Ime: grobišče borcev II. svetovne vojne

Področje: Z

Vrsta dela: 4, 7

Obnovljeno je grobišče borcev II. sv. vojne in spomenik padlim v I. sv. vojni na krajevnem pokopališču. Zavod je izdelal konservatorske smernice in dal pogoje za obnovo.

Renata Pamič

337

Naselje: Turiška vas

Občina: Slovenj Gradec

Naslov: Turiška vas št. 1

Področje: E

Vrsta dela: 7

Poleti 1992 smo v okviru republiške akcije začeli obnovo skodlaste kritine dveh preostalih streh križnega kozolca – toplarja na Marovškovi kmetiji. Za kritje mogočnih trikapnih streh obeh krakov gospodarskega poslopja smo porabili okrog 20.000 skodel, ki jih je pozimi l. 1992 pripravil krovac Anton Ajtnik iz Pameč pri Slovenj Gradcu.

Skodle smo pred uporabo ustrezno kemično zaščitili. Pri obnovi skodlaste strehe smo ponovili za te kraje tipično dvojno kritje, pri čemer smo po potrebi zamenjali dotrajane letve ter v manjši meri tudi dele lesene strešne konstrukcije. Del strehe, ki jo je lastnik že pred leti saniral, tako da je namesto spodnje plasti

skodel uporabil deske, bomo ustrezno obnovili, ko bo kritina dotrajala.

Ker se je gospodarstvo na domačiji preusmerilo v tolikšni meri, da kozolec le delno služi svoji dejavnosti, nameravamo v nadaljevanju obnove tega pomembnega etnološkega spomenika poskrbeti za njegovo prezentacijo ter različne oblike vključevanja v kulturno in turistično ponudbo kraja.

Lilijana Medved

338

Naselje: Ukanc

Občina: Radovljica

Ime: vojaško pokopališče I. svetovne vojne

Področje dela: Z, R, UR, KR

Vrsta dela: 4, 7

Zavod je izvršil popis del in dal konservatorske smernice za obnovo pokopališča avstroogrskih vojakov. Sanirana je bila streha spominke kapele.

Renata Pamič

339

Naselje: Valburga

Občina: Ljubljana Šiška

Ime: graščina Smlednik

Področje: UA

Vrsta dela: 1, 4, 6

Družini Lazarini so leta 1991 vrnili grad Smlednik, v katerem je bil od II. svetovne vojne naprej vzgojno-varstveni zavod. Grad s parkom je bil leta 1990 razglašen za kulturni in zgodovinski spomenik (Ur. list SRS 3/90). Družina Lazarini se je odločila grad obnoviti in je zaprosila Zavod za strokovno, Ministrstvo za kulturo pa za finančno pomoč. V povezavi z drugimi strokovnjaki smo se v letu 1992 lotili nekaterih raziskav v I. nadstropju gradu. Omete v I. nadstropju je sondiral restavrator Peter Mali s sodelavci, kemijske raziskave ometov pa je opravil Ivo Nemeč z Restavratorskega centra Slovenije. Raziskave so bile usmerjene predvsem v sondiranje prostorov, ki so nanizani okrog glavne dvorane, v katerih je bila poslikava zakrita z ometi.

Freske v glavni dvorani so potrebne temeljitega restavriranja, dvorano so uporabljali za telovadnico (table košev so bile z vijaki pritrjene na freske!). Dr. Anica Cevc jih pripisuje češkemu, na Dunaju delujočemu slikarju Johannu Kasparju Fiebichu in jih postavlja v čas okrog 1760. Gre za pogosto baročno iluzionistično (tu že rokokojško) motiviko: zbor bogov na Olimpu, štirje letni časi, Apolon na sončnem vozu in zodiak ter personifikacije štirih letnih časov na stenah dvorane.

V prostorih ob glavni dvorani, ki so predmet raziskav, se je pokazalo več plasti poslikav. Spodnja, najstarejša, je po motiviki lovskega značaja, kasnejše plasti pa so le dekorativne. Najkvalitetnejša poslikava je bila odkrita v prostoru ob hodniku, žal pa je prostor večkrat prezidan (predelne stene), preko fresk pa poteka tudi električna napeljava. Pri dveh do zdaj delno odkritih prizorih gre za krajinsko motivi-

Valburga, grad Smlednik, del poslikave s prizorom krajine s sadjem v 1. nadstropju gradu

ko, bogato okvirjeno z pasom sadja, cvetja in rastlin, celota pa daje vtis tapiserije.

Branko Reisp jih pripisuje Layerjevi delavnici, po nadaljevanju raziskav bo verjetno možno bolj natančno sklepati o času nastanka oziroma avtorstvu (prizora sta ravno v srednjem delu še zakrita, nismo se jih še lotili, ker se podlaga močno kruši).

Priloga: 1x dia Del odkritega prizora krajine s sadjem v okviru, I. nadstropje gradu Smlednik, prostor ob hodniku.

Modest Erbežnik

340

Naselje: Velenje
Občina: Velenje
Ime: ž. c. sv. Martina
Področje: UA
Vrsta dela: 8

Zunanjščina zvonika ž. c. sv. Martina je bila v letu 1992 obnovljena brez predhodnega obvestila Zavodu. Po zagotovitvi župnijskega upravitelja so pod novimi beleži še ohranjeni starejši ometi s poslikavo.
Bogdan Badovinac

341

Naselje: Velenje
Občina: Velenje
Ime: p. c. sv. Andreja
Področje: UA
Vrsta dela: 7

Krajani Šaleka so v l. 1992 s prostovoljnimi delom in z minimalnimi občinskimi sredstvi popravili streho p. c. sv. Andreja. Dotrajani elementi strešne konstrukcije nad ladjo in prezbiterijem so bili zamenjani z novimi, strešna konstrukcija nad južno kapelo pa je v celoti nova. Vse strešine so bile prekrite z novim opečnim bobrovcem.

Bogdan Badovinac

342

Naselje: Veliki Bebrovnik
Občina: Ormož
Naslov: Veliki Bebrovnik 1
Področje: E
Vrsta dela: 2, 4

Izdelali smo spomeniškovarstvene smernice za prenovo večje zidane hiše, nekoč vaške gostilne, ki leži ob glavni cesti.

Domačijo želi lastnik prenoviti, hiši pa ponovno vrniti gostinsko namembnost.

Jelka Škalicky

343

Naselje: Veliki Podlog
Občina: Krško
Ime: p. c. sv. Miklavža
Področje: UA
Vrsta dela: 4, 7

V celoti je bil odstranjen debel cementni omet na fasadi. Pod njim so bili odkriti ostanki tankega gotskega apnena ometa z narisanimi opečnimi vogalniki. Na ladji je bil nov apnen omet nanesen v tehniki gotskega gradbeništva, s čimer je razviden tudi razvoj stavbnih faz.

Dušan Kramberger

344

Naselje: Veliko Ubeljsko
Občina: Postojna
Naslov: Veliko Ubeljsko 4
Področje: E
Vrsta dela: 2

Dali smo smernice za dozidavo gospodarskega poslopja in soglašali z idejnim projektom, ki je ustrezal našim pogojem.

Eda Belingar

345

Naselje: Verd
Občina: Vrhnika
Ime: kašča
Naslov: Verd 41
Področje: E
Vrsta dela: 4, 5, 6, 7

Nadstropna, zidana kašča z enoramnim stopniščem, podprtim s klesanim stebričem iz 17.–18. stoletja, je časovno in prostorsko značilna za vrhniško-logaško regijo. Po nepreverjenih podatkih je bila prvotno v lasti bistriške kartuzije. Še večji pomen ji daje neposredna bližina Petkovškove domačije. Zaradi slabega statičnega stanja je bila na pobudo Zavoda in s sredstvi občine Vrhnika v nekaj letih sanirana in obnovljena.

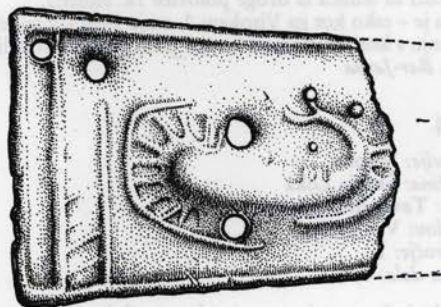
Ada Bar-Janša

346

Naselje: Vinji Vrh
Občina: Novo mesto
Ime: Vinji Vrh
Področje: A
Obdobje: mlajša železna doba

Ob obhodu arheoloških najdišč na območju Vinjega vrha smo na parceli št. 1523, k.o. Gorenja vas, tik ob delno uničeni gomili Velše (Mateja Belak, Gomila Velše na Vinjem vrhu, Dolenjski zbornik 1990, 9–22) našli delno poškodovano bronasto pasno spono. Najdbe v gomili so bile starejše, tako da najdena pasna spona dokazuje tudi mlajše železnodobne elemente na tem mestu. Spona sodi k tipu Trošmarija ki jo časovno opredeljujemo v latensko obdobje.

Borut Križ

Vinji vrh, pasna spona, velikost 1:1

Področje: UA
Vrsta dela: 4

Z odhodom jugoslovanske vojske so se spraznili prostori v Lanthierijevem dvorcu. Zdaj je v lasti občine Ajdovščina, ki ga želi obnoviti. Izdelali smo konservatorski program za celoten kompleks.

Jasna Svetina

348

Naselje: Vipava
Občina: Ajdovščina
Ime: Lavrinova grobnica
Področje: E, UA
Vrsta dela: 2

Skupaj z etnologi (Bojan Klemenčič) smo pripravili predlog in strokovne osnove za razglasitev za kulturni spomenik (Odlok z dne 27. 11. 1992, SO Ajdovščina). Na podlagi posnetka obstoječega stanja (Mitja Mozetič, d.i.a. in D. Remec, gr. teh.) je bil izdelan predračun in statični izračun potrebnih del na spomeniku (Momo Vuković, ing. Stojan Ribnikar).

Nada Osmuk

349

Naselje: Vipava
Občina: Ajdovščina
Ime: Severne kasarne
Področje: A
Obdobje: negativno
Vrsta dela: 7

Pri adaptacijskih delih smo arheološko pregledali vse izkope znotraj območja.

Nada Osmuk

350

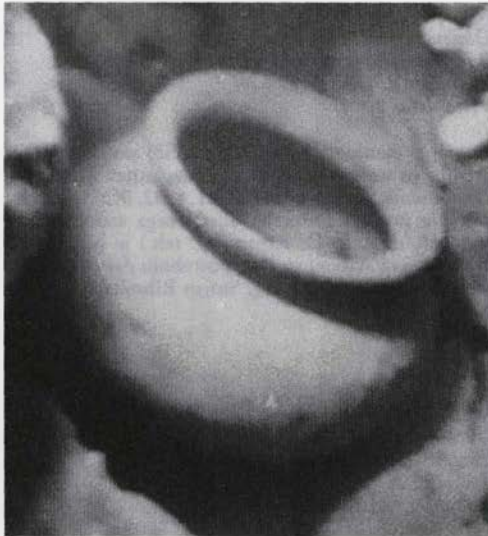
Naselje: Vipava
Občina: Ajdovščina
Ime: Izvir Pod farovžem
Področje: A
Obdobje: srednji vek
Vrsta dela: 8

Pri potapljanju v izvirih Vipave, v izviru Pod farovžemje, pred leti potapljač Miran Zobec, član Jamarske sekcije Slovenskega planinskega društva iz Trsta, nalletel na staro keramično posodo. Nenavadna lega posode v sifonu je nakazovala možnost, da je bil danes zaliti rov nekoč dostopen, kar je zanimivo s speleološkega in arheološkega vidika.

V avgustu 1992 je Slovenijo obiskala skupina francoskih potapljačev iz Marseille. Na našo prošnjo so se potopili v izvir Pod farovžem. Potapljači se posode niso dotikali, izmerili so le globino, v kateri se nahaja, ter ocenili njeno oddaljenost vhoda v sifon. Potop in posodo so posneli z videokamero. Posnetek smo presneli na kaseto, ki jo hrani Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni. S pomočjo primerjave

velikosti roke na posnetku smo lahko ocenili dimenzije posode.

Posoda leži v globini okrog 1 m pod površjem, okrog 10 m za sifonskim vodom v izvir. Lonec ima razpoko ter luknjo v steni veliko nekaj deset cm². Mogoče je oceniti tudi debelino sten, te so tanke, debele verjetno manj kot 1 cm. Širina ustja lonca je približno 15 cm, največja širina lonca pa 19 cm, visok je okrog 14 cm.

Vipava, Izvir pod Farovžem, lonec, preslikava z videoposnetka C. Toulomdjiana, fotografiral A. Mihevc.

Lonec je verjetno srednjeveški ali celo mlajši. Kako je prišel v jamo, ni mogoče zagotovo reči, verjetno takrat, ko ta še ni bila zalita z vodo, torej preden so z mlinskimi jezovi dvignili njeno gladino.
Alma Bavdek, Andrej Mihevc

351

Naselje: Vipava
Občina: Ajdovščina
Ime: Lanthierjeva graščina
Področje: R
Vrsta dela: 6, 7

Stene notranjčine so bile sondirane in so odkrile originalno dekorativno poslikavo stopnišča in stropa velike dvorane. Izdelan je bil predlog obarvanja fasade graščine.

Rudi Pergar, Anton Naglost

352

Naselje: Vipavski Križ
Občina: Ajdovščina
Ime: grad
Področje: UA
Vrsta dela: 4

Sodelovali smo pri izdelavi idejnega projekta za širitev osnovne šole v gradu. Dalí smo konservatorske smernice za dokončni projekt.

Jasna Svetina

353

Naselje: Visoko
Občina: Škofja Loka
Ime: Debeljakova domačija
Naslov: Visoko 1
Področje: E
Vrsta dela: 7

Zaradi obsežnega arhivskega gradiva (Freisinški urbarji, na podlagi katerih je dr. Pavel Blaznik objavil dokumentacijo za celoten loški prostor) in tesne povezave s Kallanovo posestjo lahko tudi pri tej stavbi sledimo zgodovinsko stavbnemu razvoju. Verjetno se je lastnik skoraj sočasno odzival na spremembe in obnovo sosednje kmetije, vendar s skromnejšimi sredstvi in izvedbo.

Leta 1991 je lastnik nameraval in tudi začel obnovo stavbe, ob tem pa je pod ometom na nekaterih mestih našel poslikane šivane robove. Konservator Zavoda je posredoval tako, da je lastnik na zunanjsčini dela ustavil, dokler ni bil v celoti odstranjen prvoten omet in so bila zagotovljena sredstva tako s strani Odbora za prenovo občine Škofja Loka kakor tudi Ministrstva za kulturo. Obnovljeni so bili šivani robovi, slikani okenski okvirji, fingirano baročno okno, delilni zidci in letnica iz druge polovice 18. stoletja.

Dela je – tako kot na Visokem 2. maja 1992 – v sodelovanju s konservatorjem izvajal prof. France Kokalj.
Ada Bar-Janša

354

Naselje: Visoko
Občina: Škofja Loka
Ime: Tavčarjev dvorec
Naslov: Visoko 2
Področje: E
Vrsta dela: 7, 8

Stavba je časovno in razvojno bogato dokumentirana, saj gre za nekdanjo znano Kallanovo posest. Posamični fragmenti, najdeni med obnovitvenimi deli, so le potrjevali popisano družinsko kronologijo z izrednim vzponom v 18. stoletju in zlomom v drugi polovici 19. stoletja (Pavle Hafner, Loški razgledi in drugi).

Obnovitvena dela je vodil lastnik Alpetour v sodelovanju s FAGG, ki je upošteval predložene Zavodove smernice. Povezava dela med izvajalcem in FAGG pa ni potekala brez zapletov, zato je prišlo do prekinitve sodelovanja. Še preden se je Alpetour umaknil z Visokega, so se avgusta 1988 izpod ometa na vzhodni

fasadi pokazale poslikave, ki tudi vidno omejujejo nekdanjo stavbo – »kaščo« (v notranjosti je to znana »škofova soba«). V istem mesecu je bila obnovljena celotna fasada in restavrirana poslikava »kašče«. V prvem nadstropju se je v odprtih tleh oziroma stropu nad kaščo pokazal približno 0,4 m visok zid z enako poslikavo. To bi potrjevalo Fistrovo hipotezo, da je bila v nekaterih predelih kašča prvotno povsem samostojen objekt, ki je bil v poznejšem stavbnem razvoju združen s prav tako samostojnim bivalnim delom v novo celoto (Peter Fister, Traditiones 3).

Lastništvo Visokega je še zmerom nerešeno, kar negativno vpliva na stanje stavbe.

Ada Bar-Janja

355

Naselje: Vodice

Občina: Ljubljana-Šiška

Ime: ž. c. sv. Marjete

Področje: UA

Vrsta dela: 7

Poleti 1992 sta bili obnovljeni zunanost in streha zvonika. Sedanja župnijska cerkev sv. Marjete sodi med popotresne cerkve v ljubljanski nadškofiji. Zgrajena je bila po Jęblingerjevih načrtih med leti 1896 in 1900, ko jo je ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič posvetil. Zunanost je obnovljena po obstoječih barvnih tonih, in sicer ostenje v svetlo rumeni barvi, členitev in štukature v beli. Kapa zvonika je na novo prekrita z bakrom.

Modest Erbežnik

356

Naselje: Vojščica

Občina: Nova Gorica

Naslov: znamenje pod Taborom

Področje: E

Vrsta dela: 4

Za vaško skupnost Vojščica smo izdelali projekt za rekonstrukcijo zidanega znamenja z nišami, ki je bilo posuto v 80. letih. Znamenje so rekonstruirali vaščani pod vodstvom domačega župnika Leskovca.

Bojan Klemenčič

357

Naselje: Volčji grad

Občina: Sežana

Ime: vrtača pri Brithu

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Vrsta dela: 1

Severozahodno od zaselka Brith (s cerkvijo sv. Janeza Krstnika, kjer je vzdian rimski nagrobnik), ob poti proti Gorjanskemu, leži južno od cestnega roba globoka kraška dolina – vrtača, ki je bila v l. 1991 močno izpraznjena. Na južnem izkopnem profilu parc. št. 174/1 k.o. Volčji grad smo pobrali kos prazgodovinske lončnine.

Nada Osmuk

358

Naselje: Vrba

Občina: Jesenice

Ime: p. c. sv. Marka

Področje: UA, R

Vrsta del: 4, 7

V okviru spomeniškovarstvene akcije je bilo zaključeno restavriranje poslikav v ladji, zasteklena romanska apsida, restavrirana portala na Z fasadi in v zakristiji ter menza. Izvajalci: restavrador Rado Zoubek, akad. slikar, RC, Kristal Maribor in kamnoseštvo B. Udovč Naklo.

Nika Leben

359

Naselje: Vrhnika

Občina: Vrhnika

Naslov: Stara cesta 45

Področje: E

Vrsta dela: 4, 7

Objekt, ki je bil v lasti Stanovanjskega podjetja Vrhnika, so začeli obnavljati, da bi uredili večje število stanovanjskih enot in jih na trgu prodali. Občina je, vedoč za pomen te stavbe, njenih arhitekturnih, likovnih in prostorskih kvalitiet, naročila konservatorski elaborat, ki ga je pripravila Ada Bar-Janja. Kljub pripravljenim spomeniškovarstvenim izhodiščem je med delom prihajalo do nekaterih zapletov, vendar je končna rešitev glede na prvotne načrte, ki jih je pripravil arhitekt Vinkler, dobra, ne moremo pa se strinjati z namembnostjo pritličja. Do spremembe prvotne namembnosti (konservatorska delavnica) je prišlo pozneje, ob prodaji. Finančnih sredstev z občine in z Ministrstva za kulturo ni bilo.

Ada Bar-Janja

360

Naselje: Vrhpolje

Občina: Sežana

Ime: kapelica

Področje: E

Vrsta dela: 1, 4, 5, 6

Evidentirali smo kapelico zaprtega tipa na p. št. 1161, k.o. Gročana, pred vasjo Vrhpolje, ki datira v l. 1927. Zaradi slabega gradbenega stanja kapelice so vaščani prosili za strokovno pomoč pri obnovi. Izdelali smo konservatorski program za temeljito prenovo, ki jo bodo začeli izvajati spomladi 1993. Izdelali smo tehnično in fotodokumentacijo kapelice ter podali študijo obarvanja fasad.

Eda Belingar

361

Naselje: Vrtovin

Občina: Ajdovščina

Ime: Sv. Pavel nad Vrtovinom

Področje: A

Obdobje: pozno rimsko obdobje

Vrsta dela: 8

Očistili smo podrast v okolici vodnega stolpa. Za območje naselbine na Školju ugotavljamo, da se izkopi iskalcev z detektorji širijo in ponekod nevarno povečujejo. Vsekakor smo pri tem povsem brez moči!

Nada Osmuk

362

Naselje: **Vumpah**

Občina: Maribor

Ime: **grad Vurberk**

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Podjetju smo zavrnilo vlogo za delno uporabo obstoječih ostalin in predlagali ureditveni načrt za celoten grajski hrib, za kar smo izdelali strokovne osnove.

Andreja Volavšek

363

Naselje: **Vuzenica**

Občina: Radlje ob Dravi

Ime: **ž. c. sv. Nikolaja**

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 7, 8

Lastnik je nadaljeval sanacijska dela po programu iz leta 1991 (nameščanje vezi, injiciranje, sanacija južne stene). Nameščene so vezi po načrtih ing. gr. Savinčeve. Ker so stene grajene tako, da je sredina nasuta, skoraj brez veziva, je bilo treba praznino zapolniti z injektiranjem. V območju stenske poslikave so injektirali najprej z apneno malto, nato šele z injektirno maso. Dela, ki se nadaljujejo, izvaja zidarstvo Pelko z Bleda.

Andreja Volavšek

364

Naselje: **Vuzenica**

Občina: Radlje ob Dravi

Ime: **p. c. sv. Marije na kamnu**

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Nadžupniškemu uradu smo izdali soglasje in potrdili projekt za gradnjo t.im. zakristije – samostoječega lesenega objekta.

Andreja Volavšek

365

Naselje: **Vuzenica**

Občina: Slovenj Gradec

Ime: **Vuzenica**

Področje: A

Vrsta dela: 8

Iz Pokrajinskega muzeja v Mariboru smo prenesli na stalno arheološko razstavo v Slovenj Gradec fragment nagrobnika iz belega marmorja (Stanko Pahič, ANSL, 1975, 278).

Najden je bil pri izkopih v Vuzenici, ohranila se je na kose razbita gornja polovica, ki smo jo ob tej priložnosti rekonstruirali.

Mira Strmčnik Gulič

366

Naselje: **Zagon**

Občina: Postojna

Ime: **Betalov spodmol**

Področje: A

Vrsta dela: 4

Na prošnjo Krajevne skupnosti Postojna smo pripravili smernice za ureditev turistične poti in notranjosti spodmola za napisnimi tablamami ipd. Prav tako smo predlagali, da bi istočasno postavili tudi spominsko obeležje raziskovalcu te pomembne arheološke postojanke dr. Srečku Brodarju. Tekst za obeležje je prispeval Inštitut za arheologijo ZRC SAZU.

Nada Osmuk

367

Naselje: **Zalog pri Cerkljah**

Občina: Kranj

Ime: **p. c. sv. Matije**

Področje: UA, R

Vrsta dela: 4, 6, 7

Po predhodnem sondiranju so bili zaradi dotrajanosti odstranjeni ometi na celotnem objektu. Izvedeni so bili novi apneni ometi. Ob sondiranju je bila na južni fasadi ladje odkrita freska sv. Krištofa iz druge polovice 17. stol. Dekorativen zaključek na zgornjem robu je mlajši, iz 18. stol. Fresko je restavriral restavrator Zavoda, akademski slikar Tone Marolt, sondiranje N. Leben, T. Marolt, ometi Žlebak Ljubljana.

Nika Leben

368

Naselje: **Zapoge**

Občina: Ljubljana Šiška

Naslov: **Zapoge 21**

Področje: E

Vrsta dela: 5, 7

Kmečka stavba z osnovo iz 17. stoletja ter verjetno na kraju še starejše lokacije je bila v 18. in 19. stoletju temeljito dozidana in kvalitetno likovno oblikovana. Glede na tloris bi bilo mogoče razvijati Fistrovo tezo o združevanju prvotno samostojnih stavbnih enot (gospodarskega dela-kašče in bivalnega dela) v nov celovit objekt (Peter Fister, Traditiones 3).

Stavba, ki je tudi nosilka ambientalne identitete v naselju, je močno propadala. S sredstvi Ministrstva za kulturo in Sekretariata za kulturo mesta Ljubljane so bili leta 1991 narejeni vsi posnetki, leta 1992 pa je bilo v okviru odobrenih sredstev obnovljeno celotno

Zalog pri Cerkljah, p. c. sv. Mateja, restavrirana freska sv. Krištofa

ostrešje s kritino in konsolidacijo obodnega zidovja na podstrešju.

Za leto 1993 predvidevamo namestitev žlebov kot zaščito pred meteorskimi vodami ter zaprtje strešnih kapi s polkrožnimi fabioni.

V letih 1994 in 1995 pa naj bi sledila pozidava stropa na podstrešju, obnova fasad in arhitektonskih detajlov (baročni okenski okvirji in portal iz tufa) ter freske nad portalom. Druga dela v notranjščini bo opravil lastnik.

Ada Bar-Janša

369

Naselje: Zg. Muta

Občina: Radlje

Ime: znamenje

Področje: UA

Vrsta dela: 4

Znamenje, ki ga je zaradi gradnje avtobusne postaje potrebno prestaviti, bo stalo v podaljšku osi drevoreda. Navodila za načrt postavitve je izdelal ing. gr. M. Ježovnik.

Andreja Volavšek

370

Naselje: Zgornja Slivna nad Vačami

Občina: Litiija

Ime: p. c. sv. Neže

Področje: UA

Vrsta dela: 6, 7

Spomladi 1992 se je ZIL – Inženiring iz Ljubljane odločil, da delno sponzorira obnovo zunanjščine p. c. sv. Neže na Zgornji Slivni.

Cerkev je postavljena na vzpetini nad zaselkom Zgornja Slivna na višini okrog 830 m. Ker gre za tipičen kraški teren, je temeljena praktično na skalo. Gre za tip preproste enoladijske cerkvene stavbe s triosminskim gotškim prezbiterijem in zvonikom na zahodni strani, skozi katerega je tudi glavni vhod v cerkev.

Cerkev časovno postavljamo v prvo polovico 15. stoletja, saj je omenjena v arhivskih podatkih, in sicer Regesti listin župnega arhiva na Vačah, ki jih je obdelal Fran Pokorn v Carnioli (Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko) letnik III, 1912. Izvirna pergamentna listina z ohranjenim privezanim pečatom zapisano:

1447. 29. sept. na sv. Mihaela dan. Neža, vdova po r. Mihaelu Kazenbergerju (Katzenwërger), je volila njivo v Grobljah pri Vačah z vsemi pripadki vred za večno luč cerkvama sv. Lenarta v Kandrčah in sv. Neži na Slivni (Slywnperg).

V prvo polovico 15. stoletja (oziroma sredo stoletja) lahko tudi datiramo pred kratkim odkrite freske v ladji cerkve (zanje se je vedelo že prej, bile so skrite pod ometom). V zahodnem delu ladje smo na južni steni pod lesenim korom odstranili kasnejše plasti ometa. Prizor prikazuje sv. Jurija v boju z zmajem, desno ob njem pa sv. Florijana, ki gasi cerkev, obdano z zidom. Svetnika sta vidna samo do pasu, v zgornjem delu je vzdan lesen kor. Približno v sredini južne stene smo odkrili prizor Marije z otrokom v mandorli. Gre za izredno kvalitetno delo v tradiciji tako imenovanega Internacionalnega mehkega sloga. Poslikana je bila celotna ladja cerkve do višine venčnega zidca.

Zaključimo lahko, da sta od prvotne, gotške faze cerkve ostala samo prezbiterij (danes obok tvorijo sosvodnice, zelo verjetno pa je bil prvotno križno obokan) in freske v ladji. Ladja je bila prvotno nižja, strop je bil raven (lesen), kar je lepo vidno na slavočno steni in na zunanjščini: v času baroka je bila ladja nadzidana, banjasto obokana, stene v ladji pa členjene s pilastri. Z nadzidavo se je spremenil tudi prvotni strmi naklon strehe. Prvotno je bila streha ladje in prezbiterija krita s skrilom, kasneje z opeko, o tem priča nekaj arhivskih podatkov: 1709 prekrivajo streho ladje s skrilom, 1712 prekrivajo streho kora, 1721 prekrivajo zvonik s skodlami.

Zunanjščina cerkve je bila zaradi izpostavljenosti lege v zelo slabem stanju, skoraj brez ometa razen na južni strani. Poslikav na zunanjščini nismo odkrili razen skoraj zabrisanih fug nekdanjih slikanih šivanih robov na prezbiteriju (barve se ni dalo razbrati).

Obnovitvena dela so bila usmerjena predvsem v konsolidacijo zunanjščine. Predpisali smo s kelo zglijen apnen omet, ki naj sledi strukturi gradbenega materiala, in sicer do višine nekdanje ladje, baročno nadzidavo pa naj bi prezentirali s fugo v ometu.

Župnijski urad Vače je v naglici (brez obvestila Zavodu in ZIL) najel neukega mojstra, ki je pri izvedbi fasade napravil več grobih napak: uporabil je pregrobo zrnat apneni omet, z njim prekril tudi kamnoseške detajle, kot so profiliran, kamnit venčni zidec prezbiterija, patudi spodnji, temeljni zidec prezbiterija; s kelo je obdelal tudi polkrožni napušč, ki bi moral biti zglajen; na vogale prezbiterija je po lastni presoji popolnoma napačno vrezal šivane robove. Na zahtevo Zavoda je pozneje neki drugi mojster (prvi ni bil več dosegljiv) delno odpravil nekaj napak (očistil vse kamnoseške detajle), nekaj pa jih bo še v letošnjem letu (napušč, šivani robovi).

Konstrukcija zvonika je bila obnovljena, nova je tudi kritina-skodle; obnovljena so tudi lesena vrata stranskega vhoda v ladjo na južni strani (vhod je bil prej zazidan).

Zgornja Slivna, p. c. sv. Neže, Marija z otrokom na južni steni ladje

V skladu z finančnimi možnostmi bomo v notranjosti nadaljevali z odkrivanjem poslikav na južni in zahodni steni ladje ter na slavoloku in slavoločni steni (poslikave na severni steni ladje so v izredno slabem stanju in jih verjetno ne bo možno niti razbrati).

Modest Erbežnik

371

Naselje: Zg. Radvanje

Občina: Maribor

Ime: grajski kompleks

Področje: UA, UR, KR

Vrsta dela: 7, 2

Investitor adaptacije grajskega gospodarskega poslopja Sgp Kograd pri izvedbi ni upošteval pogojev soglasja ZV NKD Maribor in je gradbeno maso povečal, tako da zdaj preglašča enonadstropno grajsko arhitekturo. Inšpekcija ni ukrepala.

Krajevni skupnosti smo izdali navodila za obnovo uničene kapele – grajske grobnice, ki stoji v gozdu nedaleč od gradu, v območju nekdanjega zaprtega strelišča JNA.

Andreja Volavšek

372

Naselje: Zg. Tuštanj

Občina: Domžale

Ime: grad Tuštanj

Naslov: Zg. Tuštanj 1

Področje: UA

Vrsta dela: 4, 5, 6, 7

V grajski kapeli je bila opravljena statična sanacija z odvodnjavanjem, obnovljeni zunanji ometi, zamenjano odstranjeno stavbno pohištvo. Zasteklitev oken je bila restavrirana prav tako okovje in lesena oprema (klopi, omarici ob menzi), narejena električna osvetlitev in na hidroizolacijo položen nov opečni tlakovec. Gradbena sanacija F. in M. Pelko Bled, stavbno pohištvo H. Piskar, Ihan pri Domžalah.

Na gradu sta bila statično sanirana južni in vzhodni trakt arkadnega dvorišča: s podpiranjem in dviganjem stebrov so bili le-ti poravanani, zamenjane so bile popolnoma razpokane baze nekaj stebrov in opravljene horizontalne vzdolžne in prečne vezi. Ob odstranjevanju nasutja na obokih arkadnega hodnika so bili najdeni ostanki renesančne peči z grbom lastnikov gradu in letnico 1668. Pred odstranitvijo ometov na arkadnih hodnikih je bilo opravljeno sondiranje beležev in izdelan načrt za rekonstrukcijo arh. poslikave v obliki preprostih pasov v grafitno sivi barvi. Izvedba F. in M. Pelko, Bled, sondiranja Nika Leben.

Nika Leben

373

Naselje: Zgornji Žerjavci

Občina: Lenart

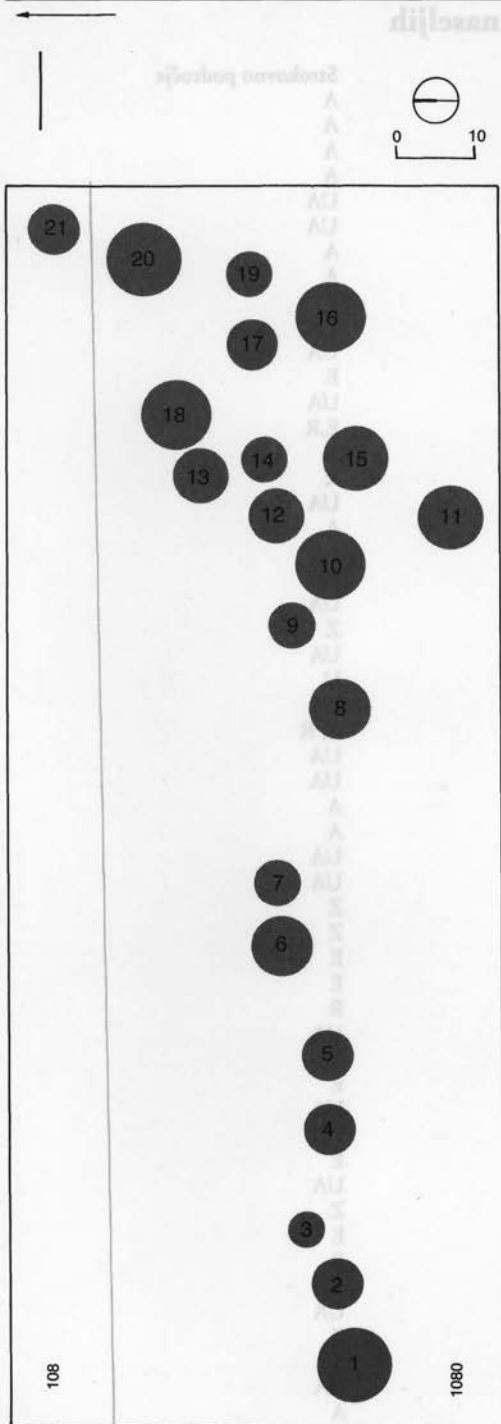
Ime: Zgornji Žerjavci

Področje: A

Obdobje: rimska doba

Vrsta dela: 1

Podolgovata skupina gomil je razporejena na plaskem odrastku vzhodne strani nizkega grebena med potokoma Globovnico in Velko nedaleč od Lenarta. Vzhodni del grobišča je s presledkom ločen od zahodnega in sestavlja podolgovato gručo ob robu pobočja. Med njimi in tistimi v zahodni vrsti po obliki

in velikosti ni bistvenih razlik, saj so gomile večinoma široke od 6 do 8 m, kar tričetrt pa jih ni višjih od 0,5 m. Izraziteje izstopata le dve do 9 m široki in do 0,7 m visoki gomili na obeh koncih. Vse so dobro ohranjene in le v redkih so sledovi jam od izkopavanja štorov. Zato tudi ni nobenih podatkov o morebitnih najdbah, precejšnja izenačenost grobnih nasutij govori za enega izmed vaških zaselkov morebiti še na istem grebenu, o čemer pa ni nobenih domačih izročil.

Stanko Pahč

374

Naselje: Žirovnica

Občina: Jesenice

Ime: rojstna hiša Matije Čopa

Naslov: Žirovnica 14

Področje: UA

Vrsta dela: 4

V nadaljevanju spomeniškovarstvene akcije sanacije stanovanjske stavbe je bilo opravljeno injektiranje zidov, napeljana nova električna napeljava, obnovljeni zunanji in notranji ometi, restavrirana gotska okna in portal ter vzdano novo stavbo pohištvo.

Akcijsko je vodil gradbeni odbor pri KS Žirovnica. Gradbeno sanacijo je izvajal Gradbenc Jesenice, stavbno pohištvo Tomažević, Breznica, restavratorska dela Drago Bac, restavrator-kipar, Ljubljana.

Nika Leben

Zgornji Žerjavci, gomilno grobišče

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

Št.	Naselje	Občina	Strokovno področje
1	Adlešiči	Črnomelj	A
2	Ajdovščina	Ajdovščina	A
3	Ajdovščina	Ajdovščina	A
4	Ajdovščina	Ajdovščina	A
5	Ambrož	Kranj	UA
6	Bač	Ilirska Bistrica	UA
7	Bašelj	Kranj	A
8	Bate - Dragovica	Nova Gorica	A
9	Bavšica	Tolmin	E
10	Begunje na Gorenjskem	Radovljica	Z,R
11	Beltinci	Murska Sobota	UA
12	Betanja	Sežana	E
13	Bezena	Ruše	UA
14	Biška vas	Novo mesto	E,R
15	Bitnje pri Bohinjski Bistrici	Radovljica	A
16	Bled	Radovljica	A
17	Bloška Polica	Cerknica	UA
18	Bobovek pri Kranju	Kranj	A
19	Borjana	Tolmin	UA
20	Boršt	Novo mesto	E
21	Botričnica	Šentjur	UA
22	Bovec	Tolmin	Z
23	Branik	Nova Gorica	UA
24	Breginj	Tolmin	U
25	Brestanica	Krško	UA
26	Breznica	Jesenice	Z, R
27	Breznica	Jesenice	UA
28	Brezno ob Dravi	Radlje ob Dravi	UA
29	Brežice	Brežice	A
30	Brežice	Brežice	A
31	Brežice	Brežice	UA
32	Britof	Kranj	UA
33	Brje pri Komnu	Sežana	Z
34	Brje pri Komnu	Sežana	Z
35	Bukovci	Ptuj	E
36	Bukovica	Škofja Loka	E
37	Buščeva vas	Brežice	R
38	Čajnarje	Cerknica	UA
39	Celje	Celje	A
40	Cerkno	Idrija	E
41	Cerkno	Idrija	UA
42	Čerovo	Grosuplje	UA
43	Čepovan	Nova Gorica	E
44	Čirče pri Kranju	Kranj	UA
45	Črmošnjice	Črnomelj	Z
46	Črni vrh	Idrija	E
47	Črni vrh	Idrija	R
48	Črnivec	Radovljica	A
49	Črnomelj	Črnomelj	UA
50	Črnomelj	Črnomelj	Z
51	Črnomelj	Črnomelj	A
52	Đepala vas pri Domžalah	Domžale	UA
53	Deskle	Nova Gorica	A
54	Dobrovci	Maribor	UA
55	Dobrovo	Nova Gorica	UA

56	Dobrovo	Nova Gorica	R	117
57	Dol pod Gojko	Celje	UA	118
58	Dolanci	Sežana	Z	117
59	Dolenja vas - Grižce	Sežana	A	118
60	Dolenje	Ajdovščina	E	118
61	Dolenje Kronovo	Novo Mesto	UA	120
62	Dolnje Ležiče	Sežana	E	121
63	Dolnje Retje	Ljubljana Vič - Rudnik	E	122
64	Domžale	Domžale	UA	123
65	Dovje	Jesenice	Z, R	124
66	Dvor pri Bogenšperku	Litija	UA	125
67	Dvorska vas pri Begunjah	Radovljica	UA	126
68	Duh na Ostrem vrhu	Ruše	UA, R	127
69	Fala	Ruše	UA	128
70	Fojana	Nova Gorica	R	129
71	Goče	Ajdovščina	UA	130
72	Goče	Ajdovščina	E	131
73	Golo brdo	Nova Gorica	A	132
74	Gorenje	Velenje	UA	133
75	Gorenje Kamenje	Novo mesto	A	134
76	Gorenje Karteljevo	Novo mesto	A	135
77	Gorjansko	Sežana	Z	136
78	Gornja Radgona	Gornja Radgona	A	137
79	Gornja Radgona	Gornja Radgona	R, UA	138
80	Gornja Radgona	Gornja Radgona	UA	139
81	Gornja Radgona	Gornja Radgona	UA	140
82	Gornja Radgona	Gornja Radgona	UA	141
83	Gornja Radgona	Gornja Radgona	UA	142
84	Gornja Radgona	Gornja Radgona	UA	143
85	Gosteče	Škofja Loka	UA	144
86	Grabonoški vrh	Lenart	E	145
87	Gradnje	Sežana	A	146
88	Grgarske ravne	Nova Gorica	Z	147
89	Gubno	Šmarje pri Jelšah	UA	148
90	Harije	Ilirska Bistrica	E	149
91	Homec	Domžale	UA	150
92	Hrastje	Maribor	UA	151
93	Hrušica	Ajdovščina	E	152
94	Idrija	Idrija	E	153
95	Idrija	Idrija	UA, R	154
96	Idrijska Bela	Idrija	U	155
97	Izola	Izola	R, UA	156
98	Jeronim	Žalec	UA	157
99	Jezerko	Kranj	UA	158
100	Jurišna vas	Slovenska Bistrica	A	159
101	Kamenica	Sevnica	UA	160
102	Kamnica	Maribor	E	161
103	Kamnik	Kamnik	A	162
104	Kamnik	Kamnik	Z, R	163
105	Kamna Gorica	Radovljica	UA	164
106	Kanal	Nova Gorica	UA, R	165
107	Kanal	Nova Gorica	UA	166
108	Kanal	Nova Gorica	UA	167
109	Kanal	Nova Gorica	UA	168
110	Kanal	Nova Gorica	R	169
111	Kanal	Nova Gorica	A	170
112	Knežak	Ilirska Bistrica	Z	171
113	Knežak	Ilirska Bistrica	R	172
114	Kobarid	Tolmin	E	173

115	Kobarid	Tolmin	A
116	Kobdilj	Sežana	Z
117	Kobjeglava	Sežana	E
118	Kidričevo	Ptuj	Z
119	Kojsko	Nova Gorica	A
120	Kokra	Kranj	UA
121	Komenda	Kamnik	A
122	Koper	Koper	A
123	Koper	Koper	R, UA
124	Kopriva	Sežana	A
125	Koritno	Slovenska Bistrica	UA, R
126	Koroška Bela	Jesenice	UA
127	Koroška Bela	Jesenice	Z, R
128	Kostanjevica na Krki	Krško	UA
129	Kotlje	Ravne na Koroškem	A
130	Kovor	Tržič	Z
131	Kozje	Šmarje pri Jelšah	UA
132	Kranj	Kranj	Z
133	Kranj	Kranj	Z, R
134	Kranjska Gora	Jesenice	Z, R
135	Kranj	Kranj	A
136	Kregolišče	Sežana	A
137	Kregolišče	Sežana	A
138	Kremnik nad Poljanami	Škofja Loka	A
139	Krivica	Šentjur	R, UA
140	Križ pri Sežani	Sežana	E
141	Krka	Novo mesto	A
142	Krško	Krško	UA, A
143	Krško	Krško	UA, U, A
144	Ledine	Idrija	E
145	Legen	Slovenj Gradec	A
146	Lemerje	Murska Sobota	A
147	Lendava	Lendava	UA
148	Lendava	Lendava	UA
149	Lepena	Tolmin	UA
150	Leskovec pri Krškem	Krško	UA
151	Leskovec pri Krškem	Krško	UA, A
152	Limbarska gora	Domžale	UA
153	Limbuš	Ruše	UA
154	Lisjaki	Sežana	E
155	Livek	Tolmin	Z
156	Ljubelj	Tržič	Z, UR, KR
157	Ljubljana	Ljubljana - Center	UA, U
158	Ljubljana	Ljubljana - Center	A
159	Ljubljana	Ljubljana - Center	A
160	Ljubljana	Ljubljana - Center	A
161	Ljubno	Radovljica	UA
162	Log pod Mangartom	Tolmin	E
163	Log pod Mangartom	Tolmin	E
164	Loka pri Mengšu	Domžale	UA
165	Lom	Tržič	UA, R
166	Lom	Tržič	Z
167	Lovrenc na Dravskem polju	Ptuj	E
168	Lovrenc na Pohorju	Ruše	E
169	Lovrenc na Pohorju	Ruše	UA
170	Makole	Slovenska Bistrica	E
171	Mala Ligojna	Vrhnika	E
172	Mala Polana	Lendava	T
173	Maribor	Maribor - Pesnica	E

174	Maribor	Maribor	E
175	Maribor	Maribor	UA, U
176	Maribor	Maribor	UA, R
177	Maribor	Maribor	UA
178	Mevkuž	Radovljica	UA
179	Miklavž na Dravskem polju	Maribor	UA
180	Mislinja	Slovenj Gradec	UA
181	Moravče	Domžale	UA
182	Mošenjska planina	Radovljica	Z
183	Murska Sobota	Murska Sobota	UA
184	Murska Sobota	Murska Sobota	UA, R
185	Murska Sobota	Murska Sobota	T
186	Muta	Radlje ob Dravi	UA
187	Naklo	Kranj	UA
188	Nasirec	Sežana	UA
189	Nova Gorica	Nova Gorica	UA
190		Nova Gorica	Z
191	Novelo	Sežana	A
192	Novo mesto	Novo mesto	UA, R, A
193	Novo mesto	Novo mesto	R, UA
194	Novo mesto	Novo mesto	A
195	Novo mesto	Novo mesto	A
196	Novo mesto	Novo mesto	A
197	Ojstrica	Dravograd	UA
198	Opatje selo	Nova Gorica	E
199	Ormož	Ormož	A
200	Ormož	Ormož	UA
201	Osek	Nova Gorica	U, E
202	Pacinja	Ptuj	E
203	Pajkovo	Cerknica	A
204	Pečine	Tolmin	UA
205	Piran	Piran	A
206	Piran	Piran	UA, R
207	Pivka	Postojna	E
208	Pivola	Maribor	UA
209	Planina	Postojna	E
210	Planina pod Golico	Jesenice	Z, R
211	Planina pod Golico	Jesenice	Z
212	Planina pri Sevnici	Šentjur	UA
213	Podgrad	Ilirska Bistrica	E
214	Podkraj pri Mežici	Ravne na Koroškem	E
215	Podlonk	Škofja Loka	E
216	Podmolnik pri Sostrem	Ljubljana - Moste	A
217	Podstenice	Novo Mesto	Z
218	Podulce	Krško	UA, A
219	Postojna	Postojna	E
220	Postojna	Postojna	U, A
221	Prebačevo	Kranj	UA
222	Predenca	Šmarje pri Jelšah	UA, R
223	Predjama	Postojna	UA
224	Prem	Ilirska Bistrica	Z
225	Prevalje	Slovenj Gradec	A
226	Pristava pri Trziču	Trzič	A
227	Ptuj	Ptuj	A
228	Ptuj	Ptuj	A
229	Ptuj	Ptuj	A
230	Ptuj	Ptuj	A
231	Ptuj	Ptuj	A
232	Pusti Gradec	Črnomelj	T

233	Puštale (Čepovan)	Nova Gorica	R
234	Radelca pri Remšniku	Radlje ob Dravi	UA
235	Radlje ob Dravi	Radlje ob Dravi	UA
236	Radlje ob Dravi	Radlje ob Dravi	E
237	Radmirje	Mozirje	UA
238	Radomlje	Domžale	UA
239	Radovljica	Radovljica	UA, R
240	Radovljica	Radovljica	Z, R
241	Rajec	Brežice	A
242	Rakičan	Murska Sobota	UA
243	Rakov Škočjan (Unec)	Cerknica	UA, U, A
244	Rakov Škočjan	Cerknica	A
245	Rateče	Jesenice	A
246	Ratež	Novo mesto	A
247	Ravne	Velenje	UA
248	Razbor	Sevnica	UA
249	Renče	Nova Gorica	A
250	Rupa pri Kranju	Kranj	UA
251	Rupa pri Kranju	Kranj	Z
252	Ruše	Ruše	UA
253	Ruše	Ruše	UA, R
254	Sanabor	Ajdovščina	A
255	Sela pri Višnji gori	Grosuplje	UA
256	Selo	Ajdovščina	E
257	Selške Lajže	Škofja Loka	UA
258	Semič	Črnomelj	Z
259	Senovo, Brestanica	Krško	T, U
260	Senuše	Krško	UA, A
261	Sežana	Sežana	E
262	Sežana	Sežana	E
263	Sežana	Sežana	Z
264	Sladka Gora	Šmarje pri Jelšah	UA
265	Slap pri Vipavi	Ajdovščina	R
266	Slivnica	Maribor	UA
267	Slokarji	Ajdovščina	A
268	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec	A
269	Slovenj Gradec	Dovže	A
270	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	UA, R, A
271	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	A, UA
272	Soča	Tolmin	E
273	Sopote	Šmarje pri Jelšah	UA
274	Sopote	Šmarje pri Jelšah	UA, R
275	Sp. Bitnje	Kranj	UA, A, R
276	Sp. Brnik	Kranj	UA
277	Sp. Otok	Radovljica	UA, R
278	Spodnja Polskava	Slovenska Bistrica	E
279	Spodnji Porčič	Lenart	E
280	Spodnji Slemen	Ruše	UA
281	Spodnje Vrtiče	Pesnica	E
282	Srebrnik	Šmarje pri Jelšah	UA, R
283	Središče ob Dravi	Ormož	E
284	Sr. Vas pri Šenčurju	Kranj	UA
285	Stare Slemene	Slovenske Konjice	UA
286	Stare Slemene	Slovenske Konjice	UR, KR, U, UA
287	Stari Trg	Slovenj Gradec	UA
288	Starše	Maribor	R
289	Stavešinci	Gornja Radgona	A
290	Stopno	Novo mesto	UA
291	Stražišče	Kranj	UA

292	Studeno	Postojna	A
293	Suhorje	Postojna	E
294	Sužid	Tolmin	R
295	Sv. Trije Kralji	Lenart	UA, R
296	Sv. Vid	Radlje ob Dravi	UA
297	Svečina	Pesnica	E
298	Svetina	Celje	UA, R
299	Sveto	Sežana	A
300	Sveto	Sežana	UA
301	Šalovci	Ormož	A
302	Šempas	Nova Gorica	E
303	Šenčur	Kranj	A
304	Šenčur	Kranj	UA
305	Šentjošt	Novo mesto	Z
306	Šenturška gora	Kranj	UA
307	Šentvid pri Lukovici	Domžale	UA
308	Šentvid pri Planini	Šentjur	UA
309	Šentviška gora	Tolmin	E
310	Škalske Cirkovice	Velenje	UA
311	Škofja Loka	Škofja Loka	UA
312	Škofja Loka	Škofja Loka	UA
313	Šmartno	Nova Gorica	U
314	Šmartno	Nova Gorica	UA
315	Šmartno	Nova Gorica	UA
316	Šmartno na Pohorju	Slovenska Bistrica	E
317	Šmartno pri Cerkljah	Kranj	UA
318	Špitalič pri Slovenskih Konjicah	Slovenske Konjice	UA
319	Štanjel	Sežana	A
320	Štanjel	Sežana	UA
321	Štanjel	Sežana	E
322	Štanjel	Sežana	E
323	Štatenberg	Slovenska Bistrica	UA
324	Štorje	Sežana	E
325	Tolmin	Tolmin	U
326	Tolmin	Tolmin	U
327	Tolmin	Tolmin	UA
328	Tolmin	Tolmin	Z
329		Tolmin	Z
330	Tomačevica	Sežana	E
331	Tomaj	Sežana	Z
332	Tomaj	Sežana	A
333	Trata	Kranj	UA
334	Trebnje	Trebnje	A
335	Trenta	Tolmin	U
336	Tržič	Tržič	Z
337	Turiška vas	Slovenj Gradec	E
338	Ukanc	Radovljica	Z, R, UR, KR
339	Valburga	Ljubljana - Šiška	UA
340	Velenje	Velenje	UA
341	Velenje	Velenje	UA
342	Veliki Bebrovnik	Ormož	E
343	Veliki Podlog	Krško	UA
344	Veliko Ubelsko	Postojna	E
345	Verd	Vrhnika	E
346	Vinji vrh	Novo mesto	A
347	Vipava	Ajdovščina	UA
348	Vipava	Ajdovščina	E, UA
349	Vipava	Ajdovščina	A
350	Vipava	Ajdovščina	A

351	Vipava	A	Ajdovščina	R	202
352	Vipavski Križ	E	Ajdovščina	UA	203
353	Visoko	R	Škofja Loka	E	204
354	Visoko	UA R	Škofja Loka	E	205
355	Vodice	UA	Ljubljana - Šiška	UA	206
356	Vojščica	E	Nova Gorica	E	207
357	Volčji grad	UA R	Sežana	A	208
358	Vrba	A	Jesenice	UA, R	209
359	Vrhnika	UA	Vrhnika	E	200
360	Vrhopolje	A	Sežana	E	201
361	Vrtovin	E	Ajdovščina	A	202
362	Vumpah	A	Maribor	UA	203
363	Vuzenica	UA	Radlje ob Dravi	UA	204
364	Vuzenica	S	Radlje ob Dravi	UA	205
365	Vuzenica	UA	Radlje ob Dravi	A	206
366	Zagon	UA	Postojna	A	207
367	Zalog pri Cerkljah	UA	Kranj	UA, R	208
368	Zapoge	E	Ljubljana - Šiška	E	209
369	Zg. Muta	UA	Radlje	UA	210
370	Zgornja Slivna nad Vačami	UA	Litija	UA	211
371	Zg. Radvanje	UA	Maribor	UA, UR, KR	212
372	Zg. Tuštanj	U	Domžale	UA	213
373	Zgornji Žerjavci	UA	Lenart	A	214
374	Žirovnica	UA	Jesenice	UA	215
		E			216
		UA			217
		UA			218
		A			219
		UA			220
		E			221
		E			222
		UA			223
		E			224
		U			225
		U			226
		UA			227
		S			228
		S			229
		E			230
		S			231
		A			232
		UA			233
		A			234
		U			235
		S			236
		E			237
		S, R, UR, KR			238
		UA			239
		UA			240
		UA			241
		E			242
		UA			243
		E			244
		E			245
		A			246
		UA			247
		E, UA			248
		A			249
		A			250

Kazalo spomenikov po strokovnem področju

Področje	Št.	Obdobje	Naselje	Občina
A	141	neolitik	Krka	Novo mesto
A	76	bronasta doba	Gorenje Karteljevo	Novo mesto
A	158	bronasta doba	Ljubljana	Ljubljana - Center
A	194	bronasta doba	Novo mesto	Novo mesto
A	231	bronasta doba	Ptuj	Ptuj
A	299	bronasta doba	Sveto	Sežana
A	15	starejša železna doba	Bitnje pri Bohinjski Bistrici	Radovljica
A	135	starejša železna doba	Kranj	Kranj
A	195	starejša železna doba	Novo mesto	Novo mesto
A	216	starejša železna doba	Podmolnik pri Sostrem	Ljubljana - Moste
A	246	starejša železna doba	Ratež	Novo mesto
A	346	mlajša železna doba	Vinji vrh	Novo mesto
A	8	prazgodovina	Bate - Dragovica	Nova Gorica
A	73	prazgodovina	Golo brdo	Nova Gorica
A	87	prazgodovina	Gradnje	Sežana
A	124	prazgodovina	Kopriva	Sežana
A	136	prazgodovina	Kregolišče	Sežana
A	145	prazgodovina	Legen	Slovenj Gradec
A	199	prazgodovina	Ormož	Ormož
A	244	prazgodovina	Rakov Škocjan	Cerknica
A	245	prazgodovina	Rateče	Jesenice
A	267	prazgodovina	Slokarji	Ajdovščina
A	268	prazgodovina	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec
A	319	prazgodovina	Štanjel	Sežana
A	332	prazgodovina	Tomaj	Sežana
A	357	prazgodovina	Volčji grad	Sežana
A	2	rimsko obdobje	Ajdovščina	Ajdovščina
A	3	rimsko obdobje	Ajdovščina	Ajdovščina
A	4	rimsko obdobje	Ajdovščina	Ajdovščina
A	7	rimsko obdobje	Bašelj	Kranj
A	18	rimsko obdobje	Bobovek pri Kranju	Kranj
A	39	rimsko obdobje	Celje	Celje
A	73	rimsko obdobje	Golo brdo	Nova Gorica
A	122	rimsko obdobje	Koper	Koper
A	135	rimsko obdobje	Kranj	Kranj
A	137	rimsko obdobje	Kregolišče	Sežana
A	138	rimsko obdobje	Kremnik nad Poljanami	Škofja Loka
A	146	rimsko obdobje	Lemerje	Murska Sobota
A	159	rimsko obdobje	Ljubljana	Ljubljana - Center
A	160	rimsko obdobje	Ljubljana	Ljubljana - Center
A	205	rimsko obdobje	Piran	Piran
A	227	rimsko obdobje	Ptuj	Ptuj
A	228	rimsko obdobje	Ptuj	Ptuj
A	229	rimsko obdobje	Ptuj	Ptuj
A	230	rimsko obdobje	Ptuj	Ptuj
A	231	rimsko obdobje	Ptuj	Ptuj
A	269	rimsko obdobje	Slovenj Gradec	Dovže
A	289	rimsko obdobje	Štavešinci	Gornja Radgona
A	301	rimsko obdobje	Šalovci	Ormož
A	303	rimsko obdobje	Šenčur	Kranj
A	319	rimsko obdobje	Štanjel	Sežana
A	334	rimsko obdobje	Trebnje	Trebnje
A	373	rimsko obdobje	Zgornji Žerjavci	Lenart
A	100	pozno rimsko obdobje	Jurišna vas	Slovenska Bistrica
A	115	pozno rimsko obdobje	Kobarid	Tolmin

A	122	pozno rimsko obdobje	Koper	Koper
A	205	pozno rimsko obdobje	Piran	Piran
A	245	pozno rimsko obdobje	Rateče	Jesenice
A	267	pozno rimsko obdobje	Slokarji	Ajdovščina
A	361	pozno rimsko obdobje	Vrtovin	Ajdovščina
A	7	zgodnji srednji vek	Bašelj	Kranj
A	16	zgodnji srednji vek	Bled	Radovljica
A	103	zgodnji srednji vek	Kamnik	Kamnik
A	121	zgodnji srednji vek	Komenda	Kamnik
A	205	zgodnji srednji vek	Piran	Piran
A	29	srednji vek	Brežice	Brežice
A	30	srednji vek	Brežice	Brežice
A	51	srednji vek	Črnomelj	Črnomelj
A	78	srednji vek	Gornja Radgona	Gornja Radgona
A	103	srednji vek	Kamnik	Kamnik
A	121	srednji vek	Komenda	Kamnik
A	122	srednji vek	Koper	Koper
A	160	srednji vek	Ljubljana	Ljubljana - Center
A	199	srednji vek	Ormož	Ormož
A	231	srednji vek	Ptuj	Ptuj
A	241	srednji vek	Rajec	Brežice
A, UA	271	srednji vek	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica
A	319	srednji vek	Štanjel	Sežana
A	334	srednji vek	Trebnje	Trebnje
A	349	srednji vek	Vipava	Ajdovščina
A	29	novi vek	Brežice	Brežice
A	30	novi vek	Brežice	Brežice
A	51	novi vek	Črnomelj	Črnomelj
A	121	novi vek	Komenda	Kamnik
A	122	novi vek	Koper	Koper
A	196	novi vek	Novo mesto	Novo mesto
A	199	novi vek	Ormož	Ormož
A	203	novi vek	Pajkovo	Cerknica
A	226	novi vek	Pristava pri Trziču	Trzič
A	231	novi vek	Ptuj	Ptuj
A	241	novi vek	Rajec	Brežice
A, UA	271	novi vek	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica
A	334	novi vek	Trebnje	Trebnje
A	48	neopredeljeno	Črnivec	Radovljica
A	75	neopredeljeno	Gorenje Kamenje	Novo mesto
A	249	neopredeljeno	Renče	Nova Gorica
A	292	neopredeljeno	Studeno	Postojna
A	1	negativno	Adlešiči	Črnomelj
A	53	negativno	Deskle	Nova Gorica
A	111	negativno	Kanal	Nova Gorica
A	119	negativno	Kojsko	Nova Gorica
A	129	negativno	Kotlje	Ravne na Koroškem
A	191	negativno	Novelo	Sežana
A	254	negativno	Sanabor	Ajdovščina
A	350	negativno	Vipava	Ajdovščina
A	59		Dolenja vas - Grižce	Sežana
A	225		Prevalje	Slovenj Gradec
A	365		Vuzenica	Radlje ob Dravi
A	366		Zagon	Postojna

Področje	Št.	Naselje	Občina
E	9	Bavšica	Tolmin
E	12	Betanja	Sežana
E, R	14	Biška vas	Novo mesto
E	20	Boršt	Novo mesto
E	35	Bukovci	Ptuj
E	36	Bukovica	Škofja Loka
E	40	Cerkno	Idrija
E	43	Čepovan	Nova Gorica
E	46	Črni vrh	Idrija
E	60	Dolenje	Ajdovščina
E	62	Dolnje Ležeče	Sežana
E	63	Dolnje Retje	Ljubljana Vič - Rudnik
E	72	Goče	Ajdovščina
E	86	Grabonoški vrh	Lenart
E	90	Harije	Ilirska Bistrica
E	93	Hrušica	Ajdovščina
E	94	Idrija	Idrija
E	102	Kamnica	Maribor
E	114	Kobarid	Tolmin
E	117	Kobjeglava	Sežana
E	140	Križ pri Sežani	Sežana
E	144	Ledine	Idrija
E	154	Lisjaki	Sežana
E	162	Log pod Mangartom	Tolmin
E	163	Log pod Mangartom	Tolmin
E	167	Lovrenc na Dravskem polju	Ptuj
E	168	Lovrenc na Pohorju	Ruše
E	170	Makole	Slovenska Bistrica
E	171	Mala Ligojna	Vrhnika
E	173	Maribor	Maribor - Pesnica
E	174	Maribor	Maribor
E	198	Opatje selo	Nova Gorica
E	202	Pacinje	Ptuj
E	207	Pivka	Postojna
E	209	Planina	Postojna
E	213	Podgrad	Ilirska Bistrica
E	214	Podkraj pri Mežici	Ravne na Koroškem
E	215	Podlonk	Škofja Loka
E	219	Postojna	Postojna
E	236	Radlje ob Dravi	Radlje ob Dravi
E	256	Selo	Ajdovščina
E	261	Sežana	Sežana
E	262	Sežana	Sežana
E	272	Soča	Tolmin
E	278	Spodnja Polskava	Slovenska Bistrica
E	279	Spodnji Porčič	Lenart
E	281	Spodnje Vrtiče	Pesnica
E	283	Središče ob Dravi	Ormož
E	293	Suhorje	Postojna
E	297	Svečina	Pesnica
E	302	Šempas	Nova Gorica
E	309	Šentviška gora	Tolmin
E	316	Šmartno na Pohorju	Slovenska Bistrica
E	321	Štanjel	Sežana
E	322	Štanjel	Sežana
E	324	Štorje	Sežana
E	330	Tomačevica	Sežana
E	337	Turiška vas	Slovenj Gradec

E	342	Veliki Bebrovnik	Ormož
E	344	Veliko Ubeljско	Postojna
E	345	Verd	Vrhnika
E, UA	348	Vipava	Ajdovščina
E	353	Visoko	Škofja Loka
E	354	Visoko	Škofja Loka
E	356	Vojščica	Nova Gorica
E	359	Vrhnika	Vrhnika
E	360	Vrhpolje	Sežana
E	368	Zapoge	Ljubljana - Šiška
Področje	Št.	Naselje	Občina
R	37	Bušeča vas	Brežice
R	47	Črni vrh	Idrija
R	56	Dobrovo	Nova Gorica
R	70	Fojana	Nova Gorica
R, UA	79	Gornja Radgona	Gornja Radgona
R, UA	97	Izola	Izola
R	110	Kanal	Nova Gorica
R	113	Knežak	Ilirska Bistrica
R, UA	123	Koper	Koper
R, UA	139	Krivica	Šentjur
R, UA	193	Novo mesto	Novo mesto
R	233	Puštale (Čepovan)	Nova Gorica
R	265	Slap pri Vipavi	Ajdovščina
R	294	Sužid	Tolmin
R	351	Vipava	Ajdovščina
Področje	Št.	Naselje	Občina
T	172	Mala Polana	Lendava
T	185	Murska Sobota	Murska Sobota
T	232	Pusti Gradec	Črnomelj
T, U	259	Senovo, Brestanica	Krško
Področje	Št.	Naselje	Občina
U	24	Breginj	Tolmin
U	96	Idrijska Bela	Idrija
U, E	201	Osek	Nova Gorica
U, A	220	Postojna	Postojna
U	313	Šmartno	Nova Gorica
U	325	Tolmin	Tolmin
U	326	Tolmin	Tolmin
U	335	Trenta	Tolmin
Področje	Št.	Naselje	Občina
UA	5	Ambrož	Kranj
UA	6	Bač	Ilirska Bistrica
UA	11	Beltinci	Murska Sobota
UA	13	Bezena	Ruše
UA	17	Bloška Polica	Cerknica
UA	19	Borjana	Tolmin
UA	21	Botričnica	Šentjur
UA	23	Branik	Nova Gorica
UA	25	Brestanica	Krško
UA	27	Breznica	Jesenice
UA	28	Brezno ob Dravi	Radlje ob Dravi
UA	31	Brežice	Brežice
UA	32	Britof	Kranj
UA	38	Cajnarje	Cerknica

UA	41	Cerkno	Idrija	181	UA
UA	42	Cerovo	Grosuplje	183	UA
UA	44	Čirče pri Kranju	Kranj	184	UA, R
UA	49	Črnomelj	Črnomelj	186	UA
UA	52	Depala vas pri Domžalah	Domžale	187	UA
UA	54	Dobrovo	Maribor	188	UA
UA	55	Dobrovo	Nova Gorica	189	UA
UA	57	Dol pod Gojko	Celje	192	UA, R, A
UA	61	Dolenje Kronovo	Novo Mesto	197	UA
UA	64	Domžale	Domžale	200	UA
UA	66	Dvor pri Bogenšperku	Litija	204	UA
UA	67	Dvorska vas pri Begunjah	Radovljica	205	UA, R
UA, R	68	Duh na Ostrem vrhu	Ruše	208	UA
UA	69	Fala	Ruše	212	UA
UA	71	Goče	Ajdovščina	218	UA, A
UA	74	Gorenje	Velenje	221	UA
UA	80	Gornja Radgona	Gornja Radgona	223	UA, R
UA	81	Gornja Radgona	Gornja Radgona	223	UA
UA	82	Gornja Radgona	Gornja Radgona	224	UA
UA	83	Gornja Radgona	Gornja Radgona	225	UA
UA	84	Gornja Radgona	Gornja Radgona	227	UA
UA	85	Gosteče	Škofja Loka	228	UA
UA	89	Gubno	Šmarje pri Jelšah	229	UA, R
UA	91	Homec	Domžale	243	UA
UA	92	Hrastje	Maribor	249	UA, U, A
UA, R	95	Idrija	Idrija	267	UA
UA	98	Jeronim	Žalec	248	UA
UA	99	Jezerško	Kranj	250	UA
UA	101	Kamenica	Sevnica	253	UA
UA	105	Kamna Gorica	Radovljica	259	UA, R
UA, R	106	Kanal	Nova Gorica	257	UA
UA	107	Kanal	Nova Gorica	259	UA
UA	108	Kanal	Nova Gorica	260	UA, A
UA	109	Kanal	Nova Gorica	264	UA
UA	120	Kokra	Kranj	266	UA
UA, R	125	Koritno	Slovenska Bistrica	270	UA, R, A
UA	126	Koroška Bela	Jesenice	273	UA
UA	128	Kostanjevica na Krki	Krško	274	UA, R
UA	131	Kozje	Šmarje pri Jelšah	275	UA, R, A
UA, A	142	Krško	Krško	276	UA
UA, U, A	143	Krško	Krško	277	UA, R
UA	147	Lendava	Lendava	280	UA
UA	148	Lendava	Lendava	282	UA, R
UA	149	Lepena	Tolmin	284	UA
UA	150	Leskovec pri Krškem	Krško	285	UA
UA, A	151	Leskovec pri Krškem	Krško	287	UA
UA	152	Limbarska gora	Domžale	290	UA
UA	153	Limbuš	Ruše	291	UA
UA, U	157	Ljubljana	Ljubljana - Center	297	UA, R
UA	161	Ljubno	Radovljica	298	UA
UA	164	Loka pri Mengšu	Domžale	298	UA, R
UA, R	165	Lom	Tržič	300	UA
UA	169	Lovrenc na Pohorju	Ruše	304	UA
UA, U	175	Maribor	Maribor	306	UA
UA, R	176	Maribor	Maribor	307	UA
UA	177	Maribor	Maribor	308	UA
UA	178	Mevkuš	Radovljica	310	UA
UA	179	Miklavž na Dravskem polju	Maribor	311	UA
UA	180	Mislinja	Slovenj Gradec		UA

UA	181	Moravče	Domžale
UA	183	Murska Sobota	Murska Sobota
UA, R	184	Murska Sobota	Murska Sobota
UA	186	Muta	Radlje ob Dravi
UA	187	Naklo	Kranj
UA	188	Nasirec	Sežana
UA	189	Nova Gorica	Nova Gorica
UA, R, A	192	Novo mesto	Novo mesto
UA	197	Ojstrica	Dravograd
UA	200	Ormož	Ormož
UA	204	Pečine	Tolmin
UA, R	206	Piran	Piran
UA	208	Pivola	Maribor
UA	212	Planina pri Sevnici	Šentjur
UA, A	218	Podulce	Krško
UA	221	Prebačevo	Kranj
UA, R	222	Predenca	Šmarje pri Jelšah
UA	223	Predjama	Postojna
UA	234	Radelca pri Remšniku	Radlje ob Dravi
UA	235	Radlje ob Dravi	Radlje ob Dravi
UA	237	Radmirje	Mozirje
UA	238	Radomlje	Domžale
UA, R	239	Radovljica	Radovljica
UA	242	Rakičan	Murska Sobota
UA, U, A	243	Rakov Škocjan (Unec)	Cerknica
UA	247	Ravne	Velenje
UA	248	Razbor	Sevnica
UA	250	Rupa pri Kranju	Kranj
UA	252	Ruše	Ruše
UA, R	253	Ruše	Ruše
UA	257	Selške Lajže	Škofja Loka
UA	255	Sela pri Višnji gori	Grosuplje
UA, A	260	Senuše	Krško
UA	264	Sladka Gora	Šmarje pri Jelšah
UA	266	Slivnica	Maribor
UA, R, A	270	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica
UA	273	Sopote	Šmarje pri Jelšah
UA, R	274	Sopote	Šmarje pri Jelšah
UA, A, R	275	Sp. Bitnje	Kranj
UA	276	Sp. Brnik	Kranj
UA, R	277	Sp. Otok	Radovljica
UA	280	Spodnji Slemen	Ruše
UA, R	282	Srebrnik	Šmarje pri Jelšah
UA	284	Srednja Vas pri Šenčurju	Kranj
UA	285	Stare Slemene	Slovenske Konjice
UA	287	Stari Trg	Slovenj Gradec
UA	290	Stopno	Novo mesto
UA	291	Strazišče	Kranj
UA, R	295	Sv. Trije Kralji	Lenart
UA	296	Sv. Vid	Radlje ob Dravi
UA, R	298	Svetina	Celje
UA	300	Sveto	Sežana
UA	304	Šenčur	Kranj
UA	306	Šenturška gora	Kranj
UA	307	Šentvid pri Lukovici	Domžale
UA	308	Šentvid pri Planini	Šentjur
UA	310	Škalske Cirkovice	Velenje
UA	311	Škofja Loka	Škofja Loka

UA	312	Škofja Loka	Škofja Loka
UA	314	Šmartno	Nova Gorica
UA	315	Šmartno	Nova Gorica
UA	317	Šmartno pri Cerkljah	Kranj
UA	318	Špitalič pri Slovenskih Konjicah	Slovenske Konjice
UA	320	Štanjel	Sežana
UA	323	Štatenberg	Slovenska Bistrica
UA	327	Tolmin	Tolmin
UA	333	Trata	Kranj
UA	339	Valburga	Ljubljana - Šiška
UA	340	Velenje	Velenje
UA	341	Velenje	Velenje
UA	343	Veliki Podlog	Krško
UA	347	Vipava	Ajdovščina
UA	352	Vipavski Križ	Ajdovščina
UA	355	Vodice	Ljubljana - Šiška
UA, R	358	Vrba	Jesenice
UA	362	Vumpah	Maribor
UA	363	Vuzenica	Radlje ob Dravi
UA	364	Vuzenica	Radlje ob Dravi
UA, R	367	Zalog pri Cerkljah	Kranj
UA	369	Zg. Muta	Radlje
UA	370	Zgornja Slivna nad Vačami	Litija
UA, UR, KR	371	Zg. Radvanje	Maribor
UA	372	Zg. Tuštanj	Domžale

Področje	Št.	Naselje	Občina
UR, KR, U, UA286		Stare Slemene	Slovenske Konjice

Področje	Št.	Naselje	Občina
Z, R	10	Begunje na Gorenjskem	Radovljica
Z	22	Bovec	Tolmin
Z, R	26	Breznica	Jesenice
Z	33	Brje pri Komnu	Sežana
Z	34	Brje pri Komnu	Sežana
Z	45	Črmošnjice	Črnomelj
Z	50	Črnomelj	Črnomelj
Z	58	Dolanci	Sežana
Z, R	65	Dovje	Jesenice
Z	77	Gorjansko	Sežana
Z	88	Grgarske ravne	Nova Gorica
Z, R	104	Kamnik	Kamnik
Z	112	Knežak	Ilirska Bistrica
Z	116	Kobdilj	Sežana
Z	118	Kidričevo	Ptuj
Z, R	127	Koroška Bela	Jesenice
Z	130	Kovor	Tržič
Z	132	Kranj	Kranj
Z, R	133	Kranj	Kranj
Z, R	134	Kranjska Gora	Jesenice
Z	155	Livek	Tolmin
Z, UR, KR	156	Ljubelj	Tržič
Z,	166	Lom	Tržič
Z	182	Mošenjska planina	Radovljica
Z	190	Nova Gorica	Nova Gorica
Z, R	210	Planina pod Golico	Jesenice
Z	211	Planina pod Golico	Jesenice
Z	217	Podstenice	Novo Mesto

Seznam avtorjev

Arih Aleš, ZVNKD Maribor
 Badovinac Bogdan, ZVNKD Celje
 Bar-Janša Ada, LRZVNKD
 Bavdek Alma, Notrjnski muzej Postojna
 Belingar Eda, ZVNKD Nova Gorica
 Bogovčič Ivan, RC RS
 Bratina Patricija, ZVNKD Nova Gorica
 Curk Iva, Zavod RS VNKD
 Červ Robert, ZVNKD Nova Gorica
 Črepišek Maja, RC RS
 Drole Franjo, Inštitut za raziskovanje Krasa, Postojna
 Đura Jelenko Saša, Muzej
 Erbežnik Modest, LRZ VNKD
 Ferenc Mitja, Zavod RS VNKD Ljubljana
 Fortunat Černilogar Damjana, ZVNKD Nova Gorica
 Gerič Dunja, ZVNKD Novo mesto
 Gojkovič Dunja, ZVNKD Maribor
 Gorkič Mirjam, ZVNKD Nova Gorica
 Guček Mojca, MZVNKD Piran
 Hazler Vito, ZVNKD Celje
 Hazler-Papič Milena, ZVNKD Celje
 Horvat Alenka, ZVNKD Maribor
 Humar Darij, ZVNKD Nova Gorica
 Klemenčič Bojan, ZVNKD Nova Gorica
 Koželj Zvezdana, Zavod RS VNKD Ljubljana
 Kramberger Dušan, LRZVNKD
 Kranjc-Horvat Irena, ZVNKD Maribor
 Križ Borut, ZVNKD Novo mesto
 Kurelac Svjetlana, ZVNKD Maribor
 Lazar Irena, Posavski muzej Brežice
 Leben Nika, ZVNKD Kranj
 Lubej Uroš, LRZVNKD
 Mason Phil, ZVNKD Novo mesto
 Medved Lilijana, ZVNKD Maribor
 Mihevc Andrej
 Miklavžin Tone, ZVNKD Novo mesto
 Naglost Anton, ZVNKD Nova Gorica
 Osmuk Nada, ZVNKD Nova Gorica
 Pamič Renata, ZVNKD Kranj
 Pergar Rudi, ZVNKD Nova Gorica
 Peskar Robert, ZVNKD Novo mesto
 Podgornik Judita, ZVNKD Novo mesto
 Puš Ivan, ZRC SAZU
 Sagadin Milan, ZVNKD Kranj
 Skalicky Jelka, ZVNKD Maribor
 Slabe Marijan, Zavod RS VNKD Ljubljana
 Snoj Damjan
 Spahič Besim
 Stare Vida, Narodni muzej, Ljubljana
 Strgar Dušan, ZVNKD Novo mesto
 Strmčnik-Gulič Mira, ZVNKD Maribor
 Sulič-Krek Neva, ZVNKD Maribor
 Svetina Jasna, ZVNKD Nova Gorica
 Tuner Zora
 Tušek Ivan, ZVNKD Maribor
 Vahen Damjan, Mestni muzej Ljubljana

Valič Andrej, Gorenjski muzej Kranj
 Volavšek Andreja, ZVNKD Maribor
 Zbačnik Brane, ZVNKD Nova Gorica
 Žargi Matija, Narodni muzej, Ljubljana

Kazalo kritic

A	– arheologija
E	– etnologija
R	– restavatorstvo
U	– urbanizem
UA	– umetnostna zgodovina
UR. KR	– urejanje krajine
T	– tehnika
Z	– zgodovina

Vrsta dela

- 1 – topografija
- 2 – upravni postopek
 - strokovne osnove za razglasitev
 - strokovne osnove za planski akt
 - strokovne osnove za prostorsko izvedbeni akt
 - strokovna mnenja v lokacijskem postopku
- 3 – presoja vplivov
- 4 – konservatorske smernice, program, projekt
- 5 – tehnični posnetki stanja
- 6 – raziskave na objektu, območju
- 7 – nadzor nad izvajanjem posegov
- 8 – spremljanje stanja

